

Pozzi

Századunk bűnösei....

2. reprint kiadás, 1996.

KIADJA:

DE MARIJAY

HUPCZI BOC

A szerző, Henri Pozzi által említett, netalántán értékelt politikusok esetében figyelembe kell venni az időszakot, amelyben könyvét írta, illetve megjelentette. Századunk 30-as éveinek elején ugyanis, a későbbiek során megdicsőült, vagy bűnösökké züllött második világháborús politikusok még pályájuk kezdetén, esetleg közepén álltak, s így még nem lehetett tudni róluk, mivé teszi őket az idő; személyiségbeli adottságaik és a körülmények. Nem csoda tehát, hogy az akkor még csak tendenciákat regisztrálható Pozzi és a mi értékeléseink a szóban forgó figurákról igencsak eltérőek lehetnek. Szerzőnket tehát nem az ezekre vonatkozó esetleges tévedései, hanem az igazmondás igénye, a tényekhez való rendíthetetlen ragaszkodás és egyéb, általa vallott humanisztikus értékek alapján célszerű megítélni. Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy a bőséges adatokkal alátámasztott koncepcióját bátorsága volt előadni olyan körülmények között, olyan országban és időszakban, ahol és amikor úgyszólván minden tényező a politikai téveszmék és tények hamis előadásában és fenntartásában volt érdekelt.

Őszintén reméljük, hogy e helyzet fokozatos megváltoztatásában Pozzinak is komoly szerepe lehet és lesz is.

A kiadó.

**Illesse köszönet D. Gy.-t, aki erkölcsi és anyagi támogatást
nyújtott a reprint kiadáshoz.**

Ugyanattól a szerzõtől megjelent:

Franciául:

La Guerre Revient... (Editions Paul Berger; Páris, 1934) à la Maison du Livre Français.

— 15 kiadás —

Angolul:

Black Hand over Enrope (F. Mott and C^o; London, 1935).

Magyarul:

A Háború Visszatér... (Dr. Marjay Frigyes Budapest, 1935.

HENRI POZZI

SZÁZADUNK BÜNÖSEI . . .

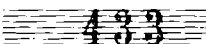
FORDITOTTA:

DR. MARJAY FRIGYES

KIADJA: DR. MARJAY FRIGYES

1936.

2. reprint kiadás, 1996.
Készült 500 sorszámozott példányban.

Ez a -ik példány.

© HOCYF EDITIO 1145 BUDAPEST, RÓNA U. 169.
ISBN 963 8484 01 2

Kiadatlan hivatalos akiratok
a háborús felelősegről és a
béke titkairól . . .

Ajánlom :
HENRY DE JOUVENEL
igaz barátom —
a publicista,
az államférfi,
Franciaország volt római nagykövete —
a haza és az igazság
szenvedélyes harcosa :
emlékének

Henri Pozzi
1935 október 5.

I. RÉSZ

A H Á B O R Ú

Előszó.

A háborus hazugságok egyik legelvakultabb terjesztője — 1921 augusztus 5-én elmondott beszédében következőkép kiáltott fel: A hivatalos hazugságok olyan mélyen gyökereznek a francia köztudatban, hogy a teljes felvilágosítást közvéleményünk nem tudná elviselni és nem is tudna a hirtelen feltárt igazságban hinni. Csak lassan, fokozatosan dereng előtte az igazság, úgy és olyan mértékben, ahogy a lelkiismeret, a viszály vagy a hiúság egymásután megszólalásra készíti az egykori szemtanúkat . . .

Már nem kell sokáig várni és Franciaország — a levéltárakban elpusztított és meghamisított bizonyítékok ellenére is megismerheti majd a teljes igazságot . . .*)

Mintahogy a betemetett hegyiforrás lassan átszivároga a kavics- és kőtörmeléken keresztül — amely eltörleszolja — úgy bontakozik ki húsz év óta a sorompó mindkét oldalán az igazság, hogy megvilágítsa a háború valódi okait leleplezze a háborus felelősséggel terhelt igazi bűnösöket . . . A kétszínű, koholt legendák hazugsága kezd szertefoszlani és a „béke“ siralmas, cinikuson lezárt titkai lassan napfényre kerülnek. Államférfiak, hadvezérek, diplomaták, mint érdekelt szereplők, vagy figyelő szemtanúk, egyforma szenvedélyességgel

---

*) Constant d'Estournelles, a szenátus külügyi bizottságának tagja, a párizsi döntőbírótság francia kiküldöttje és a Temps munkatársa: Jaurès szobrának leleplezésekor mondotta e szavakat.

azon versenyeznek, hogy meggyőzzék a közvéleményt — elhárítsák magukról a felelőséget — lelkiismeretükön könnyítsenek — ellenfeleiket megvádolják — vagy saját érdemeiket nagyítsák.

Nemcsak a halál oldott fel sokakat a hivatalos titoktartás kötelezettsége alól, — de az idő, az évek is. Azok, akiknek már nincs okuk a félelemre s így megszűntek aggályaik: egymásután adják ki megemlékezéseiket, tárják fel adataikat és teregetik ki leleplezéseiket és vallomásaikat, amelyek bevilágítanak az éjszaka sötétjébe.

A forradalmak, szerteszórták a legyőzött államokban a titkos irattárak ezernyi undorító, szégyente'jes adatgyűjteményét . . . A nyilvánosság tudomást szerezhetett róluk . . .

Ezekből az okiratokból mindjobban kibontakozik a háború-előtti-alatti és utáni időkre vonatkozó igazság. Minden nap új meglepetést, újabb leleplezést hoz.

A jog és az ész törvénye szerint a békének az lett volna a feladata, hogy kiírta a háborút. De az ellenkezője történt. A „béke“ elvakultsága, erőszakossága és kapzsiságának örülete újra az öldöklést fogja felidézni.

Bűrmennyit mondtak is el azok, akik az igazságot kutatják, nem mondtak el mindent! A leglényegesebb adatokat, a legdőntőbb elhatározásokat elhallgatták. Azt, hogy kiket terhel az igazi felelőség a háborúért és a békéért, nem hozták nyilvánosságra. Pedig a békekötésből korcsosodott ki a mai szerencsétlen helyzet . . .

A békekötés csakis azok mohó követelését elégítette ki; akik akarták, előkészítették s felidéztek a háborút.

A következő lapok néhány bizonyítékot tárnak majd fel erre vonatkozólag.

Árulással fognak vádolni e könyv megírása miatt. . .

Pedig egyetlen szó, állítás, bizonyítás, vagy szám sincs benne, amely ne lenne igaz . . . S ezt azok tudják legjobban, akiket lelepleznek a feltárt igazságok. Az igazság bátor kimondása valóban árulást jelent azok számára, akik a háború hősi halottait és hazugságait, a

békekötés csalárdságát és kétszínűségét ugródeszkanak használták fel a hatalom és a vagyon elérésére . . .

15 hónap előtt már elkövettem ezt az árulást, mikor kiadtam a „Háború visszatér“ c. művem, amelynek minden intelmét tökéletesen és tragikusan beigazolták az események. És minden adandó alkalommal újra elfogom követni ezt az árulást . . .

A háború előtt — a háború alatt és után naponta találkoztam a legjobban tájékozott francia, angol és balkáni személyiségekkel. Összeköttetéseim kiterjedtek valamennyi középeurópai és balkáni nemzeti és forradalmi szervezetre.

Egy negyed évszázad alatt bőven volt alkalmam látni és megtanulni mindazt, amiről nem tudott Franciaország és ami ma is titkolnak előtte. Azok mellett dolgoztam a homályban, akik irányították és részben még ma is irányítják az eseményeket. Ismertem gondolataikat és szándékaikat. Együtt dolgoztam velük és tehetetlenül néztem intézkedéseiket.

A háború előtt-alatt és után, számtalan döntő bizonyíték került a kezembe. Barátaim és ügynökeim a párisi szerb követségen dolgoztak. Clemenceau — megfigyelői minőségben — maga helyezett el a román követségen, amelynek számjeles könyve és titkos jegyzéke nyitott könyv volt számomra két éven keresztül. A Temps s a „Agence des Balkans“ teljes hírszolgálati anyaga és titkos levelezése 10 éven keresztül rendelkezésemre állott. Éppen olyan jól tudom, mint az érdekeltek maguk, hogy kinek miért és mennyit fizettek a békekonferencián: bizonyos befolyásos és kapzsi lelkiismeretek elnémitására. Tudom, milyen kedvezményekkel jutalmazták egy-egy gazzágot, vagy hitszegést. Tudom, hogy kik és mi célból változtatták át az igazság és a jog békéjét, vásári sokadalommá . . .

Azóta, a helyszínen láttam Európában a béke természetes következményeit. Ezekre vonatkozólag mondotta Lansing: „Olyan biztos, hogy a háború visszatér, mint amilyen biztos, hogy az éjszakát a nappal váltja fel!“

Kétségbeejt, hogy a jóhiszeműség, a tudatlanság és

a hiszékenység következtében hazám époly vakon rohan a szakadék felé, mint 20 évvel ezelőtt . . .

Őszintén fájjalom, hogy — miután mindmáig kötve voltam — a most nyilvánosságra hozott adataimat és bizonyítékaimat nem mondhattam el már régebben. Még jobban sajnálom azonban, hogy:

még ma sem mondhatom el a teljes igazságot!

Franciaországnak 1914 júliusában egyetlen ellensége volt: a hazugság! Nem Németország sodorta Franciaországot a háborúba — amint mondották és ma is hiszik — hanem az imperialista Oroszország és bűntársai!

1919-ben is a hazugság volt Franciaország ellensége! Ekkor azok, akikben bizott: tudatlanságból, ostobaságból, vagy személyes érdekből megölték a győzelmet . . .

Ma is a hazugság Franciaország egyetlen ellensége! Ma, amikor az erőszak és a képmutatás tizenhat éves békéjének bűne miatt: visszatér a háború . . .

Ha hazám, húsz év előtt — amikor a cári Oroszország és francia, valamint szerb bűntársai lasszót dobtak a nyakába — akárcsak a századrészét is ismerte volna mindannak, amit eltitkoltak előtte:

nem lett volna háború!

És ha Franciaország tudta volna — tizenhat évvel ezelőtt. — hogy azok az államférfiak, akik 1919-ben képviselték a nemzetet, milyen hátsó gondolatokkal és milyen célzattal kötötték meg a jog és az igazság békéjét — ha tudta volna akkor s ha tudná ma, hogy ezek az urak, milyen érdekek, milyen igyekezetek szolgálatában keverték gyanuba a haza becsületét és veszélyeztették jövőendő biztonságukat:

Franciaország és vele együtt Európa, most nem ott tartana, ahol ma tart . . .

HENRI POZZI

I. FEJEZET

A rászédett Franciaország

1914-ben a francia-orosz szövetség húsz esztendőös múltra tekintett vissza.

A francia közvélemény nem ismerve a valóságot, csupán a látszat után ítelt, amikor nyugodt bizakodással fogadta az oroszokkal kötött szövetséget. Ebben a szövetségben a béke biztosítását és a nemzeti érzés felújulását látta. A katonai erők egyensúlya, — amelyet az osztrák-német-olasz hármasszövetség Franciaország rovására megbontott, — ismét helyreállott. A francia gyarmatpolitika is nagyszabású tervekkel foglalkozott. Oroszországi szövetsége kapóra jött tehát. Hivatva volt Franciaország keleti határainak védettségét biztosítani és teljes cselekvési szabadságot nyújtani számára a tengerentúl.

Az egyesült orosz-francia haderő valóban minden elképzelhető támadással dacolhatott! A két szövetséges állam, erejének tudatában békepolitikát folytathatott, annál is inkább, mivel érdekellentét nem állott fenn közöttük. A hiányosan értesült francia közvélemény azonban sajnos, nem tudott Oroszország keleti csel-szövéseiről és belpolitikai zavarairól, amelyek lassan a háború örvénye felé sodorták.¹⁾ Nem ismerte a cári imperializmus titkos

¹⁾ „A forradalom veszedelmét csak egy jó és győzelmes kis háborúval lehet elkerülni.“ Kuropatkin hadügyminiszter mondotta Plehve belügyminiszternek.

és veszedelmes célkitűzéseit sem, amelyek nagy gondot okoztak a franciák vezető köreinek.

A jólétesült francia közvélemény — a döntő pillanatban — megakadályozhatta volna, hogy államférfiai azt tegyék — amit tettek. Franciaország nem bontotta volna föl az orosz szövetséget, de kétségtelenül nagyobb gonddal ügyelt volna arra, hogy vezetőit az oroszok oktalansága és könnyelműsége végzetes lejtőre ne sodorja...

A francia parlamentet és a közvéleményt azonban egyszerűen becsapták 1914-ben, a hivatalos nyilatkozatok és a hazug sajtóhírek útján. A francia nyilvánosság nem tudta, hogy Oroszország Szerbia cinkostársa.

Ha tudta volna, hogy mit érnek Belgrád mentegető érvei, nem ült volna föl az ámtásnak.

Franciaország húsz éven keresztül tartózkodott a háborus veszély felidézésétől és orosz szövetségését nem használta fel eszközül Elzász-Lotharingia visszahodítására, sem az 1905-ös és 1911-es német kihívás megtorlására.

Hogyan képzelhető tehát, hogy mindent kockára tett volna néhány szerb hivatalnok megmentéséért, vagy a pánszláv hegemonia kivívása érdekében Középeurópában és a Balkánon!

*
* *

Poincaré, a francia nép békeszeretetének tudatában — 1912 augusztus 9-én az orosz külügyminiszterrel Szentpétervárott folytatott megbeszélésakor a következőket válaszolta Sazonovnak — arra a megjegyzésre, hogy bármely balkáni incidens egy osztrák-orosz háború kirobbanását vonná maga után:

„Franciaország balkáni érdekekért sohasem lesz hajlandó háborúba keveredni.“

Franciaország mit sem tudott erről a félreérthetetlen megnyilatkozásról. Mit sem sejtve, tájékozatlan maradt. Sem a francia

kormány, sem a francia sajtó nem világosította fel a közvéleményt arról, hogy a pánszláv törekvések a Balkánon nem is Ausztriával, hanem magával a németiséggel ütköznek össze: a fajok harcának egész borzalmasságával.

Mit tudtak a franciák 1914-ben arról — s itt nem is a tömegekre gondolok, hanem csupán az értelmiséghez tartozó szellemi kiválóságokra — hogy Oroszország, a világháborút megelőzőleg, alig öt esztendő leforgása alatt, háromizben szándékozott Ausztriának: — 1905 februárjában — 1912 decemberében és 1913 augusztusában — hadatüzenni!

Vajjon hány művelt és „jólértesült” francia tudta, hogy mindhárom esetben Franciaország tiltakozása miatt maradt el az orosz hadüzenet?

És ma . . . — amidőn a mult eseményei már meztelen valóságokban állanak előttünk — tisztábban lát-e Franciaország?

Ismeri-e Sazonov hirhedt sürgönyét, amely szerint:

„az orosz kormány már eleve elutasít minden békéltető kísérletet — Bécs és Belgrád között — . . . .”

Huszonegy éve most annak!

A nemzeti hősként tisztelt szerajevói gyilkosnak emelt szobor pedig immár tizenhárom éve hirdeti — a tragédia színhelyén — a győzedelmes pánszláv eszme diadalát . . .

És Franciaország még mindig ott tart, hogy hazug illúziókban ringatja magát! Mintha hályog borítaná a szemét, amelytől nem láthatja meg a történelmi igazságot . . .

*
* *

Szentpétervárott másképp gondolkoztak és másképp számítottak . . .

A francia-orosz szerződés nagy fontossággal bírt a nagyratörő orosz államférfiak, azok környezete és a pánszláv szervezetek szá-

mára. Főleg azért, mert a német hatalom ellensúlyozása által lehetővé tette a szláv terjeszkedő törekvések sikeres és szabad érvényesülését a Duna és az Adria mentén, valamint az Égei tengeren. 1892 augusztus 8-án az első katonai egyezmény megkötésekor: az orosz-francia haderő felülmulta az ellenfelét. Oroszország diplomáciai elszigeteltsége, — amelyben 1887-től, a német szövetség felmondása óta állt — ezzel megszűnt. Németország, a császári hármasszövetség helyett új hármasszövetséget alakított, amelyben Róma foglalta el Szentpétervár helyét. A francia szövetség hizelgett Oroszország megsértett hiúságának és ez az érzelmi pont volt a szövetség megkötésének főoka. — A cári Oroszország sohasem bocsátotta meg II. Vilmosnak, hogy a kegyvesztett Bismarck távoztása után nem újította meg a vaskancellár titkos ellenszerződését Oroszországgal. A vaskancellár ugyanis ugyanakkor, amikor megállapodott a monarchiával — Oroszországgal titkos szerződést kötött, amelyben kötelezte magát, hogy az osztrákok terjeszkedését a Balkánon megakadályozza.

II. Vilmos új politikai elhatározását az orosz kormány úgy értelmezte, hogy amennyiben Ausztria: Szerbia és Albánia felé terjeszkedni óhajtana, ezt a politikát Németország teljes súlyával támogatná.

Oroszország pánszláv törekvésein érzékeny sebet ütött ezzel II. Vilmos, mert így egyrészt Németország és Ausztria határozott fölénybe került vele szemben, — másrészt komoly, erőteljes gátat emelt a pánszlávizmus terjeszkedéseinek a Balkánon.

Ez a helyzet nyugtalanította Oroszországot. Diplomáciája sürgősen működésbe lépett, hogy ellensúlyozza az új erőcsoportot. A megoldás adva volt. A cári Oroszország, a kitűnő katonai és pénzügyi helyzetben levő Franciaországgal gondolta a kiegyenlítést. Annál is inkább, mert Franciaország régi ellensége volt a németeknek — és mert földrajzi fekvésénél fogva is ez volt a legmegfelelőbb megoldás.

Franciaország örömmel és nyitott erszénnyel fogadta az orosz közeledést. A hatalmas és félelmetes orosz tömegek szövetségében

egyrészt a béke biztosítékát látta, másrészt az új szövetség menekülést jelentett számára eddigi elszigeteltségéből.

A történelem — kísértetiesen ismétlődik.

A világháború után a kisantant ugyanazon elgondolással közeledett Franciaországhoz, mint Oroszországhoz.

Szüksége volt a győzelmes francia hadseregnek, szüksége volt a biztos, diadalmas francia aranyra! Mindkettőre szüksége volt, hogy megvalósíthassa évszázados álmait! Az orosz pánszlávizmus sohasem bocsájtotta meg Ausztriának, hogy a berlini kongresszuson, 1878-ban kudarcot vallott. Bécs rovására írta, hogy nem aknázhatta ki a törökök felett aratott győzelmét. Amikor Németország nyíltan azonosította magát a monarchia pánszlávellenes politikájával, az orosz kormány nem habozott tovább — A később bekövetkezett nagyfontosságú események megértése és az igazság kedvéért nem szabad elhallgatni, hogy az orosz pánszláv vezetőkörök — az események főirányítói —: a francia szövetségben vélték megtalálni az ütőkártyát az Ausztria ellen folytatott játszma megnyerésére. Így vezettek az 1897-ben megindult események lázas iramban az 1914. évi világháborúhoz.

Húsz év alatt háromszor harsogott végig Ausztria harci riadója a Balkánon: 1908-ban, a novibazári szandzsák bekebelezésekor; 1909-ben, Bosznia és Hercegovina annektálásakor és 1912/13-ban, a Balkáni háború idején.

De akkor az orosz pánszlávizmus még nem készült fel a sorsdöntő mérkőzésre! Ausztriában működő propagandistáinak tanácsára elhatározta, hogy Ferenc József haláláig vár. Jól tudta, hogy az lesz az alkalmas időpont az egyéni versengések és a faji ellentétek végső leszámolására — Az események igazolták az orosz álláspont helyességét. Amikor II. Miklós 1908 novemberében megtagadta Pasicstól Oroszország aktív támogatását a monarchia ellen, Szerbia számára nem maradt más megoldás, mint türelmesen várni és gondosan készülődni. A „Fekete Kéz“ részen állott... És amidőn 1914 nyarán Gavrilo Princip revolvéré eldőrdült, ez a gyilkos merénylet végre cselekvésre kényszerítette az oroszokat.

A francia közvélemény, bár az irányított sajtó szemszögéből nézte az eseményeket, esodálkozott, hogy miért avatkozik Oroszország olyan féktelen heveséggel a monarchia és Szerbia vitás ügyébe. Tudnivaló ugyanis, hogy Pétervár nyomban a trónörökös meggyilkolása után állig fegyverben Belgrád mögé állt. Az orosz állásfoglalás elmérgesítette a viszályt és lehetetlenné tette békés megoldását.

A francia közvélemény Oroszország fellépésében még mindig nagylelkű pártfogó nemes gesztusát látta: Ausztria erőszakos és lekiismeretlen támadásával szemben.

A jólértesült Anglia Ausztria pártján állott.²⁾

A francia közvélemény viszont nagyrészt ma is a szerbek ártatlanságára esküszik, holott a szerb kormány bűnös kártyakeverése történelmi tény.³⁾ Franciaországban a közönség elől rendszeresen elikkasztották a monarchiát igazoló bizonyítékokat. A történelmi munkákat és az iskolai kézikönyveket is ez a szellem hatja át.⁴⁾

Barthou alig egy év előtt a belgrádi parlamentben ünnepélyes beszédében feloldotta a szerbeket a bűnrészség vádjá alól!

Európa elremült e vakmerőség láttára, hiszen jól tudta, hogy a gyilkosok cinkosai ott ülnek a parlamentben!⁵⁾ Oroszország el-

---

²⁾ A Times, a Daily Telegraph, a Morning Post és a Daily Mail bécsi és belgrádi tudósítói híven informálták Angliát. — „John Bull“, a híres hetilap: „A meggyilkolt trónörökös“ című cikkét az egész világsajtó közölte, Franciaország kivételével. E lap behizonyította, hogy a londoni szerb követség is részt vett a gyilkosság előkészítésében. (Lásd: Pozzi: The Black Hand over Europe. Mott and comp. London 1935.)

³⁾ Lásd: A szerajevói per gyorsírott jegyzőkönyvét 1914 októberéből. — (Plon et Cie Páris 1930 — Pozzi: „La guerre revient“ 124. oldal és „The Black hand over Europe“ London 1935.)

⁴⁾ „Ausztria Szerbiát olyan gyilkosság elkövetésével vádolja, amelynek részese sem volt.“ (Petit Larousse: Historique de la grande guerre 1665. oldal 1922.-ik kiadás.)

⁵⁾ Köztük Zsivkovics tábornok, Draga királyné egyik gyilkosa és megkínzója, — 1914-ben ő volt az összekötőkapocs az udvar és Dragutin Dimitrijevic-Apis ezredes és a Fekete Kéz nagymestere között.

járása nem lepte meg azokat, akik az 1908, de különösen az 1913-i titkos szerb-román szerződés megkötése óta figyelemmel kísérték a pánszláv politika sakkbúzásait Középeurópában és a Balkánon.

A beavatottak jól tudták, hogy az orosz és a szerb pánszláv mozgalom most már elérkezettnek látja a cselekvés időpontját.

Kétségtelen bizonyítékokkal igazolható, hogy az orosz kormány a háború előtti időkben, Franciaország megkerülésével döntő fontosságú tárgyalásokat folytatott és mesterkedéseivel kelepcebe akarta csalni. Terve akkor a francia vezető politikusok éber őrködése következtében meghiusult. De 1914 júliusában végre mégis sikerült!

Oroszország az egész háború alatt, de különösen a döntő időpontban — 1914 augusztusában és 1917 januárjában — kizárólag saját önző politikai és katonai érdekeit védte. 1892-ben az orosz-francia vezérkar megegyezést kötött. Ennek értelmében: háború esetén az egyesült haderőnek közös támadást kellett indítania Németország ellen. A szerződést évente megújították és a vezérkarok nyaranta közös tanácskozást folytattak.⁶⁾

Oroszországot háború esetében Ausztriával szemben ugyanaz a defenzív álláspont kötelezte, amely Franciaországot Olaszországgal szemben kötelezte volna, ha az megmarad német szövetségese mellett.

Oroszország megszegte a tízszer megújított szerződést, amikor a háború kitörésekor Németország helyett Ausztria ellen vezette hadserege zömét.

---

⁶⁾ Az utolsó tanácskozás 1913-ban Szentpéterváron Joffre és Silinski között zajlott le. —

Nem felel meg tehát a valóságnak, amit egyesek állítanak, hogy Oroszország eleget tett kötelezettségének.⁷⁾

Oroszország csak a francia követ és a vezérkar hosszas könyör-gésére, Poincaré személyes közbelépésére küldte Rennenkampft és Samsonovot másodrendű csapatokkal Keletporoszországba. II. Miklós ugyanis kiaknáztatta a titkos mozgósítás előnyeit és a négy legjobb hadseregét, Ausztria ellen küldte.⁸⁾ A hadüzenet után Oroszország nem támadta meg azonnal Németországot

és az egész háború folyamán feltűnő közönyösséggel vála-szolt a francia sürgetésekre.

„Poincaré 1914 augusztus 13-i feljegyzései⁹⁾ tanuskod-nak erről:

„Az oroszok a ma estére tervezett németellenes offenzi-vát, amelynek a francia haderő felvonulását kellett volna támogatni, egy-két nappal elhalasztották. — A War Office tudósítása szerint az orosz hadsereg jelentékeny része tartalékban várakozik egy esetleges török ellentámadás elhárítására. — A francia vezérkar, Buchanan¹⁰⁾ s Doumergue Sazonovnál sürgették Németország megtámadását.“

Hiába fáradoztak: Oroszország mitsem törődve szerződési kötelezettségeivel, teljes katonai erejét — régi álma megvalósítá-sának — a Dunamcduce meghódításának szentelte. — Poincaré erre vonatkozólag a következőket jegyezte fel szeptember 16-án:

„Delcassé Paléologuenak¹¹⁾ utasítást adott, hogy kése-delem nélkül sürgesse Sazonovnál a Németország elleni

---

⁷⁾ „Oroszországnak a háború kitörésekor a szerződés értelmében nagy haderővel Keletporoszországot kellett volna megtámadnia. — Ezt az oroszok meg is tették.“ (Reconly; Histoire de la grande guerre 140. oldal.) Reconly elhallgatja, hogy a támadás kötelezettsége az egész frontra vonatkozott és hogy Oroszország nem „tekintélyes erőik harcbevételével“, hanem „minden erejével“ tartozott megtámadni Németországot.

⁸⁾ A negyedik hadsereget Bresztlitovszkba, az ötödiket Cholmba, a har-madikat Dubno alá és a nyolcadikat Tarnopol irányában. —

⁹⁾ Lásd Poincaré: L'Invasion 89. oldal; Paléologue 1914 aug. 13-i 428. sz. sürgönye.

¹⁰⁾ Sir George Buchanan Anglia pétervári nagykövete volt — Doumergue francia külügyminiszter volt. —

¹¹⁾ Paléologue szentpétervári francia nagykövet volt. —

offenzívát. Sazonov azt válaszolta, hogy mihelyt megsemmisítették a galíciai osztrák haderőt, teljes erejükkel Németország ellen fordulnak. Vajon mikor lesz az? Közben pedig az első orosz hadsereg kivonult Keletporoszországból.¹²⁾

*
* *

A németek 1914 augusztus 26-tól 30-ig Tannenbergnél és a mazuri tavaknál széjjelverték az egymással vetélkedő két orosz tábornok: Rennenkampff és Samsonov hadseregét. Igaz, hogy a keletporoszországi események a németeket arra kényszerítették, hogy két hadtestet elvonjanak a francia frontról és ez döntötte el kétségekívül az első marnei csata sorsát. De vajjon miként alakult volna a háború, ha Oroszország teljesíti kötelezettségét és a monarchia ellen küldött négy legjobb hadseregét Németország ellen vezeti? Ha Oroszország becsületesen teljesíti kötelezettségét, úgy Németországnak nem két, hanem tíz-tizenöt hadtestet kellett volna elvonni a francia frontról —

és a történelem másként alakul! . . .

Recouly komoly mulasztást követett el azzal, hogy művének megírása előtt nem fordult a francia vezérkarhoz, Poincaréhoz, Doumerguehez és a War Office-hez felvilágosításért. Akkor nem írta volna munkájában, hogy

„az oroszok szigorúan betartották szerződéses kötelezett ségeiket.“

Az orosz kormány politikája egyébként sem kedvezett Franciaország érdekeinek. A háborút megelőző években vakmerő hazugságokkal leplezte szövetségese előtt a monarchia elleni akna-

---

¹²⁾ Lásd Poincaré: *L'Invasion* 301. oldal — *Paléologue* 617. sz. sürgönye szept. 16. — Lagniche tábornok katonai attasé 611 sz. sürgönye szept. 15.

munkáját,¹³⁾ a románokkal folytatott tárgyalásait és a titkos pánszerb¹⁴⁾ propaganda anyagi támogatását.

E könyv szerzője az alábbi lapokon legalább husz olyan esetet sorol fel, amelyről fogalma sincs a francia közvéleménynél.

Franciaország mit sem tudott például arról, hogy amikor a monarchiával megkötendő különbéke lehetőségéről volt szó és Maurice Paléologue — a szentpétervári nagykövet — 1914 december végén ez irányban tapogatódzó lépéseket tett Sazonovnál — az orosz külügyminiszter a legmerevebb elutasító álláspontra helyezkedett:

„Nem — mondotta! — Szó sem lehet különbékéről! Semmi áron sem . . . Soha! Ausztria-Magyarországot fel kell darabolni és meg kell semmisíteni . . .“

Ennek következtében a francia kormány kénytelen volt — a feltűnés elkerülése végett — saját nagykövetét meghazudtolni.¹⁵⁾

— Ugyanez a Sazonov tanácsolta titokban Pasicsnak, hogy Szerbia utasítsa vissza azt a francia-orosz kérelmet, amely Macedóniának Bulgáriához való csatolására vonatkozott . . . — Bulgária

---

¹³⁾ Hartwig báró belgrádi orosz követ szövegezte meg az 1912 márc. 13-i bolgár-szerb szövetség titkos záradékát, amely egy osztrák-szerb háború esetére Bulgáriát 200.000 főnyi sereg kiállítására kötelezte —

¹⁴⁾ Hartwig az Ujedinjenje ili Smrt nevű titkos pánszerb alakulatnak havi 4500 frankot juttatott. Voja Tankovics parancsnok pedig 1914 július 19-én Hartwigtól 15.000 frankot kapott, azért a kéthetes kiképzésért, amelybe Gavriló Principet — a leendő gyilkost — részesítette. Tankovics revolverkezelésre és célbalövésre tanította Principet.

¹⁵⁾ „A francia kormány, attól félt, hogy Oroszország és Szerbia magára hagyja, miért is felszólította Paléologue-t, jelentse ki Sazonov előtt, hogy kormányának felhatalmazása nélkül, pusztán egyéni impulzusból beszélt.“ (A francia minisztertanács határozata: Lásd: a Paléologuehoz intézett, 1915 január 5-éről keltezett táviratot.) — Paléologue a következőképp számolt be Sazonovval folytatott tárgyalásairól: „Amíg Olaszország és Németország fennáll, Franciaország érdeke Ausztria-Magyarország fenntartása.“ E szavak prófétnai jelentősége csak ma érthető meg igazán.“ (Lásd: Paléologue 1915 január 5-i, 3. számú sürgönyét.)

nyanis Macedónia visszacsatolását jelölte meg csatlakozása fel-
tételül. —

Nem tudott Franciaország az oroszok titkos mozgósításáról
— sem pedig arról, hogy Belgrád, az orosz kormány parancsára
halogatta a monarchia ultimátumára adandó választ.¹⁶⁾

Ezzel kétszeres hitszegést követett el a cári Oroszország Fran-
ciaországgal szemben és kétszeresen magára vállalta a kizárólagos
felelősséget a háború felidézéséért.

Szentpétervár egyébként is eltitkolt minden fontosabb diplo-
máciai vagy politikai lépést s ezáltal a háború kitörésétől kezdve
egészen 1917 márciusáig, állandóan és következetesen félrevezette
Franciaországot.

Poincaré 1914 szeptemberében a következőket írja Oroszor-
szág magatartásáról:

„Miklós nagyherceg kiáltványt adott ki, amelyben fel-
hívja a monarchia népeit, hogy rázzák le a Habsburg
igát és valósítsák meg végre nemzeti törekvéseiket.
Ugyanebben a szellemben azt tanácsolja az orosz kor-
mány Romániának, hogy foglalja el Erdélyt. — Buko-
vina megszállásához pedig orosz csapatok segítségét
ajánlja fel . . .“

„Ezek a tervek jól meggondolandók, mert nagyfontos-
ságu — és a békefeltételek hatáskörébe tartozó kérdé-
seknek vágnak elébe . . . Nem engedhető meg, hogy
Oroszország önhatalmulag határozzon¹⁷⁾ — Anglia és
Franciaország előzetes hozzájárulása nélkül —“

Pedig ez az Oroszország — amely ravasz fogással¹⁸⁾ beug-
ratta Franciaországot a háborúba: mindég önhatalmulag cseleke-

¹⁶⁾ Lásd Spalaikovics alábbi táviratait, amelyekben Sazonov rendelkezé-
seit tudatta Pasiccsal.

¹⁷⁾ Lásd Poincaré: — *L'Invasion* 309 oldal; *Paléologue* 625 sz. sürgő-
nyre: 1917 szeptember 17-ről.

¹⁸⁾ M. Paléologue: *La Russie des Tzars* I. 24 old. folytatás — Spalaiko-
vics sürgönyei: 1914 július 24 és 25-ről.

dett és kizárólag egyéni érdekeit hajszolta. A franciák jóhiszeműségét kihasználva, csakis a saját előnyeit tartotta szem előtt.

A francia nép elámulna, ha a szentpétervári francia követségnek — 1912—1917 márciusáig terjedő — Párisal folytatott sürgönyváltása egyszer napvilágra kerülne! . . .

*
* * *

A haláltnságát vívó cári uralom utolsó ténykedése az volt, hogy a szakadék szélén álló Franciaországot egy becstelen lépésre kényszerítse . . .

Erről a kétségbeejtő elhatározásról még ma is csak a beavattottak tudnak.

1917 január első napjaiban történt . . .

Az orosz kormány arról értesítette a francia kormányt, hogy a minden fronton győzedelmes Németország kiülönhékeajánlatot terjesztett eléje, amelyben olyan előnyöket biztosított Oroszországnak Középeurópában, a Balkánon és a Keleten, hogy a cár, valamint polgári és katonai tanácsadói azt mindenképen elfogadni kénytelenek.

Mindazoknak, akik annakidején a francia vezető férfiakkal együtt éltek át ezeknek a drámai óráknak aggodalmait, még ma — húsz év elteltével — is elszorul a szívéük erre a visszaemlékezésre. Oroszország átpártolása az ellenséghez Franciaország pusztulását jelentette.

A „L'homme enchainé“ — Taitbout-utcai — sötét kis szerkesztőségi irodájában e könyv szerzője tudatta Clemenceauval, a román követséghez aznap érkezett titkos táviratok szövegét. Clemenceau rekedt hangján így kiáltott fel:

„Csapdába kerültünk! Senkinek sem szabad róla beszélni. Az országnak mit sem szabad a dologról megtudnia!“

Az országban valóban senki sem tudott meg semmit . . .

Sazonov a német ajánlat ismertetésével egyidejűleg, tudatta az alku feltételeit Franciaországgal. Kijelentette, hogy Oroszország hajlandó a szövetségesek oldalán tovább folytatni a háborút — sőt győzelem esetén beleegyezik Elzász-Lotharingia visszacsatolásába és a Rajna balpartjának megszállásába, beleértve Koblenzet, Mainzot és a Pfalzvidéket, — kiköti azonban az alábbi feltételeket: Franciaország kötelezi magát arra, hogy a béketárgyalásokon — még az angol és olasz szövetségesek akarata ellenére is — biztosítja Oroszországnak a Magyarországhoz tartozó Ruténföldet, az osztrák Galiciát, Konstantinápolyt és a tengerszorosokat, Örményországot, Kisázsziát és a Szentföldet.

E feltételek elfogadása — a többi szövetséggel szemben — az árulással volt egyértelmű és az orosz egyeduralmat szabadította rá Európára. Bizonyosra volt vehető, hogyha majd Oroszország — Franciaországgal együttesen — bejelenti ezeket a feltételeket a békekonferenciának, elkerülhetetlenné teszi újabb európai háború kirobbanását.

De Franciaországnak nem volt más kiútja . . .

Az ajánlat visszautasítása, a végleges összeomlást jelentette volna számára . . .

Izwolszky kérlelhetetlen volt. Kijelentette: ha Franciaország nem fogadja el a feltételeket — Oroszország átpártol a németekhez.

*
* *

A Briand-Viviani kormány, a hadseregfőparancsnok véleményének meghallgatása után — szenvedélyes viták közepette — elfogadta az orosz ajánlatot. Philippe Berthelot, a külügyminisztérium főtitkára szövegezte meg a választ, amely fenntartás nélküli és beleegyező volt.

Franciaország szentpétervári nagykövete: Maurice Paléologue

tiltakozott az eljárás ellen és a leghatározottabban megtagadta a szerződés átadását.

„Franciaország — sürgönyözte Paléologue — nem hódító háborút visel, hanem felszabadító háborút, amely a jog és az igazság nevében fogott fegyvert . . . Angol és olasz szövetségünk sohasem fog beleegyezni abba, hogy az orosz hatalom a Földközi-tengerig és a szuezi-csatornáig terjedjen“ . . .

Alexandre Ribot volt miniszterelnököt kérték fel ezután a nehéz feladat teljesítésére — de ő elhárította magától . . .

Végül is Gaston Doumergue gyarmatügyi miniszter kénytelen volt a felsőbb utasításnak engedni s így elvállalta, hogy a szégyenteljes okiratot átadja II. Miklós cárnak.

A cár és Sazonov egy nappal később, hogy Doumergue Szentpétervárra érkezett, aláírták — a francia kormány által már előzetesen parafált — szerződést, amelynek értelmében:

„Elzász-Lotharingia feltétel nélkül francia uralom alá kerül. Határai a régi — 1790-es — határok lesznek, nem pedig azok, amelyeket a bécsi kongresszus szabott meg. A régi lotharingiai hercegség kiterjedését alapulvéve, a francia kormány, tetszése szerint úgy vonhatja meg a határvonalat, hogy az egész terület vasiparát, valamint a Saar vidék szénbányáit visszakebelezze . . . A jelenleg német uralom alatt álló és a Rajna balpartján fekvő területek közül azokból, amelyeket Franciaország nem kebelez be: semleges ütközőállamot kell létesíteni.“

Franciaország a maga részéről biztosította Oroszországot, hogy a békekonferencián mindent megkap, amit kíván: a Rintén-földet — Galiciát — európai Törökországot — Konstantinápolyt — a tengerszorosokat — Örményországot — Perzsiát — Kisázsia és a Szentföldet.

A zsarolás sikerült! . . . Oroszország — miután Franciaország megfizette a kívánt árat — nagykegyesen elállott attól, hogy hátulról, oroszva döfje le háborús szövetségését . . .

És Gaston Doumergue 1917 március 5-én — amidőn visszateért Szentpétervárról — megállotta, hogy elmosolyodás nélkül ezt válaszolja az őt meginterjúvoló ujságíróknak:

„Az antant szilárdabb és bensőbb mint valaha volt! Az orosz együttműködés nem bukott meg és sohasem fog megbukni!“¹⁹⁾

~
* *

---

¹⁹⁾ Le Petit Parisien 1917 március 6 — Le Journal Le Temps március 6 — Le Figaro március 6.

II. FEJEZET

A pánszláv puskacsövek előtt . . .

Ha húsz év előtt a francia nép és a francia parlament tudta volna, hogy miért fenyeget az európai háború veszedelme, — nem borul lángba a világ.

Oroszországot semmi sem kényszerítette arra, hogy beavatkozzék az osztrák-szerb viszályba, amikor Bécs és Belgrád között ki-robbant az elkeseredett ellentét. Oroszország Franciaország szövetségese volt és bála a francia összeköttetéseknek, majdnem szövetségi viszonyban állott Angliával is, 1908-ban pedig Olaszországgal kötött egyezményt.¹⁾

Szerbiához semmiféle szerződés, semmiféle megegyezés sem kötötte. Legalább is hivatalosan nem. De titokban minden eshetőségre megegyeztek: Belgrád és Szentpétervár tíz év óta bűntársak voltak . . .

Oroszország belgrádi követe Hartwig, nemcsak helyeselte a pánszerb katonai szervezetek által előkészített és végrehajtott szerajevói merényletet, de közre is működött abban.²⁾ Ez magyarázza meg, hogy miért tette Oroszország azonnal magáévá Szerbia vélt

¹⁾ „Ami Oroszországot illeti, a racconiggi egyezmény óta Olaszország szövetségese volt.” Lásd Poincaré: *Les Balkans en Feu*. 6. oldal.

²⁾ „Hartwig Dimitrijevis Apis ezredcsnek rendelkezésére bocsátotta katonai munkatársait: Atamov ezredest és Werchowsky századost.” Lásd D. Stefanovics: *„Souvenirs et Documents d'un Diplomate Serbe”* c. kéziratában 146. oldal: 1937-ben jelenik meg — L. de Trywdar-Borzensky, a pétérvári császári akadémia tagjának: *„Notes et Souvenirs”* c. munkája Páris 1922.

sérelmét. Érthetetlen azonban, hogy milyen jogon követelte francia szövetségese fegyveres beavatkozását.

Jogos volt-e kívánsága?

Nem!!...

Amikor a cári birodalom hivatalosan és visszavonhatatlanul Szerbia mellé állott: erről a lépésről nem is értesítette Franciaországot. Tehát: megszegte a szövetségi szerződést.

A mindenkori francia kormány 1909 óta állandóan figyelmeztette Oroszországot, hogy nem fogja támogatni egy önhatalmulag kezdeményezett Ausztria elleni háborúban.³⁾

Oroszország váratlan közbelépésével az elszigeteltség veszedelmének tette ki magát... Ez fenyegette... Jól tudta, hogyha nyílt kártyával játszik s bevallja, hogy a szerb-osztrák viszály csak ürügy számára s titkos célja: a szláv hegemonia biztosítása a Balkánon, — Franciaország visszautasítja a fegyveres segítséget. Ugyanúgy, mint 1909-ben és 1912-ben tette. Oroszország azt is tudta, hogyan kell védekezni a veszedelem ellen... Maga Poincaré figyelmeztette erre annakidején... Amikor 1912 augusztus 9-én Sazonov hat havi késedelemmel jelentette be Párisban a március 13-i titkos szerb-bolgár egyezmény megkötését,⁴⁾ — amelynek éle Ausztria ellen irányult, — azt a választ kapta, hogy ne számítson Franciaország támogatására, kalandos balkáni vállalkozásaiban.

A francia külügyminiszter kijelentette, hogy a szövetségi szerződés csak akkor lép életbe, ha Németország megtámadja Oroszországot.⁵⁾ Ebben az esetben Franciaország azonnal teljes katonai erejével beavatkozik a háborúba.

---

³⁾ „Nem áll jogukban, hogy egyedül, megkérdezésük nélkül határozzanak minket érintő kérdésekben.” Poincaré nyilatkozata Izvolszky előtt: 1912 január. Lásd: Les Balkans en Feu. 22. oldal.

⁴⁾ R. Poincaré: „Les Balkans en Feu.” 115. oldal.

⁵⁾ „Ne számítson Franciaország katonai támogatására a Balkánon abban az esetben sem, ha Ausztria támadná meg Oroszországot. A szövetségi egyezmény csak akkor lép érvénybe, ha Németország vagy a Németország által támogatott Ausztria lép fel támadólag Oroszországgal szemben.” Sazonov jelentése a cárnak 1912. aug. 9. Fekete Könyv II. rész, 342. oldal.

1914 júliusában az orosz kormányférfiak végső célja: kikényszeríteni a német beavatkozást. Enélkül nem számíthattak angol és francia fegyveres segítségre. Egyetlen biztos módszer kínálkozott: a Németországot fenyegető általános titkos mozgósítás elrendelése. Ezzel kellett Németországot támadásra kényszeríteni.

Pontosan eszerint cselekedtek!...

A mozgósítást mindaddig titokban kellett tartaniok a franciák előtt, míg tulajdonképpen céljukat el nem érték. Oroszország attól tartott, hogy Franciaország — éppen úgy, mint 1909-ben tette, — nem vállalja a világháború felidézésének súlyos felelősségét.

Az orosz cselvetés sikerült! Franciaország csak későn ébredt öntudatra...

Ma, húsz év múlva még mindig nagyon keveset tud a francia közvélemény az orosz vezető politikusok e jóvátételten bűnéről...

E könyv lapjai cáfolhatatlan bizonyítékokat tárnak fel...

Az oroszok szenvedélyesen és makacsul tagadták a mozgósítás hírét: pedig az volt a német mozgósítás és a világháború közvetlen oka.

A hivatalos és félhivatalos francia történetírók szerint az orosz mozgósítást csak a monarchia mozgósítása után, július 30-án rendelték el.⁶⁾

Recouly a következőket mondja ezzel kapcsolatban:

„Nem az orosz mozgósítás, hanem a július 28-i osztrák hadüzenet volt az európai háború közvetlen oka. Az orosz mozgósítást csak július 30-án rendelték el. Amikor másnap Bécsbe és Berlinbe érkezett az orosz mozgósítás

---

⁶⁾ A július 24-i titkos mozgósítás legjellemzőbb adata a balti és a fekete tengeri flotta mozgósítása. Ez Németország kihívását jelentette, hogy így kényszerítsék Franciaországot beavatkozásra. Nem helytálló az az érv, hogy Oroszország egy esetleges osztrák támadás miatt mozgósította a két flottát elővigyázatból. A Kárpátokban — ahonnan a veszedelem fenyegetett — mitsem tudott volna kezdeni az orosz vezérkar e két tengeri flottájával. Ezzel szemben a balti flotta mozgósítása nyílt fenyegetés volt Németország ellen.

bíre: az osztrák kormány már előzőleg elhatározta az általános mozgósítást“.)

Ezek a megállapítások tévesek!...

Az orosz hivatalos mozgósítást nem július 30-án, hanem július 28-án rendelték el.⁸⁾ De az orosz titkos mozgósítás hiteles időpontja július 24. Ezt kétségtelenül igazolják e könyv későbbi lapjain nyilvánosságra hozott adatok. De ezeket gondosan titkolták a francia közvélemény előtt.⁹⁾

Az orosz mozgósítás tehát négy nappal előzte meg az osztrák hadüzenetet és öt nappal az osztrák mozgósítást. Reconly hibát követett el, mert nem kérdezte meg erre vonatkozólag Poincaré véleményét. Bécsben és Berlinben már 25-én este értesültek a mozgósításról. Németország július 26-án komoly óvatossági intézkedéseket léptetett életbe¹⁰⁾ — de nem mozgósított. Ezt később rovasára írták azzal az indokolással, hogy ez előre megfontolt háborús szándékának bizonyítéka.

„Másnap, július 31-én a német kormány brüsszeli követe útján szabad átvonulást követelt a belga kormánytól csapatai számára. Ekkor még nem értesült az orosz mozgósításról. Az okiratot Moltke vezérkari főnök fogalmazta meg július 28-án. Ez bizonyítja a leghatározottabban, hogy a német katonai és polgári főhatóságok biztosan számítottak a háború kitörésére.“¹¹⁾

Számoltak az eshetőségekkel. De Franciaország is.¹²⁾

Németország július 25-e óta tudott a titkos orosz mozgósításról és az események sürgették, hogy visszavágjon...

⁷⁾ Reconly; Histoire de la Grande Guerre 11—12. oldal.

⁸⁾ Poincaré; L'Union Sacrée 391. oldal; — Carthagène gróf: Souvenirs d'un diplomate Madrid 1933; — Sazonov: Sechs schwere Jahre Berlin 1927. — Paléologue: La Russie des Tzars; — British Documents on the Origin of the War London 1926.

⁹⁾ L'Union Sacrée 293. és 391. oldal. — R. Poincaré. —

¹⁰⁾ Lásd Jules Cambon berlini francia nagykövet július 27-i táviratát.

¹¹⁾ Reconly; Histoire de la Grande Guerre 11. oldal.

¹²⁾ Lásd Joffre intervencióját július 30-án. Poincaré; L'Union Sacrée.

A valóságban az orosz mozgósítást titokban július 8-án¹³⁾ kezdték meg. Ez ma már minden kétséget kizáró tény, amelyet a könyvben felsorolt bizonyítékok igazolnak.

A monarchia kémszervezete július 14-én értesítette Béestet az ázsiai orosz haderő európai összehvonásáról és a Kiew-környéki csapatmozdulatokról.¹⁴⁾

A július 14-i bécsi tanácskozáson Tisza azért engedett Berchtoldnak, mert tudomást szerzett az orosz katonai előkészületek méreteiről.¹⁵⁾ Ha Németország valóban csak július 31-én értesült volna az orosz mozgósításról, — mintahogy Recouly állítja¹⁶⁾ — hogyan intézhetett akkor július 30-án ultimátumot Oroszországhoz, amelyben felszólította a leszerelésre?

Ha igaza van Recoulynak abban, hogy Oroszország csak 30-án kezdett mozgósítani, hogyan érthető meg Sazonovnak július 29-iki távirata, amelyben elismerte, hogy „Oroszország kénytelen katonai előkészületeit tovább folytatni.“¹⁷⁾ Ha „folytatta“ az előkészületeket, ez annyit jelentett, hogy már előzőleg, „megkezdte“ azokat.

A háborús felelősség és a titkos orosz mozgósítás tanulmányozásának egyik legérdekesebb és legjellemzőbb mozzanata, hogy húsz év óta milyen gondosan rejtegetik az igazságot a közvélemény előtt!

A szerajevói gyilkosság — a sürgős és titkos orosz mozgósítás, nyomában a szerb mozgósítással — amelyet Belgrád az orosz kormány utasítására rendelt el —¹⁸⁾ mindmegannyi terhelő adat a szlávizmus ellen!...

A németek sokat hangoztatott, előre megfontolt háborús

---

¹³⁾ Carthagène gróf pétervári spanyol követ: „Souvenirs d'un Diplomate“ 96. oldal, Madrid 1933 — Spalaikovics pétervári szerb követ titkos sürgönyei Pasicshoz 1914 július 22, 23. és 24.

¹⁴⁾ Július 16-án szerzett az osztrák kormány tudomást a moszkvai, az odesszai és kazáni katonai előkészületekről Arsa Popovics titkos ügynök útján. Popovics Spalaikovicsnak egy Pasicshoz intézett sifrizott táviratát mutatta le a monarchia belgrádi katonai attaséjának.

¹⁵⁾ Pozzi: A háború visszatér 315. oldal. — Francia kiadás.

¹⁶⁾ Recouly: Histoire de la Grande Guerre 12. oldal.

szándéka ma már a legendák világába tartozik. Azok sem hisznek ebben, akik céltudatosan terjesztik.

A háború egyetlen közvetlen oka: a július 24-i orosz mozgósítás volt...

*
* *

A szerajevói gyilkosság után 24 órával senki sem tudta még Európában, hogy a világháború elkerülhetetlen.¹⁷⁾ Bár súlyos bonyodalmaktól tartottak Európában, senki sem hitte a végetes pillanat bekövetkezésében.²⁰⁾

Csak Franciaország londoni követe sejtette meg a fenyegető veszélyt, — amikor tudomást szerzett Ausztria megtorló szándékairól. Ez a pártatlan, éleslátású diplomata: Cambon londoni francia követ volt. Július 24-én a következőket sürgönyözte Londonból kormányának:

„Attól kell félni, hogy Oroszország az osztrák követelések miatti elkeseredésében, katonai erejével Szerbia mellé áll. Fontos, hogy ne lépjen fel támadólag Ausztria ellen, mert ez Németországot arra kényszerítené, hogy szövetségese védelmére siessen. Ez pedig világháborút jelentene!”²¹⁾

Csak a pánszerb szervezetek és azok benfentesei tudták, hogy mi a titkos célja Gavrilo Princip kihívó merényletének...

Európa még nem ismerte föl teljesen a veszélyt...

— — — — —

A szerbek 1916-ban odáig merészkedtek, hogy Ausztriát vá-

¹⁷⁾ Recouly: Histoire de la Grande Guerre 16. oldal.

¹⁸⁾ Lásd később Spalaikovics Pasicshez címzett titkos táviratait.

¹⁹⁾ Lásd az angol, belga, svájci és francia akkori sajtót.

²⁰⁾ Lásd Jules Cambon berlini sürgönyeit.

²¹⁾ Lásd Paul Cambon 132. és 133. sz. londoni sürgönyét.

dolták meg a szerajevói merénylet előkészítésével.²²⁾ Mások megint azt állították: „Németország kapva-kapott a kínálkozó alkalmon, hogy megvalósíthassa régi terveit. 24 órával a merénylet után mindent elkövetett szövetségesével egyetértve, hogy elmérgeztse a vizályt és siettesse a döntő leszámolást.“

„A szerb engedékenység biábválónak bizonyult s a békéltető hatalmak kísérletei meghiusultak. Németország katonai túlsúlyára támaszkodva a háborút akarta, még pedig azonnal. Első naptól kezdve, egész tevékenysége arra összpontosult, hogy a vizályt elmérgeztse és kiszólessen. Mikor Ausztria hajlandónak mutatkozott a meg-egyezésre, — Németország megakadályozta azt. Elutasította az angol és a francia javaslatot. Az angolok egy konferencia, — a franciák egy nemzetközi bizottság elő kívánták terjeszteni a vizályt.“

„Miklós cár döntőbíráskodási ajánlata sem talált kedvezőbb fogadtatásra Berlinben, pedig egyenesen a német császárhoz intézte.“²³⁾

Ma már a bebizonyított tények minden vitát elnémítanak... A kutatások kétséget kizáróan felderítették az igazságot. De ez az igazság nem azonos a francia történetírók és az iskolakönyvek által hirdetett igazsággal!...

A párisi remén követ, — Lahovary — kijelentése bizonyítja, hogy nem Németország, hanem a francia külügy-minisztérium főtitkára, Berthelot hiúsította meg az osztrák egyezkedő ajánlat elfogadását.

A nemzetközi konferencia összehívására vonatkozó angol javaslatot Oroszország utasította el. Németország elfogadta azzal a

²²⁾ Benes: *Detruisez L'Autriche et la Hongrie* c. híres röpirata. Megjelent Párizsban 1916-ban. „Benes ebben azzal vádolta Tiszát, hogy ő kergette a háborúba Ausztriát. A szerbek cseh szövetségük segítségére siettek és azt a hazugságot terjesztették, hogy Tisza tudott a szerajevói merényletről, sőt elősegítette azt. E hazug vád értelmi szerzője Veznic párizsi szerb követ volt, aki először a *Temps* szerkesztőségében terjesztette a rágalmat.“

²³⁾ *Petit Larousse Illustré: Historique de la grande guerre* 1665. oldal.

kikötéssel, hogy: Szerbia, mint harmadrendű hatalom, nem részesülhet egyenlő elbánásban Ausztriával.

Alaptalan az a vád is, hogy Németország elutasította a cárnak II. Vilmoshoz intézett javaslatát, melyben azt ajánlja, hogy az osztrák-szerb konfliktust terjesszék a hágai döntőbírótság elé. Minden ellenkező állítással szemben, sohasem történt semmilyen hivatalos lépés ezen a téren, — tehát hivatalos válaszról szó sem lehet. A cár részéről mindössze magánvélemény nyilvánításról volt szó, amikor II. Vilmoshoz intézett üzenetére utóiratképp, ezeket jegyzi meg:

„Köszönöm békülékeny hangú baráti táviratát. A német követ révén közvetített hivatalos üzenet másképp hangzik. Kérem, értesítsen annak okáról. Igazság szerint az osztrák-szerb viszályt a hágai döntőbírótság hatáskörébe kellene utalni. Bízom az Ön bölcsességében és barátságában.“²⁴⁾

Az idézett távirat feladásával egyidejűleg II. Miklós aláírta az általános mozgosításra vonatkozó rendeletét. A titkos mozgosítási parancsot már 24-én adta ki s ennek értelmében 30-án már befejeződött a mozgosítás... Németország tudott mindenről. Hogyan hihetett tehát ezekután II. Miklós ajánlatának őszinteségében?...

•

1909 óta, de különösen az 1912. és 1913. évi szerb győzelem óta tudta Németország, hogy az osztrák szövetséges elleni szláv támadások egyre fenyegetőbbé válnak. Ismerte az Oroszország által támasztott szláv törekvéseket és a déli osztrák tartományokban a pánszerb organizáció élénk propaganda-tevékenységét. Sőt, tudott a szerb vezérkar gyors és nagyarányú előkészületeiről is.

²⁴⁾ Lásd a *Messenger officiel de Petrograd* 1915 január 31-i és a párisi *Agence Havas* ugyanazon napi jelentését.

Látta, hogy közeledik a dörtő pillanat, amikor a pánszlávizmus Ausztriát élet-halál harcra fogja kényszeríteni. Ez a küzdelem sorsdöntő volt a germánság szempontjából! Németországot egyéni érdeke és szövetségi kötelezettsége egyaránt arra utalta, hogy Ausztria mellé álljon. Ugyanakkor az egyéni érdek és a szövetségi egyezmény Franciaországot az orosz táborba kényszerítette.

Kétségtelen, hogy Németország a szerajevói gyilkosságban kitűnő alkalmat látott Ausztria számára, hogy kedvező körülmények között szabadulhasson meg mindjobban fenyegető ellenfelétől. A bűnrészes szerb kormány rendkívül súlyos helyzetbe került. Igaz, hogy Németország ösztönözte Ausztriát, hogy teljes elégtételt követeljen Belgrádtól.

Azt mondták, hogy az osztrák feltételek túlzottak és elfogadhatatlanok!... A jugoszláv kormány 1934-ben, egy évvel ezelőtt ugyanazokat követelte Szófiától! Fel szólította a bolgár kormányt, hogy haladéktalanul ossz-lassa fel Ivan Mihajlov macedón forradalmi szervezetét, 1914-ben Berchtold, Dimitrijevic-Apis ezredes pánszerb organizációjának feloszlátását követelte Pasicstól.

1934-ben a jugoszláv kormány katonai beavatkozással fenyegetőzött s így kényszerítette Szófiát, hogy hivatalosan mondjon le a délszerbiai bolgár-macedón területek visszaköveteléséről.

Bécs 1914-ben ugyanezt a módszert alkalmazta Belgrádban, a pánszerb propaganda boszniai, dalmáciai és horvátországi követeléseivel szemben.

1934-ben Jugoszlávia keresztül vitte akaratát... És senki sem tiltakozott...²⁵⁾ Ugyanaz, ami türhetetlen és elfogadhatatlan volt húsz év előtt Ausztria érdekében, — húsz év múlva már nem volt az, amikor Szerbia előnyéről volt szó.

*
* *

²⁵⁾ A szófia-i 1934 május 19-i államecsiny az erösszak müve volt, amelyet Belgrád béreucei rendeztek.

Azt mondják, hogy miközben Németország Ausztriát cselekvésre unszolta, arra számított, hogy felidézi a világháborút, amelyre 1911 óta készült.

Ha tényleg ez volt Németország szándéka, ugyan miért késkedett július végéig? Miért engedett ellenfeleinek időt arra, hogy felkészüljenek?

Ha Németországnak tényleg támadó szándéka lett volna, úgy azt parancsolta érdeke, hogy az orosz mozgósítás hírére azonnal közbelépjen. Miért nem tette azt? Késlekedésével hat értékes napot veszített s ugyanannyi előnyt engedett ellenfelének. Ez a halogatás pedig jobb orosz hadvezérek mellett végzetessé válhatott volna számára. . .

Ma már kétségtelen, hogy Németország az utolsó pillanatig remélte, hogy Oroszország meghátrál a súlyos következmények elől és nem lép fel támadólag Ausztria ellen. Feltétlenül bízott abban, hogy sikerül az osztrák-szerb viszályt lokalizálni. Von Jagow államtitkár július 18-án a következő táviratot intézte Lichnowsky herceghez, Németország londoni követéhez:

„Ausztria tudatta velünk, hogy leszámol Szerbiával. Németország nem tudja és nem akarja ebben megakadályozni. . . Ha nem sikerül a viszályt lokalizálni, akkor a háború elkerülhetetlen. . . Mi nem áldozhatjuk fel

Ausztriát. . .“

Jagow szavai jellemzik legjobban Németország 1914 évi politikájának rugóit. Németország saját érdekében sem hagyhatta cserben Ausztriát, egyetlen szövetségesét. Nem is tehetett szemrehányást Ausztriának, hogy siettetni a leszámolást, míg ellenfele meg nem erősödött.

A pánszlávizmus nem titkolta, hogy Ausztria megsemmisítése a célja. Kétségtelen, hogy Németországnak Ausztria segítségére kellett sietnie az Oroszországgal vívott egyenlőtlen küzdelemben.

Akik könnyelműen, a látszat után ítélnek, kétségtelennek tart-

ják Németország bűnösségét, mert nem várta be az orosz támadást és így ő kezdte meg a háborút . . .

Ma már tudjuk, hogy a július 24-i titkos orosz mozgósítás veszélye kényszerítette erre a lépésre! A németek felismerték hogy számukra az egyetlen kedvező esély a támadásban rejlik. — Napóleon sem cselekedett soha másként. — De így Németország magára vállalta a végzetes felelősséget, pedig éppen olyan kevésbé akarta a háborút, akár csak Franciaország . . .

A francia mozgósítás — az uralkodó felfogással ellentétben — megelőzte a német mozgósítást.

1914 augusztus 1-én, szombaton reggel 8 órakor Messimy hadügyminiszter aláíratta Poincaréval a mozgósítási parancsot és felhatalmazást kért a minisztertanácstól, a rendelkezés azonnali végrehajtására.

Messimy — mintahogy azt Raymond Recoulynak mondotta — magáravállalta, hogy 15 óráig mindent elintéz: Joffre tábornok megbízottjának, Ebener tábornoknak 15 óra 30 perckor kézbesítette a rendeletet.

A mozgósítási parancsról szóló körtávirat 15 óra 45 perctől kezdődőleg lett szétküldve . . . Amidőn 16 órakor Viviani abban a reményben sietett a hadügyminiszterhez, hogy talán még megátolhatja az események folyását, már késő volt . . .

Németország csak 17 órakor adta ki a mozgósítási parancsot: amikor a nagyvezérkar, von Schoen — berlini német nagykövet — táviratából értesült a francia mozgósítás elrendeléséről.

Hogy a francia kormány 14 nappal a háború kitörése előtt nem sejtett semmit, azt fényesen bizonyítja a köztársasági elnök és a miniszterelnök júliusi oroszországi látogatása... Szinte hihetetlen az a nyugalom és harmónia, amelyben Poincaré és Viviani a szentpétervári utazásig Párisban élt.

Poincaré a következőket jegyezte fel július 17-én utazása közben a dán partok mentén:

„Mi történik Berlinben és Bécsben — kérdezzük magunktól több kíváncsisággal, mint nyugalansággal?“²⁶⁾

Sajnos, csakhamar nyugalanság váltotta fel a kíváncsiságot...

Megvádolták a francia államférfiakat, hogy a komoly helyzet ellenére elutaztak Oroszországba. Holott nem a komoly helyzet készítette őket a látogatásra! Azokban a rendkívüli napokban sem ők, sem a kormány tagjai nem ismerték fel a helyzet veszélyességét... Csupán Franciaország ellenségei állították, hogy a két államférfi mindenről tudott már az oroszországi látogatás előtt s éppen a végső intézkedések megbeszélése miatt utaztak Szentpétervárra.²⁷⁾

A vád nevetséges és átlátszó...

Mindazok, akik Poincarét személyesen ismerték, nagyon jól tudják, hogy önbizalma, nagyravágyása és parancsoló lénye még a gondolatát is kizárja annak, hogy a francia történelem sorsdöntő órájában másoknak engedte volna át — akár átmenetileg is — a vezető szerepet...

Húsz év alatt köteteket halmoztak fel koholt vádakból Poincaré ellen és szándékosan kiforgatták az őt igazoló bizonyítékok értelmét. De éppen az ellenkezőjét érték el vele...

---

²⁶⁾ Poincaré: *L'Union Sacrée* 225. oldal.

²⁷⁾ „A szerajevói merénylet után Poincaré Szentpétervárra utazott, ahol a háborus párttal tanácskozott. Nikolajevics nagyherceggel egyetértve végre sikerült neki a cár ellenállását legyőzni.“ Lásd *Süddeutsche Monatshefte* 1922 október. — M. Morhardt cikkei a *Force*-ban 1934 december és 1935 február között.

A szerajevói merénylettől a hadüzenetig eltelt harmincnégy nap alatt Poincaré számos komoly hibát követett el és súlyos felelősséget vállalt magára.

Legsúlyosabb és szinte menthetetlen tévedése: 1914 júliusi szentpétervári szereplése.

Érthetetlen, miként feledkezhetett meg az orosz kétszínűségről és rosszhiszeműségről!? Hogyan tévesztette szem elől a cári birodalom imperialista vágyálmait? Hogyan lehetséges, hogy nem okult a közelmúlt balkáni háború tanulságaiból?²⁸⁾

Nem ismerte fel az általános nyugtalanság rejtett okát? Nem látta, hogy a szlávság mindenre el van szánva, hogy kárpótlást szerezzen az 1909-es és 1913-as kudarcért?

Két évvel később maga Poincaré úgy jellemezte ezt az időszakot, hogy „csak akkor vette észre az örvényt, mikor már bele-sodródott . . .“

„Egész szentpétervári tartózkodásunk alatt nem tudtuk mi van a levegőben.“²⁹⁾

Oroszország: Poincaré és Viviani számára egy idegen világot jelentett, ahol époly kevésbé érezték magukat otthonosan, mint akár a Sziriuszon.

Nem is sejtették, hogy az orosz udvar, a hadsereg és a kormány állandóan lesben áll, hogy kikémlelje minden szavukat, megmozdulásukat, sőt hallgatásuk rejtett jelentőségeit is. . .

Nem láttak semmit! — De ez nem mentség azok számára, akik országokat kormányoznak. . .

Abban a magasfeszültségű légkörben a számítások és túlfűtött ambíció kavargásában a legcsekélyebb tévedés, a legköznapi szó is rendkívüli jelentőséget nyerhet.

Bekövetkezett ez nem egyszer. . . Különösen július 21-én: a cári udvarnál akkreditált külföldi követek és nagykövetek dip-

²⁸⁾ „Még nem veszett el minden, hiszen 1912-ben és 1913-ban is mongosítottak, mégsem következett be a háború.“ Poincaré: *Mon testament politique* 1916 július 1-én. Közölte a *Matin* 1934 október 28-án.

²⁹⁾ Poincaré: *Mon testament politique* 1916 július 1.

lomáciai fogadásán követett el Poincaré jóvátehetetlen ügyletlenségeket. Hiába tagadta azokat később. . .

Amit nem tartott szükségesnek otthon közölni,³⁰⁾ azt elmondták mások és ezek az állítások kétségbevonhatatlanok.³¹⁾

Poincaré ezen az ominózus fogadáson Spalaikovics szerb követéhez³²⁾ a következő szavakat intézte:

„Ne féljen semmitől, Szerbiának komoly barátai vannak Franciaországban.”³³⁾

A monarchia követével, gróf Szapáryval, ugyanakkor — enyhén szólva — megfontolatlan hangon beszélt.³⁴⁾

Sazonov és Miklós nagyherceg, — a háborús párt két vezére előtt pedig úgy nyilatkozott, hogy „Franciaország kész eleget tenni valamennyi kötelezettségének.”³⁵⁾

Ez a magatartás a végsőig elkészerítette Ausztriát és mindjobban megerősítette Németországot abban a feltevésben, hogy Franciaország teljes erejéből támogatja a háborút követelő pánszerb köröket és velük együtt Oroszországot.

„Szorult helyzetünkben: — mondta e sorok írójának Stefanovics, a szerb külügyminisztérium egykori főtit-

³⁰⁾ L'Union Sacrée 253. oldal. ,

³¹⁾ Paléologue: La Russie des Tzars 1914—1916 — Sazonov: Sechs schwere Jahre 1927 — Carthagène: Souvenirs d'un diplomate. — British Documents on the Origins of the War. XI. kötet 73. és 76. oldal, London 1926. — Orosz diplomáciai okiratok I. kötet, 43. oldal. — Feketekönyv II. kötet, 225. oldal.

³²⁾ „Azt kérdezem magamtól, hogy Spalaikovics ostoba-e inkább vagy gazember, vagy mindkettő.” Stefanovics Dragomir 1924 január 11.

³³⁾ Carthagène: Souvenirs d'un diplomate. — Spalaikovics Pasicshez intézett 194/7. és 8/21. számú sürgőnyei — 1914 július —; Szerb levéltár XXI. doszsié I. kötet.

³⁴⁾ „Megemlítettem a követnek, hogy Szerbiának vannak Oroszországban olyan barátai, akiket kétértelmű felháborította, ha a szerbekkel szemben erőszakos eszközöket alkalmaznának. Ez sajnálatos bonyodalmakra és komoly válságra vezethet a Balkánon, annyival is inkább, mert Európának egyéb orosz barát hatalmai is elítélő álláspontra helyezkednének.” R. Poincaré: L'Union Sacrée 254. oldal.

Poincaré szavai „módfelett felháborították Szapáry grófot” — Lásd Carthagène gróf: Orosz diplomáciai okiratok I. kötet, 43. oldal és a Feketekönyv II. kötet, 225. oldal. —

³⁵⁾ D. S. Sazonov: Sechs schwere Jahre. Berlin 1927. — Comte de Carthagène: Souvenirs d'un diplomate. Madrid 1933 — Feketekönyv II. kötet, 2. old.

kára — egyedül Spalaikovics követünk szentpétervári sürgőnyei tartották bennünk a lelket. Ezekből a sürgőnyökből értesültünk Poincaré szerbbarát nyilatkozatairól. A francia köztársaság elnökének oroszországi magatartása öntött belénk reményeket és önbizalmat.“

Ezeknek a szerb „reményeknek“ köszönhetjük, hogy Belgrád visszautasította az ultimátumot és megindult a lavina . . .

III. FEJEZET

A nagy színjáték kulisszái mögött . . . .

Poincarét annyiban terheli a háborús felelősség, hogy könnyelműen ítelt meg súlyos követelményekkel járó cseményeket. Teljesen érhetetlen, hogy miként tévedhetett a nagy államférfiú ilyen végzetesen. Holott a Balkán-háború veszedelmes napjaiban sikeresen ellensúlyozta Sazonov politikai eselszövéseit. A német-francia békére való biztatásával pedig mindenkinél nagyobb érdemeket szerzett. Kétségtelen, hogy könnyelműsége súlyos vád ellene. De egyetlen tény, egyetlen bizonyíték sincs, amely igazolhatná, hogy 1914-ben tudva és akarva előmozdította a háborúspárti orosz politikusok és szerb szövetségeseik tervét.

Arra a komoly vádra, hogy nem volt tudatában az események jelentőségének és nem érezte meg a háború rohamos közeledését — az alábbiakat jegyzi fel Poincaré politikai végrendeletében:

„Amikor Kronstadtba érkeztünk — a szarajevói gyilkosság és Ausztria rejtélyes magatartása Szerbiával szemben, bizonyos kényelmetlen érzést keltett Európaszerte, de egyetlen jel sem mutatott a közeli háborúra.¹⁾

Poincaré felfogásában osztozott az egész francia kormány és megerősítették azt azok a Bécsből és a Balkánról érkező diplomáciai jelentések is, amelyekről megemlékezéseiben számolt be. Szin-

---

¹⁾ 1916 július 1-én. — Le Matin 1934 október 28.

te hihetetlen azok tehetségtelensége és tudatlansága, akik 1914-ben Közép Európában és a Balkánon a francia érdekeket védelmezték.

Dumaine, a bécsi francia nagykövet, 1914 július 15-én semmit sem tudott a monarchia minisztereinek július 7-i határozatáról és a Tisza—Berchtold-féle konfliktusról. Nem volt tájékozva Oroszország katonai előkészületeit illetőleg sem, holott Bécsben pontosan értesülve voltak már. Dumaine még a döntő órában is azt táviratolta Párisba, hogy a háborús veszély elmúlt „hála Ferenc József óvatosságának és kecsességének.“²⁾

Beppe athéni, Panafieu szófiai és Blondel bukaresti követ a Quai d'Orsay-t olyan jelentésekkel árasztotta el július 29-től augusztus 1-ig, hogy olvasásukra az ember elnémul haragjában és bámulatában.

Csak az, aki közelről figyelte az eseményeket — mint e könyv szerzője — állapíthatja meg, hogy diplomataink milyen gyengén védelmezték a francia érdekeket éppen a legfontosabb állomáshelyeken.

Pedig ama nehéz időkben az események mérlegelésében elkövetett legesekélyebb hiba és tudatlanság egyaránt végzetessé válhatott.

Ezzel szemben Londonban, Rómában, Berlinben és Szentpétervárott kiváló követek képviselték 1914-ben Franciaországot. Ezek idejekorán juttatták el pontos és megbízható tudósításaikat Párisba. Ők világosan látták a helyzetet és határozott jelentéseik voltak. Azonban különleges helyzetük miatt július óta csak késedelmesen, hiányosan és másodkézből szerezhették értesüléseiket. Mély kötelességtudásuk és alapos tájékozottságuk alapján helyesen következtettek. Megállapításaik pontossága ténybeli bizonyítékokkal ért fel.

A többiek, akik a eselszövések és a tűzhányó kráterében éltek,

---

²⁾ „Július 15-én Dumaine még nem tudott az osztrák jegyzékről és azt bízta, hogy a monarchia megelégszik a formális elégtétellel.“ (R. Poincaré: L'Union 244. oldal. — Lásd továbbá Dumaine 111—112. számú a külügyminiszterhez címzett sürgönyeit.)

íres fecsegéssel tékoztak el a drága perceket — éppen amikor Európa sorsa forgott kockán. Kétségtelen, hogy a francia külpolitika főirányítói évek óta tudtak arról, hogy az orosz szövetséges a monarchia rovására kívánja gyarapítani Szerbia területét. Ők éppen olyan jól tudták, mint a Temps, a „Journal des Débats“, a „Figaro“ és az „Agence des Balkans“ befentesei, hogy Oroszország célja a szláv hegemonia biztosítása a Balkánon. E mesterkedéseknek Franciaországban is akadtak támogatói. Poincaré, Viviani, Doumergue és Bienvenu-Martin feltétlenül tudtak Blondel bukaresti francia követ oroszbarát propagandájáról. Nem maradhatott titokban előttük a belgrádi francia követ bizalmas kapcsolata sem báró Hartwig orosz követtel, a monarchia kérelhetetlen ellenségével. Tudniok kellett Dumaine bécsi francia követ 1913 január 12-i megbeszéléséről is, amelyet Jovanovics szerb követtel folytatott.

E tanácskozáson a monarchia balkáni tartományainak közeli felosztásáról tárgyaltak. A befentesek azt is tudták, hogy milyen célból és kinek a kedvéért rendezte Tardieu a március 11-i bukaresti tanácskozást.

Poincaré tudta, hogy Izwolszky — akivel szemben ösztönös bizalmatlansággal és megvetéssel viseltetett —: Tardieu barátja.

Olvasta a szófiai francia katonai attasé 1914 március 28-i táviratát is. A távirat Ferdinánd bolgár király szavait idézi:

„Engedjünk szabad kezet Szerbiának, amely elég erősnek érzi magát ahhoz, hogy Ausztriával megmérkőzzék. Nem telik bele hat hónap és Oroszországgal együtt megtámadja a monarchiát! Várjunk! Macedónia rövidesen az ölünkbe hull.“

Valamennyi különleges megbízatással felruházott politikai ügynök egyértelműleg arról tájékoztatta a Quai d'Orsay-t 1913 őszén, hogy a pánszláv propaganda és a szerb katonai előkészületek megélénkülése rendkívül nyugtalanítja Bécsset. A jelentések arról is beszámoltak, hogy milyen nagy izgalmat keltettek a monarchiában az angliai és franciaországi nagyarányú szerb hadianyag-rendelések.

A francia kormánynak sürgősen figyelmeztetnie kellett volna az orosz szövetségest, hogy tájékoztassa Franciaországot minden fontos diplomáciai lépéséről. Tiltakoznia kellett volna az ellen, hogy Oroszország Franciaország tudtán kívül olyan veszedelmes jegyzékváltásokba bocsátkozzék, amelyek a francia szövetségest váratlanul háborús kalandba sodorhatják.

1913 január 24-én Jonnart francia külügyminiszter táviratilag utasította Georges Louis³⁾ szentpétervári követet: hogy „hangsúlyozza ismételten Sazonov előtt, hogy az orosz kormány ne kezdeményezzen önkényesen olyan diplomáciai lépést, amely kihatással lehet a politikai szövetségre.“ Ez a figyelmeztetés utalás akart lenni Sazonovnak az „ifjútörök“ kormánnyal folytatott titkos tárgyalásaira. A francia kormány úgy szerzett a dologról tudomást, hogy megfejtette Djavid beynek egyik párisi bizalmasához intézett táviratát. Sazonov sarokba szorítva, szavát adta a francia követnek, hogy semmit sem kezdeményezett önállóan Konsztantinápolyban és attól a jövőben is tartózkodni fog.⁴⁾ Erre vonatkozólag Poincaré a következőket jegyezte fel:

„Néhány órával később Sazonov, Franciaország megkérdezése és Georges Louis követ tudta nélkül jegyzéket intézett Németországhoz. A jegyzék csattanója az volt, hogy a cári kormány helyzete tarthatatlanná válna az orosz közvélemény előtt, ha kétségbevonná a balkáni háborúban kivívott eredményeket.“⁵⁾

Izwolszky 48 órai szándékos késedelemmel tudatta Párisal a jegyzék átadását. A francia kormány Szentpétervár tudomására hozta emiatt elégedetlenségét. Jonnart 1913 január 28-án a következő táviratot küldte Georges Louisnak:

„A miniszertanács egységes véleménye szerint az orosz

---

³⁾ Lásd a Livre Noir 78. sz. sürgönyét, 1913 január 28.

⁴⁾ Georges Louis 82. sz. sürgönye: 1913 január 25-én. Lásd Francia Sárgakönyv 2. kötet.

⁵⁾ Poincaré: L'Europe sous les Armes 77, 78 oldal.

kormánynak kötelessége lett volna Franciaország véleményét megkérdezni, mielőtt a berlini kormányhoz jegyzéket intézett aziránt, hogy milyen következményekkel járhat a Törökország és a balkáni szövetségek közötti ellenségeskedés kiújulása. Kérem, fejezze ki ismételten Sazonov előtt, hogy milyen fontosnak tartom a két kormány szoros diplomáciai együttműködését.“⁶⁾

Egyidejűleg Jonnart félreérthetetlenül közölte Izwolszkyval, mennyire kínos hatást és őszinte felháborodást váltott ki a francia kormány tagjai között Oroszország önkényes kezdeményezése.

Izwolszky a beszélgetés tartalmát táviratilag közölte Sazonovval. Ezzel az esettel a bolsevista Fekete Könyv is foglalkozott és Stieve történetíró is megemlékezik róla a háborús felelősségről szóló tanulmányában.⁷⁾

Joggal...

Izwolszky távirata kétségtelen bizonyítéka az orosz szövetséges előre megfontolt háborús szándékának és a francia kormány őszinte békeakarátának. Izwolszky a következőket táviratozta Szentpétervúrra:

„Jonnart azt kívánja, hogy Oroszország Franciaország előzetes megkérdezése nélkül egyetlen kezdeményező lépést se tegyen és mindenkor alaposan fontolja meg az okot, amellyel Franciaországot háborúba sodorhatná. Erkölcsei kötelességem parancsolja, hogy felhívjam a kormány figyelmét a párizsi határozatokra bármilyen kellemetlenek is azok, mert ettől függhetnek a francia kormány elhatározásai a döntő pillanatban. Nagyon érzékenyen érintett az a szemrehányás, amely szerint az orosz politikát meg akarom fosztani cselekvési szabadságától.“

Az idézett bizonyíték igazolja Oroszország bizalmatlanságát

⁶⁾ Jonnart Georges Louis-hoz intézett sürgönye 1913. január 28.

⁷⁾ Livre Noir 13 oldal 38. sürgöny; — Stieve II. kötet, 699. sz. sürgöny 10. oldal

Franciaországgal szemben. Izwolszky joggal remélhette, hogy ez az értékes okirat sohasem kerül francia kézbe.

De ha Franciaország nem bízott Oroszországban és eltökélte, hogy nem engedi magát kétes kalandokba sodorni, miért nem kényszerítette megállásra Oroszországot, miért engedte cselekedni?...

Miért??...

1914 júliusáig a francia kormány minden tőle telhetőt elkövetett Szentpétervárott, hogy megállítsa a cárizmust végzetes útján.

E könyv lapjain kerül először nyilvánosságra az a bizonyíték, amely igazolja Franciaországot.

A francia kormánynak az az elhatározása, hogy a balkán érdekek kedvéért nem támogatja Oroszországot Ausztriával szemben — szilárd volt. Elhatározását nyomatékosan és világosan közölte Szentpétervárral. Pontos értesülést szerzett arról is, hogy Németország minden körülmények között támogatja szövetségesét: a monarchiát. Oroszország és Szerbia ellen.⁹⁾

Ebben az esetben pedig azonnal érvénybe kellett lépnie a a francia-orosz szövetségi szerződésnek, ami viszont a franciánémet háború kitörését jelentette, annak ellenére, hogy Franciaország félszázadon keresztül becsületesen küzdött ellene.

Lehetséges, hogy Párizs július 9-ig csak hiányos és bizonytalan értesüléseket kapott a belgrádi kormány bűnrészességéről és Hartwig orosz követ szerepéről a szerajevói gyilkosságban. De kétségtelen az is, hogy július 9-én a francia kormány meggyőződött Szerbia bűnösségéről...

E könyv szerzője ezen a napon adta át a francia köztársasági elnöknek a szerb titkos diplomácia siffre-kulcsát, amelyet munkatársától, egy szerb követségi titkártól szerzett. A becses ismertetés értékes szerb diplomáciai bizonyítékok megfejtését tette lehe-

---

⁹⁾ „Bármilyen kínos hatást keltett Berlinben az osztrák kezdeményezés, a német császári kormány nem gördít akadályokat eléje.” Cambon berlini francia követ. Lásd Sárka könyv III. rész, 138. sürgöny.

tové. Segítségével oldották meg négy fontos lefényképezett számjel-
tes távirat titkát, amelyeket június 29-én, 30-án, valamint július 1-én
és 2-án adtak fel Belgrádban Veznics párisi szerb követ címére.
Megfejtették továbbá Dimitrievics-Apis ezredes, a szarajevói gyil-
kosság megszervezőjének és a „Fekete Kéz” nagymesterének a pá-
risi szerb katonai attaséhoz intézett táviratát, amelyben a szaraje-
vói merénylet részleteiről számol be. Végül megfejtették Veznics
válaszainak eredeti fogalmazványát is.

A francia kormány tehát tudta, hogy a szerb-osztrák konflik-
tusban kapcsolatban fokoznia kell balkáni politikájának óvatossá-
gát, annál is inkább, mivel Ausztria haragja és követelése jogos.
Hogy Poincaré és Viviani Pétervárott hangsúlyozta Franciaország
békevágát és határozottan visszautasított minden a szerb érdekek
megvédését célzó háborús kalandot, arra vonatkozólag kézzelfog-
ható szerb-orosz és francia bizonyítékok vannak.

Franciaország mégis követte Oroszországot végzetes ut-
ján . . .

Milyen eltévelyedésnek a következtében? . . . Milyen végzetes
hatalom, milyen ismeretlen erő kényszerítette 1914 július végén
arra, hogy éppen az ellenkezőjét cselekedje annak, amit eddig olyan
őszintén akart? . . .

Ma húsz év múlva sem oldódott meg e rejtély! „A háború
születését titkok leple borítja.”⁴⁾

Legalábbis ezt mondták . . .

A népek és az egyének életében a szavak nem sokat jelente-
nek! Csak a tények számítanak!

Ma, húsz év múlva sem oldódott meg e rejtély! „A háború
hirtelen és érthetetlenül a legveszedelmesebb pillanatban szakí-
tott régi hagyományaival és nem tartóztatta fel a cárizmust vég-
zetes útján, mint ahogy azt 1909-ben, 1912-ben és 1913-ban csele-
kedte . . .

Ugyan, miért történt ez így? Mit rejtegetnek a francia közvé-
lemény előtt?

---

⁴⁾ Lenin szavai.

E tekintetben Poincaré emlékiratainak bizonyos részei rendkívül tanulságosak azok számára, akik tudnak a sorok között olvasni.

Csak a háború pusztító lángja világított bele abba a sötét szakadékba, amely az utókor elé tárul: Poincaré egykori szentpétervári feljegyzésein keresztül.

Tragikus az ellentét II. Miklós július 20-án tanúsított hazug optimizmusa és a francia államférfiak július 21-én szerzett személyes tapasztalata között. A cár július 20-án vártlanul látogatást tett a Szentpétervárotti időző Poincarénál és a következő napon hivatalos diplomáciai fogadást rendezett tiszteletére.

Poincaré akkori feljegyzéseiben a következőket olvassuk:

„A cár egyetlen szóval sem említette, hogy komolyan aggódik és nem is engedte sejteni, hogy európai konfliktus kitörésétől tart.”¹⁰⁾

24 órával később ezeket írta feljegyzéseiben Poincaré:

„Viviani, aki hallotta a követek és a miniszterek beszélgetését, peszimisztikusan ítéli meg a helyzetet.”¹¹⁾

Ugyan, miről beszélgethettek a követek?... Buchanan¹²⁾ angol és Spalaikovics¹³⁾ szerb követ kivételével nincsen róla feljegyzés.

Poincaré egyetlen szóval sem említette a diplomáciai fogadáson történeteket beszámolójában. Szerinte semmit sem mondtak...¹⁴⁾

Nagyon meglepő és sokatmondó Viviani hirtelen támadt aggodalma, amelyben kétségtelenül Poincaré is osztozott... A két

¹⁰⁾ Poincaré: *L'Union Sacrée* 248. oldal.

¹¹⁾ Poincaré: *L'Union Sacrée* 256. oldal.

¹²⁾ „Buchanan njabb balkáni komplikációktól tart. Ausztria magatartása Szerbiával szemben rejtélyes és nyugtalanító.” Lásd Poincaré: *L'Union Sacrée* 252. oldal. — Buchanan sürgönye Sir Edward Greyhez, 1914 július 22-én, 73–76. — *British Documents on the Origins of the War* XI. kötet. London 1926.

¹³⁾ „Megkérdeztem Spalaikovicsától, hogy milyen híreket kapott Belgrádból, mire azt felelte: „Nagyon rosszakat.” Poincaré: *L'Union Sacrée* 255. old.

¹⁴⁾ „Semmit sem tudunk — majdnem semmit.” (A diplomáciai fogadásra vonatkozólag.) Poincaré: *L'Union Sacrée* 256. oldal.

államférfit megzavarta a cár magatartása és a személyesen szerzett tapasztalatok között fennálló ellentét. Bizonyára közölték aggodalmukat vendéglátójukkal is...

Poincaré szentpétervári látogatásának legjelentéktlenebb mozzanatait is megörökítette az utókor számára. Azt is feljegyezte, hogy Viviani Sazonovval¹⁵⁾ egyórás megbeszélést folytatott. De azt nem említi, hogy ő maga is részt vett volna az orosz miniszterekkel folytatott megbeszéléseken.

Poincaré csak akkor ismerte be, hogy Pétervárott részvett politikai megbeszéléseken, amikor 1926-ban a brit kormány nyilvánosságra hozta Sir George Buchanan volt pétervári angol követ Sir Edward Greyhez intézett táviratait. Buchanan arról értesítette kormányát, hogy Sazonov és a szentpétervári francia követ bizalmasan tudtára adták, hogy „Poincaré látogatása az orosz-francia együttműködés betetőzését jelenti.”¹⁶⁾

Mégis kiderült tehát, hogy a francia államférfiak nemcsak azért utaztak Szentpétervárra, hogy a cár leányainak ajándékokkal kedveskedjenek. — A nagyhercegnőket u. i. karkötőórákkal lepletek meg.¹⁷⁾

A francia-orosz megegyezés módozatait Poincaré behatóan ismertette feljegyzéseiben. Szerinte az nem vonatkozott új megállapodásokra. Csupán a régi szövetségi szerződést újították meg, a kölcsönös támogatás kötelezettségének hangsúlyozásával — német támadás esetén. Nem volt semmi akadálva annak, hogy a szerződést nyilvánosságra hozzák!

Ezzel szemben Poincaré és Viviani mégis hallgatott... A sokat vitatott kérdés sohasem tisztázódott volna az angol leleplezés nélkül.¹⁸⁾

¹⁵⁾ „Viviani egy egész órán keresztül beszélgetett Sazonovval.” Poincaré: *L'Union Sacrée* 555. oldal.

¹⁶⁾ *British Documents on the Origins of the War*. XI. kötet, 164. lap, 101. sz. sürgöny. — Poincaré: *L'Union Sacrée* 292. oldal.

¹⁷⁾ R. Poincaré: *L'Union Sacrée* 266. oldal.

¹⁸⁾ „Csak az angol követ jelentésében történt célzás a Viviani és az általam folytatott megbeszélésekről az orosz kormány tagjaival...” Poincaré: *L'Union Sacrée* 294. oldal.

Hogy mit válaszolt¹⁹⁾ Poincaré július 20-án II. Miklós cárnak, aki hangsúlyozta az egyezmény sürgős megkötésének szükségességét, azt talán húsz év múlva fogja megtudni az utókor. Majd ha megnyílnak a Quai d'Orsay titkos levéltárai és megjelennek az elhalt kortársak emlékiratai.

Beigazolt tény, hogy a francia államférfiak nem tudtak az orosz-szerb titkos megegyezésről, sem pedig a katonai készülődésről. Ezt bizonyítja a francia követ július 24-i szóbeli jegyzéke Sazonovhoz, továbbá Spalaikovics július 2-i, 23-i, 24-i és 25-i Belgrádba küldött táviratai.²⁰⁾

Megállapított tény, hogy Sazonov mindent elkövetett a titkos tanácskozásokon, hogy feltétel nélkül biztosítsa Oroszország számára a franciák fegyveres segítségét Ausztria ellen.

De az is megállapított tény, hogy Viviani és Poincaré határozottan visszautasították Sazonov követelését.

Ami Poincaré feljegyzéseiből csak sejthető, azt világosan bizonyítják Spalaikovics sürgönyei — mint ahogy azt már láttuk —

A francia delegáció búcsúzásakor Sazonov sietve nyújtott át Poincarének és Vivianinak egy hivatalos nyilatkozatot aláírás végett:

„A két szövetséges kormány megállapította céljai azonososságát az európai egyensúly biztosítása érdekében — különösen a Balkán félszigeten . . .“²¹⁾

A két francia államférfi visszautasította Sazonov ceruzával rögtönzött szövegének aláírását . . .

---

¹⁹⁾ A cár állandóan hangsúlyozza, hogy „a jelenlegi körülmények között a két kormány feltétlen együttműködése szükséges“. Poincaré: *L'Union Sacrée* 248. oldal. X

²⁰⁾ „Nehézzen haladnak a Poincaréval és Vivianival folytatott tárgyalások. Sazonov ragszkodik ahhoz, hogy Franciaország semmi körülmények között se tudjon a katonai intézkedésekről.“ Spalaikovics Pécshoz intézett távirata: 196/8 szám, 1914 — 9/22 július.

²¹⁾ Poincaré: *L'Union Sacrée* 279. oldal. — *Paléologue*: *La Russie des Tsars* I. kötet. — Sazonov: *Sechs schwere Jahre*. — *Revue des Deux Mondes* 1927. augusztus 1-én közölt cikke: „A július 14-i tragikus nap.“ — Schilling, Sazonov titkáranak feljegyzései: „*My Diary*“ 30. oldal.

„Viviani és én azon a véleményen voltunk, hogy ez a szöveg, amelyben egyetlen szóval sem említették a békét, túlságosan kiszolgáltatná Franciaországot Oroszországnak a balkáni politika veszedelmes útvesztőin. Meg akartuk őrizni Franciaország cselekvési szabadságát...²²⁾

Ma már tudjuk, hogy mindez: hiú ábránd volt...

Franciaország nem akart háborúba indulni.

Tehát: belekényszerítették a halálmenetbe...

---

²²⁾ Poincaré: *L'Union Sacrée* 279. oldal. — *Paléologue: La Russie des Tsars* I. kötet.

IV. FEJEZET

A szerb sürgönyök

Franciaországnak nincs oka félni az igazságtól. Mindent elkövetett, hogy megakadályozza a háborút. Nyugodtan nézhet szembe az igazsággal. De Franciaország — sajnos — keveset tud az igazságról! Nem ismeri a lezajlott események tényleges indítóokait és nem ismeri még azok nevét sem, akiket a végzetes eseményekért közvetlen felelősség terhel.

Az bizonyos, hogy 1914-ben a hadviselő államok közül Franciaország ismerte legkevésbé az igazságot. Amikor a háború viláma 1914-ben Európára lesújtott:

Franciaországnak sejtelme sem volt azokról a titkos érdekekről, amelyeknek védelmében sikraszállt a hamis szövegek és ámitások kísérezeneje mellett. Nem is sejtette, hogy milyen okok miatt kell 52 hónapon keresztül szenvednie és farkasszemmel néznie a halállal . . .

1914 augusztusában négy millió francia, dallal az ajkán, szorongó szívvel indult hadba úgy, hogy nem is sejtette, hogy csak eszköze egy pokoli társaságnak.

Egyetlenegy sem volt köztük, aki sejtette volna a valóságot!

Igy volt ez négy év múlva is . . .

Vajjon hányan ismerik ma az igazságot azok közül, akik túléltek a borzalmakat? Húsz év előtt a francia nép gyermeki ártat-

lansággal indult a vérontás orgiájába. Abban a hitben, hogy jogtalan támadás érte. A szövetségesekről, az ellenfelekről, a távoli viszályokról és a békét fenyegető aknamunkáról csak annyit tudott, amennyit a megvesztegetett sajtó hasábjain olvasott! Az pedig mindig a legjobban fizető fél igazságát hirdette. Franciaországnak sejtelve sem volt arról, hogy a szláv és a germán faj évszázados harcát vív a Balkánon és Középeurópában.

Franciaország felületesen siklott el az orosz-japán háború, a két Balkán-háború, az olasz-török háború, az agadiri, a tangeri és a casablancai riadók mellett. Nem tulajdonított azoknak nagyobb jelentőséget. Olyan régen élvezte a béke áldásait, hogy azt hitte, örökké fog tartani... A francia nép vakon hitt vezetőiben és teljesen rájuk bízta magát. Így volt ez a hadbavonultakkal is, akiknek százezrei lassan megtöltötték a harcterek tömegsírjait. De hogyan gondolkodtak azok, akik a halálmezőkre küldték őket, hogyan gondolkodott a francia kormány? Nem volt köztük egyetlen diplomata, egyetlen hadvezér sem, aki 1914-ben a súlyos felelősséget magára vállalta volna. Egyik sem állt valamelyik nagyhatalom titkos szolgálatában.

A francia vezetőférfiak Agadir óta tudták, hogy közelgő háború veszedelme fenyeget.¹⁾ Az 1912 március 13-i szerb-bolgár szerződés félelemmel töltötte el lelküket. Nem vártak a háborútól sem rangot, sem vagyont és amikor rájuk tört váratlanul: megrémültek. Ismerték az okokat — de vajjon tudták-e, hogy kiket terhel miatta a felelősség? És ha mindezt tudták, miért hallgattak? Miért nem tájékoztatták a francia közvéleményt?

Miért engedték meg, hogy a békekötés után a háborús idők szörnyű hazugságai tovább terjedjenek és megszi-

---

¹⁾ Poincaréval 1912 augusztus 9-én közölte Sazonov a szerződés szövegét. Tehát hat havi késedelemmel. Akkor is csak Poincaré erőlyes követelésére. A francia miniszterelnök ekkor így kiáltott fel: „Ez a szerződés nemcsak a török háború csiráját hordja magában, hanem az Ausztria elleni háborút is. Bele kell törödnöm...” D. S. Sazonov: Sechs schwere Jahre. Berlin 1927. „Megjegyeztem Sazonovnak, hogy ez a szerződés háborús megegyezés Törökország és Ausztria ellen.” L. Poincaré: „Les Balkans en feu.” 115 oldal.

lárduljanak?

Miért nem tiltakoztak a békekonferencián? És miért türték, hogy vérpadra hurcolják az igazságot?

1914 augusztus 1-én Franciaország már tudta, hogy nem Németország szabadította fel a háború rémét Európában, hanem a szövetséges Oroszország és Szerbia!

A félrevezetett francia köztudatban azonban még ma is az a hazugság él, hogy Németország volt a háború felidézője!

*
* .

Kétségtelen, hogy a francia kormány, — vagy legalábbis a vezető politikusok zöme — a hadüzenetkor, Paléologue értesítése nyomán tisztában volt azzal, hogy Európa kizárólag a július 24-i orosz mozgósításnak köszönheti a háborút. Az orosz mozgósítás volt az európai háború első mozzanata. Dátuma nem július 30-a, mint hivatalosan tanítják, hanem július 24-e. A július 29-i császári mozgósítási parancs nem egyéb ügyeskedő szemfényvesztésnél, ami cinikus alibinek kínálkozott a háborús felelősség súlyos vádjának elhárítására.

**Olyan lesújtó és kétségtelen Oroszország bűnössége, hogy a francia kormánynak 1914-ben mindenáron el kellett titkolnia a közvélemény előtt Németország előre megfontolt kihívását s ezzel azt a hitszegést, amelyet Oroszország a július 24-i titkos mozgósítással Franciaországgal szemben elkövetett. Ezért hagyták ki szándékosan Paléologue (I) távirati jelentést a Francia Sárgakönyvből, mely a titkos mozgósításról szólt. — A Quai d'Orsay ebben a háború okait ismertette. A szerzők természetesen nem számoltak az-
zal, hogy egy szép napon Sazonov megszólal majd és maga fogja feltárni az igazságot (II).**

Az is kétségtelen, hogy a francia vezető politikusok tudták,

I. La Russie des Tsars 24. — 25. oldal.

II. D. S. Sazonov: Sechs schwere Jahre.

hogy az orosz mozgósítás célja: Németország kihívása és Franciaország beugratása a háborúba. A németeknek tehát igazuk van, amikor 1914 július 26-a óta állandóan hangoztatják, hogy ők csak az orosz mozgósítás elrendelése után mozgósítottak. Az orosz lépés méltán nyugtalanította Németországot. Annál is inkább, mert minden kényszerítő ok nélkül, hirtelen és a legnagyobb titokban rendelték el a mozgósítást.

A németeknek igazuk van!

Az orosz mozgósítás ténye megsemmisítő felelősséggel terheli a cári Oroszországot,

de Franciaország nem osztozik abban.

**Az az állítás, hogy nem akarta a háborút:
megcáfolhatatlan.**

A francia közvélemény sohasem értesült az orosz mozgósítás titkos körülményeiről, mintahogy nem tudott a háború alatt és után számos fontos eseményről sem.

Az orosz mozgósítás megerősíti és igazolja Franciaország ártatlanágát! Az orosz mozgósítás ugyanis Franciaország tudtán kívül történt. Az oroszok éppenúgy léprecsalták Franciaországot, mint romba döntötték Európa békéjét. A döntő dátumok egyeztetése e téren cáfolhatatlan bizonyítékot szolgáltatottak.

Feltehető-e, hogy Poincaré és Viviani egyetértett Sazonovval? Feltehető-e, ha tekintetbe vesszük, hogy az orosz külügyminiszter 1914 július 23-án a francia államférfiaknak a cárnál tett búcsúlátogatását használta fel arra, hogy meglepetésszerűen aláírasson velük egy nyilatkozatot, amely Franciaországot Oroszország kényérénekvére szolgáltatta volna ki az orosz-osztrák konfliktusban?

A francia államférfiak határozottan visszautasították az egyezmény aláírását.²⁾

Bár nem láttak tisztán, azzal a tudattal utaztak el Oroszországból, hogy a helyzet sokkal veszélyesebb, mint gondolták. Bizo-

---

²⁾ „Viviani és én úgy találtuk, hogy ez az aláírás teljesen megkötné az orosz politika tekintetében kezünket a Balkánon. Mi tehát e terv módosítását követeltük.” L. L'Union sacré. 279. oldal.

nyos eshetőségek tekintetében megegyeztek Szentpétervárott, de lehet nem tehettek.³⁾ A birodalom hangos volt a katonai készülődések zajától, Sazonov mégsem említette egyetlen szóval sem azokat a francia vendégek előtt. Poincaré később megerősítette, hogy Sazonov egyetlen célzással sem árulta el neki és Vivianinak a küszöbön álló mozgósítás tervét.⁴⁾ Állítása őszinteségében sokan kételkedtek — alaptalanul. Igazolja Poincarét Paléologue 1914 július 24-én éjjel kelt sürgőnye, amely a Sazonovval folytatott tárgyalásról számol be. De a döntő bizonyítékot Paléologue július 26-i sürgőnye szolgáltatja. Ebben jelentést tesz Paléologue a Quai d'Orsay-nek a 24-i krasznóje-szélói tanácskozásról, ahol is váratlanul elrendelték a mozgósítást. Ez azonban csak 25-én éjjel jutott a francia követ tudomására.

Kétségtelen, hogyha Oroszország július 24-én a francia államférfiakkal egyetértve foganasította volna a mozgósítást, Paléologue nem kért volna magyarázatot Sazonovtól s így az orosz külügyminiszter nem lett volna kénytelen hazugsághoz folyamodni.⁵⁾

Poincaré tehát igazat mondott. Az orosz mozgósítást július 24-én: a francia kormány tudtán és akaratán kívül rendelték el.

A francia államférfiak tájékozatlanságának még egy bizonyítéka van, de azt sem Poincaré, sem Viviani nem ismerte...

A bolsevisták sem akadtak ennek nyomára kutatásaik közben, pedig sok terhelő bizonyítékot találtak a cári uralom és bűntársai ellen. Ez a bizonyíték ennek a könyvnek a lapjain kerül először nyilvánosságra...

Ez pedig: Spalaikovicsnak, a szentpétervári szerb követnek július 22-én 1914. szám alatt kelt Pasicshoz intézett sürgőnye.⁶⁾

³⁾ „Az ultimátum átadásáról értesülve, Sazonov magához rendelte Sir George Buchananat és Paléologue-ot, hogy velük tanácskozzék. Bizalmasan közölték Buchananal a francia-orosz megállapodás szövegét.” L. Poincaré: L'Union Sacrée 292. oldal. L. British Documents on the Origins of the War; II. kötet 101. és 164. sz. távirat.

⁴⁾ Lásd Poincaré: L'Union Sacrée. 271. oldal.

⁵⁾ Lásd Paléologue: „La Russie des Tsars” I. kötet, 24—25. oldal.

⁶⁾ Szerb diplomáciai levéltár: Pacu—Pasics, 19. fiók. 11/B. dossié, 7. kötet. Pétervár 2/15 júliustól 18/31 júliusig 1914.

Szövege a következő:

„Miniszterelnökség Belgrád, Pasics részére, rendkívül sürgős, titkos!! Sazonov sürgeti katonai előkészületeinket. Ovakodni kell nyilvános tüntetésektől az orosz előkészületek befejezéséig. Sazonov tárgyalásai nehezen haladnak Poincaréval és Vivianival. Midketten ellenzik, hogy Franciaország tőle távolálló érdekekért vállalja a háború kockázatát. A francia elnök magatartása Szapáryval szemben megbotránkozást keltett diplomáciai körökben.⁷⁾ Sazonov ragaszkodik ahhoz, hogy Franciaország előtt titokban maradjanak katonai előkészületeink. Befejeződött a szibériai csapatok szállítása Európába. Mihelyt Poincaré és Viviani elutazott, négy katonai körület mozgósítását rendelik el. Sazonov értesülése szerint július 10-én nyújtják át az osztrák ultimátumot. Spalaikovics.“

Ha Franciaország vagy a hadakozó államok parlamentjeinek bármelyike tudott volna az idézett bizonyíték létezéséről:

másként alakul a történelem!!

Az okirat hitelességét élesen támadták azok, akiket vádolt.

E könyv szerzője 1917 október 8-án maga olvasta a távirat szövegét a párisi „Agence des Balkans“ szerkesztőségében. Barátja, a belgrádi külügyminisztérium főtítkára mutatta meg neki, azzal a kikötéssel, hogy legkorábban: csak 5 esztendővel a halála után közölhető. Nevezett 1914 július 22-én személyesen siffrirozta a belgrádi külügyminisztériumban Spalaikovics táviratát. Az okirat hitelessége egyébként könnyen megállapítható.⁸⁾

⁷⁾ „Szapáry“ a monarchia szentpétervári követe volt. Poincaré a július 21-i diplomáciai fogadás alkalmával rendkívül éles hangon szólította meg a olyan szavakat intézett hozzá, amelyek fenyegetésnek is beillettek. A jelenet majdnem botrányt keltett a diplomáciai karban.“ Poincaré: *L'Union Sacrée*. 254. oldal. — Carthagène gróf spanyol követ: „*Souvenirs d'un Diplomate*.“ Madrid, 1933. — *Pièces Diplomatiques Russes* I. kötet, 43. szám. „Feketekönyv“ II. kötet, 225. oldal.

⁸⁾ A „*Souvenirs et Documents d'un Diplomate Serbe*“ c. kéziratot Angliában helyezték el azzal a kikötéssel, hogy 1937 előtt nem lehet nyilvánosságra hozni. Az emlékirat a háború előtti, alatti és utáni állapotokkal foglalkozik.

Szálljon ki nemzetközi ellenőrző bizottság a belgrádi külügy-minisztérium levéltárába. Vizsgálja meg az 1914 július 9/22. keltű, 1948. számú siffre táviratot és annak megfejtett szövegét. Három próbatintás megjegyzés kíséri... Az a rész, hogy „Sazonov ragaszkodik ahhoz, hogy Franciaország semmiesetre se...” kétszer van aláhúzva kék tintával... A távirat megfejtője: Stefánovics Dragomir, sajátkezüleg húzta alá. A kísérlet eredménye meggyőzné a kételkedőket.

* *

*

Tisztázatlan az a kérdés, hogy mi történt 1914 július 23-án este Szentpétervárott Sazonov és az orosz nacionalista vezérek között. De Sazonov feljegyzéseiből tudjuk, hogy július 24-én hosszasan tanácskozott a cárral és Nikolajevics Miklós nagyherceggel.) Július 24-én minisztertanácsot tartottak Krasznoje-Szélóban a cár elnökletével. Ott vita nélkül elhatározták a moszkvai, kievi, odesszai és kazáni katonai kerület, valamint a balti és feketetengeri hajóhad sürgős mozgósítását.

Az orosz katonai haderők kétharmadát mozgósították! Ez a biztos háborút jelentette!

És Franciaország semmiről sem tudott.

A döntő fontosságú eseményről csak 48 órával később értesült a szentpétervári francia nagykövet 26-i jelentéséből.

Paléologue u. i. július 25-én felvilágosítást kért Sazonovtól, aki egyenesen megcáfolta a mozgósítás hírért. Oroszország Franciaország előtt titkolta céljait, de annál sürgősebben világosította fel Szerbiát.

* *

„

---

^{*)} D. S. Sazonov: „Sechs schwere Jahre.“ Berlin, 1927.

Spalaikovics a krasznoje-szélói tanácskozás után újabb táviratot intézett Pasicshoz. Szövege ennek a könyvnek a lapjain kerül először nyilvánosságra.

„Miniszterelnökség, Belgrád. Pasics részére. Sürgős! Titkos! Sazonov megbízásából közlöm a krasznoje-szélói minisztertanács eredményét. Elrendelték a moszkvai, kazáni, odesszai és kievi katonai kerület, a balti és fekete-tengeri flotta mozgósítását. A többi kerületben is sürgetik az általános mozgósítást. Kazán és Moszkva mögött megerősítik az összevont szibériai hadtesteket. Szabadságotl tiszteket behívták. Katonaiskolák növendékeit tisztté avatták. Sazonov kívánsága, hogy az ultimátumra adandó válaszunak békülékeny hangú, de elutasító legyen. Különösen a 6. pontot illetőleg,¹⁰⁾ mert az felségjogainkat sérti. A cár kívánsága, hogy azonnal mozgósítsunk, de ha Ausztria megkezdí az ellenségeskedést, hadseregünk ellenállás nélkül vonuljon vissza, hogy haderőnk sértetlen maradjon. Sazonov tanácskozni fog Paléologue-gal és Buchanannal¹¹⁾ egységes megállapodás és a fegyverszállítás biztosítására. Oroszország és Franciaország szerint az osztrák-szerb viszály nem helyi jellegű, hanem nemzetközi kérdés, amelyet a nagyhatalmak csak együtt oldhatnak meg. Az orosz nép fel van háborodva Ausztria ellen és lelkesen tüntet a szerb barátság mellett. A háború elkerülhetetlen. A cár személyesen fog válaszolni az uralkodó hercegnek.¹²⁾ Spalaikovics.¹³⁾

Sajnos, az idézett bizonyíték hitelessége kétségtelen. A távirat

¹⁰⁾ A 6. pontban Ausztria a szerb hatóságok erélyes közreműködését követelte a szerajevói gyilkosok cinkosainak felkutatására és megbüntetésére. Szerbia nem teljesítette a monarchia követelését, mert Dimitrijevis Apis ezredesét kellett volna letartóztatnia. Dimitrijevis Apis és a „Fekete kéz” szerb organizáció, — amelynek vezére volt, — emelte Péter királyt a trónra.

¹¹⁾ Sir George Buchanan angol nagykövet volt Szentpétervárott.

¹²⁾ Az uralkodó herceg sürgette a katonai segítséget.

¹³⁾ A szerb miniszterelnökség diplomáciai levéltára, Pacu—Pasics, 19. fiók, 11/B. dossié, 7. kötet, Pétervár 2—15 júlistól 18—31 júliusig 1914.

jelzése 196/8, kelte július 11/24. Szövege megörökítette sugalmazójának és feladójának nevét.

A párisi *Revue d'Histoire Diplomatique* 1934 július 24-i számában Spalaikovics cikket közölt: „Une journée du ministre de Serbie à Petrograd, le 24 juillet 1934.” címen. Az egykori szentpétervári szerb követ ebben a cikkben felsorolta Sazonov Szerbiának küldött utasításait, amelyeket ő továbbított 1914-ben. A fent idézett távirat tartalmát senki sem ismerhette rajta kívül. Következésképpen az: „vissza kell vonulni ellenállás nélkül...” figyelmeztetést sem.¹⁴⁾ A francia kormány 1914 július 9-e óta ismerte a párisi szerb követség siffre táviratainak kulesát. Elolvashatta tehát Spalaikovics 196/8. július 24-i táviratának szövegét, amelyet Belgrád továbbított Párisba a szerb követnek.

Poincaré érdekes feljegyzést közölt erre vonatkozólag emlékirataiban:

„Július 24-én Sazonov azt tanácsolta Szerbiának, hogy vonja vissza csapatait.”

De nem értette meg, hogy mi lappang e tanács mögött, mert július 24-én csak Sazonov tudhatta, hogy Szerbia visszautasítja Ausztria ultimátumát és a háború elkerülhetetlen. Poincaré csak Spalaikovics sürgönyéből értesülhetett Sazonov utasításairól.

Spalaikovics táviratát a szerb kormány nevében Pacu helyettes miniszterelnök továbbította Londonba Gruicsnak, a szerb követnek. Pasics éppen akkor járt választási körúton és Pacu helyettesítette. A londoni szerb követség másodtitkára fordítás közben lemásolta a sürgöny szövegét. Mikor 1934-ben a jugoszláv kormány a veszedelmes bizonyíték fennállásáról értesült, mindent elkövetett, hogy azt az egykori másodtitkártól, Petroviestől megszere-

¹⁴⁾ Benes hivatalos lapja a „L'Europe Centrale” 1934 július 28-i száma idézte e sorokat, 30. szám — 480. oldal.

rezze. De eredménytelenül...¹⁵⁾ A Londonba küldött táviratból — ismeretlen okokból — Pacu kihagyta a római betűs szavakat.

Paléologue, akit felizgattak a 24-én szállongó kósza hírek, este másodszor is felkereste Sazonovot, hogy felvilágosítást kérjen tőle — miután reggel már egyszer meglátogatta — Az orosz külügyminiszter ballgatott.¹⁶⁾ Erre Paléologue határozott kérdést intézett hozzá:

„Biztosíthatom-e kormányomat, hogy Oroszország semmiféle katonai intézkedést sem rendelt el?”

Sazonov azt válaszolta, hogy minden bizonnyal.^{16.)} A) Néhány órával később Spalaikovics újabb táviratot intézett Pasicshoz 197/8. sz. alatt. Értesítette őt a Paléologue—Sazonov-féle incidensről és az orosz külügyminiszter nevében további szigorú titoktartást parancsolt... A távirat szövege a következő volt:

„Miniszterelnökség. Belgrád. Pasics részére. Rendkívül sürgős! Titkos! Peléologue ma megkérdezte Sazonovot, hogy a moszkvai, kazáni, kievi és odesszai katonai kerületek és a két flotta mozgósításáról szóló hírek megfelelnek-e a valóságnak. Tolmácsolta Franciaország elégedetlenségét az orosz intézkedések miatt, amelyek Franciaország tudtán kívül történtek és komoly bonyodalmakra vezethetnek Európában. Sazonov hivatalosan megcáfolta e híreket. További szigorú titoktartást követel. Amint Viviani és Poincaré elutaztak Skandináviába, Sazonov tájékoztatni fogja a helyzetről a francia követet. Értesítsék Veznicset és Gruicsot. Spalaikovics.“¹⁷⁾

¹⁵⁾ Mintán a jugoszláv titkos rendőrség és a „Fehér kéz” ügynökei állandóan figyelték és zaklatták: Petrovics 1934 november 24-én öngyilkosságot követett el Londonban. Értékes diplomáciai iratait angol barátainál helyezte letétbe. Ezekből számos adatot közölt a „Black Hand over Europe”. London, 1935 június. Lásd Pozzi: Mott and Comp. kiadása.

¹⁶⁾ Poincaré: „L'Union Sacrée” 296. oldal. Paléologue: „La Russie des Tzars” I. kötet, 24—25. oldal.

^{16.)} R. Poincaré: L'Union Sacrée 296. old. — Maurice Paléologue: La Russie des Tzars I. kötet, 24—25. oldal.

¹⁷⁾ Szerb diplomáciai levéltár. Miniszterelnökség. Paen-Pasics 19. fűlk., 11/B dosszié, 7. oldal „Péttersbourg”, 1914 2/15 július — 18/31 július.

A szerb kormány ezen figyelmeztetés nyomán azonnal megtette a szükséges intézkedéseket.

Július hó 25-én reggel Pacu sürgős táviratot intézett Veznica párisi szerb követhoz. (E fontos diplomáciai bizonyítékot Belgrádban 432/V. P./14. — Párisban pedig 291/3. B. P./31. szám alatt iktatták.) A távirat szövege a következő volt:

„Belgrád 12/25. — Szerb követségnek, Páris. — Veznica számára. Soronkívül sürgős! Titkos! Ujabb intézkedésig tagadjon meg minden felvilágosítást az orosz és a szerb intézkedésekről. Hangsúlyozza, hogy a helyzet komoly, de nem reménytelen. Szerbia a szigorú ultimátum ellenére békülni szeretne és bizik a baráti nagyhatalmak sikeres közvetítésében. Fontos, hogy a francia parlamentnek ne legyen tudomása az orosz és szerb katonai előkészületekről. A cár sürgeti a mozgósítást. A kincstár, a levéltár és a főhivatalok Nisbe való áthelyezését megkezdték. A kragujeváci fegyvertár kiürítése befejeződött. Tájékoztassa Tardieut és Berthelot-ot. Sazonov kívánsága, hogy válasszunk az ultimátumra békülékeny hangú, de visszaütő legyen. A háború elkerülhetetlen. Sürgősen elő kell készíteni a Pasics család londoni utazását, ott biztonságban lesz. Pacu.“¹⁸⁾

A londoni szerb követség titkárának, Petrovicsnak — folyó év júniusában kiadott — emlékiratai szerint hasonló tartalmú sürgönyt intéztek Gruics londoni szerb követhoz is.¹⁹⁾ Párisból Calaisig Bosko Krisztics²⁰⁾ követségi harmadtitkár kísérte Pasicsékat. Angliában Petrovics fogadta őket Dowerben. Veznica a 432/V. P./14. jelzésű fenti sürgönyt 25-én délelőtt kapta meg és tartalmát még aznap délután közölte Tardieuvel és az „Agence des Balkans“ igazgatójával: Roëls-szel. Amidőn Veznica a Quai d'Orsairól jövet meg-

¹⁸⁾ Szerb diplomáciai levéltár, Miniszterelnökség. Pacu-Pasics 7. fiók 8/PV dosszié, 9. oldal „Paris“ 1914 2/15 július — 18/31 július.

¹⁹⁾ Pozzi: Black Hand over Europe, 265. oldal. London 1935.

²⁰⁾ Régi munkatársam az Agence des Balkans-nál: jelenleg jugoszláv követ Athénben.

jelent Roëls 48 Rue Taithou alatti szerkesztőségi irodájában, a szemtanukra egy alvajáró benyomását keltette. Izgalmában fulladozott...

„Ez háborút jelent“ súgta néhány perccel később e könyv szerzőjének fülébe Bosko Krisztics: ... „és országaink biztos győzelmét“. Azután nagyjelentőségűen hozzátette:

„Tardieu és Roëls mondták: Veznicsnek!“

Joggal fölmerül a kérdés, miért titkolta Oroszország Franciaország előtt katonai előkészületeit? Ennek a titkolódzásnak komoly alapja volt: meg kellett akadályozni, hogy a párisi és egyúttal a londoni kormány időelőtt bármit is megszimatoljon. A háborúspárti orosz és pánszerb szervezetek érdeke úgy kívánta, hogy először Németországnak jusson tudomására az orosz mozgósítás, így Franciaország beugrasztása könnyebben menjen.

Miután a francia kormány már nem tudta megakadályozni az eseményeket, meg kellett hajolnia a tények előtt és vállalnia kellett azok minden következményét. Sazonov jól tudta, miként kerülheti el Oroszország és szerb szövetségese minden áron az 1909. évi februári kudarc megismétlődését. A boszniai incidens alkalmából ugyanis Franciaország²¹⁾, Angliával karöltve rövidesen elvágta a háborús kezdeményezés útját.

Amikor 1914 július 26-án a francia kormány Paléologue, majd a szentpétervári francia katonai attasé táviratából értesült a történetekről, már késő volt. Ekkor már 48 óra óta folyt a négy legfontosabb orosz katonai kerület mozgósítása. Ez a szibériai hadtestek beszámításával az orosz hadsereg kétharmadának mozgósítását jelentette, mégpedig a legjavából. Berlin már értesült a történetekről és szintén lázasan készült. Minden békítési kísérlet, diplomá-

²¹⁾ Lásd a Foreign Office 1909 febr. 27-én és a Quai d'Orsay 1909 febr. 25-én Oroszországhoz intézett jegyzékét.

cini tárgyalás hiábavaló fecsegésnek, álszenteskedésnek bizonyult...

A világháborút, melyet az orosz nacionalisták és a pánszerbek²²⁾ idéztek fel, nem lehetett többé elkerülni . . .

Franciaországot — s vele együtt Európát sikerült törbeccsalni...

²²⁾ Különösen a „Fekete kéz” szövetség, amely először az osztrákbarát szerb királyt, Obrenovics Sándort tette el láb alól és Karagyorgyevics Pétert emelte trónra. A „Fekete kéz” készítette elő és hajtotta végre a szerajevói gyilkosságot.

V. FEJEZET

A legenda és a legendák

Franciaország még ma is abban a hitben él, hogy Németország tudatosan idézte elő a háborút. A franciák máig is ezt tartják a németek egyetlen és legnagyobb bűnének.

„Nem lett volna háború, ha Németország nem akarta volna! Egyedül a németek akarták a háborút!“ — kiáltotta be az európai vitába Ernest Lavisse, az ismert egyetemi és pedagógia nagy szaktekintély.¹⁾

Pedig Ernest Lavisse 1915 novemberében még semmit sem tudott a háború igazi okairól. Még kevésbbé arról, hogy kit terhel a felelőség. Állítása mégis nemzeti meggyőződéssé szélesedett Franciaországban.

A hivatalos körök és a nép egyaránt ezt hirdették.

Amikor a győztesek megállapították a versailles-i és a trianoni béke feltételeit, már arra hivatkoztak, hogy Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia a vérengzés okozói.

Államférfiaink és történetíróink még ma is azzal érvelnek, hogy:

„ . . ha Németország nem határozta el előre az 1914 aug. 1-i támadást, mi oka lett volna akkor olyan örületes

---

¹⁾ Az irodalmi fakultás megnyitó ülésén elhangzott beszéd: Páris, 1915 nov. 5.

iramban fejleszteni katonai hatalmát?“

„Miért fegyverkezett olyan lázasan már 1911-ben, amikor még egyetlen más állam sem fegyverkezett? Milyen okok kényszerítették erre? Milyen láthatatlan veszély? Mire hivatkozhatnak, mint fenyegető körülményre?“...

Ezzel érvelnek ma is. Nem törődve azzal, hogy azóta számos bizonyíték merült fel, és az egész, hamisan beállított tényállás tisztázódott.

Raymond Recouly, egyik legismertebb történetírónk a következőket írja:

„Németország 1870-i győzelme óta megszakítás nélkül, tervszerűen növeli haderejét, hogy biztosítsa fölényét a francia hadsereggel szemben. Az agadir-i válság (1911) utáni fölényével sem elégedett meg és óriási fegyverkezésbe fogott. Új hadtesteket létesített, növelte hadiállományát, gyarapította készleteit.“²⁾

Mindez fedi is az igazságot.

Kétségtelen, hogy Németország 1911, illetőleg pontosabban 1912 nyaratól kezdve csodálatos erőfeszítéssel fegyverkezett. Kétségtelen továbbá, hogy technikai, pénzügyi és erkölcsi szempontból olyan tökéletes színvonalra emelte hadseregét, amelyet addig soha más ország el nem ért.

De — ezek a felszínesen lefektetett tények mégsem bizonyítják a tudatosan hamis vádat, hogy Németország „akarta“ a háborút. Még kevésbbé, hogy a németek voltak az „egyedüliek“, akik akarták.

Lavisse-nak és követőinek számtalanszor elismételt állítása — csak „állítás“ marad. Az igazságot pedig nem az egyoldalú állítások, hanem csak a tények bizonyíthatják.

Ma, tizenhét évvel a fegyverszünet után, nem lehet a legyőzött ellenfelet csak azért felclóssé tenni, mert ellenfél volt. Fel kell deríteni a meztelen igazságot.

Ki kell bonyolítani a mesterségesen összekúszált szálakat! A

---

²⁾ Recouly: A nagy háború története: 7 és 8 old.

történelem ítélőszéke, az emberi kultúra követeli az igazságot. Azt az igazságot, amely előbb-utóbb utat tör magának és amelyet soha a történelmi fejlődés folyamán nem lehetett elhallgattatni.

Egy szempont lehet csak: mielőbb igazságot!

Mindenki tudja, hogy Németország már két és fél évvel a háború kitörése előtt teljes erejéből fegyverkezett. De, hogy miért fegyverkezett, azt nem igyekezett megvilágítani senki!

Nálunk 1914 óta szüntelenül azt hangoztatják és tanítják,³⁾ hogy Németország azért fegyverkezett, mert előre elhatározta a világhégést és mert féktelen vágy tüzelte a világhatalomra.

Elfogadható-e ez a francia vélemény — még akkor is, ha elismerjük: hogy a németek indították útnak az apokalipszis négy lovasát? —

Vagy: hihetünk-e a németeknek, akik azt állítják, hogy egy zohamosan közelgő háború elháríthatatlan veszedelmét érezték? És, hogy ebben a háborúban meg kellett védeniök a germán ügyet egy „ellenséges világgal szemben“? . . .

Ime a probléma.

Kérdések, válaszok, bizonyító erejű okiratok és cáfolhatatlan tények, igyekeznek szüntelenül elélnk tárni — az elmúlt két évtized váltakozó képekben izgalmas napjaiban — az eredményt.

A megkínzott, agyonagitált népmilliók azonban ma sem ismerik az igazságot!

A történelem nem más, mint a mindennapi élet felnagyítása. A legegyszerűbb események háttérében mindig van valami, ami azokat bonyolulttá teszi. A népek és államok életében előforduló nagy eseményeket is megmagyarázhatatlan indítók okozzák, akárcsak az egyén jelentéktelen élményeit.

Az állam életében sokszor jelentkeznek olyan láthatatlan erők — ha úgy tetszik: törvényszerűségek — amelyek ellen sem a nemzet, sem a kormány nem tud küzdeni. Ezek az erők erősebbek minden látható és számonkérhető hatalomnál. Így van ez,

³⁾ „A háború oka, melyet a központi hatalmak robbantottak ki, Németország örült világhuralomrávágása volt“. Kis illusztrált Larousse: A nagy háború története, Páris, 1922 lásd 1665. old. 1. hasáb.

amióta nemzetek és kormányok alakultak és amióta ezek egymás ellen küzdenek.

A történelmi igazságok, állítja Macaulay: a valószínűtlenségekben rejtőznek. Az igazsághoz úgy jutunk, ha gondosan lehámozzuk róla mindazt, ami elrejt. A gyémánt is csak akkor ragyog, ha a burkoló salaktól megszabadul.

Azt mondják, hogy: „Németországot nem fenyegette semmiféle veszedelem. Sőt nem is gondolt arra senki, hogy fenyegetse. Sem 1911-ben, amikor megkezdte lázas fegyverkezését, sem 1914-ben, amikor megüzemelte a háborút . . . Ezt bizonyítja elsősorban az a tény, hogy Németország ellenfelei katonailag felkészületlenek voltak — amikor meglepte őket a háború. Csak a németek álltak készenlétben osztrák-magyar szövetségükkel és bűntársukkal . . . Ők nagyon jól tudták ezt.“⁽¹⁾ . . .

Ez az a legenda, amelyet a háborús nemzedék és a fiatal korosztályok milliói jóhiszeműen magukba szívtak: a nyugtalan két évtized alatt.

*

*

Kétségtelen, hogy a háború előestéjén Németország gigantikus mértékben fegyverkezett. Szakszerűbben, gyorsabban, nagyobb lendülettel, mint a többi állam.

De Németország minden ellenfele fegyverkezett. Valamennyien érezték a háború közeledését és ugyancsak lázasan készülődtek. Ugyanaz az ismeretlen erő, ugyanaz az örület szállta meg őket is mind.

Csakhogy a francia közvélemény mindezt nem tudja. Nem is tudta soha! Gondosan eltikolták előtte azok, akik szüntelenül azt állítják, hogy mindenért Németországot terheli a felelősség . . .

⁽¹⁾ „Míg Németország előre felkészült a küzdelemre és előre tudott mindent, ellenfeleinek akkor kellett felkészülniök, mikor az ellenségeskedések már folyamatban voltak“ . . . Kis illusztrált Larousse: A nagy háború története lásd 1665. old. 2. hasáb (Páris, 1922.)

Pedig a háború, Németország szövetségesét és bűntársát: a monarchiát, olyan felkészületlenül érte, hogy másfél millió emberrel⁵⁾ kevesebbet mozgósított, mint a francia kormány, holott lakosságának a száma jóval meghaladta Franciaországét.

— Ezt a könnyen ellenőrizhető tényt mindmáig következetesen elhallgatják, mert az egyoldalú állításokkal szemben döntő bizonyítéknak számít.

Ausztria volt a sértett fél — rajta volt a sor, hogy cselekedjék . . . Elképzelhető-e ilyen körülmények között, hogy mialatt „szövetséges „Berlin, előre megfontolt szándékkal készült a háborúra“, a — közvetlenül érdekelt — monarchia, ölhetett kezekkel várt az utolsó percig? . . .

1914 júliusában — amint már említettem —: minden nemzet készült a háborúra. Sőt! Már régóta készült rá . . .

Franciaország 1913 szeptemberében pl. 1.000.000.000 frank kölcsönt adott Oroszországnak, de kikötötte, hogy Oroszországnak „francia vezérkar útmutatása szerint kell növelnie hadseregét és azonnal hozzá kell látnia a német határ felé irányuló stratégiai útvonalak kiépítéséhez.“⁶⁾

Amikor Joffre 1912 július 13-án Silinski tábornokkal, az orosz vezérkar főnökével⁷⁾ tárgyalt: már akkor hadműveleti utakat követelt. De ezek az utak még 1914-ben sem voltak kiépítve. Drágán fizettünk értük . . .

Nem mintha szövetségeseink nem akartak volna katonailag megerősödni. Nem! A hiba inkább ott keresendő, hogy Oroszor-

⁵⁾ 2,300.000, 3,800.000 ellen.

⁶⁾ A francia kormány a következőket jelentette ki nekem: „Hajlandók vagyunk elősegíteni az Önök vasutépítését. Elismerjük jogait a francia piacon (a tervezett kölcsönre) 200 millió rubel erejéig, de ezt két feltételhez kötjük: 1) hogy az orosz kormány emeli hadiállományát, 2) hogy vasuttervezetébe bizonyos stratégiai vonalak kiépítését is beleveszi, amelyeknek szükségességét a vezérkarok elismerték“. (Kokovtsov a cári Oroszország miniszterelnökének jelentése; Páris 1913 szept. 19. Fekete könyv II. kötet 385. oldal.

⁷⁾ Minden évben összeült az orosz és francia vezérkar, hogy kiegészítsék a közös védelmi tervet, melyet az 1893 aug. 17-i katonai egyezményben dolgoztak ki.

szágban a csalások, zavargások napirenden voltak. A polgári és katonai hivatalnokok, akikre az utak kiépítését bízta: közönyös nemtörődomséggel intézték az ügyet.

Egyébként az orosz hadikészletek — még a mi közbelépésünk előtt — óriási méretekben gyarapodtak. Különösen vonatkozik ez a gyalogságra, a műszaki csapatokra és a tüzérségre. 1912 októberében — 1913 januárjában és júliusában, valamint 1914 áprilisában az oroszok sok tábori és nehéz ágyut rendeltek részben orosz, részben francia hadianyaggyáraknál: Commentry-ben, Homécourt-ban — Creusot-éknál. Óriási élelmiszer- fegyver- és lőszer-tartalékokról gondoskodtak — legalábbis papíron.

1914 júliusában az orosz katonai hatalom vetélytárs nélkül állott. Volt azonban az orosz hadseregnek egy nagy hibája. Vezetői nem voltak alkalmasak — kivéve egynébányat mint: Brusilov, Rusky, Ivanov és Nikolaj Nikolajevics nagyherceg. — Ezt a sarkalatos hibát tetézte, hogy az óriási hadsereg kiképzésére és felszerelésére szánt összegeket: becsstelen és szégyenteljes módon elherdálták, vagy másra fordították. Ha ezek a hibák nem gyengítik az oroszokat: akkor minden ellenállást, mint a fergeteg, söpörhettek volna el átjukból.

De a Franciaországtól kikölesönzött milliárdok rövidesen elpárologtak . . . Fényűző kiadások emésztették fel legnagyobb részeit . . . Könnyű kezek vájkáltak a dús zsákmányban . . . s mire az ellenségeskedések megkezdődtek, kiderült, hogy a gondtalanul elkezelt, elsikkasztott, ellopott és széjjelherdált kölcsönök maradéka legfeljebb pár hetes hadjáráshoz volt elegendő.

Az orosz hadsereg felszerelése, ellátása és lőszerkészlete — a badseregszállítóktól igényelt fantasztikus jutalékok, valamint az ellenőrzőközegek lefizethetősége következtében — semmit sem ért.

A galíciai fronton például a gyalogsági töltenyek egyharmada hasznavehetetlennek bizonyult — a tüzérségi lövedékek fele bedöglött — a tannenbergi ütközetben felállított géppuskák pedig olyan hamar bemelegedtek, hogy néhány órai tüzelés után teljesen

felmondták a szolgálatot.

Sukhomlinov hadügyminisztertől kezdve az utolsó századosig mindenki meg volt vásárolható.^{7 A)}

— A francia hadsereg, ugyancsak ellátási zavarainak, fegyver-
ügy- és lőszerhiányának köszönhette, hogy a marnei csata győzel-
mét nem tudta jobban kihasználni és 1914 októberétől decembe-
rőig tétlenségre volt kényszerítve. A hadifelszerelésnek ez az elég-
telensége túlhaladta az oroszokét is.^{7 B)}

*
* *

Ami a szerbeket illeti, hadseregük kiváló volt. Ezt a lezajlott
balkáni háborúban is bebizonyították. Az európai államférfiakat
és hadvezéreket valósággal bámolatba ejtették — ideértve a
franciákat is. — Közben az oroszok gondoskodtak arról, hogy a
külföldi hatalmak a szerb hadsereg erejéről ne kapjanak őszinte
tájékoztatást. Arról a szerb hadseregről, amelynek felszerelési
költségeit Oroszország fedezte.

Szerbia a bukaresti béke helyreállítása után azonnal hozzá-
látott haderejének növeléséhez. Tette ezt elsősorban Szentpétervár
sürgetésére. Sikerült is hadseregét akkorára fejlesztenie, hogy
megvalósíthassa álmait.

7-A) „Az orosz hadsereg minden rétegében rengeteg áruházas történt . . .”
B. Recouly: Histoire de la Grande Guerre 143. oldal.)

7-B) 4289. számú sürgöny 1914 szeptember 19: „Hadügyminisztériumnak
bizalmas — személyes —: menetoszlopokban puskáknak nincsen több 150
mülténynél . . . Vasuti elosztóállomások lőszerkészlete kifogyott . . . Takaró-
készletek kimerültek . . . Hadsereg tartalékkészlet-raktárai üresek . . .” —
Szeptember 20-i levél: „Le général commandant en chef a hadügyminiszterhez
Elnökség — Bizalmas — Vezérkar — Premier Bureau 6284”: „Ha a tüzérség
lőszerfogyasztása az eddigi mértékben folytatódik — akkor tíz hét alatt teljes
lőszerkészletünk fölemészthető. Elkerülhetetlenül szükséges tehát, hogy a ko-
mány számoljon a helyzettel: vagy gondoskodik a tüzérségi lőszer gyártásának
tetemes növeléséről — vagy vegye tudomásul, hogy november 1-től kezdődőleg
híján leszünk azoknak az eszközöknek, amelyek a háború folytatását lehetővé
teszik számunkra” — 6999-es számú sürgöny a hadseregarancsnokokhoz —
1914 szeptember 25 — bizalmas — személyes: „Tartalékkészlet kimerítve . . .
Ha lőszerfogyasztás jelenlegi arányokban folytatódik, tizenöt napon belül leál-
unk . . . Lőszerhiány folytán, lehetetlen háborút tovább folytatni . . .”

1913 októberében besorozta a 18 és 40 év közötti új macedón alattvalóit. Hadiállománya megkétszereződött. A legnagyobb csendben vásárolt fegyvert és lőszert, ahol csak kaphatott.⁹⁾ Hogy készleteit lehetőleg gyorsan kiegészíthesse, nem rettent vissza az óriási kamatozású kölcsönöktől sem. (Párisi kölcsön 1913 szeptember). Az uzsorások bőséges jutalékait is szívesen fizette.⁹⁾

1914 júliusában már pótolta a balkáni háborúk összes veszteségét. Különösen támadó hadereje növekedett meg.

„Amikor ütött a döntő harc türelmesen kivárt órája . . .

Szerbia készen állott“ —

mondotta Louis Barthou 1934 június 26-án a belgrádi parlamentben.¹⁰⁾

Ausztria tapasztalatai bizonyítják, hogy valóban így volt . . .

*

* *

Németország ellenfelei közül csak Nagybritannia nem volt katonailag felkészülve. Ugyszólván nem is volt szárazföldi hadserege — a többi nagyhataloméhoz viszonyítva.

De ez a „jelentéktelen kis sereg“ inkább hősi halált halt Mons-nál, semhogy egy tapodtat is hátráljon. Akárcsak Wellington serege Waterloo-nál. És ha akkor az angolok nincsenek mellettünk: Charleroi egy újabb végzetes Sedan lett volna, ahonnan egyetlen ezredünk sem menekül meg . . .

Más volt a brit tengeri haderő helyzete, amely Anglia világhatalmánál fogva állandóan fejlődött és készenlétben állott.

*

⁹⁾ Lásd alább Stefanovics levelét, 1913 nov. 29.

⁹⁾ Egy szállítmány cipőért, melynek talpa kartonból volt, Charles Humbert 1914 január 17-én 15% províziót kapott. Pasics províziója a Mauser puskákért, melyeket 1913 nov. 29-én rendeltek, s amelyek szállítását 1914 febr. 11-től márc. 28-ig bonyolították le 80 frankos egységár mellett: 4.5% volt. A szerb fővezérre 2% és a francia közvetítőké 5%.

¹⁰⁾ Le Matin, 27 juin 1934; Le Temps, 28 juin; L'Echo de Paris, 27 juin.

Belgium hosszú ideig nem hitt egy európai háború lehetőségében. A belgák azt hitték, hogy Németország a legrosszabb esetben semleges marad.¹¹⁾ Az agadiri eset és az osztrák-országi konfliktus után változott csak meg ez a véleményük. Belgium most már gyorsított tempóban növelte haderejét.¹²⁾

Megerősítette a Meuse-folyó vonalát, Namur és Anvers erődtényeit. Vigyázott azonban arra, hogy semlegességi kötelezettségeit meg ne sértse.

Nekünk franciáknak, pontos értesüléseink voltak a németek nagyméretű és gyors katonai készülődéseiről. A német készülődésekre megfelelő fegyverkezéssel válaszolhattunk volna, — ha parlamentünk ehhez hozzájárul. A francia parlament azonban nem ismerte a nemzetközi feszültséget, — a katonai készülődésekről pedig érthetetlenül nem értesült — és így természetesen elzárkózott a fokozott támogatástól.

Ennek ellenére hadseregünk 1914-ig a német hadsereggel egyenlő értékre emelkedett.

A hároméves szolgálati időt bevezető törvény helyreállította az egyensúlyt. A tulajdonképeni döntő ütközetek színterén — a francia-belga fronton — a német és a francia hadsereg létszáma már azonos volt.¹³⁾

A francia közvélemény mégis úgy tudja, hogy Charleroi-nál a németek óriási fölényben voltak velünk szemben. Hadiállományuk

¹¹⁾ Szerény véleményem szerint, s itt csak ezen a címen beszélek, úgy tűnik nekem, hogy Németországnak előnyösebb lett volna Belzium felől hatolni Franciaország szívébe. (Báró Guillaume návisi belga követ Broqueville-nak 1913. január 22. Belga Szürke könyv 1915)

¹²⁾ „A belga kormány felfogta védelme fokozásának szükségességét. Akkor ébredt ennek tudatára, mikor látta, hogy Németország milyen katonai rendszabályokat léptetett életbe. (R. Poincaré: Európa fegyverben 141. old.)

¹³⁾ R. Reconly: A nagy háború története (32. old.)

és hadianyagkészletük annyira felülmulta a franciákét, hogy a németek túlerejükkel egyszerűen elsöpörtek bennünket. Erről szó sincs! Charleroinál: 78 gyaloghadosztályunk volt 76-al szemben, 4582 tábori ágyunk 4524-el szemben és 2260 géppuskánk 1900-al szemben.¹⁴⁾ Megverték bennünket. De nem hadseregünk hiányos felszerelése miatt. Megverték azért: „mert stratégiai és taktikai hibákat követtünk el.”¹⁵⁾

Általában igaz az, hogy nehéz tűzértségünk minőségben és számban a németeké mögött maradt. (324 ágyú, 515-el szemben). Lőszerkészleteink pedig elégtelennek bizonyultak. Mindez azonban nem a francia vezérkar hibája volt, amely minden lehetőt megtett, hogy a rendelkezésére bocsátott összegeket céltudatosan felhasználja.¹⁶⁾

Ennek ellenére: hadianyagraktáraink hiányos készleteiről ijesztő adatokat fedtek fel a francia közvélemény előtt: Egyet öt évvel ezelőtt maga Poincaré hozott nyilvánosságra.¹⁷⁾ Egy másikat pedig egy nagy párisi hetilap közölt. Ez utóbbinak közléséért nem mondhattak túlságosan meleg köszönetet azok, akik pénzelik és sugalmazzák.¹⁸⁾

Az említett adatok nem azt bizonyítják, hogy katonai felkészültségünk elégtelen lett volna. Csak éppen arra mutatnak rá, hogy a megbízott üzemek: vagy rosszul, vagy egyáltalán nem teljesítették a parancsokat. Az anyagellátás terén rendszertelenség, kapkodás és fejtelenség uralkodott. Schneider—Creusot-éknak pl.

¹⁴⁾ H. Mordacq tábornok Clemenceau katonai kabinetirodájának volt főnöke: A nagy háború legendái, Páris, 1935.

¹⁵⁾ H. Mordacq: ugyanott.

¹⁶⁾ 1913 február 27-én a hadügyminiszter felhatalmazást nyert arra, hogy 500 milliót kitevő összeget a hadsereg felszerelésének tökéletesítésére fordítson. (Nehéz tűzértség, lőszerkészlet, erődítmények.)

¹⁷⁾ „Szeptember 1-én pl. Japán hajlandónak mutatkozik arra, hogy 50.000 puskát és 20 millió töltényt adjon el nekünk. Ugyanakkor, amikor sürgősen 600 ezer puskát kértünk a japánoktól. (Regnault, tokiói francia nagykövet sürgönye No. 65. 1914 szept. 1.) Szeptember 8-án 230 db 75-ös ágyú maradt csak tartalékban, 50 üteget rendeltünk Creusotnál, de ez 4 hónapot kért, hogy a 4 első üteget befejezhesse. Millerand reméli, hogy majd lehet Spanyolországban és Portugáliában ágyukat venni. 1886-os típusú puskából naponta 1400 darabot készítenek.” R. Poincaré: Az invázió 264. és folyt.

¹⁸⁾ R. Boucard: A nagyvezérkar titkaiból „Gringoire” 1934 augusztus 13.

négy hónapra van szükségük, hogy négy 75-ös üteget leszállítsanak. Chatellerault 78 géppuskát szállít három hónap alatt. Ugyanakkor, amikor seregeink, fegyver hijján kénytelenek egy esetleges kapituláció szörnyű következményeit vállalni.¹⁹⁾

Vezérkarunk jól ismerte a német vezérkar offenzíva-tervét (Schlieffen-terv) és mégsem vette azt a hadüzenetkor figyelembe. Pedig lett volna ideje a terv hitelességét megállapítani, hiszen kémelhárító osztályunknak, nyolc esztendővel a háború előtt sikerült már megszereznie ennek a tervezetnek összes részleteit: a „bosszuálló“²⁰⁾ német árulótól.

Hibát követett el hadvezetőségünk akkor is, amikor inkább a berni katonai attasénak hitt és nem kémeinknek. Az előbbi azt állította, hogy a németek Basel, Belfort és Mülhausen felől nyomulnak majd előre. Kémeink szerint pedig a Meuse és a belga Ardennek felől tervezték a német hadsereg támadását. Ezt egyébként a német vasuti térképek is elárulták — amelyeken vörös betűkkel volt jelezve az előnyomulás iránya.

Illetékeseink azt hozták fel mentségül, hogy: „Németország ismerte katonai felkészültségünk gyengéit és hiányosságait és ennek tudatában szánta rá magát, a „csel fogás“ megkísérlésére.“

Függetlenülünk kell végre magunkat ezektől a legendáktól..

Az ellenségeskedések megkezdésekor nem a központi hatalmak voltak katonailag fölényben, hanem a szövetségesek. Ez azt bizonyítja, hogy vagy Németország fegyverkezett kisebb mértékben, mint ahogy állították, vagy: ellenfelei éppen úgy felkészültek, mint a németek.

Az erőviszenyők 1914 augusztus 1-én a következőképen alakultak:

¹⁹⁾ „Augusztus 1-től október 23-áig Chatellerault 78 géppuskát szállított, Saint-Etienne 136-ot“ — 1914 október 23-án Páris légvédelmét: 3 felfegyverzett „Voisin“ repülőgép biztosította. Továbbá 6 gyors repülőgép — automatikus puskákkal felszerelve — és 2 darab 75-ös — autókra szerelt — légelhárító géppuska... (R. Poincaré: Az invázió 264. old. és folyt.)

²⁰⁾ 1906-ban egy német vezérkari tiszt 60 ezer aranyfrankért felajánlotta nekünk, hogy ki is szolgáltatta nekünk a német nagyvezérkar haditervét. Ez a tiszt arról nyilatkozott, hogy emlékiratot adott ki, melyet „Le Vengeur“ — a bosszuálló — néven írt alá.

AZ ANTANT: 191 $\frac{1}{2}$ gyalog-hadosztály; 46 $\frac{1}{2}$ lovas-hadosztály; 10.482 könnyű; 684 nehéz ágyú; 5476 géppuska; 336 repülőgép; 5 kormányozható léghajó.

A KÖZPONTI HATALMAK: 138 gyalog-hadosztály; 22 lovas-hadosztály; 8640 könnyű; 743 nehéz ágyú; 3900 géppuska; 274 repülőgép; 9 kormányozható léghajó.²¹⁾

Ez az összeállítás egyszersmindenkorra megdönti azokat a tendenciózus állításokat, melyek szerint a háború Németország ellenfeleit felkészületlenül találta. Különösen áll ez a franciákra.

A főkérdés ezekután a következő marad:

Miért fegyverkezett Németország olyan lázasan és olyan óriási méretekben 1911 őszétől és még fokozottabban 1912 nyarától, hogy a többi nagyhatalom szinte képtelen volt példáját követni? . . .

Milyen okok kényszerítették erre? . . .

— A két egymással vetélkedő hatalmi csoport — a hármasszövetség egyrészről és a francia-orosz szövetség (1904 óta francia-angol-orosz antant) másrészről, egy negyed évszázad óta a béke fönntartása mellett foglalt állást.

„Nem volt semmi ok arra, hogy ez az állapot továbbra is fenn ne tartassék . . .”^{21-A)}

²¹⁾ Egyik kiváló történetírónk, kinek adatai okvetlenül hitelesek, a következőket írja: // Augusztus első felében a mozgósított francia hadsereg 3.044.000 emberből állott. Ezek közül: 1.868.000 sorkatona, 2.200 géppuskával, 4000 db 75-ös ágyúval, 120 db 65-ös ágyúval, 308 nehéz ágyúval, 125 repülőgéppel . . . Németország 3.822.000 katonát mozgósított, ezek közül 2.147.000 sorkatona, 2.250 géppuskával, 5.124 táborig ágyúval, 575 nehéz ágyúval, 200 repülőgéppel . . . Oroszország 5 millió katonát mozgósított, amelyből: 3.400.000 sorkatona, 5.550 táborig és 308 nehéz ágyúval, 2 300 géppuskával, 100 repülőgéppel. Szerbia kb. 380.000 ember: mind sorkatona, 400 táborig, 60 nehéz ágyúval, 220 géppuskával, Belgium 180.000 katona, 340 táborig ágyúval, 120 géppuskával, 24 repülőgéppel. Az angol expedíciós hadtest 125 ezer főből állott: 140 géppuskával, 270 táborig, 90 nehéz ágyúval, 66 repülőgéppel. Ausztria: 2.300.000 katona: 1.340.000 sorkatona, 3.500 táborig ágyúval, 1.720 géppuskával, 168 nehéz ágyúval.” (R. Recouly: A nagy háború története 34. old. és folyt.)

Szerbia valóban mozgósított, 1914 július 10-től augusztus 7-ig: 675 ezer katonát, 550 táborig ágyúval, 75 nehéz ágyúval, 350 géppuskával és augusztustól novemberig az osztrákoktól: 240 táborig, 30 nehéz ágyút, 220 géppuskát zsákmányolt. (E táblázatot a nárisi szerb követ: Veznic adta az Agencee des Balkans-nak 1914 novemberében.)

^{21-A)} R. Recouly: A nagy háború története 7. és 8. oldal.

Kinek a hibájából borult bát fel ilyen hirtelen a béke? . . .

Abhoz, hogy a német fegyverkezést és Németország tényleges szándékait megítélhessük, ismernünk kell:

milyen változásokon mentek át a németek 1911-től 1914-ig. És — mi okozta ezeket a változásokat?

A német birodalom tevékenységére 1911 októberétől 1914 júliusáig két igen fontos tényező volt hatással.

Egyrészt meg volt győződve arról Németország, hogy diplomáciailag el van szigetelve, politikailag „be van kerítve“ és hogy ezt a „körülzartságát“ fegyveres erők ki fogják használni.

Másrészt az a hit érlelődött meg 1913 februárjában a német irányító körökben, hogy Szerbia Oroszországgal szövetséget kötött Ausztria ellen.

Feltéve, hogy ez a két tényező nem gyakorolt volna hatást — 1911 óta állandóan — a német politikára, akkor is nagyon elhomályosul Németország és Ausztria felelőssége: a szlávoké mellett.

Tekintsünk csak vissza 1905-ig.

II. Vilmost, valamint polgári és katonai tanácsadóit már az antant-cordiale megkötése egymagában is nyugtalanította. Fokozta ezt a nyugtalanítást az antant és Olaszország között létrejött földközi tengeri egyezmény. Végleg lesújtotta azután a németeket, az a fájdalmas vereség, amelyet diplomáciájuk az algésirasi konferencián elszenvedett. ²²⁾

Ennek hatása alatt Németország rájött arra, hogy az angolokon kívül, azok a hatalmak is a francia-orosz szövetséghez csatlakoztak: amelyekre barátként számított . . .

Az agadiri incidenst 1911-ben ugyancsak nehéz és küzdelmes tárgyalások után sikerült rendezni. Az ügy rendezésében ugyanazok a hatalmak vettek részt, amelyek az algésirasi konferencián is szerepeltek. Ha ez alkalommal nem is léptek föl közvetlenül, —

---

²²⁾ „Legelőször a marokkói kudarc ébresztett katonai tehetetlenségünkre.“ (Wrochen tábornok: „Danziuger Neueste Nachrichten“ 1913 március 6.)

érzelmeiket mindazonáltal világosan feltárták. A német hivatalos körök félreérthetetlenül meggyőződhettek arról, hogy egész Európa politikai légköre megváltozott — mégpedig hátrányukra.

1914-ben Németország meg volt győződve arról, hogy diplomáciai és katonai „körülzárása“ befejezett tény. Egy új „Szent Szövetség“ alakult ellene azon államok részéről, amelyeknek érdekeit és becsvágyát sértette a németek hatalmas gazdasági fejlődése, terjeszkedési képessége és jogos gyarmati és tengeri igényei.

A német államférfiak és történetírók úgy vélik, hogy ennek a „bekerítésnek“ sugalmazói és értelmi szerzői: VII. Eduard király — Delcassé — Sazonov és Raymond Poincaré voltak. Húsz év óta erre hivatkoznak a németek, hogy igazolják nemcsak háború előtti fegyverkezésüket, de azt a hihetetlen gyors fellépést is, amellyel az orosz mozgósításra feleltek és a harcot már 1914 július végén felkészülve felvették.

* *

Németország azt tapasztalta, hogy korántsem számít többé olyan félelmetes ellenfélnek, mint azelőtt. Ugy érezte, hogy fegyveres konfliktus esetén bajosan tudná szomszédait visszavonulásra késztetni.

A németek kutatták a megváltozott politikai felfogás eredőjét. Megtalálták . . . Legalábbis úgy vélték, hogy megtalálták . . .

A változott hangulat oka: Anglia, Franciaország és Oroszország közös nevezőre jutott a germán utak elzárásának kérdésében.

A germánység acélszorítóba került . . .

*
* *

Az antant köreiben hosszú időn keresztül kétségbevonták Németország „bekerítésének“ gyakorlati lehetőségét. És kétségbevonták azt is, hogy a németek maguk őszintén hihették a „bekerítés“ tervét.

Ma már nehéz, sőt lehetetlen volna kitartani e tagadó álláspont mellett. Ma már jól ismerjük Európa húsz év előtti diplomáciai és politikai helyzetét. Ismerjük azoknak a politikai, katonai és tengeri egyezményeknek a lényegét — amelyeket Franciaország — Anglia és Oroszország kötöttek egymással. Tudunk azokról a tárgyalásokról is, amelyek ezeket az egyezményeket a háború előestőjén megerősítették.

1904 óta Olaszország is kötött hasonló egyezményeket az „*antant cordiale*“-al és Oroszországgal.²⁴⁾ Ismerjük továbbá azokat a jóindulatu semlegességi biztosítékokat, amelyeket XIII. Alfonz nyújtott a francia és angol kormányoknak — 1913-i párisi és londoni látogatása alkalmával.

Ha nincs is birtokunkban valamennyi egyezmény és titkos megállapodás pontos szövege, fennállásuk bizonyítva van.

Nagyon kevés részlet ismeretlen az 1911 novemberétől 1914 július közepéig terjedő eseményekből. Vitathatatlan, hogy erre az időpontra esik — az orosz kezdeményezésre létrejött — németellenes blokk megszületése, amely egyuttal az osztrákok ellen is irányult. A szövetség tagjai: Oroszország, Románia, Szerbia, Montenegro és az Osztrák-Magyar Monarchia szláv nemzetiségei voltak.

Ma már kétségtelen, hogy a háború előtt: Németország minden vetélytársa és ellenfele nyíltan vagy titokban egy táborban egyesült. Közös céljuk volt: elgáncsolni a németek mindennemű kezdeményezését és bármilyen törekvését.

Arról nem volt még szó, hogy háborút indítsanak Németország ellen. Ezt a tervet Anglia és Franciaország amúgyis visszautasította volna. Egyedül Oroszország tudta mi az értelme a monarchia és Németország kirekesztését célzó különféle megállapodásnak, egyezménynek, szerződésnek, amelyek Európa országait keresztül-kasul hálózták.

Közben a tragédia lassan érlelődött . . .

---

²⁴⁾ Olasz-orosz racconiggi-i egyezmény 1908 április.

Németország 1911—12-ben már meg volt győződve arról, hogy a szövetségesek koalícióba tömörültek ellene: tökéletesebben, mint ahogy azt Algésiras- és Agadir esetében tették. Ez a „béke“ érdekében alakult koalíció — melynek értelmi szerzői valóban VII. Eduárd és Delcassé voltak — magában hordozta a háború csiráját, mert Németország körül még szűkebbre fonta a vasgyűrűt.

* *

Az angol sajtóban egy érdekes közlemény jelent meg 1935 februárjában — Flandin és Laval londoni látogatása idején — amely határozottan megerősíti a hármass-antantnak ezt a 20 év előtti bekerítési politikáját. Az angol sajtóban megjelent közlemény említést tesz arról is, hogy Anglia visszautasította a kisantant azon ajánlkozását, hogy a légvédelmi egyezményhez csatlakozzon.

„Bármennyibe kerül is — írták a londoni lapok — el kell kerülni az 1914 előtt elkövetett hibát, amikor Németországot orosz bujdosásra „körülzárták...“

„Amikor Franciaországnak egy olyan légi egyezményt ajánlottunk, melyben Németország is részt vehetne, arra törekedtünk, hogy Franciaországot megmentse attól a kísértéstől, hogy a Szovjetre és a kisantatra hallgasson és vélt biztonsága érdekében megújítsa végzetes politikáját.“²⁵⁾... És Franciaország, sajnos, mégis újra kezdte ezt a politikát. Mi franciák elfelejtettük a múlt szerencsétlenségét és hallgattunk rossz szellemünkre: Edvárd Bencsre, aki a háború után ugyanazt a szerepet játszotta Párisban, mint a háború előtt Sazonov és Izvolszky.

Az Oroszországgal kötött új katonai egyezményünk nagy hiba volt. Hiba: biztonságunkkal és a békével szemben.

²⁵⁾ Joseph Bardoux cikke „Le Temps“ 1935 február 20 és az „Europe Centrale“, Prága márc. 23. 115. old.

ifjúság év óta ez a legnagyobb ballépése a francia diplomáciának...

*
* *

Európa egy évszázadon keresztül hiába iparkodott a keleti kérdés megoldását kitölteni és elődázni — Szerbia az 1912 és 1913 évi győzelmei következtében szédületesen előretört és ezzel az egész keleti probléma felborult.

A szerb győzelmek az egész balkáni helyzetet a szlávok javára változtatták meg.

Azt mindenki tudta, hogy Szerbia mögött Oroszország áll s hogy a szerb győzelmek elviselhetetlenül súlyos veszélyt jelentenek Ausztriára.

Az osztrák-szerb végzetes küzdelem pedig, közvetlenül érintette és fenyegette Németországot. Ausztria volt Németország egyedüli szövetségese és a germánység keleti előőrse. Ausztria bukása: Németország bukását jelentette.

„A fajok ellenzékiessége most új erőre kapott, — mondta Bethmann-Hollweg — az 1913 március 7-i Reichstagon — ami növeli azoknak a politikai és katonai lépéseknek jelentőségét, amelyeket a balkáni háború idézett elő. Kénytelenek vagyunk ezt számításainkban figyelembe venni.”²⁶⁾ Az a mód, ahogy a Balkánháború befejeződött — hirdették március 13-án a német hazafias egyesületek — Ausztria számára komoly és állandó veszélyt jelent „... A béke helyreáll, de a Habsburg-Monarchia kénytelen lesz harcolni fennmaradásáért. Sorsunk az övéhez van kötve... Ausztria bukása Németországot a legnagyobb veszélynek tenné ki.”²⁷⁾

²⁶⁾ „Gazette de l'Allemagne du Nord“ 1913 márc. 8; „Frankfurter Zeitung“ 1913 márc. 7.

²⁷⁾ A német katonai liga felhívása (Tägliche Rundschau) 1913 márc. 13.

A német kormányt behatóan foglalkoztatták a szerb győzelmi következmények. Annál is inkább, mert pontosan ismerte Szerbia területi ambícióit, katonai előkészületeit és szoros szövetségét Szentpétervárral.

Amikor a császári Németország 1912 és 1913-ban lázasan siettette a fegyverkezést, nem az volt a célja, hogy minket, franciákat megtámadjon! Hiszen sokkal jobb alkalmakat elmulasztott, mint amilyen 1914 júliusában kínálkozott. Az sem volt célja, hogy „világuralomra jusson.”²⁸⁾

Pedig így tanítják ezt még ma is!

Németország azért fegyverkezett, mert „bekerítése” nyugtalanította. Továbbá pedig készenlétben akart lenni arra az esetre, ha törekvéseiben gátolnák. Erős akart lenni, hogy az ellenállást leküzdje és megtörje.

Hat hónappal a háború kitörése előtt Bethmann-Hollweg a francia követtel tárgyalást folytatott. Kifejtette előtte, hogy milyen következményekkel járhat, ha a kisázsiai (Homs-Bagdad) német vasutépítési terveket ellenezzük.

A következőket jelentette ki:

„Németországnak szüksége van a terjeszkedésre. Ha Ázsiában ezt megakadályozzák, úgy nemcsak ott, hanem másutt is összeütközésbe fognak kerülni a németekkel. Hígyjen nekem — fejezte be a kancellár — számoljunk a tényekkel és küszöböljük ki azt, ami bennünket elválaszt. Ellenkező esetben baj lehet . . .”²⁹⁾

Németország azért fegyverkezett olyan lázas sietséggel, mert hirtelen eszmélt rá a szláv veszedelem fenyegető és óriási méreteire. Ezen a ponton közeledik a hitleri Németország a birodalmi Németországhoz és ebben az irányban folytatja is a birodalmi Németország politikáját. Mértéken túl fegyverkeztek

²⁸⁾ Kis illusztrált Larousse: A nagy háború története 1665. old.

²⁹⁾ Jules Cambon, Franciaország nagykövetének távirata 1914 jan. 28. (1. számú távirat.)

a németek és siettették a fegyverkezést Ausztriában is, hogy megvédhessék hazájukat, ha az összes szláv erők esetleges támadásra indulnának ellene.

1913 januárjában már minden német diplomata és államférfi tudta, hogy Ausztria nem kerülheti el a szláv támadást. Azt is tudták, hogy ez a támadás már nem késztetett soká . . .

VI. FEJEZET

Osztrák aggodalmak

Január 4-én a berlini francia nagykövet, Jules Cambon ezt táviratozta:

„Németország számol Ausztriának súlyos helyzetével. Nyilvánosan nagy szimpátiát juttat kifejezésre — de a kulisszák mögött mindent elkövet, hogy megfékezze.“¹⁾

És valóban! Németország mindvégig igyekezett, hogy Ausztriát megállítsa. Annak ellenére, hogy elismerte a bécsi kormány sérelmének és aggodalmainak jogosságát. A német kormány mindenáron kerülni akarta az összeütközést. A háború előidézésével vádolták, de csak azért, hogy eltereljék a figyelmet azokról, akiket a tényleges felelősség terhel. Németország 1911 óta félt egy olyan háborútól, amelynek a haszna nem éri meg a kockázatot.²⁾ Azt amit Jules Cambon 1913 január 4-én írt a francia külügyminiszternek, tudta minden ország minden diplomatája, minden politikus, sőt még Poincaré is így gondolkodott a háború előtt. És mégis az ellenkezőjét hirdetik. . .

„Tény — jelentette ki néhány nappal Jules Cambon előtt, egy olyan olyan jól értesült és épen olyan kevésbé németbarát megfigyelő, mint ő — hogy a német kancellár mindenáron el akarja

¹⁾ J. Cambon. 1. sz. sürgöny, 1913 január 4.

²⁾ J. Cambon. Ugyanaz a távirat.

kerülni a nagy európai összeütközést.³⁾ Ez a német állásfoglalás nem változott meg húsz hónap múlva sem. 1914 július 24-én Bethmann-Hollweg ugyanis ezt sürgönyözte az európai kormányokhoz:

„Hón kívánjuk, hogy az összeütközés lokalizálódjék Ausztria és Szerbia között, mielőtt még egy harmadik hatalom közbelépne, vagy mielőtt még a különböző szövetségesek kötelezettségei kiszámíthatatlan következményeket vonnának maguk után.“⁴⁾

A békítésnek és okos előrelátásnak ebben a munkájában Németország sajnos élénk ellenállásra talált Ausztria részéről.

„A német császár egy meggondolatlan kijelentése, „a nagyszerű szekundáns“ vérig sértette Ausztriát, állapítja meg Jules Cambon.

Ausztria, mint nagyhatalom, elfogult politikusainak irányítása alatt: szertelenül túlozta saját jelentőségét. Szívesen vette, hogy Németországra támaszkodhatott, — de mégis szabad akart maradni kezdeményezéseiben. Tanácsokat, irányelveket sem akart elfogadni, még a magyaroktól sem.⁵⁾ Amint a későbbi tapasztalat mutatja: ez tragikus álláspont volt...

Raymond Reconly a következőket írja:

„A nagy szemrehányás, amit az egykori német kancellár, von Bülow a német vezetőségnek tesz: az, hogy Ausztria élén a kritikus időben közepes és alkalmatlan államférfiak álltak. Ausztria, az osztrák—német szövetségben az irányító szerepét kívánta játszani. Holott Ausztria a felsorolt okok miatt sem volt hivatva arra, hogy irányítson. Ausztria a szövetségben csak alárendelt szerepet játszha-

---

³⁾ Bárá Beyens, berlini belga követ: 93. számú sürgönye — 1912 november 30. — (Belga diplomáciai okmányok.)

⁴⁾ 1. számú sürgöny, 1913 január 4.

⁵⁾ Rendkívül jellemző a viszonyokra, hogy a Szerbiának szánt ultimátum-tervezetet — melyet gróf Berchtold készített — 1914 július 5-én Magyarország tudta nélkül közölték II. Vilmossal.

tott... Örültség volt tehát neki átadni a gyeplőt, mert ez az engedékenységg a kocsi a mélységbe rántotta.“⁶⁾...

Ez egyike azon súlyos hibáknak, amelyekkel Németország vezetőit vádolják.

Húsz év óta nincs egy francia államférfi, történetíró, sőt iskolakönyvünk sem, amely ne hangsúlyozná ennek a felelősségnek súlyosságát.

Csak egyet felejtünk el:

azt, hogy a hibát, amelyet Németország elkövetett, a franciák is elkövették.

Mindazt, amit Németország szemére vetnek, szemére vethetjük a franciáknak is!

Az ítélet, amit Bülow országának vezetői ellen kimondunk: érvényes a francia vezetőségre is. És ha valójában úgy találjuk, hogy a német kormányzatot súlyos felelősség terheli azért, mert Ausztriával szemben gyengeséget tanúsított (a háborút megelőző drámai hetek alatt) úgy el kell ismernünk azt is, hogy a francia vezetőséget is felelősség terheli az Oroszországgal szemben tanúsított magatartása miatt.

Ez a francia-orosz szövetség éppen olyan kettős foglalatban hasonlítható, mint az osztrák-német szövetség. Sőt! Oroszország, sokkal fokozottabban, mint Ausztria, arra volt hivatva, „hogy vezessék, nem pedig, hogy vezessen.“ Ausztria vezetői minden közepszerűségük és tehetetlenségük mellett is messze fölülmúlták az oroszok vezetőit és ami igen lényeges: sokkal becsületesebbek is voltak.

Az esztelenség a francia államférfiak részéről, abban nyilvánult, hogy — amikor a szerajevói merényletet követő napon megtudták a történeteket és orosz szövetségeseink azon elhatározását is, hogy kerüljön bármibe, támo-

⁶⁾ R. Reconly: A nagy háború története. Páris, 1934 „Les Editions de France“ kiadása, 12. oldal.

gatni fogja Szerbiát, — kiadták kezükből a gyeplőt, aminek következtében a kocsi a mélység felé sodródott.

A francia kormány ezen hibája annál súlyosabb, mert Franciaország bő tapasztalataiból tudta, milyen veszélyben forog a béke és mit kockáztat, ha „átengedi a gyeplőt“ az oroszoknak.⁷⁾

Az 1912 március 13-i titkos szerb-bolgár egyezmény tartalma 1912 augusztusában napfényre került. Ez Franciaországban akkoriban még nem volt köztudomású és majd látni fogjuk, milyen nehezen tudott Raymond Poincaré Sazonovtól erre vonatkozóan felvilágosítást kapni.⁸⁾ Poincaré számára ez fontos intőjel volt!

A francia kormány nem hunyhatott szemet, mert tudnia kellett — ha másból nem, a szerb hivatalos adatokból — hogy 1914 július 9-én közölték Poincaréval Belgrád bűnrészességét a szerajevói merényletben.

Senki a francia hivatalos körökben nem hagyhatta és nem is hagyta figyelmen kívül, a „veszélyes orosz sovinizmust“. Ezt Charles Rivet a Temps szentpétervári levelezője 1914 április 14-én közölte főnökével is egy bizalmas levélben. Ez az értesülés annál jelentősebb, annál fontosabb, mert a francia nagykövet környezetéből származott.⁹⁾

Kivel lehetne ezek után elhiteni, hogy azokat az aggodalmakat, amelyeket Maurice Paléologue már az újságírókkal is közölt, éppen a kormánya előtt hallgatta volna el?

A szerbek az osztrák-magyar monarchia elleni terveikből különben sem csináltak titkot. Abból sem, hogy Szentpétervár részéről a támogatásra biztosítékot kaptak.

„Egy évre van szükségünk, hogy készen legyünk“ —

⁷⁾ Lásd: lentebb az összes sürgönyöket, melyeket 1908 óta a szentpétervári francia nagykövetségek küldtek, valamint a jelentéseket, melyeket a francia külügyminiszterek Oroszország párizsi képviselőinek küldtek.

⁸⁾ „Mik voltak hát azok a megegyezések, amelyről egész Európa beszél, de amelyet se a császár, se Sazonov nem közöltek Georges Louis-val? Mit takar ennyi hallgatás?“ (R. Poincaré: „Les Balkans en feu“ 14. old.)

⁹⁾ Charles Rivet félhivatalosan a szentpétervári francia nagykövetséghez tartozott.

mondta nekem 1913 októberében Veznia, a párizsi szerb követ, az „Agence des Balkans” szerkesztőségében.

„— Akkor már hat hét alatt is ki tudjuk kergetni az osztrákokat Boszniából és a magyarokat Horvátországból. Franciaországtól csak azt az egyet kérjük, hogy a fegyverkezésünkhöz szükséges pénzt bocsássa rendelkezésünkre. Ha majd felfegyverkeztünk, a többit a cár segítségével magunk elvégezzük —“

„Sajnálatos, hogy a veszély most nyilvánvaló lett — mondta Jovanovics szerb követ a bécsi francia nagykövetnek néhány nappal Szerajevó után. — „Három éven belül a ma iskolába járó ifjúság biztosította volna győzelmünket.“¹⁰⁾

1914 júliusában, amikor a francia kormány szabad kezet adott orosz szövetségeseinek, — mint ahogy Németország is az övének, — tisztán állott a francia kormány előtt, hogy milyen kockázatnak teszi ki az országot. Tudta, milyen veszélybe dönti hazáját az Oroszországnak adott akciószabadság... Azonban — a való tényállás alapos ismerete alapján — szemrehányást mégsem érdemel...¹¹⁾

Aminthogy Németország sem érdemelt meg egyet sem azokból a szemrehányásokból, amelyekkel Ausztria támogatása miatt illették...

Ezerszer megállapították, de pörölyszerűen ismételni kell, hogy Németországnak 1914 júliusában sem katonai, sem politikai, sem gazdasági szempontból nem volt semmi oka arra, hogy a hábo-

¹⁰⁾ Dumaine sürgőnye 1914 július 28. Lásd: Poincaré: „A szent szövetség.” — 373. oldal.

¹¹⁾ Caillaux egyenesen megmondta Vivianinak: „Viviani, ön a szó legelőkelőbb értelmében felelős a háborúért — ennyi az egész.” (R. Poincaré: „Victoire et Armistice” 33. oldal.

rét megindította. Ennek hargculyzása azért fontos, mert az az állítás, hogy előre megfentolt német háborúról volt szó: egyike az utolsó húsz év leggyászosabb ferdítéseinek. Ez okozta az 1919-es ostelen békét és következésképpen a mai helyzet veszélyességét.

Németország jobban fel volt készülve a háborúra, mint bármely állam, de minden oka megvolt arra, hogy azt ne akarja és főleg ne kezdeményezze. A katasztrófa pillanatában Németország politikai és erkölcsi hegemoniája, ipari és kereskedelmi térhódítása úgyszólván évről-évre automatikusan növekedett. Erősödött Európában és az egész világon. „Nincs a történelemben olyan korszak, amelyben egy nép ilyen rövid idő alatt a munkának és gazdagságnak ilyen óriási növekedéséről tett volna tanubizonyyságot” — mondotta valaki, aki gyűlölte Németországot, de jól ismerte.¹²⁾

A béke Németországnak dolgozott. Még tíz év kellett volna és úgy kereskedelmi, ipari, mint pénzügyi téren legyőzte volna összes versenytársait. Győzött volna minden ország piacán. Elsősorban a francia piacon. Békés eszközökkel biztosította volna magának az elvitathatatlan és letagadhatatlan felsőbbbséget . . .

Németország nem nyerhetett semmit. Ellenkezőleg, mindent elvesztett volna egy háborúban, amelyet azok indítottak volna elene, akiket növekvő hatalma nyugtalanított és zavart.

Tudták ezt a németek. Tíz éven belül kétizben tapasztalták saját kárukon: az algésirasi és agadiri kérdésben . . . Azok az előnyök, amelyek a német bankároknak, nagyiparosoknak és kereskedőknek szemében talán megérték volna a háború rettenetes kockázatait: Németországra végeredményben mi jót sem eredményeztek volna.

Ha Németország győz, akkor is évek multak volna el, amíg győzelmének előnyeit élvezheti és amíg behozza veszteségeit . . . Ujból meg kellett volna találnia a háborúban tönkrement nemzetek piacán a békebeli áruforgalmat, amely nélkül sem kereskedelme, sem ipara, sem pénzügyei nem élhettek és nem fejlődhettek volna.

¹²⁾ Ernest Lavisse: Sorbonni értekezések 1917 április 7.

A háború minden hadviselő félre egyformán végzetes következményekkel jár: ezt tudták és hirdették Németországban épúgy, mint Franciaországban.¹³⁾ A legyőzetés Németországra összeomlást hozhatott volna. Az elkövetett hibák dacára sem lehet elvitatni, hogy a németek élesen meglátták a dolgok realitását és ébren őrködtek nemzeti érdekeik fölött. Ha ezeknek a tényeknek az elismerése nem is enyhíti őket a felelőség terhe alól, mindazonáltal nehezen tehető fel, hogy Németország vezetői, negyedévszázados munkájuk eredményét és sikereit: „világuralmi hóbort és holmi rablóálmok“ kedvéért fölládoztak volna.¹⁴⁾

Húsz évvel ezelőtt, amikor a düh lépett az ítélőképeség és a hazugság a következetesség helyébe: mindent el lehetett fogadtatni a tömegekkel. Az akkori közvéleményt pórázon vezették. Biriulat nélkül elhitt mindent. Senkinek sem volt kedve és ideje a dolgok ellenőrzésére. Azok viszont, akik ismerték az igazságot, nem merték kimondani. Félték a következményeitől.

De ma? Ma eljött az ideje, hogy a közvélemény végre tisztán lássa az igazságot. Ma már sok titokról hullott le a lepel. Bizalmas iratcsomók kerültek napvilágra — s az idő országok és népek sorát intéző képmutatókról lerántotta az álarcot. Ma már nincs indulat, nincs gyűlölet: kizárólag arról van szó, hogy a tényeket szembe állítsuk egymással. Itt az ideje, hogy megvilágítsuk a különböző nemzetek előtt: miért és kinek a jóvoltából ölték egymást halomra húsz évvel ezelőtt. Meg kell kísérelnünk, hogy egy új katasztrófától mentjük meg az emberiséget . . .

„A németek nem bolondok! Nem kívánják a háborút“ — mondotta Aristide Briand 1914 július 30-án —

¹³⁾ 1894 augusztus 1-én Jules Simon ezt írja a „La Revue de Paris“-ban: „Állítom, hogy mind a két fél vesztes lehet. Sőt még a győzelmet is kétségbe vonom, mert a győztest éppen úgy magával sodorhatja a katasztrófa, mint a legyőzöttet.“ 1914 július 29-én pedig így nyilatkozik a német nagyvezérkar főnöke a kancellárhoz intézett jelentésében, amelyben jelzi, hogy az orosz mozgósítás feltétlenül maga után vonja a háborút: „Ez a háború évtizedekre tönkre fogja tenni majdnem egész Európában a civilizációt.“ (Német okmányok, No 349.)

¹⁴⁾ Petit Larousse Illustré: „A nagy háború története“ 1665 oldal.

A németek valóban nem voltak bolondok — mintahogy ma sem azok — Sőt ellenkezőleg!

II. Vilmos császár huszonöt éves korszakától igyekezett elkerülni a háborút.¹⁵⁾ Ez sikerült is neki — utoljára 1913 augusztusában. — Amikor pedig 1914 júliusában a háború elkerülhetetlené vált, a császár kétségbeesett . . . Féltette világhatalmi pozícióját . . .¹⁶⁾

Ma már kétségtelenül bebizonyosodott, hogy a németek nem cselekedhettek másként, mintahogy cselekedtek . . .

Ugyanez áll a franciákra is . . .

*
* *

Amikor a németek a szakadék felé taszították országukat és azzal együtt Európát: már tudták, hogy a pánszerbek az Osztrák-Magyar Monarchia ellen indítandó háború kockázatát azért merik vállalni, mert ott áll mögöttük Szentpétervár.

Tíz év óta állandóan erre a körülményre figyelmeztették kormányukat a német követek és diplomáciai ügyvivők. Griesinger báró, Németország belgrádi követe 1912 november 12-én például ezt táviratozta:

„Filality, Románia követe éppen most közölt velem és az osztrák-magyar követtel egy beszélgetést — amely közté és Hartwig báró orosz követ között folyt le: „Oroszország — mondta neki Hartwig — a szlávok előőrseit akarja megteremteni abból a Szerbiából, amelyhez a monarchia balkáni tartományait kívánja hozzácsatolni..“
Románia — tette hozzá Hartwig — a saját érdekei el-

¹⁵⁾ „25 éves korszakától Németország császára a nevetségességig — sőt a gyűvaságig ment: a béke megővése érdekében“ — Marcel Sembat: „Köszönetek békét, vagy válasszatok királyt.“ Páris, 1913.

¹⁶⁾ „Az én szerepem be van fejezve... A könnyelműség és a gyöngeség a legrettenetesebb háborúba fogják sodorni a világot. A háború célja Németország megsemmisítése lesz.“ (Maurice Paleologue: Revue des Deux-Mondes 1935.)

len cselekedne, ha Ausztria mellett kitartana, mert ha elérkezett a pillanat: csak a kezét kell kinyújtania, hogy Erdélyt megkapja.“¹⁷⁾

Románia követe még ugyanezen a napon közölte kormányával orosz kollégájának különös nyilatkozatát.

Az előbb említett nyilatkozatnak Bukarestben olyan hatása volt, hogy a román miniszterelnök, Majorescu, kötelességének tartotta azt rögtön közölni Waldhansen-nel, a német követtel.

„Ekkora meg gondolatlanság után — jegyezte meg — Hartwig báró visszahívása elkerülhetetlennek látszik.“¹⁸⁾

De Hartwigot nem hívták vissza . . .

Hartwig báró — a pánszlávizmus meghitt embere — különben is ügyesebb és sokkal jobban értesült volt, semhogy Szentpétervár beleegyezése és elhatározása nélkül nyilatkozott volna. Már azelőtt is megbecsülhetetlen szolgálatot tett kormányának, főleg Teheránban. — Belgrádi magatartására szüksége volt: Sazonovnak. — A szerb fővárosba azért küldték, hogy vezesse a pánszerb szervezkedéseket. Szoros barátsága Dimitrievics-Apis ezredessel, a „Fekete kéz“ nagymesterével, lehetővé tette neki, hogy bármikor guszba köthesse vele Péter király és Pasics miniszterelnök kezét, anélkül, hogy ő maga szerepelt volna. Hogy Hartwig fenti nyilatkozatát szándékosan tette, az csakhamar bebizonyosodott.

1912 december első napjaitól kezdve Nikolajevics Miklós nagyherceg, a cár nagybátyja, vendége volt a román királyi családnak. Elutazását követő napon az orosz követ nyomban felkereste Majorescu miniszterelnököt. A beszélgetés folyamán Hartwig rajtatésszerűen a következő kérdést vetette föl:

„Hogyan határozná Románia, ha a háború Oroszország és Ausztria között kitörne? Megőrizné-e semlegességét? Ki mellé állna? Bécs mellé, vagy Szentpétervár mellé?“

A nehéz feladatot Majorescu azzal a kijelentéssel iparkodott

¹⁷⁾ Sürgöny 1913 november 12. Német levéltár.

¹⁸⁾ 77. számú távirat, I. 22/41. Bukarest 1912 november 19. Német levéltár.

elhárítani: hogy egy osztrák-orosz összetűzésnek még a feltételezését is fantasztikusnak tartja. De — csakhamar értesíti erről Waldhausen bárót és Fürstenberg herceget, Németország és a monarchia képviselőit.¹⁹⁾

1923 júliusában, Belgrádban, Dragomir Stefanovics barátom — aki 1912-ben a szerb külügyminisztérium főtitkára volt — adatokat szolgáltatott nekem, főleg az oroszoknak Majorescunál tett lépéseire vonatkozólag. Ezek az adatok megerősítették azt, amit 1913-ban a párisi „Agence des Balkans“ szerkesztőségében hallottam — később pedig a háború alatt, a párisi román követségen: Lahovary követtel és Cantacuzeno herceggel folytatott beszélgetésem folyamán személyesen is megtudtam.

„1912 decemberében — mondotta nekem Stefanovics — és ezt az emlékirataiban²⁰⁾ is megírta —: Take Jonesen kétizben találkozott a bukaresti orosz követségen Miklós nagyherceggel — a francia ügyvivő jelenlétében — A második megbeszélésen már végleg megállapították azt az összeget, amelyet Take Jonescunak juttatni fognak. Ez volt az az ellenérték, amelynek fejében a román államférfi Oroszország ausztriaellenes propagandájának szolgálatába szegődött.“²¹⁾

„Take Jonescu garantálta Miklós nagyhercegnek, hogy egy osztrák-orosz összetűzés esetén, Filipescu és Avarescu tábornokok támogatásával, lehetetlenné teszi Károly király és németbarát miniszterei számára, hogy eleget te-

---

¹⁹⁾ Waldhausen 68. számú sürgönye, 14-es bukaresti iratcsomó, 1912 december 19. Német levéltár. — Fürstenberg 122. számú sürgönye, „E“ iratcsomó, 15-ik lap, 1912 december 19. — Marghiloman volt román miniszterelnök: „Note Politice“: 1894—1924. Bukarest 1927. — D. Stefanovics: Egy szerb diplomata visszaemlékezései és okirati adatai.

²⁰⁾ D. Stefanovics volt szerb külügyminisztériumi főtitkár és egykori párizsi chargé d'affaires: Egy szerb diplomata visszaemlékezései és okirati adatai (csak 1937-ben fog megjelenni).

²¹⁾ Take Jonescu nyugtáinak másolatait Marghiloman, volt román miniszterelnök tette közzé, 1927-ben. (Note Politice, 1894—1924 Bukarest, 1927.) Take Jonescut Olaszország és a „Temps“ egyformán pénzelték.

gyenek azon szövetségi kötelezettségüknek, amely 1883 óta Bécshez köti Romániát.“²²⁾

„Az orosz-román viszonyban ennek ellenére kétízben majdnem szakadás állott be. Először, amikor Románia Szilisztria bolgár város átadását követelte — jutalmául annak, hogy az első balkáni báborúban semleges maradt. Másodszor pedig Dobrudzsa miatt. A franciák azonban sosem tartottak attól, hogy ez a nézeteltérés az orosz-román egyetértés meglazulására vezethetne.“

„Az oroszok merev magatartása, látszólagos erőszakossága és fenyegető fellépése: előre megbeszélt dolog volt Sazonov és a román politikai ügynökök között. A maffiának kettős célja volt. Diszkréditálni akarták a román közvélemény előtt Károly király osztrákbarát minisztereit. — Be akarták továbbá bizonyítani a román közvélemény előtt, hogy Oroszország ezentúl a Balkánon, a szlávság érdekében minden kérdésben érvényesíteni kívánja akaratát.“

Jegyezzük itt meg, hogy akkoriban a francia kormány még egyáltalában nem tudott azokról a titkos megegyezésekről, amelyek Szentpétervár és néhány román politikus és tábornok között bizalmasan létrejöttek. Még a legjobban értesült francia diplomaták sem sejtették, mi rejlik a lejátszódó komédia mögött . . .

Jules Cambon berlini francia nagykövet, nevezetesen ezt sürgönyözte:

„Kérdéses, engedi-e Oroszország, hogy Románia kifizassa Bulgáriát? Ha következképen éles összeütközésre kerülne a sor a két állam között, ez bevezetője volna annak a nagy összetűzésnek, amelyet el akarunk kerülni.“²³⁾

Csak Raymond Poincaré ismerte — részben — az igazságot. Őt ugyanis Take Jonescu világosította fel 1913 január 1-én történt beszélgetésük alkalmával . . .

²²⁾ Ez az egyezmény 1913 áprilisában újabb tíz évre meg lett újítva.

²³⁾ 24. számú sürgöny, D. sorozat, 38-ik lap, 1-ső iratcsomó 1913 január

10 Quni d'Orsay-i levéltár.

„Ami bennünket szerbeket illet — fejezte be érdekes mondanivalóját Stefánovics — nekünk 1913 januárja óta megvoltak a biztosítékaink, hogy Románia, ha majd eljön a döntő pillanat, velünk tart Ausztria-Magyarország ellen. A Bukaresttel kötött egyezményünket ugyanis titkos pótmegállapodással egészítettük ki: az 1912 március 13-án, Szófiával kötött szövetségi szerződésünk mintájára. — Mi t. i. tudtuk akkor már, hogy a konfliktus köztünk és bolgár szövetségesünk között rövidesen ki fog robbanni. — A román titkos megállapodást, Károly király és a kormány tudtán kívül: Bratiánu és Take Jónescu írták alá — akik az osztrákharát Majorescu miniszterelnök utódainak voltak már kiszemelve.“²⁴⁾

---

²⁴⁾ Ugyanígy kötötték meg Sazonov és Bratiánu 1914 augusztus 7-én az orosz—román titkos megegyezést.

VII. FEJEZET

A diplomáciai feszültség

1912 utolsó heteiben és 1913 elején az osztrák-szerb háború eshetősége foglalkoztatott minden európai kormányt. Oroszország jóelőre értesítette Ausztriát, hogy Belgrád oldalán közbe fog lépni.¹⁾ A Balkán légköre telítve volt elektromossággal. Ha a nemzetek nem is számoltak a veszéllyel, a jól értesültek, a vezetők, biztosan tudták, hogy borzalmas vihar közeledik. A franciák egyáltalában nem tudtak semmit. Azok akikben Franciaország bizott, hogy felvilágosítják: félrevezették!

II. Vilmos 1913 január 12-én találkozott a francia nagykövettel. Elmondta neki súlyos aggodalmait, amelyekben Jules Cambon is osztozott.²⁾ A szerb sikerek viszhangja s a biztos tudat, hogy Belgrád, Bukarest és Oroszország megegyeztek egymással és az első, szinte csodálatos eredmények, — melyeket a pánszlávizmus a Balkánon elért —: fokozott osztrákellenes propaganda megindítására ösztökölte a kettős monarchia szláv népeit. Ausztria szemmel láthatólag megrémült és mindjobban idegeskedett. Nem

¹⁾ „Az Önök politikai pártjainak egyike Ausztriát Szerbia ellen uszítja. A mi közvéleményünket annyira izgatná, — ha ez a párt elérné a célját — hogy az orosz kormány bajosan maradhatna semleges.” (Sazonov és Hohenlohe-Schillingfürst herceg, osztrák követ beszélgetése: Georges Louis jelentése szerint. 9/10 sürgöny — 1913 február — 105/106 szám. — Sárga könyv II. kötet.)

²⁾ J. Cambon, sürgönye: január 12. — 18/19 szám. —

ringatta magát illúziókban az őt fenyegető veszély nagysága és közelsége tekintetében. Idegessége ebben a két esztendőben, — 1912-ben és 1913-ban, — valamint 1914 tavaszán: érthető és indokolt volt. A Balkánon az egyik kellemetlenség a másikat érte és a bajok egyre jobban komplikálódtak.

Az osztrák államférfiak, de maga a közvélemény is érezte, hogy a germán-szláv erőpróba ideje elérkezett.

— — — — —
Akarta-e vajjon Ausztria a háborút? Azt a háborút, amelyről tudta, hogy a létét kockáztatja? Nem hiszem, bár lehetséges. Mindenesetre csak úgy akarhatta, mint a súlyos beteg, aki számol az-
zal, hogy már csak a veszélyes operáció mentheti meg. Nehezen határozza el, hogy aláveti magát a műtétnek. Végül azután kívánja is.

„A Konzultában — sürgönyözte 1913 január 6-án Barrère római francia nagykövet — meg vannak győződve, hogy Ausztria nem kívánja a háborút. De hozáteszik: inkább mégis megindítja, semhogy lemondjon egyes követeléseiről, melyeket tekintélye és biztonsága szempontjából szükségesnek tart.“³⁾

„Ausztria — így határozta meg pontosabban George Louis szentpétervári francia nagykövet, néhány héttel később — megértette Oroszországgal, hogy nem fogja tűrni, hogy határai mentén egy nagy szláv állam alakuljon ki. Az osztrák-magyar katonai előkészületek 1912 decemberében azt a főcélrt szolgálták, hogy elfojtsák a szerb veszedelmet a dualisztikus monarchia keretén belül.“⁴⁾

„Csak az a célunk, hogy távol tartsuk a határainkon kívül és belül élő szerbeket egymástól — jelentette ki Sazonovnak Hohenlohe-Schillingfürst herceg, Ferenc József rendkívüli követe: 1913 február 9-én — annak iga-

---

³⁾ 6-os számú sürgöny — 1913 január 8.

⁴⁾ Georges Louis sürgönyének száma: 9/10 — 1913 február Sárga könyv.

zolására, hogy Ausztria adriai tartományaiban négy hadtestet mozgósított.”

Sazonov óvatos volt. Mindenáron el akarta hárítani a felelősséget. Válaszában panaszkodott egyes osztrák személyeknek Szerbiával szemben tanúsított ingerültsége és támadó szándéka miatt.⁶⁾ Egyben világosan megértette Hohenlohe herceggel, hogy bármi történjék is: Oroszország Belgrádot fogja támogatni. Akkoriban orosz és szerb befolyás alatt álló európai politikai körökben kiadták a jelszót, hogy Ausztria-Magyarországnak tervei az általános béke szempontjából „veszedelmesek!” Ugyanakkor súlyt helyeztek arra, hogy a pánszerb szervezetek Ausztria ellen irányuló kihívásait elhallgassák.

Orosz részről heves sajtóhadjárat indult meg: Izwolszky párisi orosz nagykövet volt az irányítója. Fel kellett izgatni a francia közvéleményt és a francia kormányt Ausztria ellen.

„Azon igyekszem, hogy személyesen is befolyásoljam naponta a legfontosabb újságokat: a „Temps“-t, a „Journal des Débats“-t, a „Matin“-t, az „Echo de Paris“-t — írja 1912 december 5-én Izwolszky Sazonovnak.”

Ebben az időben különösen a Temps „új” álláspontját kell kiemelnem. Négy évvel az események előtt még osztrákbarát tendenciájával tűnt ki. Most már Tardieu harcol hasábjain az osztrák politika ellen.⁶⁾

Raffalovits, az orosz kormány Párisba kiküldött pénzügyi megbízottja — december 3-án — így egészíti ki Sazonovhoz intézett levelét:

Éppen most gratuláltam Izwolszkynek a „Temps” „új” álláspontjához. A hatodik oldalon a „Legújabb hírek” rovatában találtam olyan Szentpétervárról keltezett sürgönyöket, amelyeket ő (Izwolszky) diktált . . .⁷⁾

⁶⁾ Ugyanaz a sürgöny.

⁶⁾ Izwolszky Sazonovnak, Páris, 1912 december 5. (Orosz diplomáciai okmányok. Állami kiadás — Moszkva—Pétervár 1922.)

⁷⁾ Raffalovics Sazonov-nak: Páris, 1912 december 13. (Orosz diplomáciai okmányok.)

Ezek a sürgönyök egyrészt azt a célt szolgálták, hogy felizgassák a francia közvéleményt az osztrák óviutézkevények ellen — amelyek a páuszerb forrongás kényserített ki — és amelyekre a belső rend fenntartása érdekében szükség volt. Másrészt el kellett hitetniök a közvéleménnyel, hogy Oroszország az igazság ügyét védelmezi, amikor Belgrádot támogatja. Két hónappal később maga Raffalovics mondja el, hogyan és kik sugalmazták ezeket a sürgönyöket.

Izwolszkynek 1913 február 26-án ezt írta Szentpétervárról:

„Ezt a pénzt (melynek elküldését jelzi) a „Temps“, az „Éclair“ és az „Écho de Paris“ szolgálatainak jutalmazására használja fel.“⁸⁾

1914 júliusában azután a francia közvéleményt és a francia parlamentet ugyanezek az emberek és ugyanezek az újságok vezették félre és csapták be. Ezek állították, hogy „a háború elkerülhetetlen“ . . .

„Az osztrákok minden eszközzel Oroszország provokálására és megtámadására törekszenek. Így akarják az osztrákok Németországot a háborúba berántani.“⁹⁾ Nem tudják ugyanis elviselni Szerbia hatalmának és dicsőségének megnövekedését“ —

mondta Take Jonescu 1914 január 1-én Raymond Poincarénak, Commandant-Marchand-utcai lakásán tett látogatása alkalmával. Take Jonescu nem félt attól, hogy kinevetik és hozzátette:

„Az osztrák tábornokok panaszkodnak, hogy Berlin nem engedi őket Ország ellen harcra vonulni, holott biztosra veszik, hogy néhány héten belül egész Szentpétervárig jutnának el.“¹⁰⁾

Sajnálatos, hogy amit mi ma tudunk, azt Poincaré 1914 január 1-én még nem tudta, t. i. hogy: Take Jonescu havi 5000 fran-

⁸⁾ Raffalovics Izvolszkynek: Szentpétervár 1913 február 26. (Orosz diplomáciai okmányok.)

⁹⁾ Take Jonescu: A háború eredete. Henri Didier kiadás Párizs 1915 — 22—23. oldal.

¹⁰⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben, 56 oldal.

ért Sazonov megvesztegetett bérence volt. Ez a körülmény egy kissé mégis csak csökkenti talán Take Jonescu „szavahihetőségét”.

A sajtóhadjárat és a személyes közbenjárások karöltve haladtak. A francia kormány tisztában volt a sajtóban megjelent baloldári tudósítások eredetével és céljával.

Sem a francia köztársaság akkori elnöke: Poincaré, sem Jonnart külügyminiszter nem titkolták, hogy a Balkánfélszigeten lezajló események és konfliktusok gyakori megismétlődése nagy mértékben foglalkoztatja és nyugtalanítja őket. Egyre jobban bizonyozott ki előttük, hogy az az agresszivitás, — amelyet, ha nem is maga a szerb kormány, de annak alárendelt kezei tanúsítanak: Oroszország állandó titkos üzenetnek a következménye. Jonnart 1923 január 18-án határozottan kijelentette Izvolszkynek:

„Nyomatékosan kérem Oroszországot, hogy ne kezdeményezzen semmit sem a vele szövetséges Franciaország előzetes tanácsának kikérése nélkül, mert kormányom mindenkor tisztában akar lenni mindazon okokkal, amelyek Franciaországot egy esetleges háborúba sodorhatják.“¹¹⁾

A tíz hónappal később Párisban tartózkodó Kokovtsov orosz miniszterelnököt is értesítették a franciák: pacifista álláspontjukról. de Kokovtsov Sazonov és a sovinszta pánszláv szervezetek egyik eszköze volt és így semmit sem tett. Nem is tehetett.

1913 szeptember 19-én ezt írta Párisból a cárnak:

„A francia kormány kerülni kíván minden olyan eshetőséget, mely az országot hiábavaló kalandokba sodorja. Legjelentéktelenebb és legfontosabb nyilatkozatai egyaránt egyetlen tendenciát szolgálnak.“¹²⁾

Végül december 30-án Izvolszky ezt sürgönyzi Sazonovnak:

„Doumergue külügyminiszter kiterítőan és szem mellát-

¹¹⁾ Izvolszky sürgönye Sazonovhoz 1913 január 23-án. Fekete könyv. 13. szám 13 oldal. Stieve 699. szám, III. kötet, 40. oldal.

¹²⁾ Jelentés a cárnak, kelt Páris, 1913 szeptember 19. Fekete könyv, 13. kötet, 385. oldal.

ható aggodalommal érdeklődött további szándékaink felől.“¹³⁾

A balkáni helyzet valóban egyre súlyosbodott. A monarchia szükségesnek látta, hogy az adriai tartományokban katonai intézkedéseket tegyen. Félt ugyanis a lázadástól, amelyet belgrádi kémek szítottak. Egymásután mozgósított négy, majd hét hadtestet Boszniában, Horvátországban és Dalmáciában.

Oroszország rögtön visszavágott. Tíznegy hadtestet mozgósított és fegyverben tartott további körülbelül 300.000 kiszolgált embert. Azzal érvelt, hogy Ausztria megerősítette tényleges hadseregét — ami egyébként nem volt igaz. —¹⁴⁾ Ebben az időben már senki sem ringatta magát illúziókban. Oroszországnak ez a jelentős lépése mindent elárult. 1913 április 11-én az olasz külügyminiszter, San-Guiliano márkí, ezt táviratozta Giolitti miniszterelnöknek:

„Bármely Szerbia elleni katonai megmozdulás a Balkánon azt eredményezheti, hogy Oroszország megtámadja Ausztriát.“¹⁵⁾

Ez a katonai megmozdulás, amelytől San-Guiliano szerint: Európa békéje függött — néhány nap múlva bekövetkezett. A belgrádi kormány előre kitervelt kihívó lépése volt az oka. A szerb csapatok — megszegve azokat a béke feltételeket, amelyek a második balkáni háborúnak végetvetettek —: olyan stratégiai pontokat szállottak meg, amelyeket a londoni nemzetközi konferencia Albániának engedett át. Egy nagyon durva hangú osztrák ultimátum figyelmeztette Belgrádot, hogy csapatait rögön vonja vissza.

A „Fekete kéz“ és a „Narodna Odbrana“ kényszerítette a belgrádi kormányt, hogy hevesen tiltakozzék . . .

¹³⁾ Izwolszky Sazonovhoz 770 és 708 szám, 1913 december 17/30. Fekete könyv, 218—219. oldal.

¹⁴⁾ „1912 szeptemberében, az első balkáni háború kezdetén Ausztriának századonként 60 katonája volt, a rendes 130-as létszámmal szemben. Jelentős hátrány ez a többi nagyhatalmakkal —, főleg Oroszországgal szemben.“ (Georges Louis sürgönye 3-as számú, 1913 január 2-án.)

¹⁵⁾ Giolitti emlékiratni.

Szerbiának azonban francia közbelépésre és orosz kívánságra engednie kellett. Sazonov éppen akkor átutazóban volt Párisban. Pichon azt kívánta tőle, hogy vegyen részt azon az értekezleten, amelyen Vesnics szerb követtel közölték Franciaországnak azon követelését, hogy Belgrád haladéktalanul hajtsa végre a bécsi ultimátumot.

A franciák annál inkább elhatározták, hogy rövidesen véget vetnek a szerb-osztrák ellentéteknek, mert Szentpétervár magatartása nyilvánvalóan egy európai háborúba sodorta volna őket. Franciaország ugyanis tudomással birt arról, hogy Németország támogatni fogja Ausztriát a szerbek és oroszok ellen.

„Bármilyen kinos benyomást keltenek is itt Ausztria kezdeményezései¹⁶⁾ — írja Jules Cambon berlini francia nagykövet — meg lehetünk győződve arról, hogy végül is Németország támogatni fogja Ausztriát.”¹⁷⁾

A fenti kijelentésből láthatjuk: Németország tudatában volt annak, hogy érdekei azonosak Ausztria érdekeivel. Amennyiben Oroszország szolidáris Belgráddal.

Lehet-e ezért panaszt emelni a berlini kormány ellen?

A germánok: germánok maradnak, akár a Duna mentén, akár a Spree mellett laknak. Épűgy a szlávok is megmaradnak szlávoknak, akár Belgrádban, akár Szentpétervárott élnek.

Nincs tehát semmi csodáltnivaló azon, hogy Németországot 1912 óta mélységes aggodalom töltötte el. Ez az aggodalom oly mértékben fokozódott, amilyen mértékben bontakozott ki — az egyre fenyegetőbb események közepette —: Szentpétervár és Belgrád titkos szándéka és cselszövése Ausztria ellen.

Láttuk fentebb, hogy a Wilhelm-Strasse balkáni követeinek jelentései 1912 vége óta még jobban elmérgesítették a helyzetet.

Ez a feszült viszony és azok a heves diplomáciai csaták, amelyek Oroszország Bukarestben folytatott, azt a meggyőződést

¹⁶⁾ Az adriai tartományokban való mozgósításról volt szó, amelyet azért rendeltek el, hogy a pánszerb szervezkedéseket elnyomják.

¹⁷⁾ Jules Cambon sürgönye a külügyminiszterhez. 138-as szám. Sárga könyv, III. kötet.

érlelték meg Berlinben, hogy nemcsak tanácsos, de szükséges is felkészülni a legrosszabb eshetőségekre.

1913 január 11-én pl. Waldhausen bukaresti német követ ezt sürgönyözte:

„Az orosz kémek és titkos megbízottak száma Romániában néhány hónap óta hallatlanul megnövekedett. Valamennyien arra összpontosítják erejüket, hogy az országot Ausztria ellen lázítsák. Mit akarnak ezzel elérni? Nagyon szeretném tudni . . .¹⁸⁾

1913 március 1-én pedig Quadt gróf athéni német követ ezt jelenti Bethmann-Hollwegnek:

„A romániai orosz propaganda már majdnem elérte, — ahogy azt román barátaim mesélik, — hogy Románia elszakad a hármasszövetségtől. Ez az orosz propaganda nemcsak minden körébe beférkőzik.¹⁹⁾

Nem meglepő tehát, hogy a német kormány ennyi figyelmeztetés után, aggódva érdeklődött aziránt, hogy a franciák ismerik-e és helyeslik-e az orosz diplomácia munkáját Kelet Európában és a Balkánon?

Hogy a német kormány milyen körültekintő gondossággal járt el ezeknél a tárgyalásoknál, azt bizonyítják a bécsi és berlini titkos levéltárak anyagának háború után nyilvánosságra került adatai.

Igy derült ki az is, hogy egyes francia ügynökök milyen szerepet játszottak a Balkán fővárosaiban. Waldburg gróf, a bukaresti német ügyvivő például ezt állapította meg:

„Amilyen mértékben erősödik Románia ellenséges hangulata Ausztria-Magyarországgal szemben, annál világosabban látjuk, hogy ez az ellenszenv az orosz ügynökök tevékenységének tulajdonítható. Ezeket az ügynököket az orosz követ és Blondel francia követ is lelkesen támogatják. Ez utóbbi különösen nagyon tevékeny és sikere

¹⁸⁾ 1913 január 11-i sürgöny: Bukarest.

¹⁹⁾ 33 számú sürgöny — 1913 március 1. Z 22. számú 3 iratesomó. Athén

van . . . Ha az oroszok még nem is rokonszenvesek a románok előtt; azt már mindenesetre elfelejtették Oroszországnak, hogy megfosztotta Romániát Beszarábiától. Most mindenki várakozással tekint Erdély felé.²⁰⁾

1913 december 19-én — két hónappal később — Tschirschky gróf bécsi német nagykövet a következő táviratot küldte Bethmann-Hollwegnek:

„Szerbia követe: Jovanovics, aki szoros barátságban van Dumaine francia nagykövettel, azt a tanácsot kapta tőle, hogy Belgrádban Szerbia és Bulgária kibékítésén fáradozzon.“ „Nem lesz nehéz megegyezést létrehozni közöttük, — mondta Dumaine. — Szerbia adja vissza a bolgároknak Stip és Kotsana macedón tartományokat. Ennek fejében a bolgárok segítsék Szerbiát: a monarchia szláv területeinek megszerzésében.“²¹⁾

Ez a sürgöny akkor érkezett Berlinbe, amikor a francia kormány erősen bizonygatta Németországnak, hogy együtt akar működni vele a balkáni béke érdekében.

Tschirsky gróf fenti táviratának hitelessége azonban kétséges. Csupán a bécsi szerb követnek²²⁾ kormányához intézett jelentése erősíti meg azt.

Dumaine utasításai, — amelyek a pánszláv nagyravágyást szolgálták, — csakhamar ismeretessékké váltak Ausztriában²³⁾ Ez eríthetővé teszi és igazolja Bécs haragját. Sőt még azt a preventív háborút is, amelyet hét hónappal később Berchtold gróf követel Szerbia ellen . . .

A bécsi francia nagykövet szlávbarát magatartása meggingatta a

²⁰⁾ 66. számú sürgöny, melyet 1913 szeptember 16-án küldtek a szinajai királyi kastélyból.

²¹⁾ 271-es sürgöny — 1913 december 19-én. II iratcsomó. Német levéltár.

²²⁾ 187/3 számú sürgöny 1913 december 18-án, Jovanovics dossziéja — melyet Stefanovics jegyzett ellen — 5. számú iratcsomó, 12 pole. Belgrádi miniszterelnökségi levéltár.

²³⁾ A szerb titkos írást 1912 szeptember végén egy bécsi szerb attasé akkát azóta agyonlőtték — eladta a Ballplatz-nak, 10.000 dinárért. Ugyanez történt az 1912 március 13-iki szerb-bolgár megegyezés titkos záradékának egy másolatával is.

bizalmat Franciaország iránt. A döntő pillanatban a francia pacifista törekvések őszintesége úgy Bécsben, mint Berlinben gyanussá vált. Ugyanakkor Franciaország közvéleménye és parlamentje tájékozatlan maradt és mitsem sejtett a készülő tragédiából.

Itt említem meg, hogy a bukaresti és a bécsi francia követ fentebb vázolt felháborító tevékenysége mindmáig nem került nyilvánosságra. Még azok a hivatásos történetírók is mellőzték ezt a kényes témát, akik a világháború felidézésének okozóit keresik.

Egyik sem tesz említést azokról a bizalmas kapcsolatokról, amelyek 1912—1914 nyaráig — az orosz-, a szerb- és a román-diplomatákat és államférfiakat szoros együttműködésre ösztökélték.

Izwolszky, Sazonov, Raffalovics, Hartwig, Chebeko és Witte egy húrón pendültek Veznics, Bratianu, Take Jonescu, Pasics, Avarescu és Jovanovics kollégáikkal, akik Párisban szolgálták a szláv érdekeket.

Ma már tudjuk, hogy ennek a diplomata társaságnak a szövetekezése vezetett a háborúhoz.

Ezek az okkult erők bénították meg az európai kormányok éberségét. Ezek idézték elő azt a helyzetet, amely Ausztriát 1914 évi gyászos lépésére kényszerítette . . .

Németországban azt a meggyőződést keltették, hogy csak a fokozott fegyverkezés segíthet. Elhitették a németekkel, hogy Franciaország titokban szövetekezett Szentpétervárral és Belgráddal . . . .

VIII. FEJEZET

Miért? . . . .

Amikor 1914 július 26-án a francia kormány — oroszországi nagykövetének sürgönyjelentéséből — megtudta, hogy Szentpétervár már július 24-én elrendelte titokban a mozgósítást . . . a kocka el volt vetve. Miként válaszolhatott Franciaország az orosz szövetséges váratlan mozgósítására?

Az ütés talált és a kívánt eredmény nem maradhatott el.

A francia vezérkar már július 26-án reggel tudta, hogy Németország komoly és gyors katonai előkészületeket tett, bár nem mozgósított és a „fenyegető háborús veszedelem” állapotát sem proklamálta. Azt is tudta, hogy 29-én az orosz kormány hamis parancsot adott ki az általános mozgósításra, mert valóban már 21-én elrendelte azt és 29-én majdnem befejeződött a mozgósítás.¹⁾

A hágai, berlini, berni és bécsi katonai attasék és a titkos hírszolgálat jelentései mind megerősítették Cambon berlini francia nagykövet sürgönyeit. Franciaországnak sietni kellett, ha nem akarta, hogy meglepetések érjék.²⁾

Az események forgataga magával ragadta és Franciaország Németországgal egyenlő iramban mozgósított.

¹⁾ Július 27-ről 28-ra virradó éjszakán Bethmann-Hollweg kancellár a szövetséges államokat értesítette az orosz mozgósítás fenyegető veszedelméről. — Német okiratok 307. sz.

²⁾ Lásd Cambon július 27-i táviratát.

29-én életbe lépett a katonai intézkedések cenzurája.³⁾

A francia kormány nem cselekedhetett másként. Nem tárbatta fel a közvélemény előtt az orosz eljárás kétszínűségét. Kímélnie kellett a hazafias felbuzdulást.

Anglia már ügyis kedvetlenül fogadta a szerbiai eseményeket. A „Punch“ két cikke nyíltan támadta a szerajevói gyilkosok pártolását — ami kedvezőtlen batást váltott ki országszerte.⁴⁾

Ha Anglia tudomást szerez a titkos orosz mozgósításról — ez a fennálló francia-angol szerződés ellenére — veszedelmesen késleltette volna Anglia közbelépését.

Az események azonban hallgatásra kényszerítették a francia kormányt.

Ha nem akarta súlyosbítani a helyzetet, úgy vállalnia kellett a hazugságokat és a pétervári kezdeményezést. Így követelte az állam érdeke.

Július 20-án a párisi orosz követség varázsvesszejének hatására a francia nagy-sajtó hevesen az „ártatlan Szerbia“ védelmére kelt. Az osztrák követeléseket túlzottnak, az osztrák vádakát pedig rágalomnak minősítették.

Ez a sajtó egyöntetűen helyeselte, hogy a lovagias Oroszország védelmébe vette kis testvéreit.

Éppen olyan gonddal rejtegette a közvélemény előtt a szerajevói gyilkosság kulisszatitkait, mint később, 1934-ben a marseillesi merénylet valódi okát.

Mikor Németország Európa tanúságára hivatkozott, hogy az orosz mozgósítás idézte fel a világháborút, egyhangulag az előre megfontolt hazugság vádjával bélyegezték meg.

Ekkor írta Tardieu a Temps-ban, hogy „Németország részéről ez nem egyéb ügyes taktikánál, amelynek egyetlen célja a teljes felelősség áthárítása Oroszországra.“

³⁾ Július 30-án a Paris Midi-t elköhozták, mert 7 hadtest mozgósításáról mert írni és elfogató parancsot adtak ki Wallefe felelős szerkesztő ellen.

⁴⁾ A londoni szerb követség Stewens politikai ügynököt bizta meg, hogy a szerajevói gyilkosság után elhallgattassa a gyilkosokat a ezért 1000 livre sterlinget fizetett nekik. (Lásd a követség Stewenshez intézett fakszimiljét.)

Pedig Tardieu a legapróbb részletekig ismerte az orosz mozgósítás titkait, mégis letagadta azt a közvélemény előtt.

Amikor a francia kormány július 26-án megtudta az igazságot, nem maradt számára más lehetőség, miut felkészülni a nagy megpróbáltatásra. Ettől fogva már csak a látszat megővéseért fáradozott a viszály elsimításán — mert úgyis tudta, hogy minden bűbálba álló . . .

De — miért nem tagadta meg Oroszországtól az együttműködést — mondhatja bárki — mikor a szerajevói gyilkosság után megtudta, hogy az oroszok Szerbia cinkosai? Miért nem tiltakozott ugyanolyan nyersen és határozottan, mint Pincaré: — 1912 augusztus 9-én Sazonovnál?⁵⁾

Miért nem akadályozta meg Franciaország: Oroszország és Szerbia közös tervét, mintahogy azt 1909-ben és 1912-ben tette?..

Igyekezett megakadályozni!!!

Ennek bizonyítéka, hogy Poincaré és Viviani július 23-án visszautasította Sazonov kommunikéjének aláírását. Ezt bizonyítja Spalaikovics július 22-i sürgőnye, amelyben Pasicsnak bejelentette, hogy a „francia államférfiak minden kötelező ígéretet megtagadnak, amely Franciaországot Balkánérdekek miatt báborúba sodorhatná.“

Végül a legfényesebb bizonyítéka a francia ellenállásnak: a titkos orosz mozgósítás elrendelése.

A francia államférfiak szentpétervári tiltakozása váltotta ki Sazonov lelkéből a jogosult aggodalmat, hogy megismétlődhetik az 1909-iki kudarc!

Ezért határozta el a háborús párt a cárskojeszkoí tanácskozáson — azonnal a francia államférfiak elutazása után — a titkos mozgósítás elrendelését, — mert ezzel akarta megtörni Franciaország makacs ellenállását.

Poincaré egyetlen súlyos tévedése, hogy nem látta előre az

⁵⁾ „Ránk ne számítsanak katonai téren a Balkánon, akkor sem, ha Ausztria támad.“ Lásd Sazonov jelentését a Poincaréval folytatott 1912 augusztus 10-i beszélgetésről, Orosz Fekete Könyv II. kötet, 342. oldal.

előreláthatatlant, — nem említve a július 21-i diplomáciai fogadáson elkövetett könnyelműségeket.

De sejthette-e, hogy mit rejteget a jövő? Emlékezetünkbe kell idézni, hogy mit mondott Poincaré II. Miklós váratlan, fesztelen július 21-i látogatásáról: „A cár egyetlen szóval sem említette, hogy komolyan aggódik európai konfliktus kitörése miatt. Többször ismételte, hogy a jelenlegi körülmények között a két állam szoros együttműködése fontosabb, mint valaha.“⁶⁾

Lehet-e határozottabban megnyugtatóni valakit? Kinek juthatott eszébe, hogy csak arra várnak, hogy a francia államférfiak látat fordítsanak Oroszországnak és megölik a békét?

A két államfő e „nyíltzívű beszélgetése“ a háború történetének egyik legszebb vagy legocsmányabb fejezete!

Július 21-én történt . . .

A cár három nappal később aláírta a mozgósítási parancsot. Belgrádot azonnal értesítették — és minden intézkedést megtettek, hogy a szövetséges Franciaország előtt eltitkolják az igazságot.

Mennyire érthető emberi szempontból, hogy a méltányos harag és megvetés megremegtette Poincaré kezében a tollat, amikor megemlékezéseiben Sazonovról és Izvolszkyról írt . . . Mennyire indokolt a kegyetlenül éles ítélet, amelyet róluk alkotott!

*
* *

Csak azok — akik már húsz év előtt is ismerték az igazságot, de hallgatásra voltak ítélve — tudhatják, milyen fájdalmasan megváltozó Poincaré emlékiratainak az a része, amelyben oroszországi útjáról írt . . .

Olvassuk el újra ezeket az emlékiratokat . . .

Az ember azt hiszi — álmodik, amikor elgondolkozik azon, hogy mire gondolt a volt köztársasági elnök a francia történelem legtragikusabb órájában . . . Fél oldalt szán áradozó örömének

⁶⁾ Lásd Poincaré: L'Union Sacrée 248. oldal.

leírására, hogy megnyerte a kis nagyhercegnők tetszését — s hogy azok milyen boldogan fogadták el a nekik ajándékozott karkötő-órákat. Egy egész oldalt szentel hálósobájja berendezésének leírására.⁷⁾

Három oldalon ír le egy fogadást és a reggelihez feltálalt ételeket . . .

De egyetlen szóval sem említi a maga és Viviani tárgyalásait a cárral, a miniszterekkel, a vezető diplomáciai és katonai személyiségekkel . . .

Mélyen hallgat arról, mit mondott, mit tapasztalt s mi történt a híres július 21-i diplomáciai fogadóesten. Hallgat a francia követ jelentéseiről is.

S a szentpétervári elnöklátogatás eseményeiről a francia közvélemény mit sem tudna, ha nem beszélnének ékesen Sazonov⁸⁾, Sir Buchanan⁹⁾, Szapáry gróf¹⁰⁾, Carthagenc spanyol követ¹¹⁾, Spalaikovies¹²⁾ és Paléologue¹³⁾ érdekes feljegyzései.

Poincaré nem ismerte mind e forrásokat. De az a kevés, amiről tudott, arra kényszerítette, hogy önkéntesen vállalt hallgatagságából kilépjen s így tisztázza magát az orosz bűnrészesség vádjától.

S amit mondott, azzal megerősítette a fentt állítottakat.

Csodálatos Poincaré önmegtagadása! Csak a kérlelhetetlen szükségyszerűség kényszeríthette hallgatásra, hogy személyiségének jelentőségét, életművének dicsőítését halkította megemlékezéseiben! Ő, aki mindenütt az első szerepet szerette játszani!

Mit szenvedhetett, milyen tehetetlen harag téphette lelkét,

7) Lásd Poincaré: *L'Union Sacrée* 238. oldal.

8) Sazonov: *Sechs schwere Jahre*, Berlin 1927. Szerb diplomáciai adatok I. kötet 43. szám. Fekete Könyv II. kötet, 225. oldal.

9) *British Documents on the Origin of the War*. XI. kötet 73., 76. szám. London 1926.

10) *Ausztria-Magyarország követe; Osztrák Vörös Könyv*.

11) *Egy diplomata feljegyzései*. Madridi Akadémia 1933.

12) *Pszichosz intésott sürgönyök: július 22., 24.* Egy nap a szentpétervári orosz követ életéből: 1914 július 24

13) *Paléologue: La Russie des Tsars*.

hogyan védekezhettek a vádakkal szemben és nem hozhatta nyilvánosságra a felmentő bizonyítékokat!

Csak az értheti meg, mit jelentett a hallgatás Poincaré számára, aki tudja, mily nagy volt e férfi erényeiben és hibáiban!

Csak az fejtheti meg memoárjainak kegyetlen talányát, aki ismerte Poincaré hatalmas tetteirét, göggel vállalt felelősségérzetét. Ezekben az emlékiratokban alig van valami Poincaré igazi lényéből. De nem találunk tényleges hazugságokat sem . . . Annál több elfelejtett részletet és kihagyást . . . Itt oly kevés az élő valóság — hogy meglehetősen Shakespeare drámaiságát. Ezek az elhallgatott, homályos fejezetek ékesszólással beszélnek . . .

Hiszen ha csak hallgattak volna: . . . De Franciaországban a kormány 1914-ben sokkal messzebb ment . . . mert hazája számára biztosítani akarta az erkölcsi alapot és az illúziókat . . . Oroszország bűntársává szegődött . . . Mert tudta az igazságot . . . Hogy megmentse hazáját és fenntarthassa a szövetségesek zárt vonalát, tetetnie kellett, hogy nem ismeri az igazságot!

Viviani beleőrült . . .

Ha Franciaország meg fogja tudni a teljes igazságot, — mert nemsokára meg kell tudnia — mennyi gyűlölet és igazságtalanság szabadul majd fel, hogy a végtelen számalomnak adjon helyet . . .

Mikor Viviani július 29-én megtudta Sazonovtól, hogy II. Vilmosnak a cárhoz intézett távirata dacára, Oroszország folytatja a mozgósítást — őva intette szövetségését, hogy tartózkodjék minden kihívó lépéstől, Németországgal szemben.

„Franciaország többet nem tehetett“ — állapították meg azok a történetírók, akik fenn akarták tartani az orosz jóhiszeműségről és békeszeretetről költött legendát.¹⁴⁾

Valóban, a francia kormány nem tehetett többet!

Július 29-én 14 napja múlt, hogy az ázsiai orosz haderőt mozgósították.¹⁵⁾ Nyolc napja múlt, hogy a rendőrség a

¹⁴⁾ Recouly: *Historie de la Grande Guerre*. 16. oldal.

¹⁵⁾ Július 15-én az Agence des Balkans és a Temps belgrádi levelezőjétől, Stefanovics Dragomirtól értesülést nyert, hogy a szibériai csapatokat Európába rendelték. Mint fentebb láttuk, 22-én Spalaikovies értesítette Pasicot megérkezésükről.

nagy orosz városokban, mint Szentpétervár, Moszkva és Varsó, sorozatosan megszervezte a háborús tüntetéseket. Hét napja múlt, hogy Spalaikovics Belgrád tudomására juttatta Sazonov titkos rendelkezéseit. Öt nap telt el a cári mozgósítási parancs kibocsátása óta. E rendelet kiadása után 3 órával Sazonov becsületszavával biztosította a francia nagykövetet, hogy nem adtak ki ilyen értelmű parancsot. —

Ezt maga Poincaré és Maurice Paléologue bevallja —

A francia kormány viszont 26-a óta, tehát 3 nap óta tudta, hogy a háború elkerülhetetlen . . .

Ha Viviani intelme a cárhoz — hogy Oroszország tartózkodjék minden kihívó lépéstől Németországgal szemben — nem volt diplomáciai hazugság — úgy csak merő gúnyolódásnak tekinthető.

Oroszország július 24-i mozgósítása nyílt kihívás volt Németországgal szemben s ezt Franciaország 26-a óta jól tudta.

Viviani figyelmeztetése tehát nem is Oroszországnak, hanem a francia közvéleménynek szólt, — amely előtt meg akarta óvni a látszatot.

Sazonov pedig azzal a táviratával — amelyben semmi olyat nem közölt, amelyet Párisban ne tudtak volna — ki akarta csikarni Franciaország ígéretét, hogy szavának áll. Viviani kedvező választ adott. De nem is cselekedhetett másként! Franciaország a német mozgósításra válaszolva — szintén mozgósított. —

Egész Európa felfigyelt, mert tudta, hogy az ellenségeskedések megkezdése csak órák kérdése.

A beavatottak tudták, hogy a Sir Edward Grey által ajánlott diplomáciai közvetítések és döntőbíróági eljárások nem egybekötöbba, kétszínű játéknál.

*
A . .

A szlávok évszázados céljaik érdekében felidézték a háborút.¹⁶⁾ Ma már mindenki tudja, hogy nem Ausztria volt a bűnös, amely azonnal észrevette a fenyegető veszedelmet és a szerb konfliktus békés elintézésén fáradozott.¹⁷⁾

Magyarország ép oly kevéssé volt bűnös. Mindent elkövetett a béke megóvása érdekében. Benes 1916-ban hazudott, mikor a háborús felelősséget Magyarországra akarta hárítani.¹⁸⁾

Németországot az orosz mozgósítás kényszerítette hasonló lépésre.

Egyedül Oroszország akarta a háborút! A 24-i mozgósítást csak azért titkolta el francia szövetségese előtt, mert tudta, hogy az meggátolná a háborút!

Ha Sazonov nem biztatja Szerbiát, hogy utasítsa vissza az osztrák követeléseket, ha nem késlekedik a cár utolsó ajánlatának továbbításával — a július végén megkísérelt erőfeszítések eredménnyel jártak volna — és megmentik a békét!

És semmi estre sem virradhatott volna Európára négy évi öldöklés után olyan béke — amelynek egyetlen eredménye az erőszak és a hazugság árán biztosított középeurópai és balkáni szláv hegemonia volt! . . .

Ez a béke okozta, hogy Európa — 16 év óta állig fegyverben — mindennap új háború felidézésétől retteg.

*
* *

---

¹⁶⁾ Izwolszky sürgönye Sazonovhoz: 1913 július 13.

¹⁷⁾ „Még lehet, hogy a hajók elsimulnak“ mondotta július 30-án Párisban gróf Széchenyi magyar követ Lahovarynak, a román követnek, akit Lazdy svájci követtel közvetítésre kért fel. „Kell, hogy a dolgok elrendeződjenek és kormányom kész a szükséges engedményekre.“ „Elkéstünk. Már nem lehet semmit sem elsimítani.“ Válaszolta szárazon Berthelot, a külügyminisztérium főtitkára Lahovarynak, aki az osztrák demarsra adandó válasz felől érdeklődött. „Meggyőződtem róla, hogy sem Poincaré, sem Viviani, sem Bienvenu-Martin nem hatalmazta fel Berthelot-t erre“ és mitsem tudtak közvetítő lépésemről“ — mondotta később Lahovary. „Berthelot viaszautasító válasza semmisítette meg az utolsó békelehetőséget.“

¹⁸⁾ Benes: *Detruisez l'Autriche-Hongrie*. Paris 1916.

Voltak, akik azt merészték mondani, hogy „Oroszország nem volt elhatározásának és saját belátása szerint fogantatosítható katonai intézkedéseket. Franciaország csak a sugalmazó és tanácsadó szerepére szorítkozhatott.”¹⁹⁾

Ez nem igaz! . . .

Oroszország 1914-ben éppoly kevésbé volt ura szabad elhatározásának, mint 1909-ben vagy 1912-ben. Kezét megkötötte a vállalt szövetségi szerződés.

E szerződés értelmében egyik állam sem kezdeményezhetett a másik tudtán kívül politikai vagy katonai intézkedéseket.

Az előírt együttműködés minden önálló kezdeményezést kizárt — míg a másik fél nem helyeselte azt. A szövetségi szerződés értelmében a két állam kölcsönösen állandóan ellenőrizhette egymás politikáját . . .

Amikor Oroszország — Franciaország tudtán kívül döntő lépésre határozta el magát — Franciaországnak a szerződés szerint hivatalosan joga volt ahhoz, hogy megtagadja a közösséget szövetségesével.

Ezt a jogot a francia államférfiak 1909 óta állandóan hangsúlyozták Szentpétervárott. Ez volt ugyanis a kezdő időpontja az agresszív balkáni és közép-európai orosz politikának.

1913 szeptemberében Kokovtsov miniszterelnök azt jelentette a cárnak, hogy a francia kormány elhatározta, „bogy semmire sem vállalkozik kalandos politikára.”

Izvoloszky a következőket táviratozta Sazonovnak 1913 december 30-án: „Doumergue külügyminiszter látható aggodalommal faggat távolabbi balkáni céljainkat illetőleg.”²⁰⁾

Egyetlen francia külügyminiszter sem ismerte el, hogy Oroszország — egymagában — cselekvési szabadsággal rendelkezik akár politikai akár katonai téren.

Nem ismerték el 1914-ben sem! Pedig tiltakozásuk meg-

¹⁹⁾ Reouly: Histoire de la grande guerre.

²⁰⁾ Távirati jelentés a cárnak, Fekete könyv 16. oldal, II. kötet 395. oldal; Izvoloszky 607., 608. sz. sürgönyei; Fekete Könyv 218., 219. oldal.

menthette volna a békét — ha idejekorán felismerik Oroszország szándékait. — De Oroszország tudatosan rejtegette céljait Franciaország előtt.

És ezt Recouly — a nagy történetíró — szintén tudja...²¹⁾

*

Ha feltesszük, hogy Oroszország teljes cselekvési szabadsággal rendelkezett volna — mint ahogy egyesek az igazság megtagadásával állítják — vajjon indokolt volt-e az orosz katonai intézkedések elrendelése 1914 júliusában? Indokolt volt-e az orosz birodalom létérdekének és becsületének szempontjából?

Az esetleges osztrák-szerb háború nem veszélyeztette volna Oroszország létérdekét és nemzeti becsületét. Szerbia — Sazonov ígéretei nélkül — elfogadta volna az osztrák ultimátum követeléseit . . . —

Vajjon Szerbia katonai vagy diplomáciai megfenyítése lerontotta volna-e az orosz szövetséges tekintélyét a Balkán és Ausztria szlávjai előtt?

Vagy talán azon évszázados céljaira mért volna halálos csapást: amelyekre vonatkozólag Izvolszky 1913 július 13-án ezt mondotta: „megvalósításukra elérkezett a végső pillanat . . .”²²⁾

Tegyük fel, hogy ennek a jogcímnek lett volna valami alapja... Vajjon feljogosíthatta-e egy ilyen feltevés Oroszországot a világ-háború kirobbantására?

²¹⁾ Recouly ezt jól tudja és amikor arra törekszik, hogy a cári Oroszország bűneit a francia közvélemény előtt leplezze, csak egy régi kötelezettségének tesz eleget, amellyel a cári Oroszországnak tartozik . . . Recouly ugyanis 1912 augusztus 1-én havi 500 frankos járadék ellenében eladta tapasztalatait, észleléseit, befolyását az orosz belügyminisztériumnak. A cári orosz titkosrendőrség kémosztályának lett az informátora és tanácsadója. Raymond Recouly a „Figaro” külpolitikai rovatának egykori vezetője illetve igazgatója: a cári titkos szolgálat ügynökei sorában a „RATMIR” nevet kapta — mintahogy arról az 1912 július 23-án kiállított 2366 számú szolgálatijegy tanúsítja . . .

²²⁾ „Elérkezett a végső pillanat, hogy megvalósítsuk hagyományos politikánkat.” Izvolszky távirata Sazonovhoz 1913 július 13.

A cári kormány jól tudta, hogy ha a nagyhatalmak — Anglia kezdeményezésére — nemzetközi konferencia döntésére bizzák a szerb-osztrák konfliktus elintézését, úgy Szerbia és Oroszország feltétlenül számíthat azoknak a hatalmaknak a támogatására, amelyeknek befolyása győzedelmeskedett Algesiras- és Agadir-ban: Németországgal szemben.

Németország — bármennyire védte Ausztria igazát — nem tehetett volna egyebet, mint hogy meghajoljon Európa egyetemes akarata előtt.

Hogy mit várhatott Németország és Ausztria egy esetleges nemzetközi konferencián: azt Oroszország személyes tapasztalatból jól tudta.

Az 1878-i berlini kongresszus megtagadta Oroszországnak a Törökországot megalázó sanstefanói békefeltételek szentesítését. De ne feledjük, hogy akkoriban a Törökország mellett és Oroszország ellen állástfoglaló nagyhatalmak korántsem jártak el egységesen.

Más volt a helyzet 1914-ben, amikor ugyanezek a nagyhatalmak bizonyára Szerbiát vették volna védelmükbe — annál is inkább, mivel Anglia, Franciaország, Olaszország és Oroszország ekkor már tömör diplomáciai szövetséget alkottak.

Egy ilyen konferencián Oroszország feltétlen többséggel rendelkezett volna, amely fényes diplomáciai győzelmet biztosított volna számára — Ausztria felett.

Nem volt tehát semmi szükség a háborús megoldásra . . . Ettől eltekintve: Franciaországnak egyetlen olyan érdeke sem forogott kockán, amely miatt érdemes lett volna háborúba keverednie..

Franciaországnak joga volt ahhoz, hogy Oroszországot önkényes katonai és politikai lépések kezdeményezésében meggátolja.

Oroszország ezt jól tudta, ezért cselekedett 1914 július 24-én: titokban . . .

IX. FEJEZET

A mellőzött Bulgária

Sokáig azt állították, hogy Oroszország: „sértő magatartásnak“, szerződésszegésnek minősítene, ha Franciaország megtagadná beígért támogatását — tekintet nélkül arra, milyen következményekkel járna Szerbia megvédése Ausztriával szemben.

„A franciák elutasító magatartása — mondták — az orosz-francia szövetség azonnali felbomlását és Franciaország teljes elszigeteltségét jelentette volna azzal a Németországgal szemben, amely fenyegetően és állig fegyverben állott készen a barcra.“

Ez az állítás hazug és ostoba. Azzal a célzattal terjesztették, hogy a francia közvélemény előtt eltitkolják Oroszország és néhány francia államférfi felelősségének a súlyát.

Franciaország már 1909-ben visszautasította a szerbeknek Ausztriával szemben nyújtandó orosz katonai segítség támogatását. Ez 1912-ben megismétlődött. A szerbek akkor Albániát akarták elfoglalni. A kért segítség megtagadása még sem vezetett — egyik esetben sem — a francia-orosz szerződés felbontására.

1914 július 23-án Franciaország harmadízben is megtagadta az orosz kérelmet. Poincaré és Viviani nem volt ugyanis hajlandó

aláírni azt a rögtönzött kommunikét, amelyet Sazonov terjesztett elébük és amely Oroszországnak „szabadkezet” biztosított volna a Balkánon.

Oroszország ismét engedett. Semmiesetre sem tudott és akart 1914-ben Franciaországgal szakítani. A francia szövetség és a francia katonai segítség ütőkártyát jelentett számára abban a döntő játszmában, amelyre tízéves diplomáciai küzdelemmel készült Középeurópában és a Balkánon, hogy leszámoljon a germán-sággal. Mandzsuriai kudarca után le kellett mondania ázsiai imperialisztikus álmairól. Ugy katonailag, mint pénzügyileg szüksége volt tehát Franciaországra. A francia barátság biztosította számára Anglia segítségét is. Franciaország elejtése egyben Anglia elvesztését jelentette volna.

*
* *

Európában régóta minden jel arra mutatott, hogy közeleg az elkerülhetetlen végzet. Ezt bizonyította a különféle cselszövények, a hallgatolagos és írásos megegyezések egész tömege. Európát keresztül-kasul szötte a nagyravágyó törekvések érdekhálózata.

Németország és a monarchia érdekei 20 év óta elválaszthatatlanul egybeforrtak. Mindegyik fél jól tudta, hogy az egyik bukása maga után vonja a másikat.

Olaszország — 1903 óta Anglia és Franciaország szövetségese — elhatározta, hogy Ausztria rovására terjeszkedni fog. Már csak névleg szerepelt Berlin és Bécs szövetségeseiként.

Szerbia feszülten figyelte Olaszországot.

Törökország a legjobb úton haladt, hogy német gyarmattá váljék.

Románia, az elkerülhetetlennek látszó orosz-osztrák viszály esetére — Károly román király tudtá nélkül¹⁾ — lekötötte magát

1) „Felkértem Bratianut, hogy ismertesse előttem Románia magatartását egy esetleges orosz-osztrák-magyar konfliktus bekövetkezésekor.” (Sazonov memoranduma a cárhoz 1914 június 24.: orosz diplomáciai okiratok — Sazonov: Sechs schwere Jahre 136...137. oldal — Bronsart őrnagy bukaresti német katonai attasé jelentése 1914 június 19. Német okiratok.)

Szentpétervár és Belgrád politikája mellett. Bratianu 1914 június 16-án titokban megegyezett Sazonovval az orosz-román együttműködés feltételeire és módozataira vonatkozólag.

Az antant-kordial megkötése óta Anglia, ha ugyan nyilvánosan még nem is, de szerződésileg már szövetségese volt Franciaországnak. 1912-ben és 1913-ban katonai és flotta-egyezményekkel egészítette ki a két állam ezt a szövetséget, amelyet 1914 áprilisában, a Franciaország által közvetített orosz-angol flotta-egyezmény tetőzött be.²⁾

1914 júliusában Európa minden állama készen állott, hogy résztvegyen a döntő összecsapásban. A helyzet — összes várható következményeivel együtt — ugyanaz volt, mint ma. Minden nemzet kormánya tisztában volt azzal, hogy ki tart vele és ki ellene.

Amikor Gavriló Princip revolverlövésai elindították a szörnyű lavinát, Európának két olyan ellenséges tábora nézett egymással farkasszemet — amely már tíz esztendő óta várt a fegyveres leszámolásra. E két egymással vetélkedő hatalmi csoport közötti ellentét oly nagy és áthidalhatatlan volt, hogy azon — Oroszország bolsevizálódását kivéve — még az ötvenkét hónapig tartó világháború kimenetelének eshetőségei sem változtathattak.

Ha a szövetségesek egyike-másika habozott is néha, ha egymelyiknek elhatározása késedelmes, megmozdulása nehézkes volt is: elpártolásra — Romániát kivéve — nem került sor. (Románia, 1918-iki májusi vereségére hivatkozva, árulta el Franciaországot, éppenúgy, mint ahogy elárulta Ausztriát, amikor a szövetségesekhez csatlakozott.)³⁾

*

* *

A háború kitörésekor — a hadviselő államok közül — egyedül Bulgária állott a szövetségesek érdekkörén kívül. És nem

---

²⁾ „Angol kollégámat Miklós cár tegnap külön kihallgatáson fogadta. Az uralkodó kifejtette előtte az angol-orosz szövetség előnyeit. „A szövetséget védő jellegűnek képzelem — mondotta — de szívből óhajtom, mint a béke leghatékonyabb biztosítékát.” (Palcólógus 1914 április 4-i távirata.)

³⁾ Románia 1883 óta Ausztria szövetségese volt; a szerződést 1913-ban újították meg.

Bulgária hibájából történt, hogy a központi hatalmak táborába szegődött!

Valótlan mindaz, amit a háború alatt és után, hivatalos nyilatkozatokban, a sajtóban, vagy a történelmi kézikönyvekben Bulgária állásfoglalásának okairól elmondottak. A „bolgár kérdés“ valóságos iskolapéldája azoknak a háborús diplomáciai hazugságoknak, amelyekkel a közvéleményt ámították és megmérgezték.

E könyv szerzője személyesen vett részt az egykori alkudozásokban s így annyiival is inkább tanuskodhatik a tények igaza mellett, mert a sok cselfogás és az elkövetett becsstelenségek egyetlen mozzanata sem kerülte el a figyelmét.

Belgrád és Szófia egyetlen pillanatig sem tagadhatja, hogy azokat a személyiségeket, akik Bulgáriának a szövetségesekhez való csatlakozását megakadályozták, kizárólag: az Agence des Balkans — a Journal des Débats — a párisi szerb követség és a Quai d'Orsay köreiben kell keresnünk.

Ferdinánd bolgár király és miniszterei 1914 augusztusa óta egy egész esztendőn keresztül több ízben felajánlották csatlakozásukat Szentpétervárotnak, Párisban és Londonban. Ezt annak ellenére tették, hogy folytonosan visszautasították közeledésüket. Mindez amellet szolt, hogy Bulgáriának eszébe sem jutott a központi hatalmakkal való egyezkedés. A bolgárok a felajánlott szövetség ellenében csupán egyetlen feltételt szabtak: az 1913. bukaresti béke azon pontjainak megváltoztatását kérték, amelyek értelmében Szerbia és Görögország egyszerűen megrabolta őket.

1914 november 30-án Paléologue, szentpétervári francia nagykövet ezt táviratozta a Quai d'Orsay-nak:

„Bulgária mellénk áll azzal a feltétellel, ha az Enos-Midia vonalig megkapja Tráciát s visszakapja azokat a macedon területeket, amelyeket az 1912 március 13-i szerb-bolgár szerződés biztosított számára.“⁴⁾

A bolgár közbelépés 500.000 főnyi kitünő hadsereget jelen-

---

⁴⁾ Lásd a francia külügyminisztérium levéltárának 991. sz. táviratát.

tett volna a szövetségeseknek, az osztrákokkal szemben. Románia azonnali beavatkozása pedig — ugyancsak félmillió katonai erejével — megbénította volna Törökországot.⁵⁾ Ebben az esetben a monarchia néhány hét alatt harcképtelenné válik s a végleges győzelem ideje teljes három esztendővel hamarabb következik be.

A Dardanellák és a macedóniai hadjárat háromszázezer hősi halottja ma is élhetne! . . .

*

* *

A bolgár ajánlat visszautasításának három oka volt. Először: az elrabolt bolgár területek visszacsatolásának — a pánszerb nemzeti szervezetek részéről történt — megtagadása. Másodszor: Az a kétszínű játék, amelyet Oroszország üzött, amikor látszólag Franciaországgal egyetértve nyomást gyakorolt Szerbiára, holott titokban merev ellenállásra ösztönözte a szerbeket, Bulgária követelését illetőleg. Harmadszor: a politika és a sajtó üzleti szellemű benfenteseinek mesterkedései. Ezeknek az üzérkedő elemeknek Bulgária nem tudta azt a kívánt sápot biztosítani, amelyet Szerbia befolyásolása ellenértékéül igényeltek.

Amikor Szerbia augusztus 9-én, szentpétervári követe, Spalakovics útján értesült, Bulgária követeléséről és arról az ajánlatról, amelyet az orosz kormány Szófiának tett⁶⁾ — a belgrádi kormány haladéktalanul tudatta Páris-sal és Szentpétervárral, hogy a bolgár követelést visszautasítja. Szerbia bízott erejében, az ideiglenes sikerek mámorossá tették — semmitsem akart tehát visszaadni egykori szövetségesének: az 1913-ban elrabolt zsákmányból. De nyomaté-

⁵⁾ „Bratianu minden percben kész Ausztria ellen vonulni, ha a szövetségesek biztosítják egy esetleges bolgár támadás következményeivel szemben.” (Blondel bukaresti francia követ távirata 1914 november 14.)

⁶⁾ „Sazonov más diplomáciai lehetőségekkel is számol. Javasolja, hogy Ferdinánd királynak néhány macedón kerületet ajánljanak fel.” (Poincaré: L’Invasion 33. oldal — Paléologue 376—380. sz. táviratai — Augusztus 8-án a szófiai orosz követ határozott ajánlatot nyújtott át a bolgár kormánynak, de elfogadását a szerb kormány határozatától tette függővé.)

kosan visszautasították a szerbek a Tráciára és Konstantinápolyra vonatkozó követeléseket is, mert azok teljesítése Bulgáriát, Szerbiával egyenrangú hatalommá avatta volna.⁷⁾

Delcassé — Bienvenu-Martin utóda — ezzel szemben felismerte a bolgárok csatlakozásának döntő jelentőségét. Az új francia külügyminiszter fontosnak tartotta Bulgária katonai beavatkozását a szövetségesek oldalán. Franciaország szentpétervári, szófiai és bukaresti követei ugyanilyen értelemben, napról-napra sürgették kormányukat.

Augusztus 22-én Panafieu — szófiai francia követ — arról értesítette Delcassét, hogy: „a bolgár kormány visszautasította Talaat bey szövetségi ajánlatát, annak ellenére, hogy Ferdinánd bolgár király és Radoszlavov miniszterelnök bizalmatlankodnak Oroszországgal szemben.“ Szófiában sejtették Oroszország Konstantinápolyra vonatkozó titkos céljait és ezért határozott és sürős választ vártak Páristól.

Törökország nem akarta elhinni, hogy a bolgárok elutasító magatartása végleges, miért is újabb ajánlatokkal ostromolta Szófiát.

A központi hatalmak ugyancsak folytatták Bulgária megnyerését célzó kísérleteiket — de eredménytelenül.

Szeptember és október titkos tanácskozásokkal és terméketlen vitákkal telt el.

Románia kibújt az oroszokkal szemben vállalt kötelezettségei alól, mert Bulgária esetleges támadásától tartott.

Törökország nyugtalankodott és készülődött.

Bulgária, diplomatái és politikai ügynökei közvetítésével állandóan megismételte felkínálkozását Londonban, Párisban és Szentpétervárott. Miután sohasem kapott határozott választ egyik helyről sem: türelmetlensége napról-napra érthetőleg fokozódott.

⁷⁾ „Semmiesetre sem egyezünk abba bele, hogy Bulgária Konstantinápolyt megkapja. Szerbia nem azért viselt két év alatt három ízben háborút, hogy Bulgária legyen a Balkán uralkodó hatalmassága. Szerbia bármit szívesebben vállal a megaláztatásnál.“ (Pasics Veznieshec: intézett távirata 1914 augusztus 10., melyet a Temps és az Agence des Balkans augusztus 11-i száma közölt.)

A bolgárok ösztönszerűleg megéreztek, hogy különösen Párisban a — Szerbia zsoldjában álló — politikusok és újságírók hallgatólagos szövetsége dolgozik ellenük. Ugyanaz a maffia, amelynek 1913-i kudarcukat köszönhatték. —

1914 november 3-án Franciaország és Oroszország — francia kezdeményezésre — közös jegyzéket intézett Belgrádhoz, november 4-én pedig az athéni kormányhoz. A macedóniai területek és a tráciai Serés — Drama — Xanthé és Dedeageas kerületek visszaadását követelték. Mindezeket a területeket a bukaresti hőkében veszttette el Bulgária.

Szerbia istmételten visszautasította a feltételeket. Pasics azt válaszolta, hogy: „amíg csak megakadályozhatja, egyetlen négyzetcentiméter területet sem enged át Macedóniából Bulgáriának...“ A pánszerb szervezetek Pasicsot és családját halállal fenyegették meg, ha a legcsekélyebb engedményt hajlandó nyújtani az 1913-ban meghódított bolgár területek rovására.

Még az említett közös francia-orosz jegyzék elküldésének estéjén, Veznics párisi szerb követ tudomására hozta Pasicsnak, hogy Oroszország csak a kényszer hatása alatt csatlakozott a franciák kívánságához. A valóságban Oroszország helytelenít minden engedményt a bolgárok javára. Veznics azt is bejelentette, hogy a párisi szerbbarát körök egy véleményen vannak az orosz követséggel.⁶⁾

A szerb visszautasítás hatása alatt Görögország is elutasította az Anglia által támogatott orosz-francia kívánságot.⁷⁾

Románia még mindig habozott . . . Csak kockázat nélkül volt hajlandó eleget tenni szerződéses kötelezettségének. A féle-

⁶⁾ Lásd Veznics Pasicshoz intézett 213 4/41 számú táviratát — „A Temp-nál az a vélemény, hogy örülség lenne kielégíteni a bolgár követeléseket; elfogadásuk nem gátolná meg Bulgáriát abban, hogy később Szerbiát támadja meg. Gauvain és Berthelot is ezen a véleményen van. Itt úgy gondoljuk, hogy a bolgár veszedelem elleni sikeres védekezés szempontjából Szerbiának előzetesen kell megtámadni Bulgáriát, ahogy erre vonatkozólag a szövetségesektől felhatalmazást kért.“ —

⁷⁾ Boppe nisi francia követ 271, 272, 273 számú sürgönyei — Panafieu szófiai követ 114 sz. távirata — Deville athéni követ 187 számú távirata — Paléologue szentpétervári nagykövet 881. és 887. számú táviratai.

lem, hogy Bulgáriával szembekerülhet, megbénította tettejét. Blondel bukaresti francia követ szeptember végén a következőket táviratozta a Quai d'Orsaynak: „Bratianu ma kijelentette, hogy Románia feltétlenül beleavatkozik a háborúba, de a bolgárok magatartása miatt kedvezőbb körülmények alakulását kell bevélni.¹⁰⁾

November 14-én Bratianu tudatta Blondellel, hogy a román hadsereg hajlandó közbelépni, ha a szövetségesek biztosítják egy esetleges bolgár támadás ellen.¹¹⁾ Ezalatt Törökország beavatkozása Németország oldalán teljesen megzavarta a francia vezérkar terveit, amelynek kívánságára Páris és Szentpétervár újabb nyomást gyakorolt Belgrádra és sürgette, hogy saját érdekében adjon elégtételt Szófiának. A fenyegető jelenségek hatása alatt Sazonov is felismerte a veszélyt. Most már a szövetségesek Szerbiának búsas kárpótlást ígértek az Adria és a Duna mentén a Bulgáriának visszaadandó macedón területek fejében. Pasics, Sándor herceg trónörökös tanácsára ezt az ajánlatot is elutasította.

Bulgária viszont szívósan ragaszkodott régi feltételeihez.

1914 decembere és 1915 első négy hónapja eredménytelen tanácskozásokkal telt el. Ez volt a Dardanellákban elszenvedett francia veszteségek szomorú időszaka.

Iliabavalónak bizonyult minden érvelés és könyörgés a szerb kormány makacsságával szemben. A szerb ellenállást az 1913 óta Szerbia zsoldjába szegődött párisi politikusok és újságírók köre rendületlenül tovább szította. Ugyanazok, akik a Temps — az Agence des Balkans — a Journal des Débats — a Journal — a francia-szerb bizottságok és a Berthelot irányítása mellett működő külügyi szolgálat érdekkörében dolgoztak és az orosz kormánnyal egyetértőleg, Szerbiának az osztrák ultimátum visszautasítását tanácsolták — most Veznic közvetítésével, Pasicsot: a szófiai feltételek visszautasítására sarkalták. Egyidejűleg a bolgár kormány tudomására adták, hogy „ügyének sikere“ az ő kezükbe

¹⁰⁾ Blondel 79 és 80 számú távirata.

¹¹⁾ Blondel 1914 november 14-i távirata — Sazonov: Sechs schwere Jahre 285 oldal Berlin 1927.

van letéve, miértis elvárják, hogy Bulgária azt a bizonyos „névjegyet” — értsd a: pénzesborítékot — illetékes helyeken mielőbb leadja . . .

Híába figyelmeztette a francia követ Párist és Szentpétervárt, hogy bizonyos bolgár államférfiak Berlinben nagy összegeket fogadnak el „lekiismeretfurdalásnk enyhítésére”. Így többek között Toncsev pénzügyminiszter — aki négy millió márkát kapott, — E könyv szerzője szerint ez az adat feltétlenül hiteles és Stambulinszky agrárvezértől származik.

Az orosz és a francia kormány még egyszer és utoljára figyelmeztette Szerbiát, hogy engedjen, mert elérkezett a döntő végső pillanata és a szövetségeseknek érdekük Bulgária csatlakozása . . .

De Pasics december 23-án a következő táviratot küldte Párisba: „Bulgária javára semmiféle engedmény sem jöhet számításba Macedóniát illetőleg — míg Ausztria rovására ki nem elégítettük valamennyi nemzeti követelésünket . . . Vállalkozunk a bolgár terület elfoglalására és a bolgár hadsereg megsemmisítésére. De egyetlen talpalatnyi földet sem engedünk át, bárki kívánja tőlünk és hármilyen okból!”

A szövetségesek kénytelenek voltak engedni . . .

— Poincaré feljegyzéseiben olvashatjuk: „Ha továbbra is mereven kitartunk követelésünk mellett, elhidegítjük Szerbiát és még sem érnénk el eredményt.”¹²⁾ —

A szövetségesek 1915 február vége óta amúgyis elkéstek . . .

Bulgária belefáradt a várakozásba és mindjobban kételkedett a szövetségesek győzelmében. Radoszlávov március 2-án bejelentette a szófiai francia követnek: Bulgária elhatározta, hogy semleges marad.¹³⁾ Nem bízott többé a szövetségesekben . . .

Ferdinánd király — indiszkrécio folytán — megtudta, hogy Oroszország győzelem esetén számottart európai Törökországra és Konstantinápolyra — Tudjuk, hogy Bulgária maga is igényelte

¹²⁾ Poincaré: *L'Invasion* 514 oldal.

¹³⁾ *Panafien* 61 számú sürgönye.

e területeket és Páris és Szentpétervár elismerte követelésének jogosultságát. Március közepén Ferdinánd király újabb indiszkreció révén értesült II. Miklós cárnak a francia nagykövet előtt tett nyilatkozatáról.¹⁴⁾ Bulgária egy csapásra tisztában volt úgy az oroszok kétszínűségével, mint a francia kormány „őszinteségével“. A francia kormány Szófiával u. i. olyan értelemben tárgyalt, mintha nem szerzett volna tudomást az orosz határozatról. Ez persze annál kevésbé volt valószínű, mivel Ferdinánd király és tanácsadói jól ismerték a Franciaországnak tett orosz ajánlatokat.¹⁵⁾

A Dardanelláknál szenvedett véres francia-angol vereség eslekvésre ösztönözte Ferdinánd királyt . . . Hat hónappal később: 1915 október 11-én, a bolgár hadsereg megtámadta Szerbiát. Az osztrák-német csapatokkal karöltve bekerítette a szerb hadsereget és az Adria felé szorította: macedón területre: amelynek felszabadítását Pasic azzal utasította el, hogy szerb lakossága . . .

Szerbia vereséget szenvedett és ez a háborút három évvel meghosszabbította. Millióknak kellett halálba menniök az engesztelhetetlen szerb gőg és gyűlölet miatt. A francia kormány gyengének bizonyult és nem merte a kellő pillanatban akaratát Szerbiára kényszeríteni . . .

*

2

Az biztos volt, hogy előbb-utóbb háború tör ki a két nagy európai szövetségi csoport között. De ha ez a katasztrófa elkerülhetetlennek látszott is — 1914 júliusában még késleltetni, fékezni lehetett volna . . .

¹⁴⁾ „Döntöttem: Konstantinápolyt és Trácia déli részét birodalmamba kell bekebelezni.“ (Paléologue 361 és 362 sz. távirata 1915 március 3-án és 4-én.) — Az indiszkreciót az orosz hadügyminiszter követte el. —

¹⁵⁾ „Maguk franciák szállják meg a Rajna balpartját, vegyék birtokba Mainzot és Kölni . . . Ha szükségessé tartják, nyomuljanak be még mélyebbre . . .“ — Paléologue 1915 március 4-i 362 számú távirata.)

Ha a húsz év előtti Európát nézzük, azt látjuk, hogy: türelmetlenség, nagyravágás, nemzeti gyűlölködés következtében a legkülönbözőbb érdekek sorakoztak fel egymás ellen. Érezhető volt, hogy Ferenc József halála után semmisenem akadályozhatja meg többé az általános összeütközést.

A háború bekövetkezett volna akkor is, ha Ferenc Ferdinánd trónörökösét nem gyilkolták volna meg . . .

Ferenc Ferdinánd, Chotek cseh grófnő befolyására, akivel morganatikus házasságot kötött: egy olyan szövetségi és parlamentáris állammá akarta átszervezni a monarchiát, amelyben a központi hatalom a szláv nemzetiségeken nyugszik.

A magyargyűlölő trónörökös tervének kivitele azonban legyőzhetetlen akadályokba ütközött. Hiszen a tervek még Szerajevo előtt nagy surlódásokra szolgáltattak okot, a trónörökös és a magyar kormány között. Az ellenállás annyira fokeződött, hogy a trónörökös megbízásából, Conrad von Hötzendorf — az osztrák vezérkar főnöke — Magyarország esetleges megszállására külön tervet dolgozott ki. Ilyen fegyveres beavatkozás kétségtelenül a negyvennyolcas szabadságharc megismétléséhez vezetett volna.

Már pedig a kiújult szabadságharc feltétlenül az idegen hatalmak közbelépésére adott volna alkalmat. Ferenc Ferdinánd meggyilkolásakor már biztos volt, hogy Ferenc József halála után Ausztria-Magyarország szétesik. Ez a bomlás azonban csak egy európai háború zürzavara és vérontása közben következhetett be.

Szerbia és Románia rögtön megkísérelte volna, hogy elhódítsa a monarchiától mindazokat a területeket, amelyekre már régóta áhítozott. Oroszország támogatására vakon számíthattak. Erre következtethetünk, ha szem előtt tartjuk a közük létrejött titkos megegyezéseket és Oroszország ígéreteit. A széteső kettős monarchiát minden szomszédja megrohanta volna valamilyen zsákmányért. Sem Franciaország, sem Olaszország, sem Németország nem vonhatta volna ki magát ebből a konfliktusból. Más-más oka volt rá valamennyinek, — de minden ok egyformán parancsoló volt.

Európa tehát két év mulva ugyanazt élte volna meg, ami már 1914-ben bekövetkezett.

Attól nem kellett félni, hogy az orosz kormány felbontja Franciaországgal kötött szövetségét, ha a francia kormánynak netán sikerült volna 1914 nyarán Oroszországot rákényszeríteni arra, hogy várjon még néhány hónapig. Napról-napra értékesebbé és fontosabbá lett az orosz vezetők szemében a francia szövetség. Egyre jobban közeledett a végzetes összeütközés időpontja. Az orosz-szlávság megkísérelte — hatvan éven belül most már harmadszor — hogy évszázados célját: a középeurópai hegemoniát megszerezze. Eddig kétszer bukott meg ez a terv: 1855-ben és 1878-ban . . .

Francia fegyverek, francia arany, francia szövetség és barátság nélkül nem játszhatta volna végig a játszmát: sem Oroszország, sem Belgrád. A francia szövetség volt kezükben az ütőkártya. Az oroszok, a szerbek egyaránt tudták ezt!

Egész Oroszország: a katonai és politikai vezetők, valamint a fanatikus, sovíniszta szervezetek együttesen határozták el, hogy a játszmát végigjátszák. Ugyanígy gondolkodtak: a pánszerb „Narodna Odbrana“, és a „Crna Ruka“ nagyravágyó és elvakult tagjai is.

Francia segítséggel akarták végigjátszani és megnyerni a játszmát.

És végigjátszották . . .

Francia vérrel és arannyal . . .

Minden kormány — amint már említettem — betartotta a háború alatt: a hadüzenet előtt vállalt kötelezettségeit.

Franciaország sem gondolt arra 1914 júliusában, hogy — megtagadva szövetségi szerződését — Oroszországot, az osztrák-német ellenféllel szemben, magárahagyja.

Oroszország — a háború kitörésekor — vakon számíthatott Franciaország támogatására.

Csupán arról van szó, hogy Franciaországnak jobban résen kellett volna lennie. Jobban kellett volna ügyelnie arra, hogy

könyelműen bele ne sodorják olyan háborúba, amely érdekeitől teljesen távol áll.

A francia kormánynak megvolt minden oka az óvatosságra, hiszen tapasztalatból tudhatta: az oroszok több ízben, de különösen 1909 februárjában megkísérelték már, hogy kizárólag pánszláv érdekekért háborúba csalják Franciaországot.

X. FEJEZET

A megvásárolt sajtó

A cári Oroszország kockázatos terveinek sikere kizárólag Franciaországtól függött . . . Minden azon múlt, hogy a döntő pillanatban miként határoznak a franciák . . .

Az oroszok által űzött merész játék mindinkább nyilvánvaló lett. A francia kormány felismerve a veszélyt, nyugtalankodott és óvatosságra intette Oroszországot. Egyre határozottabban tiltakozott az ellen, hogy Franciaországot kalandokba sodorják. Szüntelenül figyelmeztette a cári birodalom vezetőit, ne lépjék túl szövetségi megállapodásaikat. Ebből a tartózkodó magatartásból arra következtettek Szentpétervárott, hogy a franciák nem fognak egykönnyen segédkezet nyújtani a pánszláv célok megvalósításához.

Franciaország — 1909-ben — amikor óvást emelt az Ausztria ellen irányuló orosz-szerb támadási szándék ellen, amúgy is súlyos leckét adott az orosz imperialistáknak.

Ezt a leckét a cári uralom soha el nem felejtette és mindent megtett, hogy hasonló eset többé elő ne forduljon.

Az új párisi orosz nagykövet: Izwolszky határozott utasításokat kapott a talaj megdolgozására. A nehéz feladat megoldásának megkönnyítéseére, Izwolszky maga mellé vette tanácsadóját: Raffalovicsot — az orosz pénzügyminiszter megbízottját — aki tíz év

párisi tartózkodása alatt¹⁾ teljesen otthonosan érezte magát a francia sajtó köreibben. Az ő teendője volt, hogy Izwolszkynak megmutassa az utat, amely a párisi lapok befolyásos embereinek értékes barátságához vezet. A cél tisztán állott az orosz nagykövet előtt: a megnyergelt francia sajtóval kell neki a francia minisztereket befolyásolni — sőt mi több — irányítani! Ez a harcosszükség eszköz megbénít majd minden ellenállást s elvakítja a parlamentet, a közvéleményt! A dolog egyszerű és érthető: rendelkeznie kell a sajtóval, hogy — a döntő órában²⁾ — rendelkezhesen Franciaországgal . . .

Izwolszky csak ennek a feladatnak élt öt éven át. Okosan, macskaszívóssággal kitartott annak ellenére, hogy kezdetben nehézségekkel kellett megküzdenie . . .³⁾ Ellenállásra talált . . .⁴⁾ De az ellenállás nem törte meg erejét . . . És a nagykövet rövidesen célhoz ért.⁵⁾

Ma már jól ismerjük Izwolszkynak a francia sajtó körül kifejtett munkásságát. Tudjuk, mennyi pénzt költött el. Tudjuk, kik voltak bizalmasai és barátai s láttuk tevékenységének eredményeit . . .

Ismerjük azoknak a névsorát, akiket bahaárulásra csábít és megveszteget . . .

A bolsevisták megnyitották a cári Oroszország titkos irattárának ajtaját. Kímélet nélkül a nyilvánosság elé hurcoltak mindenkit és senkiről sem feledkeztek meg.

Szörnyű névsor tárul elénk, amelyen a legragyogóbb nevek

---

¹⁾ Raffalovics, mihelyt megszerezte az összeköttetést a francia sajtóval — 1901 szept. 13-án a következőket írta az orosz pénzügyminisztériumnak: „Mint-hogy lehetetlenség mindenkit megvásárolni, selejtezni kellene.“ (1901 szept. 13-i jelentés. Bizalmas. Fekete könyv I. kötet — Sazonov levelezése 1910 november 22.)

²⁾ Izwolszky Sazonovnak. Sürgöny 1913 júl. 13.

³⁾ „Nehéz dolog elbánni az itteni sajtóval, különösen, ha anyagi eszközök nem állnak rendelkezésemre.“ Izwolszky Sazonovnak 1911 aug. 4.

⁴⁾ „Tardien megragad minden alkalmat, hogy kedvezőtlen színben állítsa be a francia-orosz kapcsolatokat a Temps című lapban.“ Izwolszky Sazonovnak 1911. febr. 16.

⁵⁾ „Tardieu készséggel ajánlotta fel, hogy tollát szolgálatomba állítsa.“ (Izwolszky Sazonovnak 1912. május 10.)

hemzsegek. Nagy nevek, melyek viselői valamennyien tényleg hajtottak az aranyrubel előtt. Köztük van Gaston Calmette: „Figaró“-ja. Azután a „Radical“. Továbbá: Auguste Gauvin: a „Journal des Débats“ sugalmazója — Henri Letellier, később pedig Charles Humbert lapja: a „Le Journal“. Majd a „République Française“ — a „Matin“ — az „Echo de Paris“ — és a „L'Eclair“.

A gyalázatos listából kiordít egy név, amely méltán megdöbben mindenkit: André Tardieu — a későbbi miniszterelnök — neve. Azé a Tardieué, aki a háborút követő békek szellemi apja s legbefolyásosabb kijárója. Tardieu már ekkor is igen befolyásos ember: a „Temps“ külpolitikai rovatát szerkeszti.⁶⁾

Poincaré undorral jegyezte föl:

„Izwolszky kiszimatolta, hogy a többi állam milyen esz-
kökkel dolgozik. Elismerem, hogy sokat tanult és nem
tévedett. Titkos irások megfejtése alkalmával több íz-
ben fedeztem fel gyanús eredetű bankári üzérkedéseket,
amelyek összefüggtek ezzel a ténykedéssel. Izwolszky
sokszor panaszkodott, hogy bizonyos francia újságokra
— kellő pénz hiányában — nem tud megfelelően hatni.“
Lebeszéltem őt az ilyen irányú tevékenységről s hozzá-
tettem, hogy a baráti és szövetséges Oroszországtól elva-
rom, ne tegyen a francia kormány ellenőrzése nélkül
semmit.“⁶⁾

Két hónappal később az orosz pénzügyminiszter kiküldöttje-

⁶⁾ „Megteszek mindent, hogy a sajtóra hassak, ez annak érdekében törté-
nik, hogy biztosítsam azoknak a politikusoknak barátságát, akikre szükségünk
van . . . Nem szólok bele közvetlenül a pénzek kiosztásába, de a megveszte-
getés üdvös és célját eléri . . . Igyezkem személyesen befolyásolni a legfonto-
sabb párisi lapokat: a „Temps“-t, a „Matin“-t, a „Journal des Débats“-t, a
„L'Echo de Paris“-t. Főleg a „Temps“ magatartását kell kiemelni, amelynek ha-
sábjaiban most Tardieu energikusan ostromolja az osztrák politikát.“ (Izwolszky
Sazonovnak 1912 dec. 5) — „Gratuláltam Izwolszky-nak a „Temps“ új állásfoglalá-
sához. A 6. oldalon a „Dernières Nouvelles“ c. rovatban, olyan szentpéter-
vári táviratokat találtam, melyeket ő diktált.“ (Raffalovics Sazonovhoz 1912
dec. 13.) — Följegyzésre érdemes, hogy az állítólagos szentpétervári sürgönyök,
melyeket valójában Izwolszky diktált, nem jelenhettek meg André Tardieu lát-
tatozása nélkül. Tardieu volt a rovatvezető szerkesztő.

⁷⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben. 97. old.

⁸⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben. 98. old.

vel: Davidovval közölte Poincaré, hogy „az Izwolszkynak nyújtott 300.000 franknyi hitelt apró részletekben és csak igen óvatosan, meggondoltan, diszkréten kellene folyósítani.”⁹⁾ Ennek az összegnek a szétosztását cöba senki sem ellenőrizte. Legalább is nem úgy, mint ahogy azt Poincaré elképzelte. Akadt olyan francia miniszter,¹⁰⁾ aki az orosz rubelek szétosztását együtt végezte Izwolszkyval. De ez a segédkezés nem ellenőrzésből állott, hanem csupán útbaigazításra és tanácsadásra szorítkozott. Kiválasztották azokat, akiknek jó volt a tolluk — de üres a zsebük.¹¹⁾ A francia lapoknak és a jónevű hírlapíróknak orosz ügynökök lettek a dik-tátorai. Így azután, könnyű volt meggátolni, hogy a francia parlament kellő időben őszinte tájékoztatást kapjon Oroszország ter-veiről.

A legnagyobb ujságok: — a „Temps“, az „Echo de Paris“ és a „Journal des Débats“ — merész álhíreket közöltek és felháborító hazugságokat terjesztettek. Ez annyi- val nagyobb baj volt, mert Franciaország legolvasottabb és legmértékadóbb körei éppen ezeket a kitünően szerkesztett lapokat olvasták. Eszükbe sem jutott, hogy megbízhatóságukban kételkedjenek. Híryanagukat az összes vidéki lapok is átvették s így a lelkiismeretlenül terjesztett álhírek az egész ország közvéleményét átí- tatták. Így váltak a hazugságok a jóhiszemű polgárok, nyugdíjasok, munkások és parasztok tömegeinek úgyszólván evangéliumává.

Húsz éven át milliók és milliók fektették megtakarított pénzüket orosz kölcsönökbe.

Izwolszky — nem is olyan hosszú idő alatt — eljutott odáig, hogy 1912 december 5-én, Sazonovnak írott levelében beszámol- hatott a bőkezű „osztogtás“ eredményeiről:

„Hála Istennek — írja — nem kell többé küzdenem a francia közvélemény azon meggyőződése ellen, hogy

---

⁹⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben. 117. old.

¹⁰⁾ A pénzkiosztás, melyben a francia miniszterek is résztvesznek, hatáso- s és célt ér. (Izwolszky távirata Sazonovhoz 1912. dec. 5-én, orosz diplomáciai dokumentumok.)

¹¹⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben. 98. old.

idegen érdekek sodorják a háborúba . . .¹²⁾

Az oroszok most már valóban azt tehették, amit akartak. Franciaország: „be volt dolgozva . . .“

A helyzetet legjobban Raffalovics szavai világítják meg:

„Hála a párisi sajtó utálatos megvesztegethetőségének — 1909-től a cárizmus bukásáig — az olvasóközönség bizalmát élvező lapokban egyetlen olyan politikai, gazdasági, pénzügyi vagy katonai cikk sem jelent meg, amely leleplezte vagy megghiúsította volna Oroszország terveit..“

Viszont égis dícsérték és dagályosan leközltek a lepénzelt francia lapok mindent, ami az oroszok és — 1912 óta — Belgrád érdekeit szolgálta.

Lényeges és kényes kérdésekben a francia ujságírók Raffalovics-hoz és Izwolszkyhoz fordultak:

Cikkeiket előzetesen bemutatták, vagy gyakran egyszerűen elkérték a leközlendő szöveget.¹³⁾ Mindezeket a „híreket“ úgy adták le lapjaiknak, mintha külön levelezőik tudósításai volnának.

Tekintettel arra, hogy a nagy ujságoknak tényleg volt állandó levelezője Európa különböző fővárosaiban, ezeket a kétes sürgönyöket mindig úgy jelezték, mintha azok valóban a lap berlini, szófiai, bécsi, belgrádi, bukaresti vagy szentpétervári tudósítójától érkeztek volna. Holott ezek a sürgönyök Izwolszky vagy Veznics szerb követ párisi irodáiban készültek . . . Többször láttam saját szememmel, hogy André Tardieu, Eugène Lautier vagy Edgar Roels: a két diplomata kimondott utasítása szerint szerkesztette az összes híreket.

Ami a Temps-nál történt: megtörtént másutt is. Ugyanaz a játék folyt mindenhol, ahová az orosz és a szerb pénz elgurult. Az

¹²⁾ Izwolszky Sazonovhoz 1912. dec. 5.

¹³⁾ A Temps 6. oldalán a „Dernières Nouvelles“ c. rovatban olyan szentpétervári sürgönyöket találtam, melyeket Izwolszky diktált. (Raffalovics Sazonovhoz 1912. dec. 13. Orosz diplomáciai okiratok.)

¹⁴⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben. 98. old.

igazságot mindenkor elhallgatták s ezzel lelkiismeretlenül becsapták a francia közvéleményt.

A legszomorúbb, hogy az ilymódon gyártott „sürgönyöket” — felvilágosítás címén — még a Quai d’Orsay-val is közölték.

*
* * *

Még ma sem változott a helyzet. Ma — húsz év után is — ugyanígy megy minden a régi csapáson. Semmi sem változott. Csak a módszerek tökéletesedtek . . .

A békekötés óta szakszerűen vezetik félre és elszántan csalják a francia közvéleményt. Fokozódott az iram a legutóbbi 2—3 év alatt.

Az olvasóközönség: a nemzetközi eseményekről és vitákról, a diplomáciai tárgyalásokról, — amelyeken a béke és Franciaország biztonsága forog kockán — önző érdekek szerint meghamisított, rosszindulatú és átgyúrt sajtóközleményekből értesül.

„A háború óta ismét tapasztalható — mondotta Poincaré 1925-ben — hogy a külföld illetéktelenül belekon-
tárkodik a hazai sajtó ügyeibe . . . Szóvá is tettem ezt
a kamarában . . .”¹⁵⁾

Poincaré ezzel csak azt érte el, hogy felháborodásáért és használt, amikor a Rambouilletben megtartott minisztertanácsból jövet: úgy lebordta a Temps legbefolyásosabb szerkesztőjét,¹⁶⁾ mint egy közönséges csalót, akit ráadásul azzal is megfenyegetett, hogy „lecsukattja . . .”

Poincaré ezzel csak azt érte el, hogy felháborodásáért és

---

¹⁵⁾ Ez a szerkesztő Spanyolország kárára nyanyazt a csellózást akarta alkalmazni, amelyet 1921-ben olyan sikerrel alkalmazott Konstantin görög királlyal és a párisi görög követtel, Metaxassal kapcsolatosan. (Az incidens miatt a szerkesztőt cibocsájtották.)

parlamenti kirohanásairért, a korrupciós körökben és a velük egy húron pendülő szerkesztőségekben, kigúnyolták és nevetéssé tették.

Tetézte ezt a hangulatot az a nem éppen szerencsés körülmény is, hogy Poincaré — aki a megtestesült becsületesség és megbízhatóság mintaképe volt — együttműködött Tardieuval, ugyanakkor, amikor a sajtó elleni tisztogatási akcióját megindította. Holott Tardieu nemcsak a korrupciójáról közismert Izwolszky barátja volt, hanem vezetészerepet játszott a N'goko Sangha és a Homs-Bagdad ügyben is, nem is beszélve a trianoni boszorkánkonyha körül kifejtett mesterkedéseiről.

„Az 1935-ös módszerek és az 1913—1914-es eszközök között csupán csak annyi a különbség, hogy a hamis hírekkel egybekötött borravalókat most nem Szentpétervár és Belgrád, hanem a szovjet és a kisantant sajtóirodái osztogatják . . .

Mi sem jellemzőbb erre, mint a marseille-i eset. Ez is csak azt igazolja, hogy a párisi sajtó — ha az ügy megéri a fáradságot — a legfantasztikusabb dolgokat is el tudja hitetni a közönséggel. A párisi nagy lapok, nyomban a marseillei királydráma után: „rendkívüli híreket“ és „helyszíni tudósításokat“ közöltek a horvát és macedón „terrorista szervezetek“ működéséről és Németország-Magyarország-Olaszország tényleges bűnrészességéről.

Ezek a fantáziatizgató tárcák és rémregények, a maguk nemében páratlanok. Valóságos iskolapéldái: a céltudatos, elmésen ravasz és hatásvadászó propagandának . . .

Nagyon emlékeztetnek a „bolgár kegyetlenkedések“-ről szóló célzatos cikkekre, amelyek 1913 nyarán és 1915 novemberében jelentek meg a párisi sajtóban. Minél „hátborzongatóbbak“ voltak ezek a „tudósítások“, annál bizonyosabb volt, hogy a párisi szerb követségen vagy a Temps és a Agence des Balkans szerkesztőségeiben készültek.

Ezeknek a közhangulat „feltüzelésére“ szánt híreknek azért van változatlanul hitelük, mert ma is a legnagyobb súllyal bíró la-

pekban jelennek meg. A jóhiszemű olvasóközönség bizonyára nagyot nézne, ha megtudná, hogy ennek a „komoly szavahihetőség” nek örvendő sajtónak: a fasiszta Olaszországról, a reakciós Magyarországról és a hitleri Németországról szóló „tudósításait” Párisban fogalmazzuk — „sürgönyeit” pedig a prágai és a belgrádi sajtóirodákban gyártják.

Egy nemrégiben napvilágra került eset — amely a francia lapokat kivéve — az egész európai sajtót bejárta és mindenütt viszhangra talált, élénk fényt vet a patinával bíró, „komoly” francia sajtó hírszolgálatára.

A Temps 1934 novemberében leleplezett „budapesti különtudósító”-járól van szó . . .

Kiderült ugyanis, hogy azok a közkezdveltségnek örvendő „Magyarországi Levelek”, amelyeket a Temps „budapesti különtudósítója” küldött lapjának: valótlanok. Ezeknek a „Magyarországi Levelek”-nek egyetlen egy sora sem származik Magyarországról — ahol a Tempsnak nincs is semmiféle levelezője — A „leveleket” Prágában írták. Georges Marot — Benes félhivatalos lapjának:¹⁶⁾ az „Europe Centrale”-nak a főszerkesztője — fogalmazta azokat. Tárgyilagosságukhoz, hitelességükhöz felesleges megjegyzést fűznünk! . . .

A szovjet közléseiből tudjuk, hogy milyen összegekkel vásárolták meg a francia sajtót. A cári kormány nem sajnálta a pénzt, amikor a francia közvélemény megtévesztéséről volt szó . . . és fizetett. Pontos statisztika szerint az alábbi összegeket folyósította:

1904-ben 935.785 arany frankot — 1905-ben 2.014,161 — 1905—1911-ig: 7,894.360 — 1912-ben 882.140 — 1913-ban:

¹⁶⁾ „Revue parlementaire” Páris, 1934. nov. 1. „Hogyan világostja fel a Temps az olvasóit . . .” — Georges Marot igazi neve Damanski. Orosz származású volt. Gensben nevelkedett és Franciaországban honosította magát. Mult év februárjában halt meg. — Adrien Hébrárd halála és Eugène Lautier távozása óta a honosítottak és az idegenek egy csoportja a Temps-nak színe-javát képezte. Ugy a szerkesztőségben, mint a hírszolgálatban ők voltak a „francia szellem és a francia politika legkiválóbb képviselői.” Ezek közé tartozott Marot is.

1.102,500 frankot. Ebből 374.000 frankot Izwolszky adott át „borítékok“-ban.

1914-ben: 1.025,000 — 1915-ben 931.000 — 1916-ban: 1.153,225 arany frankot. Ebből 100.000 frankot az „Agence des Balkans“ kapott, míg 475.000 frankot ugyancsak Izwolszky folyósított ismét „borítékban.“¹⁷⁾

A megvesztegetési versenyben Szerbia sem marad el a cári kormány mögött. Nagy összegek vándorolnak a francia propagandára. 1909-től 1912 végéig Szerbia az orosz kormánytól kapott előlegből: 275.000 arany frankot fordít erre a célra. Ebből az összegből a „Journal des Débats“ és a „Temps“ együttesen 150.000 frankot kap.

1913-ban 700.000 frank a sáp, amelyből 230.000 frank a „Temps“ és az „Agence des Balkans“ között oszlik meg.

1914-ben 760.000 frankból 437.000 frank jut a „Temps“-nak és az „Agence des Balkans“-nak — 45.000 a „Figaro“-nak — 15.000 a „Radical“-nak — 50.000 a „Journal“ igazgatójának: Charles Humbertnak és 60.000 a „Journal des Débats“-nak.¹⁸⁾

Stefanovics: — Szerbia volt párisi ügyvivője — úgy véli, hogy a béketárgyalások idejében a vesztegetési összegek megtízszereződtek, amikor is a szerb delegáció egészen nyíltan fizetett. Egyedül a fiumei ügyre 3.000,000 frankot költ a szerb kormány. Ezt az összeget a „Temps“ azért kapta, hogy Olaszország ellen keltsen bangulatot. Sikerült is a francia közvéleményt mesterien becsapnia!

A sajtó ma is, a rossz gazdasági viszonyok ellenére, viszonylag még mindig tekintélyes összegeket kap — Az öreg Pasisz ezeket a szolgáltatásokat „apró szívességek“-nek nevezte —

1932 augusztusában a párisi jugoszláv „sajtóirodának“ (Boulevard de Courcelles 20): hat millió dinár volt a propaganda alapja.¹⁹⁾ A belgrádi miniszterelnökségnek, a külügy- és belügyminisztérium-

¹⁷⁾ Orosz Feketekönyv II. kötet, Orosz diplomáciai levéltár. — D. S. Szonov: Sechs schwere Jahre.

¹⁸⁾ Stefanovics táblázata.

¹⁹⁾ 0.35 frank = 1 Dinár (1932. árfolyam szerinti: kb. 2,400.000 frank.)

nak 25 millió (a valóságban azonban 60,000.000 dinár) állott rendelkezésére.²¹⁾ Ez a pénz egyrészt az említett minisztériumok propagandájára volt szánva, másrészt pedig a Jugoszlávia területén tartózkodó idegenek befolyásolására szolgált azzal a céllal, hogy azok „külföldön kedvező információkat terjesszenek a délszláv királyság belállapotairól.

A prágai kormány majdnem kétszer akkora összegeket áldoz propaganda célokra, mint a jugoszláv kormány — nem számítva ide azt a közös rendőrségi alapot, amelyet a három kisantant állam együttesen létesített Genfben, 1934 májusában és amelyet Benes ellenőriz —

— Érdemes egyébként megemlíteni, hogy azok az összegek is, amelyeket London a jelenlegi olasz-abesszin viszályból kifolyólag, a francia közvélemény hathatós „tájékoztatás“-a céljából folyósít: milliókra rúgnak —

Húsz évvel ezelőtt az orosz „boritékokat“ négy szemközt²²⁾ továbbították rendeltetési helyükre. A „segély-pénzek szétoztásának“ ügyes módszereit²³⁾ is pontosan úgy alkalmazzák, ma, mint a háború előtti hőskorban. A diszkréció csak névleges. Mindenki tud a megvesztegetők bizalmi embereiről, csak éppen a felelős miniszterek nem.

„A vesztegetési összegek szétoztásának módja hathatós és célra vezető²⁴⁾ — a cél pedig nem egyéb, mint az, hogy a francia közvélemény és a parlament sohasem hallja — sohasem tudja meg az igazságot . . .

Jugoszláviában, múlt év tavaszán zajlottak le az általános választások. Köztudomású, hogy a Jęftics-kormány nemtelen eszköz.

²¹⁾ 0.35 frank = 1 Dinár. (Tehát cca 9, illetve 21 millió frank.)

²²⁾ Izwolszky Sazonovhoz 1912. december 5. Feketekönyv.

²³⁾ Izwolszky Sazonovhoz: ugyanaz a levél.

²⁴⁾ Izwolszky Sazonovhoz 1912. dec. 5. Feketekönyv I. kötet.

zökkel törte le az ellenzékét magában Szerbiában is²⁵⁾ — nemcsak Horvátországban.²⁶⁾ Ezekről a választásokról az összes angol lapok őszintén megírták az igazat és egyöntetűen megállapították azt is, hogy a „jugoszláv egység“ immár a regék birodalmába tartozik.²⁷⁾ Ugyanekkor az egész francia sajtó nem győzte eléggé hangoztatni az e választásokon tapasztalt „belpolitikai rend“-et, „fegyelmet“ és Jugoszlávia „erős nemzeti érzésének megnyilvánulását.“ Holott minden párisi lap jól tudta, hogy az összes angol és amerikai újságírókat csak azért tartóztatták le, illetve utasították ki Jugoszláviából, mert: meg merték írni az igazat.²⁸⁾

Ilyen részrehajlásokra vezetett a megvesztegetéseknek ez a szinte sportszerű rendszere . . . Kiküszöbölését maga Poincaré sürgős teendőnek tekintette, hogy a visszasságok legalábbis részben megszűnjenek.²⁹⁾

Később látni fogjuk, hogy Franciaország képviselői a háború előtt milyen megdondatlanul és könnyelműen szegődtek: Oroszország és Szerbia szolgálatába és — csupán személyes szimpátiából — egész befolyásukat latbavetették a Franciaországtól távol-első balkán érdekekért.

Sokan a békekötés óta sem tértek le arról a veszélyes útról, amelyen a háború előtt Blondel — bukaresti — Panafieu — szófiai — és Dumaine — bécsi — francia követ járt . . .

Politikusok, volt — és leendő miniszterek, nem egyszer előtérbe helyezték hazájuk érdekeivel szemben: külföldi barátaik ér-

²⁵⁾ „Úgy a szerb mint a horvát tömegek a politikai szabadságjogok helyreállítását követelik. 90%-a a népnek ellenzéki.“ (Times, máj. 4.) „Több száz ellenzéki jelöltet letartóztattak.“

²⁶⁾ „A horvátok megmutatták az utolsó választások alatt, hogy van még egy nép Délkelet Európában, amelyet nem félemlít meg a legnagyobb terror sem. A választások eredménye bizonyítja, hogy egy hatéves rémuralom sem tudta megtörni a horvát nemzeti érzést és nem tudta megoldani a horvát kérdést. (Manchester Guardian 925 május 8.)

²⁷⁾ „A Jugoszláv nemzeti egység megszűnt.“ (Times, május 4.)

²⁸⁾ „Az angol és amerikai újságírók jelen voltak a választásoknál, de letartóztatták őket. Ez arra enged következtetni, hogy a hatóságoknak titkolni valójuk volt.“ (Times május 9.)

²⁹⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben. 98. és 117. oldal.

dekeit. A nagy politikai lapok pedig nem átalították ezeknek az uraknak a tevékenységét hathatósan támogatni . . .

Egyesek — magas pozíciójuk ellenére — olyan bámulaíra-méltó szolgáltságot tanúsítottak bizonyos esetekben és annyira megfélelkeztek hivatali kötelességükről, hogy méltóbbakkal kellett őket kicserélni. Így például: Dard — volt belgrádi francia követ — a Jugoszláviában tartózkodó francia állampolgárokkal történt visszaélések alkalmával a belgrádi hivatalos „Avala“ sajtóügynökség igazgatóját vette maga mellé tanácsadóul. Ugyanez a követ oly rosszul őrizte a követség rejtjelkulcsát, hogy annak másolata a szerb államrendőrség birtokában volt. Egy másik diplomata — a volt magyarországi francia követ — odáig ment, hogy a budapesti francia követséget valóságos rendőri-hírszerzői intézménnyé alakította át: a kisantant szolgálatára . . .

E sorok írója, egy másik könyvében³⁰⁾ már említést tett arról, mekkora befolyást gyakorolt a francia közvéleményre a két balkáni háború alatt és a világháború kitörésekor: az Agence des Balkans. Ezt a sajtóügynökséget 1913 júniusában Párisban a hollandszármazású, de Franciaországban honosított Edgar Roels alapította: Adrien Hébrard (a „Temps“ igazgatója) — Eugène Lautier és André Tardieu³¹⁾ támogatásával. Az anyagi segílyt Belgrád, Athén és Bukarest nyújtotta a vállalkozáshoz.

Az ügynökség befolyását egy igen eredeti gondolat többszö-rösen meghatványozta. Az ötlet abból állott, hogy ez a hírszolgálati iroda, azoktól a lapoktól és azoktól a magas személyiségektől, akiknek tulajdonképpeni érdekeit és céljait volt hivatva szolgálni: nem fogadott el pénzt.

---

³⁰⁾ A háború visszatér. 164. old. Párizs, 1934. Maison du Livre Francais kiadása.

³¹⁾ André Tardieu is diplomáciai szerkesztője volt a Journal des Balkans-nak, havi ezer frank jövedelemmel. A lapot Take Jonesku alapította Bukarestben. Célja volt: Sazonov osztrákellenes politikájának támogatása.

Az iroda, munkatársai és ügynökei közé sorolta: a „Temps“ közép-európai és balkáni levelezőit. Azonkívül Take Jonescut Bukarestben és Venizeloszt Athénben. Belgrádban pedig: Hartwig bárót — az orosz követet — és Dragomir Stefanovicsot — Pasics miniszterelnök vejét, aki a szerb külügyminisztérium főtitkára volt. Az ügynökség saját rejtekkulccsal dolgozott, amelyet anyyira titokban tartott, hogy még a Quai d'Orsay is csak 1915 közepén ismerte meg.

A vállalkozás alap gondolata Izwolszkytól ered. Ő az értelmi szerző, akinek tervét, barátai: a „Temps“ emberei valósítják meg... Pasics — a belgrádi orosz követ nyomására — szintén kénytelen csatlakozni . . . Az Agence des Balkans: Izwolszky és Hartwig báró irányítása mellett kezdi meg működését. Kizárólagos feladata: megnyerni a francia közvéleményt a Balkán egybehangolt érdekei számára.

„vállalkozás a kitűzött célt el is érte . . .

Ha végiglapozzuk az 1914. évi júliusi lapokat, meggyőződhetünk róla, hogy tíz balkáni sürgöny vagy információ közül kilenc az Agence des Balkans-tól származik.

Az ügynökség csak fiókvállalata volt a „Temps“-nak, azonban a két szerkesztőség szorosan együttműködött. Ha egy közlemény — amelyet mindenáron el kellett fogadtatni a közönséggel — túl hosszúnak bizonyult, kettéosztották . . . A „Temps“ hozta a cikk egyik felét, az Agence des Balkans a másikat. Két-három feltárlásra minden sikerült . . .

A háború idején — amikor a francia nemzet halálos tusáját vívta a németekkel — érthető volt, hogy az ország tekintélyét és jó hírnevét mindenáron fenn kellett tartani s így sokszor a kényszerhelyzet vitte rá a sajtót, hogy hallgasson, vagy valótlan állítson.

Más a helyzet azoknál, akiket nem a haza becsületének magasabb erkölcsi szempontjai vezettek, hanem önző, anyagi szempontok . . .

Azok, akik — 1913 augusztusától, a második balkáni háború

végétől, az általános mozgósításig: 1914 augusztusáig — saját hazájuk érdekeit idegen érdekeknek rendelték alá, akik: pénzért Oroszország és cinkostársai szolgálatába szegődtek, hazájuk rovására . . . erkölcsileg halálra vannak ítélve. Nem mentesítheti őket semmilyen enyhítő körülmény.

Ezek az igazi bűnösök, akik nem bújhatnak ki a számadás alól — mert tudatosan — sötét célok megvalósítását segítették elő. Eladták magukat és eladták hazájukat. Nem volt számukra semmilyen eszme sem szent . . . Csak anyagi előnyöket ismertek . . . Csak a pénz jelentette számukra az életet . . .

Felelniök kell a történelem ítélőszéke előtt!

Nekik köszönhetjük, hogy két esztendeig tartó ármánykodásukkal és cselszövésükkel végül is belekényszerítették Franciaországot a háborúba . . .

A francia katonák bekötött szemmel meneteltek 1914-ben a vágóhídra . . . Idegen célokért, idegen eszmékért estek el . . .

Csak undort és megvetést érezhetünk, ha a világháború kitörésétől számított egy évre visszamenőleg átlapozzuk a „Temps“ — a „Journal“ — az „Eclair“ — a „Matin“ — a „Journal des Débats“ — az „Echo de Paris“ és a „Figaro“ számait.

Bűnös hazugságaik célzatosan kiforgatják a valóságot és kizárólag arra törekszenek, hogy olvasóikat egyoldalú, téves és elfogult irányban befolyásolják.

Ha majd a legközelebbi háború után elolvassuk a sajtó mostanában megjelenő cikkeit, ismét csak undorral fogjuk elhajítani az ujságokat . . .

— — — — —

Nem fér hozzá kétség, hogy ha a nagy lapok tudósítói mindazt megírták volna, amit a francia köztársasági elnök szentpétervári látogatása alkalmával — 1914 júliusában — láttak és hallottak: talán még öntudatra ébreszthették volna Franciaországot. De a sajtó képviselői hallgattak a szentpétervári hivatalos és diplomáciai körökben elhangzott fontos kijelentésekről . . . Hallgattak

Oroszország lázas katonai készülődéseiről . . . Nem vettek tudomást a tapasztalt háborús lázról sem . . . Beérték annyival, hogy az ünneplések, a kitüntetések és ajándékosztogatások száraz leírásával és a nap hőseinek szolgai dicséretével untassák olvasóikat. Hétköznapi fecsegésekkel vakították el Franciaország közvéleményét, nehogy idő előtt ráeszméljen a kulisszák mögött készülő szörnyű játékra.

A francia tömegek az ország legválságosabb pillanataiban is csak annyit tudtak meg, amennyit a szerb vagy az orosz ügynökök bizalmasai: egynéhány tág lelkiismeretű politikus, nemzetközi bankár és üzletember érdekcsoportja jónak látott velük közölni.

Izwolszky és Raffalovics „lekötelezettjei“, hálásaknak bizonyultak . . . Sazonov és az orosz nagyhercegek szakadatlan tömjénezésének meg volt a kellő eredménye . . .

A kitünően megszervezett parányi társaság nem mulasztotta el, hogy csápjait a külföldre is kiterjessze. Izwolszky legkedveltebb bizalmasa³²⁾: André Tardieu — akkoriban Páris legbefolyásosabb ujságírója — alig négy hónappal a háború kitörése előtt Bukarestbe utazott, ahol 1914 március 11-én felolvasást tartott. Az értekezés tárgya nagy politikai eseménynek számított, amely a román előkelőségek érdeklődését a legnagyobb mértékben felcsigázta. A felolvasáson a francia követ társaságában megjelent a román miniszterelnök, a külügyminiszter és a román vezérkar főnöke is. Tardieu úgyszólván a hivatalos kiküldött szerepében tündökölt és ragyogó ékesszólással tartotta meg felolvasását, az alábbi címmel:

„Erdély: Románia Elzász-Lotharingiája“.

Valóban merész cím, amely egymagában is alkalmas volt arra, hogy azt Ausztria: szándékos kihívásának vegye. Tetézte ezt a veszedelmet a felolvasó személye is, amely úgy Páris politikai, mint pénzügyi köreiből egyaránt nagy tekintélynek örvendett. Ezt a tekintélyt joggal alátámasztotta Tardieu rendkívüli inelligenciája,

³²⁾ „Minden másnap tárgyalásom van Tardiennel.“ (Izwolszky Sazonovhoz 1912. okt. 17. orosz Feketekönyv.)

kelő társadalmi összeköttetése.³³⁾ Mindenki tudta róla, hogy fölé-
natalmas tudása, tehetsége, ügyessége, vakmerő fellépése és elő-
nyeseu megveti az átlagember köznapi életszabályait és sosem cse-
lekszik meggondolatlanul. Ellenkezőleg: egész élete csupa számí-
tás és érdek. Nem kellett tehát erős fantázia annak megállapítá-
sához, hogy Tardieu hosszú és fárasztó bukaresti útjának: csak
nagyhorderejű és komoly célja lehetett.

Az Izwolszky és Take Jonescu által megrendezett felolvasás tu-
lajdonképpen csak leplezte Tardieu igazi szerepét, amely abból
állott, hogy megnyerje Románia sovíniszta és imperialista körét
Oroszország és Szerbia pánszláv politikája számára. Tardieu —
akit Izwolszky és Veznics párisi szerb követ, beavattak Sazonov és
a belgrádi Fekete Kéz³⁴⁾ terveibe — pontosan tudta, hogy a
monarchia ellen indítandó háború kitörése, már csak hónapok
vagy hetek kérdése . . . Sazonov kívánságának megfelelően min-
dent elkövetett tehát, hogy Románia közbelépését Oroszország és
Szerbia oldalán biztosítsa.

A Quai d'Orsay szószólójaként szereplő Tardieu fellépésének
annyival is inkább óriási hatása volt, mert abban egész Ro-
mánia: Franciaország hivatalos gesztusát látta. A románok a tüzes
beszéd hatása alatt bizonyosra vették, hogy Franciaország szolidá-
ris Oroszországgal. Senki többé nem kételkedett abban, hogy a
franciák tűzön-vízen keresztül támogatják Szentpétervár osztrák-
ellenes politikáját.

Az a körülmény, hogy a francia követ az egész követség sze-
mélyzetének kíséretében jelent meg a felolvasáson és a szónoknak
a román sovínisztákhoz intézett szenvedélyes buzdításait tüntető
tapsvihar kísérte: Franciaország szándékait illetőleg, minden
további kételyt eloszlatott . . .

*

---

³³⁾ A Cochín-esalúddal való összeköttetése révén.

³⁴⁾ Nagy szerb katnai és terrorista szövetség. Vezére Dimitrievics-Ápis-
ezredes, a szerajevói gilkosság megszervezője.

Az emlékezetes bukaresti beszédnek nemcsak Romániában, hanem Oroszországban és Szerbiában is nagy hatása volt. De Tardieu tehetségének igazi formáját csak négy hónappal később — 1914 július 30-án — futotta ki, amikor lapjában: a „Tems“-ban³⁵⁾ azt a szándékosan elferdített hírt röpitette világgá, hogy Németország „kihirdette a hadiállapotot.“ Ezáltal kikényszerítette a francia mozgósítást, holott a németek ugyanakkor csak „fenyegető háborús veszedelem“-ről tettek említést.

1914 március 12-én Waldhausen: a bukaresti német követ sürgönyileg beszámolt kormányának arról a rendkívüli benyomásról, amelyet a „Tems“ külpolitikai rovatvezetőjének kijelentései, Bukarest diplomáciai köreiben³⁶⁾ keltettek.

Másnap Károly román király audencián fogadta Waldhausent. A német követ csodálkozását fejezte ki afölött, hogy a román miniszterek és tábornokok testületileg részt vettek Tardieu felolvasásán és tüntetőleg megéljenezték annak legkényesebb részleteit. Az uralkodó azt válaszolta erre:

„Nincs másról szó, mint, hogy a franciák egytől-egyig az oroszok kedvében akarnak járni . . . Egyébként az ilyen fecsegéseknek nem kell túlnagy jelentőséget tulajdonítani . . .”³⁷⁾

A román királynak ez a válasza nem enyhítette Waldhausen méltatlankodását.

Bécsben nagy volt a megrökönyödés és a felháborodás. Hát még Németországban!

Tardieu bukaresti szereplése óta egyszeriben beigazolódtak a

---

³⁵⁾ Tardieu valósággal fegyverbe szőlította a nemzetet, amikor közölte, hogy Németország kihirdette a „hadiállapotot.“ Pedig Németország csak „háborús veszedelemmel fenyegető állapot“-ról beszélt. (Zustand drohender Kriegesgefahr.) Le Temps 1914. júl. 31. (Egy nappal korábbi kelettel.)

³⁶⁾ Bukaresti sürgöny 1914 március 12. 96. szám

³⁷⁾ Bukaresti sürgöny 1914 márc. 14. 99. szám.

szállongó hírek, amelyeket addig nem vettek komolyan Berlinben — holott a bukaresti német követ állandóan hangoztatta jelentéseiben Románia új: orosz orientációját.

A német kormánynak ezekután a legcsekélyebb kételye is eloszlott . . . Németország számolt az Ausztriát fenyegető közvetlen veszedelemmel és tisztában volt azzal is, hogy Franciaország támogatni fogja az oroszok kezdeményező lépését . . .

Tardieu bukaresti tüntetése igazolta Vilmos császár és polgári tanácsadói szemében a német nagyvezérkar aggodalmait, amelyek a balkáni háborúk folyamán aratott szerb győzelmekből és az orosz-szerb-román egyezmény megkötéséből fakadtak.

A párizsi maffia intézőbizottsága minden tekintetben meg lehetett elégedve az eredménnyel. A meggyújtott kanóc kitünően égett — lángja simán haladt a puskaporos hordó felé.

A „légkör” telítve volt . . .

Már csak a szerajevói merénylet és az Ausztria elleni sajtóhadjárat volt bátra s aztán beteljesedett az évek óta álmodott orosz álmok:

A hazugságoktól megszédült Franciaország megindult a végzet útján . . .

A minden oroszok cárijának „lekötelezettei” olyan jól végezték feladatukat, hogy hű szolgálataikat Szentpétervárott, a megszállt áron felül kívánták megjutalmazni. Sor került tehát a búsán kihasználható vasuti, bányászati és erdőengedélyek osztogatására. A legkülönbözőbb ipari és pénzügyi vállalkozások opciói röpködtek a levegőben . . . Csak utánuk kellett kapni, hogy meggazdagodjon belőlük az ember.

Alig két hónappal az általános mozgósítás előtt, Charles Rivet — a Temps szentpétervári levelezője — 200 millió rubel erejéig³⁸⁾ opciót szerzett, főnökei: Eugène Lautier és Edgar Roëls

³⁸⁾ Egymilliárd arany franknak felel meg. Ezenkívül a vállalkozás kiviteléhez szükséges összegeket is a franciák adták volna. A pénzt kölcsön útján szereztek volna meg.

számára: a Balti és a Feketetenger között megépítendő csatornára. A szerződést Findeisen szentpétervári közjegyző (Perspective Newsky 11) szövegezte meg és a francia konzul, monsieur Pieltre láttamozta 1914 május 15-én.

Egy sereg példát tudnék még felhozni húsz más ujságról — ötven más ujságíróról és olyan politikusokról, akik „intransigens hazafiúi becsületük“-ről voltak közismertek . . .

A leleplezésnek nem volna semmi értelme. Mindaz a sok árusítás, amelyet Franciaország nemzeti érdekei ellen elkövettek: egy kaptafára történt. Az ember mély csömört kap, ha megpiszkálja a sarat, amelyet a csaták annyi vérrel áztattak . . .

Az orosz propaganda értett hozzá, hogyan kell az embereit megvásárolni . . . A tanulékony kisantant pedig kitűnően elsajátította az orosz módszert

---

XI. FEJEZET

Az orosz-szerb aknamunka

Amikor a monarchia 1908 novemberében annektálta Bosznia-Hercegovinát, Szerbia: Oroszország katonai támogatását kérte. II. Miklós cár — ezt, Izwolszky orosz külügyminiszter tanácsára — megtagadta: az akkoriban Szentpétervárott tartózkodó Pasicsnak. Izwolszky lelkiismeretfurdalásait Aerenthal báró osztrák-magyar külügyminiszter 20.000 angol fonttal enyhítette. (Ezt az „ajándékot“ Aerenthal szeptember 15-én adta át orosz kollégájának, miközben vele sétakocsikázásra rándult ki a buchlaui erdőbe.)

A cár ugyanakkor, amikor Pasics kérését megtagadta, igyekezett enyhíteni a szerb miniszterelnök csalódását:

„Várákozni“! — súgta a fülébe bucsúzásul — „Még nem érkezett el a kellő időpont! Várákozni és fegyverkezni“.¹⁾

Hivatalos francia történetiróink és iskolakönyveink úgy tüntetik fel Bosznia-Hercegovinának Ausztriához való csatolását, mint ha az: Szentpétervár és Belgrád, tehát a „szlávság nyílt provokálása“ lett volna. Már pedig az 1908-ban történt annexió Európa és az 1873-i berlini kongresszus egyhangú beleegyezésével történt.

Ha hinnénk a hivatásos történetiróknak, el kellene fogadnunk, hogy ez a „provokálás“ valóban a háború közvetlen okainak egyike volt.

---

¹⁾ Pasics jelentése Péter királynak. Szerb miniszterelnökségi levéltár 89. szám. 21. sz. dosszié, 8. sz. iratcsomó III. osztály „Bosznia“ 1908.

Ennek a feltevésnek a hirdetői azonban megfélekeznek arról, hogy hiteles okiratok és történeti tények akkor is bizonyítékok maradnak — ha ügyesen elsikkasztásukra törekszenek . . .

Ausztria vádlói sem tagadják, hogy Oroszország is — a berlini egyezmény alkalmából — kifejezetten hozzájárult: Bosznia-Hercegovina bekebelezéséhez.

1908 februárjában Aerenthal báró szándékosan azt a hamis hírt terjesztette, hogy Ausztria a berlini konferencia engedélye alapján, Bosznián keresztül vasutat akar építeni, Uvactól Mitrovicáig.

Ezzel szemben a valóság az, hogy a bécsi kormányzat ezt a tervet sohasem akarta komolyan megvalósítani. — Ezt, 1911-ben²⁾ Ausztria legelkeseredettebb ellenségei is elismerték. — Aerenthalnak az volt a célja, hogy mindazon hatalmak kormányait, amelyekben nem bízott, félrevezesse. Ki akarta ismerni magatartásukat, azért volt szüksége törbecsalásukra. A cselfogás teljes mértékben sikerült . . .

Szerbia dühöngött, mert Ausztria vasutépítési tervének megvalósításában, titkos vágyának: az Adria-felé való terjeszkedésnek megakadályozását látta. A szerbek azt ajánlották Oroszországnak, hogy építsenek haladéktalanul közös költségen vasutvonalat, amely Belgrádból kiindulva, Macedónia és Albánia felé vezetne. Ennek a vonalnak jelentősége kettős: hadászati szempontból megkönnyítette volna — háború esetén — a szerb hadsereg felvonulását Ausztria ellen, gazdasági szempontból pedig átvágta volna azt a vasutvonalat, amelyet Bécs „szándékozott“ építeni délkelet és Szaloniki irányában.

Olaszország is beleesett Aerenthal csapdájába. Tudatta Szentpétervárral, hogy helyesli Szerbia vasutépítési tervét és támogatni fogja annak keresztülvitelét.

Nyomban alkudozások indultak meg Oroszország és Olaszor-

---

²⁾ Lásd: Seton Watson könyvét, amelyet a pánszerbek területi visszahódításainak jogosultsága mellett írt.

szág kötött, egy a Balkánon folytatandó osztrákellenes politikai együttműködés megteremtése céljából.

Ezek a tárgyalások olyan megegyezéshez vezettek, amely felért egy valóságos szövetséggel. A szerződést 1908 tavaszán Racconiggi olasz fürdőhelyen irták alá — ugyanakkor, amidőn II. Miklós cár és családja is ott tartózkodott.

Oroszország és Itália megállapodtak abban, hogy:

„. . . bármilyen történések is a Balkánon, a két ország a nemzetiségi elv szigorú alkalmazását fogja követelni a balkáni államok további kialakulása érdekében és közös erővel ellen fog szegülni minden olyan kísérletnek, amely ezen államok terjeszkedésének útjába állana“ . . .

Ezen az osztrákellenes közös fronton kívül, Itália kötelezte magát, hogy támogatni fogja Oroszországnak Konstantinápolyra és a tengerszorosokra vonatkozó igényeit, Oroszország viszont arra nézve vállalt kötelezettséget, hogy Olaszországnak tripoliszi és libiai igényeit támogatja: Északafrikában.

Érdemes feljegyeznünk, hogy Oroszország „barátját és szövetségését“: Franciaországot, mégcsak nem is értesítette az egyezmény megkötéséről. A francia kormány csak három esztendővel később, 1911 márciusában szerzett tudomást a szerződésről — Anglia révén — Anglia szentpétervári titkos hírszolgálatának u. i. sikerült a racconiggi jegyzőkönyv birtokába jutnia.

Ezzel szemben Ausztria már a megállapodás aláírásakor a legapróbb részletekig értesülve volt mindenről.

Aerenthal báró elérte célját: tisztán látott. Megtudta kik Ausztria nyílt és titkos ellenségei . . . Most már közölhette az illetékes kormányokkal, hogy Ausztriának esze-ágában sem volt a boszniai vasut megépítése. Ugyanakkor megindította a tárgyalásokat Szentpétervárral.

Annak viszonzásául, hogy Oroszország hozzájárult Bosznia-Hercegovina bekebelezéséhez: Aerenthal biztosította Oroszországot Ausztria támogatásáról a tengerszorosok szabaddátételének kérdésében.

Ami Bosznia-Hercegovinának a monarchiához való csatolását illeti, ez a sokat vitatott annexió, a bosnyák tartományok eddigi helyzetén mitsem változtatott. Egyetlen célja az volt, hogy a bosnyák muzulmánok — mint török alattvalók — ne képviseltethessék magukat a konstantinápolyi nemzetgyűlésen, mert ellenkező esetben kétségesse tehették volna a berlini egyezmény által elismert eredményeket.

Izwolszky 1908 július 2-án a cár nevében hivatalosan értesítette Aerenhalt, hogy Oroszország beleegyezik Bosznia annektálásába. Ezt szeptember 15-én az osztrák külügyminiszter előtt: Buchlauhan — az ottani találkozón — személyesen is megerősítette.

A megegyezés híre a szerbeket villámcapásként érte. Szerbiának — Izwolszky kívánságára — nyugton kellett maradnia, holott már mozgósított is Ausztria ellen: az orosz katonai segítség biztos reményében.

Ekkor történt, hogy Pasics nyomában Szentpétervárra utazott, azonban minden erőlködése megtört a cár ellenállásán.

Az orosz nacionalistákat annyira felbőszítette Szerbia elutasítása, hogy Izwolszky azonnali távozását követelték. Nem tudták neki megbocsátani, hogy hozzájárult Boszniának Ausztria által történt bekebelezéséhez. „A szláv ügy árulójának“ mennie kellett... Így lett Izwolszkyból — Franciaország szerencsétlenségére — Oroszország párisi nagykövete. Utódjául a külügyminisztérium élére Sazonovot nevezték ki.

Sazonov az első perctől kezdve szakított elődjének egész politikájával.

Az a jóviszony, amelyet Izwolszky és Aerenthal összmunkája teremtetett Szentpétervár és Bécs között, rohamosan lazulni kezdett.

1909 februárjában — tehát alig három hónappal Izwolszky távozése után — a helyzet a két ország között már annyira kiéleződött és a mindjobban fenyegető katonai rendszabályok akkora méreteket öltöttek, hogy Anglia szükségesnek vélte álláspontját félreérthetetlenül leszögezni. Február 27-én Sir Edward Grey közölte Szentpétervárral, hogy Oroszország semmiféle tekintetben

sem számíthat az angol kormány támogatására, ha a monarchiával konfliktusba keveredik.

A francia kormány megelőzte az angolokat és már február 25-én barátságos, de határozott formában értesítette orosz szövetségését ne számítson segítségére, ha megtámadja Ausztriát. Franciaország véleménye szerint ugyanis az 1908 július 2-i és szeptember 15-i megegyezés, Bosznia-Hercegovina ügyét Oroszország és a monarchia között végleg rendezte.

Oroszország kénytelen volt engedni . . .

De öt év múlva boszút állt . . .

Borzalmas boszú volt . . .

Azt mondják, hogy Oroszország 1914-iki erőszakos és elhamarkodott fellépése — Szerbia oldalán — annak a „megaláztatás”-nak és csalódásnak a következménye, amely a cári birodalmat 1909 februárjában érte.

Egy bizonyos: Oroszország ettől az időponttól kezdve szüntelenül készült a háborúra. Mindvégig emlékezett Franciaország vétőjára, amellyel a pánszláv nacionalizmus terveit 1909-ben keresztelte. Mindent elkövetett, hogy ez a visszautasítás többé meg ne ismétlődjék. 1914 július 24-én Oroszország csapdát állított a franciáknak, amikor tudtuk és beleegyezésük nélkül, hadseregének kétharmad részét mozgósította és ezt Franciaország előtt negyvennyolc órán át eltitkolta.

Öt éven keresztül csöndben figyelte Oroszország: Ausztria fokozatos gyengülését. Elhatározta, hogy mindenáron siettetni fogja hanyatlását. Diplomáciájának minden ravaszságát és propagandájának egész súlyát latbavetette, hogy a Balkán szláv nemzetségeit együttműködésre ösztökélje a monarchia ellen, hogy az adott pillanatban rendelkezessen velük.

Már 1908-ban: Oroszország támogatásával alakult meg a pánszerb „Narodna Odbrana”. Ugyancsak az oroszok finanszírozták a Dimitrievics-Apis ezredes és annak munkatársai által 1911-ben alapított „Fekete Kéz” nevű titkos szerb társulatot is. Végül 1912 március 13-án Oroszország hozta létre — hosszas tárgyalások

ntán — a Szerbia és Bulgária között megkötött offenzív és deffenzív katonai szövetséget.

Az események ezután már gyorsan követték egymást . . . A balkáni szövetségesek — Oroszország anyagi és erkölcsi támogatásának segítségével — legyőzték a törököket és alig hagytak meg nekik Európai-Törökország területéből egyebet, mint Konstantinápoly külvárosát. Az orosz fegyverszállításokon kívül nagy szerepe volt még e győzelem elősegítésében a francia sajtónak is, amely „kedvező bírei“-ért tetemes honoráriumokat kapott. Raffaloviesnak — az orosz kormány párisi pénzügyi megbízottjának — erre a célra korlátlan hitelek állottak a rendelkezésére. Ugyanez áll Edgar Roëls-re, a „Temps“ szerkesztőjére is. A „boritékosztogatás“-rendszerét egyébként Szerbia vezette be először Párisban.

Az 1913 május 30-án megtartott londoni konferencia elismerte a balkáni államok győzelmét és hozzájárult területi hódításaikhoz.

Oroszország balkáni-szláv pártfogoltjai, úgy diplomáciai, mint katonai szempontból, várakozáson felül elérték céljukat. Az oroszok rejtett mesterkedései meghozták a kívánt eredményt.

A Balkán győztes hatalmainak harci kedve, önbizalma és nagyraívása megtízszereződött. A Duna déli szakaszának területén alakult „szláv blokk“, engedelmes báránként vetette magát alá a cárizmus önkényuralmának.

A monarchia: Oroszország és a Balkán „szláv blokk“-jának harapófogójába került.

A harapófogó tengelyét Románia alkotta, amelyet ugyancsak sikerült Szentpétervár háborús politikájának megnyerni.

* * *

A francia közvélemény sohasem ismerte és máig sem ismeri az 1912 március 13-án megkötött szerb-bolgár szövetség lényegét és annak végzetes kihatását a világháborúra.

Ennek a szövetségnek ugyanis egészen más volt a hátsó célja, mint amire — a látszat szerint — következtetni lehetett.

Annyi bizonyos, hogy Belgrád és Szófia közös frontja Török-

ország leveretésére irányult. Ahhoz sem fér kétség, hogy a két szövetséges jóelőre meggyezett a zsákmány megosztását illetőleg.

A szövetség valódi célját mindazonáltal két titkos záradékpont határozza meg, melyeket Hartwig báró — Oroszország belgrádi követe — személyesen mondott tollba a szerb és a bolgár tárgyaló feleknek.

Nekünk franciáknak halvány sejtelmünk sem volt ezekről a titkos záradékokról. Maga a francia kormány is csak hónapokkal később — augusztus 9-én — szerzett róluk tudomást. Ezt is csak annak köszönhetette, hogy Poincaré valósággal kényszerítette Sazonovot, Oroszország szövetségesi kötelezettségének teljesítésére...³⁾

Az első záradék értelmében (a szerződés III-ik paragrafusa) Bulgária kötelezte magát arra, hogy kétszázezer embert bocsájt Szerbia rendelkezésére bármely esetben, amidőn Ausztria részéről: „veszély fenyegetné Szerbia biztonságát vagy érdekeit“...

Eleve ki volt kötve, hogy ez a záradék abban az esteben is életbelép, ha a „fenyegető veszedelem“ például abból állana, hogy az osztrák csapatok visszatérnének a novibazari szandzsákba. Ausztria t. i. ezt a Boszniához tartozó területet — amelyre az okkupáció ugyancsak kiterjedt — 1908-ban átengedte az ifjútörököknek.

A második záradék szerint: Belgrád és Szófia kijelentették, hogy szövetségük csakis Szentpétervár beleegyezése után válik jogerőssé. Ennélfogva tudomásulvették, hogy Törökország megtámadásával mindaddig várniok kell, amíg ez a hozzájárulás Oroszországtól megérkezik.

Végül abban is megállapodtak, hogy minden egyes kérdésben, de főleg a két szerződő állam leendő határainak megállapítása dolgában: kizárólag Oroszország ítélete lesz a döntő.

A szerződésnek nincs egy olyan pontja sem, melyen ne vonulna végig Szentpétervár árnyéka. . .

Hartwig báró az egyezmény egy példányát személyesen vitte magával Szentpétervárra és március 21-én mutatta be Sazonovnak.

Felháborító, hogy az oroszok, sem Franciaország szentpétervári

---

³⁾ R. Poincaré: A Balkán lángokban. 112. és köv. oldal.

nagykövetével, sem pedig a szófiai és a belgrádi francia követtel nem közölték a bolgár-szerb szerződés titkos záradékait. Erthető tehát Poincaré elképedése, amikor erről a megegyezésről tudomást szerzett — hiszen ez az egyezmény a legsúlyosabb következményekkel járhatott volna abban az esetben, ha Ausztria is részt kér a török csákmányból. . .

Sazonov nem is árulta el egykönnyen a valódi tényállást: mindenekelőtt váltig azt bizonyígtatta Poincarénak, hogy a szerződés nincsen a birtokában.⁴⁾ Később aztán — látva a francia miniszterelnök megdöbbenését — mégis elhatározta, hogy feltárja az igazat. A szerződés tartalmát azonban egy orosz példányból ismertetette.⁵⁾ Az orosz szöveg joggal fölkelthette Poincaré gyanúját:

„Ez a megállapodás — mondotta Poincaré Sazonovnak — nemcsak egy török — hanem egyúttal egy osztrák háború csiráját is magában rejt. Lerögzíti ezenkívül Oroszország fennhatóságát a két szláv királyság felett. Ez a szerződés: háborús egyezmény. Nemcsak, hogy a szerbek és a bolgárok hátsó gondolatait leplezi le — de féltő, hogy még azt is elárulja, hogy Oroszország biztatására építik a jövő álmait . . .“⁶⁾

„Nem tehetek egyebet mint, hogy tudomásulveszem“ — tette hozzá a francia miniszterelnök.

Sazonovnak ezirányú feljegyzései — teljesen egyeznek Poincaré feljegyzéseivel.⁷⁾

Oroszország eljárásán egyébként nemcsak Poincaré ütközött meg. . .

Georges Louis Franciaország oroszországi nagykövete — akit Sazonov magatartása ugyancsak kényes helyzetbe hozott — külön táviratban számol be a Quai d'Orsay-nak a szentpétervári diplomá-

⁴⁾ R. Poincaré: A Balkán lángokban. 114—115. oldal.

⁵⁾ „Ujra beszéltem Sazonov-val. Kezében tartja a szerb-bolgár megegyezés orosz szövegét. Olvassa nekem, miközben fordítja . . .“ — R. Poincaré: A Balkán lángokban. 115. oldal.

⁶⁾ R. Poincaré: A Balkán lángokban. 115. oldal.

⁷⁾ D. Sazonov: Hat nehéz év. Berlin 1927.

ciai körökben szállongó hírekről. E hiresztelések komolyságát megerősítendő — 1913 május 16-án — az alábbiakat táviratozza:

„Azon a napon, amelyen ez a megegyezés kitudódik, Ausztria kétségkívül tisztában lesz azzal, hogy a szerződés túlszárnyalja azt a revánsgondolatot, amellyel Oroszország: Bosznia-Hercegovina annektálásáért kíván magának elégtételt szerezni. Ha az egyezmény nem azt tartalmazná — amit hiresztelnek — nyilvánosságra kellene hozni. Az a titokzatosság, amely körülveszi, joggal arra enged következtetni, hogy itt egy a bécsi kormányzat ellen irányuló „sötét-machináció“-ról van szó. Ennek következtében az osztrák-orosz viszony ugyanugy elfajulhat, mint 1908-ban“ . . .^{*)}

* *
*

Érdemes foglalkoznunk olyasvalakinek a véleményével is, akinek a szlávok iránti rajongása világszerte ismeretes s akit épen azért bajosan lehetne elfogultsággal vádolni.

Nem kisebb személyiségről van szó, mint a szláv eszme nagy protektoráról: Seton Watson-ról — akinek hirhedt könyve bizonyítani kívánta annakidején, hogy a szerbeket ártatlanul vádolják a szarajevói merényletben való bűnrészességgel.

Ez a munka — amely még a szerajevói gyilkosságról szóló hivatalos okmányok és hiteles adatok közzétételét megelőzően látott napvilágot: — idézi Poincarét. Ezeket az idézeteket Seton Watson olyan magyarázatokkal kíséri, amelyek azért döntő fontosságúak, mert olyan ember részéről hangzottak el, aki a szlávok ügyének tett negyedévszázados szolgálataival hervadhatatlan érdemeket szerzett és akit a belgrádi és prágai kormányok — a békekötés óta — nem győznek eléggé elhalmozni: hálájuk legkülönbözőbb jeleivel.^{*)}

Lássuk hát, mit mond Seton Watson?

^{*)} G. Louis távirata 1913 május 16-án.

^{*)} Tanseket kapott a londoni egyetemen, amelyet Csehszlovákia szerzett neki. Előadásait „Középeurópa története“ címmel tartja.

Mi az ő álláspontja — akinek véleménye előtt tisztelettel meghajolnak a szláv körök és akinek tanúságtétele szinte hivatalos jellegűnek mondható...?

Mindenekelőtt helybenhagyja, hogy az 1912. évi szerb-holgár egyezmény kidolgozásában és megvalósításában az orosz kormány-nak döntő szerepe volt. Elismeri ezenkívül, hogy Oroszország két balkáni pártfogoltja eleve számolt az Osztrák-Magyar Monarchiával való fegyveres összetűzés lehetőségével.

„A szerb-bolgár megegyezés — írja Seton Watson — Oroszország, illetve a belgrádi orosz követ: báró Hartwig sugalmazására történt. Szerbia csak akkor írta alá ezt az egyezményt, amikor Bulgáriától biztosítékot kapott arra vonatkozólag, hogy — egy osztrák-magyar konfliktus esetén — számíthat katonai segítségére, amely lehetővé teszi majd a szerbeknek, hogy mindaddig ellenáljanak a monarchia haderejének, amíg Oroszország közbelép.“

Ugyanez a mesterkedés — amelyet a pánszerbek két évvel később megismételtek — sikerre is vezetett.

— — — — —

Pasics — Hartwig báró és a pánszerb katonai szervezetek követeléseinek hatása alatt — valóban foglalkozott azzal a gondolat-tal, hogy a bolgárok szövetségét nem Törökország ellen, hanem Ausztria-Magyarország ellen használja föl. 1912 nyarán sokáig töprengett, hogy — a pánszláv körök nyomásának engedve — az Ausztria ellen indítandó háború mellett döntsön-e, vagy Törökországot támadja meg.

A szerb miniszterelnök kétizben is kifejtette azokat az okokat, amelyek arra késztették, hogy Hartwig báró — Putnik vajda (a szerb hadsereg főparancsnok) és Dimitrievics-Apis ezredes — véleményét figyelmen kívül hagyja és mégis Törökország ellen kezdjen előbb háborút...

„Már a múlt esztendőben kirobbanhattam volna egy európai háborút — mondotta a Marienbádban üdülő Pasics:

a berlini szerb követnek, 1913 augusztus végén — ha már akkor el akartam volna foglalni Bosznia-Hercegovinát... De másképp határoztam. Nem akartam Macedóniában túl nagy engedményt tenni Bulgáriának azért, hogy támogasson Ausztria ellen...¹⁰⁾

A szerb miniszterelnök személyesen is megerősítette fenti kijelentését e könyv szerzője előtt, akit Belgrádban vendégül láttott ebédre — 1923 decemberében.

Pasics tudta, hogy jelen sorok írója pontosan értesülve volt azokról a tanácskozásokról, amelyek a két balkáni háború folyamán, valamint azt megelőzőleg és azt követőleg lezajlottak. (Az Agence des Balkans szerkesztőségében u. i. az összes sürgönyök és titkos jelentések, amelyeket a szerb kormány és francia ügynökei egymással váltottak: a kezemen mentek keresztül.)

Arról is tudott a szerb kormányfő, hogy nemcsak vejéhez, Dragomir Stefanovicshoz — a külügyminisztérium egykori főtitkárához — fűztek benső barátság szálai, hanem annak magántitkárához: Boskó Krisztics-hez is, aki valamikor munkatársam volt az Agence des Balkans-nál.

Pasics — beszélgetésünk kapcsán — beismerte, hogy pályafutásának legnagyobb hibáját akkor követte el, amikor 1912 szeptemberében a törököket támadta meg először és nem az osztrákokat. Csak egy szavába került volna akkoriban, hogy Dimitrijevic-Apis ezredes és a „Fekete Kéz” ügynökei valamilyen incidenst provokáljank, amellyel felingerelhetik Ausztriát, miközben Szerbia — épúgy mint 1914-ben — az ártatlan áldozat szerepét játszotta volna...

„Ha már ekkor kitör a háború — mondotta nekem — sokkal kedvezőbb körülmények között indul meg számunkra minden, mint 1914-ben... A németek — nem ismervén valóságos katonai erőnket — vártak volna a közbelépéssel: egy gyors osztrák győzelem reményében. Ezáltal Oroszország és a többi szövetséges állam időt nyert volna a fel-

---

¹⁰⁾ D. A. Bogicevics: Háborús emlékek és okiratok Wien 1925.

készülésre. Ez a készülődés pedig visszariasztotta volna Németországot — és a világháború talán elkerülhető lett volna . . .

A bolgár hadsereg mellettünk és nem ellenünk vonult volna fel.

Ausztria hat hét alatt le lett volna hengerelve. A franciák és az oroszok könnyen végeztek volna Németországgal — amennyiben megmozdul . . . De nem mozdult volna meg! Összeült volna a békekonferencia, amely nekünk itélt az adriai tartományokat. . . Törökország pedig nem támadott volna hátba bennünket, mert Oroszország és Anglia miatt nem mert volna moccani. . .

Milyen kár, hogy nem fogadtam meg Hartwig báró tanácsát . . . !¹⁴

Két évvel később Pasic nem habozott többé. Miután megfosztotta Bulgáriát Macedóniától, miután újjászervezte hadseregét, megduzzasztotta a francia kölcsönök segítségével az állampénztárt és kitarító propagandával megnyerte céljai számára a francia sajtót: sietett jóvátenni az 1912-ben elkövetett „hibáját“ . . . Megindította az európai háborút, hogy Szerbiának kiutat biztosítson az Adriához . . .

Az orosz és a pánszerb tervek végső győzelme bizonyítja, hogy az öreg államférfi jól számított. Terveinek megvalósítása sok vérbe került — Európát temetőik sora borította, — de a célt mégis elérte: legyőzte a gyűlölt Ausztriát! Szerbiát a Balkán urává tette és a szlávság diadalmenetben bevonult Európa szívébe . . .

* * *

A Miklós nagyherceg és a „montenegrói hercegnők“¹¹⁾ irányítása mellett működő orosz háborús párt élén maga az orosz külügy-

---

¹¹⁾ Így nevezték Miklós montenegrói király leányait, akik két orosz nagyherceghez mentek feleségül. Az egyiknek: Wladimir nagyherceg feleségének, döntő befolyása volt a cár háborús szándékaira 1914 júliusában.

miniszter: Sazonov állott. Az ő utasítására ösztökölte Hartwig báró 1912-ben: Pasicsot és a szerb nagyvezérkart a monarchia ellen indítandó háborúra.

Amikor a szerbek, a monarchia helyett mégis Törökországot támadták meg először — 1912 szeptember 22-én — Hartwig báró durván rátámadt Pasicsra és komoly szemrehányással illette: . . . „ostoba tévedéséért“.

„Sohsacm láttam még ilyen dühös embert — mondotta a sorok írójának Stefanovics, 1917-ben . . . — Hartwig öklével verte Pasics íróasztalát és úgy káromkodott, mint egy kocsis“.

Alighogy a törökök ellen egyesült szerb-görög-bolgár hadsereg győztes hadjárata (az első balkáni háború) befejeződött, máris nézeteltérésre került a sor a szövetséges Szerbia és Bulgária között: a háborús zsákmány elosztása miatt.

Oroszország — a kulisszák mögött — Szerbia pártjára állott. Ugyancsak az oroszok nyomására jött létre a szerb-román titkos egyezmény, amely Bulgáriát a végzetes második balkáni háborúba sodorja és — 1913 júliusában történt leverése után — döntő sikert biztosít fölötte: Szerbiának.

Szentpétervár sehogysem nézte jó szemmel az első balkáni háború nemvárt sikereit és Drinápoly elestét. A cárnak minden oka meg volt rá, hogy a győztes Bulgária erejét letörje, mert ugyszólván biztosra vette, hogy a nagyzási hóhortban szenvedő Ferdinánd bolgár cár „a kelet császárlává“ fogja magát koronáztatni, mihelyt Konstantinápolyt is sikerül elfoglalnia. Nyilvánvaló, hogy Ferdinánd cár „császársága“ éppen Oroszország évszázados álmát: a keleti császárság és Konstantinápoly birtoklását veszélyeztette volna. Márpedig Szentpétervár, ezirányú célkitűzéseit továbbra is változtatlanul fenntartotta. Az orosz kormány a világháború alatt nyíltan és határozottan hangoztatta Konstantinápolyra vonatkozó követeléseit. Maga II. Miklós cár 1915 március 3-án, Maurice Paléologue francia nagykövetnek leplezetlenül meg is mondta¹²⁾: „Konstan-

¹²⁾ M. Paléologue sürgönyei a külügyminiszterhez (361. és 362. sz.)

tinápoly és Trácia déli részét mindeuképpen az orosz birodalomhoz kell csatolni . . .“

Ez az orosz követelés annyira megmásíthatatlan volt, hogy az annak következményeitől való félelem — az egész háború folyamán — nyomasztó tehertételként nehezedett Franciaországra.¹³⁾ A francia kormány biztos forrásból tudta ugyanis, hogy Németország három ízben — először már 1914 novemberében — felajánlotta Oroszországnak Konstantinápolyt és a tengerszorosokat: amennyiben magukra hagyja a franciákat.

Ezek a német ajánlatok heves vitákra adtak okot a legfelsőbb orosz haditanácsban: Sazonov—Miklós nagyherceg—Januskievics és Danilov tábornokok, valamint Nenykov admirális között. A tárgyalások végül is azzal fejeződtek be — 1915 februárjában — hogy Oroszország elfogadja a németek ajánlatát . . .

Amikor Paléologue érdeklődött a szentpétervári kormánynál aziránt, van-e komoly alapja a német ajánlatról terjengő híreknek: Sazonov megcáfolta azokat. Ma már hites okmányokból¹⁴⁾ a legapróbb részletekig ismerjük ennek a német ajánlatnak a történetét.

E könyv első fejezetében olvashattuk: mekkora áldozatot kellett hoznia Franciaországnak csak azért, hogy a szemérmetlenül zsaroló oroszok a háború legkritikusabb pillanatában — különbét ne kössenek a németekkel.

* *
*

Attól a naptól fogva, amelyen Ferdinánd bolgár cár nyíltan kijelentette, hogy Konstantinápolyban akar uralkodni: Bulgária sorsa meg volt pecsételve. Orosz barátja és pártfogója egyszerre esküdt ellenségévé vált. Szentpétervár ettől az időponttól kezdve

¹³⁾ „Ha Oroszországot biztosítják, hogy megkapja Konstantinápolyt, nem fogja már többé érdekelni a háború Németország ellen.“ (R. Poincaré: *Les tranchées* 68. oldal.)

¹⁴⁾ Vörös levéltár: XXVI, XXVII, XXVIII — André Pierre: *Revue d'Histoire de la Guerre Mondiale* 1930 július — D. S. Sazonov: *Sechs schwere Jahre*, Berlin 1927.

kérlelhetetlen gyűlölettel üldözi . . . „Hogyan is hihetnénk azt — írja, 1912 december 4-én Paul Cambon londoni francia nagykövet — hogy a bolgárok rövid két hónap leforgása alatt (az első bolgár győzelmeket október első napjaiban aratták) lemondjanak életük legfőbb céljáról és egész generációk rég óhajtott vágyáról?“ . . .¹⁶⁾

Oroszország már 10 év óta szövögette a hálót Ausztria körül. Szüksége volt tehát egy területileg megnövekedett és így hatalmában megerősödött Szerbiára, amely a monarchia déli síkján fogja az ellenséges gyűrűt bezárni. Az eljövendő orosz sikerek érdekében kívánatos volt, hogy Szerbia Macedóniát és Albániát bekebelezze.

Az 1912 március 13-iki szerb-bolgár egyezmény jelentőségét és várható következményeinek súlyát növelte, hogy a szerbeknek győzelem esetén szabad kezet biztosít török területek meghódítására és főleg Albánia annektálását, minden korlátozás nélkül lehetővé teszi. A mindenkori határmegállapítás jogát Oroszország tartotta fenn magának.¹⁶⁾ Poincaré ezt az egyezményt — felismerve a benne rejlő veszélyt: — „az Ausztria elleni háborús szerződés“-nek nevezte . . .

Szinte bizonyos volt, hogy ennek az egyezménynek a végrehajtása európai háborúra fog vezetni. Az osztrák-orosz háború pedig egyenesen elkerülhetetlennek látszott. Köztudomásu volt ugyanis, hogy Ausztria — arra az esetre, ha Albánia felszabadulna a török fennhatóság alól — nyíltan és félreérthetetlenül presztizs-kérdést csinál¹⁷⁾ Albánia önállóságának elismertetéséből.

---

¹⁶⁾ Paul Cambon bizalmas sürgönye a külügyminiszterhez: 1912 dec. 4-én. 519 szám. D. sorozat, 38. karton, I. dosszié. Quai d'Orsay-i levéltár.

¹⁶⁾ „Oroszország döntőbíráskodása a megegyezés minden sorából kitűnik . . . A (jövendő) határ az Obrida tó mellett még nincs megállapítva . . . Oroszországnak kell ezt majd megállapítania, ha itt lesz az ideje . . . A megegyezés Szerbiának ongedi át Macedónia egész nyugtái részét, de Albánia felé nem szabja meg a határt . . . A megegyezés tehát nemcsak egy török háború esiráját foglalja magában, hanem egy osztrákét is . . . Ez a megegyezés . . . háborúra vezető megegyezés.“ (R. Poincaré: A Balkán lángokban. 115. oldal.)

¹⁷⁾ Az összetűzésnek már 1912 novemberében ki kellett volna törnie, amikor Ausztria egy Belgrádhoz intézett fenyegető demarsban azt kívánta a szer-

Ahhoz, hogy az Ausztriát körülzáró szláv gyűrű teljes legyen Albániát Szerbiához kellett csatolni. Ennek viszont az volt az előfeltétele, hogy az Albániával szomszédos Macedónia szerb uralom alá kerüljön.

Az oroszok tehát — balkáni céljaik elérése érdekében — még akkor is feláldozták volna Bulgáriát Szerbiának, ha a bolgárok nem követelték volna maguknak Macedónia déli részét és, ha uralkodójuk Ferdinánd cár nem is hangoztatja Törökországra vonatkozó igényeit.

De Szentpétervár nemcsak azért támogatta Szerbiát, mert szívvel-lélekkel pánszláv, hanem azért is, mert a monarchia közvetlen szomszédja volt.

Volt végül még egy fontos érv, amely arra indította Oroszországot, hogy Belgrádot részesítse előnyben: míg ugyanis Bulgária csak önmagára támaszkodhatott, addig Szerbia nem állott egyedül. Párisban a sajtó és a legbefolyásosabb politikusok Belgrád pártján állottak. Elsősorban: a Temps — három vezetőjével: Eugène Lautier-val, Edgar Roëls-el és André Tardieu-vel az élén. Azután a „Journal des Débats”: „Auguste Gauvain-nal — a Figaro: André Calmette-el — továbbá az „Echo de Paris“ — a Matin — a Journal — az Eclair — a Petit Journal. De rendelkezésére állottak Szerbiának Franciaország legelőkelőbb pénzügyi és bankári körei is: így többek között a „Banque de Paris et des Pays-Bas“ és a „Banque de l'Union Parisienne“. Nemkevesebb barátai közé számíthatta Belgrád a francia nehézipart — beleértve a hadianyaggyárat — amelyeknek André Tardieu — Eugène Lautier — Edgar Roëls és Gauvain voltak a nemzetközi közbenjárói.

A már ismertetett orosz módszerek nem tévesztették el hatásukat. A szláv ügy számára biztosítani kellett Franciaország támogatását, vagy legalábbis jóindulatú közömbösségét.

---

beiktól, hogy rögtön ürítsék ki Albánia azon területeit, amelyeket elfoglaltak. Közös francia-angol-olasz közbelépésre volt szükség, hogy megakadályozzák a katasztrófát. Szerbiai kötelezték arra, hogy engedjen — Oroszországot pedig nyugalomra intették.

Oroszország mindent elkövetett, hogy szerb szövetségese érdekében megnyugtassa az esetleg aggályoskodó lelkiismereteket és bizalmat gerjesszen Belgrád irányában.

A francia kormány, amelynek Izvolszky a legcinikusabb módon tudtára adta, hogy „a párisi sajtó befolyásolására pénzt kért Szentpétervártól“, tehetetlennek bizonyult a megvesztegetési áradattal szemben.

Poincaré — mintegy védekezésül az oroszok erőszakosságával szemben — jegyzi meg: „Hangoztattam Izvolszky előtt, elvárom a baráti és szövetséges Oroszországtól, hogy a francia kormány tudta és ellenőrzése nélkül semmit sem fog tenni . . .“¹⁶⁾

Oroszország, Szerbiával karöltve — gondoskodott róla, hogy mire a „döntő pillanat“ elérkezik, a francia kormány és a közvélemény jámbor báránka módjára engedelmessé váljon céljainak.

Közben a „Temps“, a román liberális körökhöz fűződő kapcsolata révén, erősen támogatta az orosz ügynököket, akik mindent elkövettek, hogy Bukarestet megnyerjék Szerbiának: a Bulgária ellen irányuló akció számára.

1913 januárjában a pánszerb katonai szervezetek, valamint Hartwig báró—Tardieu és Roëls befolyása alatt, megalakult a második balkáni liga. Ebben már Románia foglalta el Bulgária helyét, Szerbia és Görögország oldalán. Ezzel a szerb győzelem biztosítva volt. Most már csak az volt hátra, hogy Bulgáriát észrevétlenül belecselezik a kelepcebe, ami rövidesen sikerült is.

Sazonov annyira biztos volt az eredményben, hogy a harc kiíratását be sem várta és máris hozzálátott az orosz tervek mielőbbi megvalósításához.

Az orosz külügyminiszter 1913 januárjától kezdődőleg tizenhét hónapon át szakadatlanul nógatta, sürgette és irányította Szerbia vezetőit.

¹⁶⁾ R. Poincaré: Európa fegyverben 98. old. — Lásd ugyanott a 117. oldalon Poincarénak: Davidov (Kokovtsov orosz pénzügyminiszter párisi kiküldöttje) előtt tett kijelentését: „Az Izvolszkynek nyújtott hitelt a legelővigyázottan kell igénybevenni. A pénzt a legnagyobb tapintattal szabad csak szétosztani . . .“

Szentpétervár alaposan fel akart készülni a monarchia elleni háborúra. Az előfeltételek igen kedvezőek voltak — sietnie kellett . . .

Ezeknek az eseményeknek a vizsgálatánál a tények, az okiratok és a hites adatok: renkívül fontos körülményekre mutatnak rá és olyan rejtélyeket tárnak fel, amelyeket mindenkinek ismernie kellene . .

XII. FEJEZET

Szerbia háborús készülődései

Csodálatos, hogy a szerb háborús készülődést milyen lelkiismeretlen cinizmussal leplezték azok, akiknek kötelességük lett volna felvilágosítani a francia közvéleményt. Elsősorban Poincaré, akinek mindenről tudni kellett és aki mindenről tudott is.

1913 januárjától április közepéig a monarchia helyzete egyre válságosabbra fordult.

„Ausztria értésére adta Oroszországnak, hogy mindenáron megakadályozza szomszédságában egy nagy szláv állam megalakulását“.¹⁾

Mindkét oldalról fenyegetőztek.²⁾ A békét egyelőre csak Páris és Berlin határozott fellépése biztosította.³⁾

1913 május 6-án, a nemzetközi tárgyalások legválságosabb pillanataiban Sazonov megbízásából Hartwignak értesítenie kellett a Szerbia részére megérzett döntő pillanatra.

„Ausztria haláltusa már csak rövid ideig tarthat“

— írta a cár mindezerható minisztere.⁴⁾

---

¹⁾ George Louis, szentpétervári francia követ sürgönye 1913 február 9—10-én: „Sárga könyv“ 104—105. sz. sürgöny.

²⁾ „Megfigyeltük, hogy egy politikai párt Ausztriát Szerbia elleni erőszakos fellépésre ösztönözte... Amennyiben ez bekövetkezik, az orosz kormány ezt nem nézheti tétlenül“. George Louis 104—105. sz. sürgönye beszámol Sazonov és az osztrák követ 1913 február 9-i megbeszéléséről.

³⁾ A balkáni krízis első hatása abban nyilvánult meg, hogy a császári- és

Szentpétervár alaposan fel akart készülni a monarchia elleni háborúra. Az előfeltételek igen kedvezőek voltak — sietnie kellett . . .

Ezeknek az eseményeknek a vizsgálatánál a tények, az okiratok és a hites adatok: renkívül fontos körülményekre mutatnak rá és olyan rejtélyeket tárnak fel, amelyeket mindenkinek ismernie kellene . .

XII. FEJEZET

Szerbia háborús készülődései

Csodálatos, hogy a szerb háborús készülődést milyen lelkiismeretlen cinizmussal leplezték azok, akiknek kötelességük lett volna felvilágosítani a francia közvéleményt. Elsősorban Poincaré, akinek mindenről tudni kellett és aki mindenről tudott is.

1913 januárjától április közepéig a monarchia helyzete egyre válságosabbra fordult.

„Ausztria értésére adta Oroszországnak, hogy mindenáron megakadályozza szomszédságában egy nagy szláv állam megalakulását“.¹⁾

Mindkét oldalról fenyegetőztek.²⁾ A békét egyelőre csak Páris és Berlin határozott fellépése biztosította.³⁾

1913 május 6-án, a nemzetközi tárgyalások legválságosabb pillanataiban Sazonov megbízásából Hartwignak értesítenie kellett a Szerbia részére megérzett döntő pillanatra.

„Ausztria haláltusa már csak rövid ideig tarthat“

— írta a cár mindezerható minisztere.⁴⁾

---

¹⁾ George Louis, szentpétervári francia követ sürgönye 1913 február 9—10-én: „Sárga könyv“ 104—105. sz. sürgöny.

²⁾ „Megfigyeltük, hogy egy politikai párt Ausztriát Szerbia elleni erőszakos fellépésre ösztönözte... Amennyiben ez bekövetkezik, az orosz kormány ezt nem nézheti tétlenül“. George Louis 104—105. sz. sürgönye beszámol Sazonov és az osztrák követ 1913 február 9-i megbeszéléséről.

³⁾ A balkáni krízis első hatása abban nyilvánult meg, hogy a császári- és

Május 13-án Sazonov magához rendelte Spalaikovicset, aki sürgönyileg továbbította az üzenetet Pasicsnak és figyelmeztette, hogy itt az ideje a nagy leszámolásnak. „Szerbiának rövidesen alkalma nyílik hatalmas osztrák területek meghódítására.”⁵⁾

Pasics május 14-én ennek a sürgönynek a másolatát megküldte Vezziés párizsi szerb követnek. A követ még aznap megmutatta azt André Tardieunak, a „Temps” külpolitikai rovatvezetőjének. Tardieu 15-én közölte a sürgöny tartalmát Gaston Calmettel, a „Figaro” igazgatójával. Calmette éppen aznap szerzett tudomást a „Zöld okiratok” létezéséről. Megindította tehát a támadást Caillaux ellen. Szövetségesei voltak: Barthou és Berthelot.

1913 július 13-án Delcassé — aki George Louis francia követet helyettesítette Szentpétervárott — a Quai d'Orsay tudomására hozta Hartwig belgrádi orosz követ monarchiaellenes politikáját.

George Louis áldozatul esett Sazonov gyűlöletének, aki nem tudta a francia követnek megbocsájtani, hogy Párisban leleplezte kétszínűségét és háborús szándékait.

„Hartwig Pasicsot állandóan az osztrák veszedelemre figyelmezteti, aki viszont mindenkor hangsúlyozza, hogy szerb-osztrák konfliktus esetén feltétlenül számít az orosz katonai támogatásra.”⁶⁾

Delcassé ugyanezen jelentésében értesítette a Quai d'Orsayt, hogy Venizélosz biztosította Demidoff athéni orosz követet Görögország támogatásáról szerb-osztrák konfliktus esetén.

---

a köztársasági kormányt közelebb hozta egymáshoz, miután mindkét ország egy európai háború kiküszöbölésére törekszik. (Báró Beyens berlini belga követ 1912 október 18-i sürgönye. Belga okiratok 93. sz.)

„A német nagykövet mondotta nekem szombaton: az átélt krízis folyamán mindkét kormány — úgy a berlini, mint a párizsi — a legbékésebb szándékokról tett tanubizonyosságot és kölcsönösen támogatta egymást, hogy a háborús konfliktust megátolja. (Báró Guillaume párizsi belga követ, Davignon belga külügyminiszterhez 1913 március 3-án. Belga okiratok II. kötet, 1. sz.)

⁴⁾ Orosz diplomáciai okiratok 192. sz.

⁵⁾ Spalaikovics sürgönyváltása Pasicssal: 97/6. sz. sürgöny 25. kötet 4 dossié, a szerb miniszterelnökség irattárában.

⁶⁾ 1913 július 13-i sürgöny.

A Szerbia, Románia és Görögország között 1913 januárjában létrejött titkos szerződés felújította az 1912 március 13-i bolgár szerződés határozatait. Az V. cikk 2. §-a szerint — és a jegyzőkönyvi függelék 3. és 4. cikke szerint — Athén és Bukarest kötelezték magukat arra, hogy egy esetleges osztrák-szerb háborúban azonnal Belgrád segítségére sietnek.

Szerbia azonban hiába hivatkozott a görög katonai segítség ígéretére. A görögök éppen olyan szőszegőknek bizonyultak, mint 1915 októberében a bolgár támadás idején. A háború kockázata meghaladta bátorságukat.

1913 júliusában és augusztusában a bukaresti békekonferencia idején Spalaikovies, a szerb delegáció elnöke rendkívül fontos nyilatkozatot tett:

„Bulgáriának szövetségre kell lépni Romániával és Szerbiával, hogy elősegítse a két hatalom nemzeti törekvéseinek megvalósítását a monarchia rovására“.⁷⁾

A bécsi kormány bukaresti ügyvivője útján azonnal értesült a feltűnő nyilatkozatról és úgy vélekedett, hogy a mérték betelt, tovább nem lehet várni.

*
* *

Ausztriát méltán izgatta nyugtalan szomszédjának: Szerbiának megerősödése. Megnövekedett hatalma a pánszláv propagandának csak újabb lökést adhatott.

Ezért Ausztria cselekvésre határozta el magát.

Augusztus 8-án tájékoztatta Németországot és Olaszországot szándékairól.

Az olasz követ, San Giuliano augusztus 9-én azt sürgönyözte Giolittinak, hogy Ausztria: katonai erővel lép fel Szerbia ellen.

Olaszország az 1909-es racconiggi egyezmény megkötése óta Oroszország szövetségese, kategórikusan vállalt:

---

⁷⁾ Blondel bukaresti francia követ 294. sz. sürgönye.

„Giollitti azt a sürgönyi utasítást küldte augusztus 1-én San Giulianonak, hogy hozza Ausztria tudomására: amennyiben megtámadná Szerbiát, a szövetségi szerződés nem érvényes“.)

Berlinben még az olasz tudakozódás előtt tiltakoztak Ausztria háborús szándékai ellen.

Németország elismerte Szerbia térhódításának veszedelmét, elítélte kibívó magatartását Ausztriával szemben, de: megfontolta a háború kiszámíthatatlan esélyeit és visszautasította az előzetes beavatkozást.

Ausztria engedett...

*
*   *

Ma már kétségtelen, hogy az orosz és a szerb pánszláv mozgalom a háború előtt néhány hónappal megegyezett abban, hogy sietetti a végső konfliktus kifejlődését.

1913 őszén — Oroszország a szerb katonai sikerektől mámorosan, vakon bízott a végső győzelemben. Sazonov sem habozott tovább. Nyílt kártyával kezdett játszani. Olyan nyers módszereket alkalmazott a kényes természetű nemzetközi kérdések megoldására, hogy egész Európa megbotráncozva figyelt fel ténykedéseire. Ilyen kényes ügy volt a német katonai misszió működése Törökországban.

A francia kormány félt Sazonov titkos terveitől és kétszeresen figyelt...

1913 szeptember 30-án Izwolszky azt sürgönyözte Sazonovnak, hogy Doumergue behatóan és felháborodással érdeklődött Oroszország további céljai iránt. Franciaországot nyugtalanították az esetleges orosz követelések.

Ezek a követelések ugyanis a Németországnak nyújtott török engedményeket egyenlítették volna ki.

---

*) Giollitti nyilatkozata az olasz parlamentben: 1914 december 5-én.

Doumergue szerint az események könnyen az ázsiai Törökország felosztására és ennek következményeképpen könnyen európai háborúra vezethettek volna.⁹⁾

Vajjon mit tett volna a francia kormány, ha tökéletesen ismeri Sazonov tevékenységét? Ha ismeri a Szerbiának küldött titkos utasításokat? Ha tud a románokkal folytatott tárgyalásokról és ismeri a francia sajtó képviselőivel kötött titkos megállapodásokat? Ha tisztában van bizonyos parlamenti körökkel létesített összeköttetésekkel, amelyeket Izwolszky és Pasics hozott létre Párisban.

Igaz, hogy méltán gyanút kelthettek volna azok a sürgönyök, amelyek az „Agence des Balkans” és Veznics címére érkeztek Párisba. És felkelhették volna a gyanút a francia hírszolgálat titkos jelentései is, amelyek balkáni és francia személyiségek titkos találkozásairól szóltak.¹⁰⁾ Kétségtelen: hogy a vezető körök csak nagyon későn ismerték fel a valódi helyzetet!

Nem volt tudomásuk arról a levelezésről, amelyben fegyverszállításokat közvetítettek. De nem is tudhattak ezekről a levelekről, mivel ezek a szerb diplomaták kézításkájában érkeztek Párisba!

Mikor Poincaré minderről tudomást szerzett 1916-ban: már késő volt! A francia kormány nem ismerte azokat a bizalmas utasításokat sem, amelyekkel Szentpétervár 1913 júliusától 1914 júelárasztotta Belgrádot.

A „hű szövetségesek” jól sejtették, hogy mi vár rájuk, ha Páris idő előtt tudomást szerez titkos terveikről.

1913 szeptember 21-én Spalaikovics — a szentpétervári szerb követ —, ezeket sürgönyözte kormányának:

---

⁹⁾ Izwolsky Sazonovhoz intézett sürgönye: 1913 szeptember 17/30. 607. és 608. sz. sürgöny. (Orosz „Fekete könyv” 218—219. oldal).

¹⁰⁾ A Quai Passy-beli ügy: A szerb kölcsön (Djavid bey) Roëls konstantinápolyi, belgrádi, bukaresti és szentpétervári utazása; (az Agence des Balkans és a Temps dossiéja a Quai d'Orsay irattárában).

„A hadügyminiszter arról értesít, hogy megtette a szükséges lépéseket Párisban a számunkra folyósítandó kölcsön érdekében. A pénzt hadseregünk újjászervezésére, felszerelésére és ellátására kell fordítani. Az orosz kormány nyugtalanodik a 200 milliós párisi kölcsön késedelve miatt, amelyet az orosz vasúti hálózat kiépítésére és a mi fegyverkezésünkre szántak.“¹¹⁾

Október 12-én pedig a következőket sürgönyözte:

„Sazonov rendületlenül bízik katonai erőnkben és meggyőződése szerint céljaink a közeljövőben megvalósulnak. Megerősítette, hogy minden körülmények között számíthatunk Oroszország hathatós támogatására és azt tanácsolta, igyekezzünk minden áron a legszorosabb kapcsolatokat biztosítani Párizsban“.

Spalaikovics tudatta Belgráddal, hogy Sazonov meg van elégedve azzal a hatással, amelyet a párisi „Agence des Balkans“¹²⁾ a francia közvéleményre gyakorolt.¹³⁾

Október 17-én a szentpétervári szerb követ Sazonov nevében határozott utasításokat küldött Belgrádba:

„Sazonov megismételte mult heti meglehangú ígétét. A cár és a vezérkar újabb sikerünk hatása alatt feltétlenül bízik katonai erőnkben. A szakértők véleménye szerint bátran szembeszállhatunk Ausztriával. Sazonov azt üzeni, hogy várjuk nyugodtan a fejleményeket és keltsük azt a látszatot, mintha oddig elért sikereink eredményével meg lennénk elégedve. — Bár azok csak ideiglenesek, mert a

---

¹¹⁾ A szerb miniszterelnökség levéltára 1913. 247. sz. 16. Dossie 5. csomó M/7. kötet. Milanovics láttamozása.

¹²⁾ Agalkans = Agence des Balkans rövidítése.

¹³⁾ A szerb miniszterelnökség levéltára 1913. 247. sz. 16. Dossie 5. csomó M/7. füzet.

jövő a miénk! A miniszter sürgeti hadseregünk újjászervezését és tökéletesebb felszerelését“.¹⁴⁾

*
• •

Húsz év alatt senki sem akadt, aki felvilágosította volna a francia közvéleményt! Mindama leplezett és tervszerű előkészület, amely megelőzte és kirobantotta a háborús feszültséget, titokban maradt.

Vajjon, akadt-e történetíró, aki egyetlen oldalt, egyetlen sort is szentelt volna az igazság felderítésére, mialatt könyvtárakat töltöttek meg a háborúról írott munkákkal!

Ha a francia történetírást menthetjük is azzal, hogy nem tudott Spalaikovics sürgönyeiről — amelyek külföldön legnagyobb részt ismertek voltak, — nem menthetők azonban az orosz „Fekete könyv“ adatai. Ma már korántsem a húsz év előtti események céltudatos takargatása és szépítése a türhetetlen és a felháborító!

— Szinte feledésbe merült, hogy akadtak olynnok, akik búsás jutalom és javadalom ellenében arra vállalkoztak, hogy a bűnösöket mentesítsék a súlyos felelősség vádjától. —

Ma az a türhetetlen és felháborító, hogy éppen azok tévesztik meg céltudatosan a közvéleményt, akik arra lennének hivatva, hogy felvilágosítsák! Ezeknek a nagyravágyása, cselszövése és kapzsisága menthetetlenül új háború örvénye felé sodorja Franciaországot! Ezek épúgy ámitanak, hazudnak, a titkos célok érdekében: mint 1914-ben. Ahogy húsz év előtt a cári Oroszországot,

¹⁴⁾ A szerb miniszterelnökség levéltára 1913. 255. sz. 16. Dossié 5. kötet M/7. füzet, D-S. Sazonov: Sechs schwere Jahre. Berlin, 1927. — Dragomir Stefanovics: „Souvenir et documents d'un diplomate Serbe“, 131. oldal. A kézirat 66. oldala.

Szerbiát és azok franciaországi barátait védelmükbe vették¹⁵⁾ —
épúgy szolgálják ma a győzelem haszonélvezőit: Jefticset,
Titulescut, Benest és az ő francia segítőtársaikat, akik
Európában továbbfolytatják a bűnösök munkáját.

*
* *

A szerb kormány sietve tett eleget Sazonov rendelkezéseinek.
Alig kötötték meg a szerb-bolgár békét, Szerbia fegyverbe széli-
totta az új terület katonaköteleseit. Alig két hónap alatt huszonkét
új ezredet szerveztek. Főként a Vardár, Bregalnica, Bitolj, Kossovo
és Ibar tartományokban. Az újoncokat lázas sietséggel oktatták ki.
1914 április 14-én már be is fejezték kiképzésüket.¹⁶⁾ A szerb
vezérkar lázasan tevékenykedett a hadsereg felfegyverzésén. A
kragujeváci fegyvertárakat kibővítették, új felszereléssel látták el
és élére Liège-ből és Saint Étienne-ből hoztak szakértőket.

Az idő sürgetett...

Pasics Putnik fővezérrel egyetértve megbízta vejét, Dragomir
Stefanovicsot, — akkoriban a miniszterelnökség főtitkárát és a
szerb kormány párisi kiküldöttét — hogy a Temps és az „Agence
des Balkans“-on kívül, kezdjen tárgyalásokat bizonyos sajtóköörök-
kel, amelyek felajánlották szolgálataikat Szerbiának. A régi szerb
tradíciókhoz hiven — amelyek fokozottabb mértékben érvénye-
sültek a háború ntán —

Pasics és munkatársai hatalmas jutalék ellenében kisajá-
tították maguknak a fegyverszállítások közvetítését. A
költségeket egy Franciaországban kibocsátott kölcsön
révén biztosították.

1913 november 29-én Stefanovics, a miniszterelnök megbízá-

---

¹⁵⁾ Lásd Nedics tábornok beszédét: (A skopljei III. hadkerület parancs-
nok) 1934 április 14. (Journal Balkan de Skopje 1934 április 15.)

¹⁶⁾ Pasics számára 5 Putnik vajda számára 3% volt biztosítva; 1%-ot ka-
pott a főudvarmester és 1%-ot a pénzügyminiszter.

sából a következő levelet intézte párisi bizalmasához: Edgar Roëlshez, a Temps igazgatójához:

„Belgrád, 1913 november 29. Kedves Uram! A puskák szállítása nagyon sürgős. Ilyen értelemben intézkedjék. Tudassa velem a legrövidebb határidőt, amelyen belül a gyár teljesítheti a rendelést. A fegyverek ára nem haladhatja meg darabonként a 80 frankot, belsértve a jutalékokat is.¹⁷⁾ Kizárólag 1910-es 7 mm-es Mauser-típus jöhet számításba. De Mauser kartelben van az osztrák Steyr-művekkel, ezért nem bíznak nálunk Mauserben, mert végül is Steyr gyárthatná a fegyvereket és ha a politikai feszültség kielesedik, nem vehetnénk át a rendelést. Így történt 1908-ban is...¹⁸⁾ A szállítmányt a francia kölcsönből fedezzük, Mauserrel semmi körülmények között sem szabad tudatni a valódi tényállást...“

Az idézett bizonyíték, komolyságával és lesújtó határozottságával feleslegessé tesz minden magyarázatot. Világossága eloszlat minden költött legendát... Ezt a levelet Stefánovics Dragomir személyesen mutatta meg e könyv szerzőjének 1917 novemberében a párisi szerb követségen.

Stefánovics fényes diplomáciai pályafutása alatt lelke mélyéig megundorodott a pánszerb vezérek féktelen nagyravágásától és telhetetlen kapzsiságától,¹⁹⁾ amely nem riadt vissza a sebesültek és a hadikárosultak javára a szövetséges országokban gyűjtött se-

¹⁷⁾ Bosznia annektálása után Szerbia meg akarta támadni Ausztriát.

¹⁸⁾ Lásd Stefánovics 1921 február 17.-i levelét. — Lásd Pozzi: a „Háború visszatér“ 125. oldal.

¹⁹⁾ „Azzal vádoljuk Veznics miniszterelnököt, hogy 3 éven keresztül visszatartotta a sebesültek számára összegyűjtött 3 millió frankos összeget, Pasicot pedig egy milliós összeg visszatartásáért tesszük felelőssé, amelyet Oroszország adott. (A jugoszláv szoc. dem. párt nyilatkozata 1920 október 13.-án és a szerajevói „Zvono“ c. újság 1913 október 13.-i cikke.)

gélyek eltulajdonításától sem... Stefanovics — aki már meghalt és húsz évig intim barátja volt e sorok írójának — könyörtelenül megbélyegezte a pánszerb vezérek lelkiismeretlenségét. Bűnös könnyelműségük Stefanovicsot élete végéig gyötörték . . .

*

* *

Annyi bizonyos, ha a francia közvélemény tudott volna 1914-ben ezekről a dolgokról: nem lett volna világháború!

XIII. FEJEZET

Az ovatos Románia

Abból az adatgyűjteményből, amely a háborús felelőség kérdését feltárja, a Romániára vonatkozó anyag a legkevésbé ismert.

A titkos iratesomók közül, amelyeket a külügyminisztérium: „Szerbia“ — „A sajtó megvesztegetetősége“ és — „Románia“ jelzéssel tart nyilván, ez az utóbbi, a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot.

Ugyanazokat a sikereket, amelyeket a cári Oroszország — a háború diplomáciai előkészítése közben — szerb oldalon kivívott, iparkodott a románok oldalán is elérni. Már az első balkáni háború győzelmei után akcióba is lépett . . .

Szentpétervárnak az volt a terve, hogy Ausztriát harapófogó-szerűen összezúzza. Ennek a harapófogónak ágait a szerb és az orosz hadsereg — forgópontját pedig: a földrajzi fekvésénél fogva is alkalmas Románia képezte volna.

Szerbia déli- és Oroszország északi támadása mellett, középen Románia biztosíthatta volna a győzelmet.

Láttuk azonban, hogy az ellenségeskedés kezdetén még haboztak és késedelmeskedtek a románok. Nem akartak eleget teüni azon kötelezettségüknek, hogy az osztrák-magyar hadsereget hátba támadják. Ha Románia mindjárt 1914 nyarán közbelép: a monarchia menthetetlenül alul marad.

Románia azonban nem mozdult . . .

Ha Szentpétervár és Belgrád 1914 júliusában megsejthették volna, hogy 18 hónapon keresztül nélkülözni kényszerülnek majd a román katonai segítséget — talán minden másként történik . . .

Az orosz-szerb szövetség a románokra alapította minden előzetes számítását. Ez a számítás csúfos kudarccal végződött, mert a románok éppen abban a kritikus időpontban hagyták cserben szövetségeseiket, amikor azok a gyors döntést kivívhatták volna.

Azok a román államférfiak, akik húsz esztendővel ezelőtt állandóan hangoztatták megbízhatóságukat az orosz és pánszerb nacionalizmus szempontjából és akik hiábavaló bizalmat gerjesztettek maguk iránt —: elsősorban felelősek a világháborúért . . .

*
•

Az első közvetlen megbeszélések az orosz és a román államférfiak között — mint már láttuk — 1912 december 1-én indultak meg. Ez akkor történt, amikor Nikolajevics Miklós nagyherceg Romániában tartózkodott. A közvetítő Take Jonescu volt, akinek havi 1000 rubel-t juttattak szolgálataiért. A nyugtákat a bukaresti orosz követségen a német megszállás alatt találták meg. (Marghiloman volt román miniszterelnök publikálta azokat.¹⁾)

Románia Szilisztria megerősített várost és Dobrudzsa északi részét kérte Bulgáriától jutalmul azért, mert az első balkáni háborúban semleges maradt. Szentpétervár nyomásának hatása alatt azt meg is kapta. Ez az orosz közbelépés volt az első záloga a későbbi barátságnak. 1913 januárjában ugyanis a román vezető férfiak a germánságra támaszkodó addigi politikájukat a pánszlávizmus szolgálatába állították. Nagy része volt ebben nemcsak az orosz befolyásnak, de Szentpétervár párisi barátainak is. Ezek azt tanácsolták Romániának, hogy sürgősen lépjen be a második balkáni-ligába — amelyet Belgrád és Athén alakítottak. — Ez a liga Bulgária ellen irányult . . .

---

¹⁾ Marghiloman: Note Politice 1897—1924 I. kötet Bukarest 1927.

Végleg elhatározott dolog volt, hogy Bulgáriát fel kell áldozni Szerbiának. Jellemző az orosz politika ügyességére, hogy már 1913 elején iparkodott Romániát Szerbia számára megnyerni. Sakkhúzásának az volt a célja, hogy Szerbiának újabb szövetségest szerezzen Ausztria ellen: a tervezett háború esetére, amelyet a két balkáni háború készített elő. Ennek a két balkáni háborúnak sikereit akarták most teljessé tenni az oroszok.

Sazonov úgy számított, hogy az Ausztria-Magyarországgal — 1883 óta szövetséges²⁾ és egy Hohenzollern által kormányzott — Románia közreműködése enyhítené, vagy legalább is csökkentené azt a nyugtalanságot, amelyet egy — Szerbia balkáni hegemoniáját biztosító — bolgár vereség Bécsben előidézett volna. A románoknak Szerbia oldalán való szereplése egyébként megnyugtathatta II. Vilmost is, akit amúgyis elvakított az a tudat, hogy Belgrád másik szövetségeseinek: Görögországnak királynéja, az ő nővére volt.

A belgrádi orosz követet: Hartwig bárót illeti meg a dicsőség ennek a rendkívüli diplomáciai manővernek sikeres lebonyolításáért és keresztülviteléért.

1912 végén már mutatkozni kezdett a Bukarestben tartózkodó szentpétervári ügynökök megvesztegetési akcióinak gyümölcse.

Mindazon politikai és katonai személyek, akik a liberális párttól függtek, így: Take Jonescu és a Bratianu fivérek (Vintila és Jonel), az orosz szövetség zsoldjába léptek. Ujságjaik: a „Románia“, az „Adeverul“ és az „Independance“ révén a román közvéleményt lassankint megnyerték az orosz ügynek, vagy legalább is csökkentették a régi szimpátiákat Ausztriával szemben.

Az orosz megbízottak és a román liberális vezetők közötti tárgyalások az öreg, elgyengült és beteg Károly román király tudtán kívül történtek. Ha a király maga hű maradt is régi barátaihoz, környezetében már mindenki más véleményen volt. A

---

²⁾ Ezt a szövetséget 1913 tavaszán 10 évre megújították.

királyné, Ferdinánd trónörökös, a tábornokok és a román politika vezető tényezői készek mutatkoztak: az orosz óriás védőszárnyai alatt rácsapni a prédára. A Cantacuzenek, Majorescuk és Marghilomanok germánofil pártja napról-napra népszerűtlenebb lett.

Sazonov a háború kitörésének pillanatában már tudta, hogy Románia támogatni fogja. Megfizetett érte pénzzel és ígérettel...³⁾

Biztosítékai voltak, hogy Bratianu és Take Jonescu, — akik pár hónap óta az orosz követség támogatásával ismét a hatalom birtokosai lettek Bukarestben, — nem fogják Ausztriával szemben vállalt kötelezettségeiket teljesíteni. Sazonov tudta, hogy népszerű, királyellenes kijelentésekre támaszkodva Szentpétervár és Belgrád pártjára kell állniok.

Vajjon a francia kormány résen állt-e? Igen! Épen úgy, mint a londoni és a római kormányok is résen állottak.

Mindhárom kormány, diplomáciai képviselői és titkos ügynökei révén, tüzetesen informálva volt az új román orientáció okairól.

Különösen tudta ezt a Quai d'Orsay. 1913 nyara óta ismerte a bukaresti bizalmas táviratok kulcsát. Tudott mindent 1914 júliusában az oroszok utolsó 30 hónapi bukaresti tevékenységéről és arról a buzgalomról, amelyet Blondel francia követ fejtett ki. Annak ellenére, hogy a francia diplomáciai lvéltár hozzáférhetetlen, sok adata mégis napfényre került. Raymond Poincaré birtokában ugyanis megvoltak a külügyminisztériumhoz érkezett sürgönyök, levelek, bizalmas jelentések másolatai. Ezeket ő politikájának és személyének védelmére magához vette.

Az orosz, osztrák és német forradalmak révén nyilvánosságra jutottak a diplomáciai akták. A francia köztársaság egykori elnöke által publikált adatok teszik lehetővé, hogy sok homályt eloszlassunk és sok bizonytalan feltevést igazoljunk.

Aggály nélkül állíthatjuk, hogy a francia vezető férfiak tudtak

---

³⁾ R. Poincaré: *L'Invasion* 33. oldal. M. Paléologue 376—380. sz. sürgönye.

Sazonov bukaresti ügynökeinek 1912 októberétől 1914 júliusáig (a háború kitöréséig) folytatott osztrákellenes akciójáról.

Lehet, hogy néha megkésve és nem elég alaposan — de lényegében mindig és mindent tudtak. Nem állítható, hogy helyeselték az orosz politikát, hiszen maguk is megijedtek tőle. Óvták Oroszországot a felidézett veszélytől és a béke megzavarásától. De ennél többet nem tettek sem a katasztrófa elhárítására, sem az ország biztonságának érdekében.

Nem hibáztatták — aminthogy kellett volna — pl. Blondel bukaresti francia követet azért, mert nyíltan csatlakozott orosz kollégájának osztrákellenes agitációjához.⁴⁾ És azért sem, mert elkövette azt a tapintatlanságot, hogy elment megtapsolni 1914 március 19-én André Tardieu bujtogató előadását.

Poincaré beismerése szerint: a francia kormány ismerto Oroszország szerepét. Az orosz politika műve volt kezdetben az 1912 március 13-i szerb-bolgár szövetség záradéka és ezen: „Ausztia elleni szerződés”⁵⁾ titkos pontjainak megszővegezése. Később pedig az 1913 január 1-i szerb-román szövetség létesítése. Franciaország még sem lépett közbe erősebb eszközökkel a béke érdekében.

Különösen Poincaré tudott mindent Oroszország szándékairól, tevékenységének módszereiről és azokról a szövetségekről, amelyekkel már rendelkezett, vagy amelyeket még biztosítani akart.

Poincaré mindenkinél jobban volt informálva arról a közvetítőszerepről, amelyet a francia sajtó legbefolyásosabb személyiségei: André Tardieu, Edgar Roëls, Charles Humbert, Auguste Gauvain, Gaston Calmette, Eugène Lautier; Sazonov és a pánszerbek zsoldjában játszottak. Ismeretes volt előtte a „Temps”-nak és fiókválla-

---

⁴⁾ „Amilyen mértékben növekszik az ellenséges hangulat Ausztia-Magyarországgal szemben, — annyiál inkább nyilvánvaló lesz, hogy ez az ellenséges viszony a Blondel által támogatott orosz ügyüökök befolyásának köszönhető... A francia követ rendkívül tevékeny és meg kell állapítanom, hogy siker koronázza munkáját”. (Gróf Waldburg, bukaresti német ügyvivő 66. számú sürgönye 1913 szeptember 16-ról. — Német levéltár.

⁵⁾ R. Poincaré: A balkán lángokban.

latának az „Agence des Balkans“-nak, az orosz és a szerb célok érdekében kifejtett működése. Poincaré pl. kezdettől fogva tudott — és ezt ő maga ismerte be e mű szerzője előtt 1917-ben — azokról az összegekről és azoknak pontos nagyságáról, amelyeket Belgrád, Athén és Bukarest fizetett Edgar Roëlsnek, az „Agence des Balkans“ igazgatójának. Tudta, hogy ez a pénz a „lelkiismeret csillapításának“ szolgálatára volt szánva.⁶⁾

A Quai d'Orsay ismerte a sürgönyök tartalmát, amelyeket a „Tems“, az „Agence des Balkans“, a „Figaro“ a „Gaulois“, a „Republique Française“ a külföldtől kapott. A titkos sürgönyök tartalmát — így a szerb követség sürgönyeit is — a rejtejel birtokában megfejhették.

A szerb titkos írás kulcsa 1912 október első fele óta a francia titkos szolgálat birtokában volt és ennek segítségével nyugodtan dolgozhatott a „Cabinet Noir“.⁷⁾

A francia államférfiak közül — talán Louis Barthout kivéve — senkisé volt jobban informálva, mint Poincaré. Ő tudott arról az engesztelhetetlen és mélyreható diplomáciai küzdelemlről, amelyet 1909-től 1914-ig Oroszország: Kelet-Európában és a Balkánon folytatott.

Amikor pl. Take Jonescu 1913 január elején Poincaréval, annak Commandant Marchand-utcai lakásán többek között közölte, hogy: „Soha Franciaország, sem a szövetségesek nem kerülhetnek szembe a román hadsereggel“,⁸⁾ a román politikus semmi olyant nem tudott mondani házigazdájának, amit az már régen ne tudott volna!

Mindamellet Take Jonescu még sok olyat mondott ezen a napon Poincarénak, amit ez nem tartott ajánlatosnak továbbadni.

Bejelentette Taek Jonescu a Belgrád és Bukarest közötti tárgyalásokat. Beszámolt azokról a kölcsönös kötelezettségekről, ame-

⁶⁾ A háború visszatér. 164—165 oldal. (Francia kiadás.)

⁷⁾ „A titkos írás kulcsának segítségével többször rájöttem az eseményekre“... (R. Poincaré: Európa fegyverben. 97. oldal.)

⁸⁾ R. Poincaré: A Balkán lángokban 36. oldal. — Take Jonescu: „Les Origines de la guerre, Paris 1916. 22. oldal.

lyeket a tárgyalófelek magukra vállaltak arra az eshetőségre, ha Ausztria Szófia érdekében közbelépne.

Take Jonescu nem titkolta azt sem —, ezt is maga Poincaré ismerte be e munka szerzőjének — hogy az osztrák orosz összeütközés kitörni készül. És, hogy ebbe a konfliktusba Románia „területi aspirációinak megvalósítása céljából“ Ausztria ellen fog beavatkozni . . .

Az amit a franciák tudtak tudták jövőendő ellenfeleik is . . .

Berlin és Bécs — diplomáciai képviselői és titkos ügynökei révén — pontos értesülést szerzett a román körökben egyre jobban növekvő és egyre agresszívebb orosz propagandáról, amely már a király környezetéig is eljutott.

Egyébként a két germán hatalom közül Németország volt az, amelyik mindenről jobban volt értesülve. Kiküldött bizalmi emberei még a román kormány és a miniszteri személyzet körébe is beférkőztek. Pénzt fogadtak el a cári uralomtól, hogy azután cserbenhagyják megvesztegetőjüket.

1914 április 18-án pl. von Jagow német külügyi államtitkár ezt közölte Tschirschky bécsi birodalmi nagykövettel:

„Boldiman (Románia berlini követe) éppen most adta tudtomra Bratianu megbízásából, hogy a bukaresti orosz követ egymillió rubel megvesztegetési alap fölött rendelkezik. Az orosz ügynökök és támogatóik — mondotta Boldiman — a társadalom minden rétegében szorgalmasan munkálkodnak.⁹⁾

Bratianu ugyanakkor, amikor így tájékoztatta Németországot: havi 5000 frankot küldött Párisba az „Agence des Balkans“-nak,

és minden jót kívánt André Tardieunak: bukaresti értekezéséhez. Bratianu kétszínű viselkedése méltó volt egy jó románhoz. Ami

---

⁹⁾ Távirat 1914 április 18. Német diplomáciai levéltár.

még cifrább: ő látta el az orosz agent provocateur: Catarau bukaresti katonai akadémiai tanárt egy kis útravalóval, hogy a debreceni magyar püspökség felrobbantása után Egyiptomba menekülhessen.¹⁰⁾

Mindamellett csak 1914 júniusának második felében pecsételték meg véglegesen — ha nem is hivatalosan — az Ausztria-Magyarország ellen irányuló orosz-román antantot. Pontosan öt nappal a szerajevói merénylet előtt! Ez a szövetség, Szerbia közbenjárására, már 1913-ban megvolt elvileg kötve. Végleges formát mindazonáltal csak akkor öltött, amikor II. Miklós, Sazonov kíséretében meglátogatta a román királyi családot.

Mindez persze Károly király tudta nélkül történt. Tudták ugyanis, hogy a király mennyire nagyrabecsüli Ferenc Józsefet és határozottan ellenezné a szövetség megkötését. Csak a királyné és Ferdinánd trónörökös voltak mindenbe beavatva.

A további fejlemények már: drámai gyorsasággal alakultak.

*

* *

1914 június 16-án egy diplomáciai ebéd után Bratiann azt indítványozta Sazonovnak, hogy látogassák meg a románlakta vidékeket.

„Bratianu — meséli emlékirataiban az orosz külügyminiszter — autón elvitt magával egész a határ egy bizonyos pontjáig, melynek nevét már elfelejtettem. A magyar őrszemek ámulatára kocsink átment a határon és magyar területen folytatta útját. Mialatt Erdélyen keresztübatoltunk, ugyanaz a gondolat foglalkoztatott mindkettőnket: t. i. hogy mi most tulajdonképpen román földön vagyunk, amely felszabadulását várja a magyar iga alól.”¹¹⁾

Másnap Sazonov, Take Jonescuval és Filipescu tábornokkal,

---

¹⁰⁾ Marghiloman volt román miniszterelnök: *Note Politice 1897—1924*. I. kötet 537. oldal. Bukarest 1927.

¹¹⁾ D. S. Sazonov: *Hat nehéz év*. Berlin 1927. 136. oldal.

a román nemzeti párt elnökével tárgyalta. 19-én a szinajai kastélyban folytatta a 16-án megkezdett tárgyalást Bratianuval.

Végre 23-án, közvetlenül Bukarestből való elutazása előtt az orosz külügyminiszter felszólította Bratianut, terjessze elő azokat a feltételeket, amelyek mellett Románia hajlandó katonai támogatást nyújtani Ausztria-Magyarország ellen.¹²⁾

Bratianu kész elhatározással állott elő . . .

Románia egész Erdélyt, a magyar Bánátot és az osztrák Bukovina felét kéri azért, hogy Szerbiát és Oroszországot támogattja Ausztria-Magyarország ellen. Ezenfelül Oroszország tartozik garantálni Románia területi integritását, fedeznie kell továbbá felgyverkezésének költségeit is.¹³⁾

Sazonov azonnal elfogadta a feltételeket.

Június 24-én Take Jonescu egy titkos táviratban értesítette a „Temps“-nál levő barátait: André Tardieut és Edgar Roëls, a tárgyalások sikeres kimeneteléről.

„Teljes megegyezés Sazonov és Bratianu között. Tegnap lefolyt beszélgetés alkalmával megkötve a közös érdekeknek legjobban megfelelő szerződés. Elismerve Románia jogos követelése Erdélyt, Bánátot és Bukovinát illetleg. Részletes felvilágosítás jelenleg nem adható. Levél követési futár által megy“ . . .

A részletes és nyílt tájékoztatás nem lett volna kívánatos. Felhívta volna az európai kormányok figyelmét és a francia közvéleményt. — Valóban semmiféle további felvilágosítás nem is

*
* *

történt.

Húsz év óta állítják hivatalos és félhivatalos történetíróink —, valahányszor a háborús felelősségről és a háborús bűnök megállapításáról van szó — hogy Románia önként, a francia ügy igaz-

¹²⁾ D. S. Sazonov: Hat nehéz év. Berlin 1927. 137—138. oldal.

¹³⁾ D. S. Sazonov: Hat nehéz év. És „Memorandum a cárnak“ 1914. jun. 24. Orosz diplomáciai levéltár.

ságáról meggyőződve, „faji rokonságtól és faji szimpátiától áthatva“ csatlakozott a franciákhoz! Szolgáltassunk azonban igazságot Poincarénak — aki ha nem is vallotta be a valóságot — legalább nem csatlakozott a legendacsinálókhoz . . .

Az igazság az, hogy Románia kizárólag azért állott a háborúban a franciák oldalára, mert számított a francia győzelemre és mert formális szerződések kötötték a cári Oroszországhoz. Csatlakozásának főoka azonban területi igényeinek kielégítése volt. Tetek és okmányok minden kétséget kizáróan bizonyítják ezt . . .

Ha Románia 1918 május 8-án cserbenhagyta a franciákat és békét kötött Ausztria-Magyarországgal, ezt csak azért tette, mert azt hitte, hogy előbb a rosszabbik részt választotta. 1918 november 8-án ismét visszatért a franciákhoz — amikor galád módon megtámadta Mackensen visszavonuló seregét. Ezt is csak azért tette, hogy oszlezhasson a zsákmányon, miután mégis a franciák győztek.

Amikor a háború kitört, Románia már hónapok óta Oroszország szövetségese volt.

Maga Bratianu dicsekedett ezzel 1919 február 1-én a trianoni békekonferencián tartott felszólalásában, amikor is így kiáltott fel: „Románia már a háború első napján sem volt semleges“.¹⁴⁾

„Eleve elhatároztuk Ferdinánd királlyal — mondotta néhány perccel később — hogy a központi hatalmakkal 1918 mjus 8-án Bukarestben megkötött békét csak addig fogjuk tiszteletben tartani, ameddig érdekeink úgy kívánják.“

— Ezt a fogadalmukat a románok pontosan be is tartották! —

1919 február elseje arról emlékezetes még, hogy Clemenceau, akit a román államférfi beszéde módfelett felingerelt, heves szemrehányást tett Bratianunak ezért a „békéért“, amelyet:

„becstelen gyávaság“-nak minősített.

---

¹⁴⁾ Jegyzőkönyv az 1919 febr. 1—2-i békekonferenciáról. Külügyminisztériumi levéltár III. Sekció. 37. lap. 16. iratcsomó — Hunter-Miller; My diary Washington 1929.

Az 1914 júliusának utolsó napjaiban lejátsszódott események: főként Olaszország állásfoglalása, valamint a teljes egyetértés London és Páris között, arra a meggyőződésre juttatták a román államférfiakat, hogy a központi hatalmak feltétlenül elvesztik a háborút, miután az összes európai nagyhatalmak szövetsége, zárt falanszéként sorakozott fel ellenük. Ezek az okok, voltak olyan súlyosak, hogy Románia a „győztes” oldalára álljon . . .

1914 július 31-én este 8 órakor: Diamandi szentpétervári román követ értesítette — Bratianu miniszterelnök megbízásából — Sazonov orosz külügyminisztert, hogy Bukarest teljesíti Oroszország minden kérését és elfogadja összes ajánlatait. Tudomására adta egyuttal Sazonovnak, hogy Bratianu szavatol Károly király ellenállásánk megtöréséért is.

Másnap a „Tems” bukaresti levelezője, Edouard Tavernier, egy számsjeles táviratban megerősítette ezt a hirt André Tardieunek — a „Tems” külpolitikai rovatvezetőjének — és Edgar Roëlsnek, az „Agence des Balkans” igazgatójának. Ennek a táviratnak a másolata megvan a Quai d’Orsny levéltárában és megtalálható a titkos írás kulcsával együtt Poincaré iratcsomóiban is.

Bratianu egyetlen feltétele az volt, hogy időt nyerjen a román hadsereg lőszeranyagának kiegészítésére és a bukaresti „négy-szögerődtmény” megerősítésének befejezésére.¹⁵⁾

Augusztus 1-én Diamandi megtáviratozta Bratianunak az orosz külügyminiszter hozzájárulását.

Augusztus 7-én Sazonov eljuttatta Izwolszkyhoz az orosz-román szövetség tervezetének végleges szövegét, azzal a határozott utasítással, hogy azt a francia kormány felülbíralata céljából Párisban terjessze elő.

Ezt a nagyjelentőségű szerződés-tervezetet ez a könyv hozza először nyilvánosságra. Érdekes, hogy eddig minden hivatalos törtenetíró, elsősorban Raymond Poincaré, elhallgatta.

Ime a szövetségi szerződés végleges szövege:

---

¹⁵⁾ Ez volt a neve annak a megerősített vidéknek, amely Bukarestet a Duna felől védte.

„Románia kötelezi magát jelen szerződés aláírásával egyidejűleg, hogy egész haderejével résztvesz abban a háborúban, amelyre Oroszország vállalkozik Ausztria-Magyarország ellen — . . . Oroszország pedig kötelezi magát, hogy addig nem köt békét Ausztria-Magyarországgal, amíg a kettős monarchia a románok által lakott tartományait át nem engedi Romániának“ . . .¹⁶⁾

Augusztus 3-án Izwolszky, a párisi orosz nagykövet megtáviratozta Szentpétervárra Franciaország teljes hozzájárulását.

Poincaré megemlékezik erről az eseményről emlékirataiban, de az ő idevonatkozó feljegyzései nem fedik a valóságot! Pedig Izwolszky személyesen közölte Sazonov táviratát augusztus 7-én este 9 órakor. A francia minisztertanácsot Viviani csak augusztus 8-án reggel tartotta meg.

Poincaré emlékirataiban, augusztus 7-i keltezéssel írja: „Sazonov még más diplomáciai kombinációkat is elárult. Javasolja, hogy Romániának: területi integritása biztosításán felül, Erdély és Bukovina legnagyobb részét is fel kell ajánlani“ . . . — Nekem az a meggyőződésem, hogy a keleti népességnek, akárcsak az élő medve bőrének ez a határidőre való eladása, mégiscsak gyerekesen kalandos dolog.“¹⁷⁾

Talán jobb lett volna, ha a köztársaság volt elnöke a történelmi hűség kedvéért hozzáfűzi ehhez a későn elhangzott személyes megjegyzéséhez Sazonov sürgönyét és Viviani utasításait, amelyeket a szentpétervári francia nagykövetnek adott . . .

*
* *

---

¹⁶⁾ Birodalmi levéltár Szentpétervár. 1914 aug. 7. Fekete könyv. — D. 5. Sazonov: Hat nehéz év.

¹⁷⁾ R. Poincaré: Az invázió 33. oldal — Maurice Paléologue sürgönye 376. és 380. szám.

Még a volt köztársasági elnök is: Sazonov kezdeményezésének és ötletszerű elhatározásának tulajdonította az orosz-román megegyezést. Még az ő szemében sem volt ez más, mint „gyerekes” és meggondolatlan „ötlet”. Márpedig ezeket az ötleteket Poincaré eléggé megszokhatta. Éppen ő volt az, aki első kézből és részletesen értesült a július 31-i Sazonov—Diamandi-féle megbeszélésről és az annak alapján létrejött szövetség hivatalos szövegéről. Tndott Oroszország háború előtti izgató propagandájáról, melyet Románia területén folytatott. Ismerte a francia követ támogató munkásságát is és az elért eredményeket.

Poincaré nem is tagadja, hogy tudomása volt Sazonov augusztus 7-i sürgönyéről. Ő sokkal okosabb, semhogy tényeket tagadjon. De azért mégis tartózkodik a sürgöny szövegének közlésétől!

Mintahogy egy szót nem szólt azokról a biztosítékokról sem, amelyeket Románia: Franciaországtól, Angliától és Olaszországtól követelt azirányban, hogy Oroszország ígéreteit, a maguk részéről is kötelezőknek ismerjék el.

Franciaország, Anglia, Olaszország és Oroszország — az 1916 augusztus 17-én megkötött titkos szerződés értelmében: — kötelezi magát, hogy a békeszerződés, az Osztrák-Magyar Monarchiának mindazon területeit, amelyeket a negyedik cikkely részletez, a román királysághoz fogja csatolni.¹⁸⁾

A románok zsaroló fellépése olyan botrányos méreteket öltött, hogy a szövetségesek mellének szegzett revolver¹⁹⁾ igen rossz vért szült az illetékes körökben. Albert Thomas 1917-ben Szentpétervárott nyíltan a szemébe is vágta Take Jonescu egyik ügynökének:

„Ne tulajdonítsanak túl nagy fontosságot annak, hogy maguk bennünket követeléseik elismerésére kényszerítettek, mert kötve

¹⁸⁾ „Románia a békekonferencia előtt”; Documents de la Conférence. (Hivatalos román kiadás) Páris 1919. Annexe A. 6

¹⁹⁾ Victor Tilea: „L'activité diplomatique de la Roumanie de novembre 1918 à Mars 1920: Bucarest 1922.

hiszem, hogy a békekonferencia tiszteletben tartaná ezt a megalapodást.“²⁰⁾

Poincaré elhallgatta a dolgot . . .

Mások viszont — akik azt tüzték ki célul, hogy megakadályozzák a mult eseményeinek helyes megvilágítását és a jelenlegi helyzet okainak felderítését — szándékosan az igazság ellenkezőjét állítják.

Raymond Recouly például ezt írja:

„A román közbelépés majdnem Oroszország akarata ellenére történt . . . mert nem sok reményt fűztek a román szövetséghez.“ Ez különben is olyan ügy volt, amely „nem érdekelte az oroszokat.“²¹⁾

Mielőtt ezt az állítást elfogadnánk, jegyezzük meg jól: Recouly rosszul tette, hogy nem olvasta el gondosabban Poincaré idézett művének idevágó részeit. Ezekben ugyanis be van bizonyítva, hogy a cárizmus nagyon is nagy súlyt fektetett a román közbelépésre, hiszen fáradhatatlan kitarással²²⁾ munkálkodott Bukarestben, amíg Románia elhatározta végre, hogy „megtartja szavát“. Ha a románok közbelépése az „oroszokat nem érdeklő ügy“ lett volna, akkor miért ragaszkodtak hozzá?

Miért intrikáltak, miért fenyegetőztek, és miért sietteték annyira Romániát?

Ki hozta volna létre ezt a szövetséget, ha nem az oroszok?

Annak a legendának — mely Románia önkéntes közbelépéséről regél — kettős célja van: Leleplezni és letagadni a valódi tényállást! 1. Ha bevallanák a francia közvéleménynek, hogy az osztrákellens szövetség Oroszország és Románia között már a háboru előtt létrejött, akkor kiderülne, hogy Oroszország előre megfontolt szándékkal cselekedett a háború megindításakor: Oroszországra hárulna tehát elsősorban a felelőség az 1914-es katasztrófáért . . . 2. Ha előre bejelentették volna azokat a feltételeket,

²⁰⁾ Take Jonescu: *Politica Externa o Romaniei*: Bucarest, 1920.

²¹⁾ R. Recouly: *A nagy háború története*. 210. oldal.

²²⁾ Maurice Paléologue 455. számú sürgönye.

amelyeket Románia a „jog háborújában“ való részvételéért a szövetségeseknek szabott — ezzel beismerték volna, hogy a béke által Romániának juttatott ú. n. „visszacsatolt országrészek“ nem egyebek erőszakos, önkényes hódításnál . . .

Valóban: sem Sazonov 1914 augusztus 7-i sürgönyében, sem Poincaré nyolc évvel később megjelent munkájában nincsen szó „visszacsatolás“-ról. Éppen ellenkezőleg: „területátengedések“-ről történik említés.²³⁾ — Sazonov még hozzá erőszakkal és követelendő „területátengedésről“ beszél. Az 1916 augusztus 17-i titkos szerződés pedig kimondottan „annexió“-ról, tehát bekebelezésről tesz említést. —

*
* *

Ezért a fogalomcseréért Franciaország drága árat fizethet még . . .

Mielőtt még a Sazonov által előkészített és a francia kormány által jóváhagyott orosz-román szerződést megpecsételték volna a franciák, határaikon vereséget szenvedtek és a tannenbergi ütközet is lezajlott már . . . .

A németek Páris felé nyomultak . . .

Bratianu a németek sikerének hatása alatt, azonnal elódázta kötelezettségeinek teljesítését. Sazonov felhívására Blondel francia követ közbelépett Bratianunál, aki erre azt felelte, hogy az európai konfliktus jelenlegi fázisában, Romániának minden erejét a balkáni egyensúly fenntartására kell fordítania.²⁴⁾

A marnei győzelem, és a lemergi orosz sikerek kellettek ahhoz, hogy a román miniszterelnök végre figyelembe vegye párisi követének, Lahovárynak szemrehányásait, melyek szerint most már lehetetlen tovább halogatni a román beavatkozást.

²³⁾ „Oroszország kötelezi magát, hogy nem köt békét Ausztria-Magyarországgal amíg a románok által lakott tartományokat át nem engedik Romániának“ (Az orosz-román szövetség terve. Sazonov 1914 augusztus 7.)

²⁴⁾ Maurice Paléologue sürgönye 424. szám.

Április 31-én Lahováry közölhette Poincaréval a román hivatalos körök kedvező pálfordulását:

„E pillanatban kaptam — írta a köztársasági elnöknek — feleségemtől Bukarestből egy tegnap feladott táviratot. Ezt mondja benne: „az előkészületek, amelyekről levelem megemlékezett, megbeszélés alatt állanak. Remélem, hogy megkapom az első pénzküldeményt.“ Ez közönséges nyelven annyit jelent, hogy közeledik az általunk óhajtott fordulat ideje.“²⁵⁾

Edgar Roëls, ezt táviratozta intim barátjának, Take Jonescunak Bordeauxból, ahova a háború „kellemetlenségei“ elől elrejtőzött:

„Ha Románia meg akarja kapni azt, amit neki megígértünk, rögtön el kell magát határoznia. A béke két hónap alatt létrejön és Bratianunak meg kell értenie, hogy a neki tett ígéreteket csak az esetben, tartják majd be, ha Románia közreműködik a győzelem kivívásában. Itt csodálkoznak azon, miért habozik oly soká, hogy ígéreteit betartsa.“²⁶⁾

Fenti sürgöny megtette a kellő hatást Bratianunál.

A rossz kezdés ellenére nem látszott már valószínűtlennek a hármass-antant győzelme. Franciaországban a német csapatok visszavonulóban voltak — Az orosz fronton az osztrák-magyar csapatok hátráltak — Potiorek osztrák tábornagy Szerbiában vereséget szenvedett — Ugyanekkor Romániában, Oroszország ügynökei kiáltványokkal dolgoztak: Károly király és a Majorescu — Cantacuzeno — Marghiloman — vezetése alatt álló németbarát politikai frakció ellen . . .

„Filipescu, az egykori román hadügyminiszter — táviratozta Párisba a bukaresti francia követ — a mozgalom élére állt. A román kormány a hét vége előtt el fogja

---

²⁵⁾ R. Poincaré: Az invázió: 224. oldal.

²⁶⁾ Távirat Take Jonescunak: Bordeaux 1914 szeptember 15. Az „Agence des Balkans“ levéltára SR. 11/37.

rendelni a mozgósítást és mellénk fog állni. A királynak ezt el kell fogadnia, vagy le kell mondania.²⁷⁾

Szeptember 12-én Bratianu, a minisztertanács, a trónörökös és Avarescu vezérkari főnök megbízásából: a haldokló uralkodóhoz utazott Szinájába, hogy tudomására hozza a Szentpétervárral — tudtán kívül — kötött szerződéseket és kikényszerítse tőle az általános mozgósítás elrendelését.

De Károly király, akit már úgyszólván bántott az, hogy nem tudott eleget tenni Ausztriával szemben szövetségi kötelezettségeinek, nem volt hajlandó a monarchia elleni mozgósításra. Még volt annyi ereje, hogy Bratianut elutasítsa.

Szeptember 15-én a nyomasztó pénzzavarokkal küzdő királyné és a trónörökös is közbelépett, ami a királyt nagyon elkeserítette.

Szeptember 19-én Bratianu újból Szinájába utazott,²⁸⁾ hogy a kérdést végleg elintézzze az uralkodóval. Az ezt megelőző napon pedig háborús beavatkozást sürgető kiáltványokat jelentetett meg Bukarest utcáin. Bratianu annyira biztos volt a dolgában, hogy megbízta Blondel francia követet: közölje kormányával, hogy Románia közbelépése most már csak órák kérdése.²⁹⁾

Szeptember 23-án Bratianu leverten tért vissza Bukarestbe. „Fel volt háborodva azon a fogadtatáson, amelyben Szinájában részesült.”³⁰⁾ Most már arra határozta el magát a román miniszterelnök, hogy Ferdinánd trónörökössel, Take Jonescuval, az orosz követtel és Blondel francia követtel egyetértésben: a királyt lemondásra bírja.³¹⁾

A halál megkímélte az uralkodót ettől a megaláztatástól. Október 4-én álmokorba esett és október 10-én elhunyt.

Bratianu október 7-én, amikor már biztos volt abban, hogy a király órái meg vannak számlálva, aláírta azt a szerződést, ame-

²⁷⁾ Blondel sürgönye 109. szám.

²⁸⁾ Sürgöny 129. szám. — R. Poincaré: Az invázió 318. oldal.

²⁹⁾ Blondel sürgönye 132. 139. szám.

³⁰⁾ Blondel sürgönye 139. szám.

³¹⁾ Blondel francia követ sürgönye 140. szám.

lyet Sazonov és Diamandi már augusztus 8-án parafáltak Szentpétervárott — de amelyet a maga részéről az adott körülmények miatt nem állott még módjában megerősíteni. Október 7-én este a „Temps“ levelezője informálta az eseményről Edgar Roëlst. Ugyanakkor a francia, az angol és a szerb követ közölte a szerződés szövegét kormányával.³²⁾

Október 9-én a német kormány mindent megtudott Sukhomlinov orosz hadügyminiszter jóvoltából, aki árulónak bizonyult.

Joggal kérdezhetnénk, miért várakoztatott magára Románia két éven keresztül, amíg végre résztvett a háborúban?

Milyen okok készíthették vezetőit erre a hosszú huzavonára?

Milyen más ismeretlen tényező béníthatta meg elhatározóképességét? . . .

Semmiféle kulisszatitok!

Két végtelenül egyszerű dolog tartotta vissza a románokat a beavatkozástól.

Mindenekelőtt tökéletesíteni akarták hadfelszerelésüket és hatalmas badianyagkészleteket kívántak felhalmozni. Ez a felkészültségük azonban nem gátolta meg katonáikat abban, hogy az első alkalommal, mihelyt ellenséggel kerültek szembe: futásnak ne eredjenek: akár bolgár, akár német ellenségről volt szó.

Ennek a hősiességnek tulajdonítható Brussilow hirhedt mondanása:

„A románok számára a háború úglátszik annyit jelent, mint megfutamodni“ . . .

De volt egy másik ok is, amely végett semlegesekek maradtak: minden román hasznot akart u. i. húzni a bosszú semlegességéből. Közéleti férfiak, sőt még a kormány tagjai is felcsaptak üzletembereknek. Az utolsó pillanatig ki kellett használni a konjunkturát.

³²⁾ „1914 október 8-án éjjélkor sürgönyileg értesítette a bukaresti francia követ Pasicsot, aki Nisiben tartózkodott, hogy Bratianu végre aláírta előző nap délelőtt 10 órakor az orosz szövetségi szerződést. Nagy megkönnyebbülés volt ez számunkra . . . De ismerve Bratianu kétszínűségét, féltünk, hogy visszavonja ígéretét, melyet Diamandi útján tett két hónap előtt Sazonovnak“ (D. Stefanovics volt szerb külügyminisztériumi főtákar: Souvenirs et Documents d'un Diplomate serbe.

A legmagasabb áron adtak el gabonát, marhát, gyapjút, petróleumot. Nyakra-főre szállítottak azoknak az országoknak, amelyeket jól kizsákmányolhattak.³³⁾

„A háboru hiénái közül a románok a legaljasabbak — mondotta 1918 októberében Clemenceau. — Franciaország szövetségesei voltak és ennek ellenére két esztendőn keresztül úgy viselkedtek, mintha a németekhez tartoznának. Milliókat harácsoltak össze az ellenségnek eladott gabonából és petróleumból . . . Sosem fogok beleegyezni — tette hozzá —, hogy valaha is megujtsuk azokat a szerződéseket, amelyeket arra az esetre kötötünk velük, ha Franciaország oldalán hajlandók verekedni.“³⁴⁾

1918 december 22-én — a békekonferenciát megelőző napon — Clemenceau nyersen az arcába vágta Antonescu párisi román követnek, Lahovary utódjának: „a mult a multé ugyan, de semmiesetre sem tehető jóvá!“³⁵⁾ A tigris ezzel a kijelentésével a románok kettős árnlására célzott: a háboru első tizennyolc hónapja alatt elkövetett passzív- és az 1918 május 18-án megkötött különhéke alkalmával elkövetett aktív árulásra . . .

*
* *

A románok tisztában voltak azzal, hogy a nagy háború, amelyben orosz szövetségük oldalán részt kellene venniök: halálosan komoly dolog. Korántsem hasonlítható ahhoz a szinpadias háborúsdihoz, amelyet 1913 júliusában az akkor tehetetlen Bulgáriával szemben folytattak. Megvoltak ijedve — féltek. Főleg az rémítette őket, hogy teljesen egyedül kell harcolniok Bulgária ellen.

³³⁾ Ausztria és Németország azért nem támadta meg Romániát — amikor megtudta az oroszokkal kötött szövetségét, mert szüksége volt rá gazdasági okokból. MM

³⁴⁾ R. Poincaré: Győzelem és fegyverszünet. 69. oldal.

³⁵⁾ R. Poincaré: Győzelem és fegyverszünet. 460. oldal.

Az idő múltott. 1915 februárjában Bratianu ezt mondotta Franciaország bukaresti követének:

„Elérkezik majd a pillanat, amikor Románia is hareba indul — de az orosz vereségek és Bulgária magatartása egyelőre arra kényszerítenek bennünket, hogy egy alkalmasabb időpontra várjunk.“⁸⁶⁾

Amikor pedig Oroszország bukaresti követe diszkrétén figyelemztette Romániát, vállalt kötelezettségeinek teljesítésére, Bratianu megdühödött:

„Semmi biztosat nem ígérhetek — felelte — és ha ez a folytonos sürgetés meg nem szűnik, válaszuk nemleges lesz . . .“⁸⁷⁾

Oroszország meddő erőlködései után, katonai megszállással volt kénytelen fenyegetőzni. Ez végre használt. Ellenkező esetben Románia sosem tartotta volna be 1914 október 7-én tett ígérését — mintahogy megszegte annakidején Ausztriának adott szavát is. Egy-egyében az orosz megszállás veszedelme sem hatott volna. Szükség volt egyéb tényezőkre is, amelyek a románokat 1916-ban végre elhatározásra bírta. Elsősorban Olaszország hadüzenete bátorította fel őket. Hozzájárult ehhez még, hogy árukészleteik fogyófélben voltak. Sem gabonát, sem állatokat, sem petroléumot nem szállíthattak többé Ausztria-Magyarországnak és Németországnak.

1915 januárjában a külügyminisztérium gazdát cserélt Bécsben: Berchtold grófot, Burián báró váltotta fel. Ez a változás annyira nyugtalanította Romániát, hogy döntenie kellett . . . Félte, hogy Burián — aki tudott mindazokról a kötelezettségekről, amelyeket Sazonov vállalt Bukaresttel ~~magában~~ — különbeke megkötését fogja ajánlani Oroszországnak, amelynek fejében meghagynák Magyarországnak Erdélyt és a Bánátot, Ausztriának pedig Bukovinát. Ez volt az a három tartomány, amelynek Romániához való csatolását garantálta az 1914 októberi orosz-román

⁸⁶⁾ Blondel sürgönye 79—80 szám — Quai d'Orsay levéltára.

⁸⁷⁾ Paléologue szentpétervári francia nagykövet sürgönye: 455. szám.

szerezés.³⁹⁾ De Burián báró párisi és szentpétervári puhatolódzásai gyors kudarcra végeztek, ami csakhamar megnyugtatta a román illetékes köröket.

A román érdekek védelmében: Bratianu és Take Jonescu befolyásos francia barátai, erős nyomást gyakoroltak a francia kormányra. Ugyanezt tették 1917-ben amikor a monarchia uralkodója IV. Károly különbéke ajánlatot tett Franciaországnak...

*
* *

A románok csalfa ígéreteikkel beugratták Oroszországot, hogy mindent kockára tegyen — A szerbeket, viszont az osztrák ultimátum idején azzal biztatták, hogy ne engedjenek „nemzeti becsületükön csorbát ejteni. Nyilvánvaló, hogy ezért a kétszínű magatartásukkal elsősorban járultak hozzá a katasztrófa kirobbantásához.³⁹⁾ Tevékenységük pusztá taktikázásban merült ki. Mikor aztán végül bekapcsolódtak a háborúba: a fronton és a tűzvonalban úgy viselkedtek, mint a nyulak — harctéri vereségük után pedig úgy, mint az árulók.⁴⁰⁾

Az egész világ tudja milyen nevetséges és siralmas szerepet játszottak . . .

Miután másokkal kivivták a győzelmet — volt merszük a békekonferencián azzal előállani, hogy fizetségüket követeljék...

Clemenceau — amikor közölték vele kívánságaikat — így kiáltott fel:

„Határtalan ezeknek a románoknak a szemtelensége!... Gyáván cserbenhagytak bennünket és ezekután még azt kívánnák, hogy foglalkozzunk velük — Ez már mégis csak sok! . . .“⁴¹⁾

³⁹⁾ „Itt attól tartanak, hogy Burián báró esetleg külön békét köt Magyarország javára és Románin rovására.“ (Blondel sürgönye 1915. jan. 25. szám.)

³⁹⁾ „Bukarest biztosított minket, hogy fenntartás nélkül támogat Ausztriával szemben“ (D. Stefánovics 1923. jul.)

⁴⁰⁾ Az 1918 május 8-i béke valóságos tördöfés volt a franciák számára

⁴¹⁾ R. Poincaré: Győzelem és fegyverszünet. 338. oldal.

Románia ennek ellenére megkapta amit követelt. Sőt: a győzelem haszonélvezői közül éppen a románok nyertek a legtöbbet. Nagyobb előnyökhöz jutottak, mint bármely más ország, holott a győzelem kivívásában semmilyen érdemük nem volt.

Az alábbiakban látni fogjuk, milyen eszközök segítségével sikerült nekik a gazdag zsákmány megkaparintása . . .

II. RÉSZ.

A B É K E.

I. FEJEZET.

A trianoni karnevál

A trianoni békekonferencia napjai felejthetetlen hatással voltak azokra, akik a versengések, cselszövések és alacsony érdekek e feszült légkörében éltek. Örökké emlékezetes marad számukra a legkülönbébb nemzetközi kalandorok társaságának vetélkedése. Férfiak és nők tolongtak és tülekedtek sóvár kapzsisággal a koncertreményében. A történelmi tanácskozás, amelyen a monarchia felosztása és Középeurópa sorsa felett döntöttek Thomson szavai szerint:

„Rákok marakodása volt a vízi hulla felett.”¹⁾

És mindenütt ugyanez ismétlődött meg, ahol a békéről tárgyaltak. A megvesztegetésekre előirányzott gazdag költségvetés: mesés vagyonok és érdekek, értékes területek és méltóságok megkaparintásával kecsegtetett.

A beavatottak tudták, hogy így volt Versailles-ban is, de ott legalább sikerült némiképp a látszatot megmenteni. Ott jobban tudták fékezni a követelőzők lappangó mohóságát. A viták sem lajultak el annyira, kivéve, amikor elmérgesítette a helyzetet a vetélkedő hatalmak imperialista gőgje.

Szenvedély, a gyűlölködés, az értelem és a tudás arculesapása siralmas látványt nyújtott. Mindenütt ugyanazon emberek nagyra-vágyása és számítása volt a mérvadó. Azok, akik a vitát irányították és döntő határozatot hoztak, egyetlen pillanatra sem gondoltak

---

¹⁾ Thomson légügyi miniszter volt. Anglia technikai megbízottjaként szerepelt a konferencián. Lásd 1923 szept. 2-i levelet.

felelőségük félelmetes súlyára. A tapasztalat hiánya, a tudatlanság, a részrehajlás, a hiúság, a menthetetlen könnyelműség²⁾ végzetesen befolyásolták intézkedéseiket. Akik tisztán látták a helyzetet, kétségbeesve tapasztalták, hogy tanácsaikat és bírázataikat visszautasítják.)

Ezeréves problémákat egyetlen kardvágással oldottak meg. Kényük-kedvük szerint szabdalták és csonkították az országokat.

A hatalmasok, akiknek egyetlen aláírása nemzedékekre eldöntötte a népek sorsát, tájékozatlanok maradtak a legfontosabb kérdésekben és megfélemlkeztek mindazokról a kötelezettségekről, amelyeket országuk ünnepélyesen vállalt.

1919 február 5-én Wilson a következő szavakkal szakította félbe Benes érvelését:

„Én soha semmiféle formában sem állítottam, hogy feleslegesnek tartom a szlovenszkoí lakosság véleményének megkérdezését. E tekintetben semmiféle ígért sem köt.“³⁾

De Wilson kétszínűsködött. Mert a valóságban mégis így nyilatkozott Károly császárnak október 21-én adott válaszában.

Poincaré 1918 november 6-án a következőket jegyezte fel:

„Meglepett Clemenceau azon beismerése, amely szerint nem tudta, hogy Fiumét kihagyták az olaszoknak 1915-ben tett ígéretekből.“⁴⁾

Sajnos! Clemenceau sok mindenről nem tudott és sok mindenről megfélemlkezett.

„Mivel számos fontos kérdést illetőleg teljesen tájéko-

---

²⁾ „Ha könnyelműségét nem ismernénk, vétkeinek mondhatnánk. Semmit sem változott, mindig egyformán könnyelmű.“ (Ranc-ot idézi Poincaré Victoire et Armistice c. könyvében 215. oldal.)

³⁾ „Tudja mi lesz a konferencia eredménye? Rögtönzés.“ (Jules Cambon.)

⁴⁾ Trianoni jegyzőkönyv: francia gyorúirási jegyzetek 9. folio — 21.sorozat G/4. iratesomó = 1919 február. (Benes és Kramarz kihallgatása).

⁵⁾ Lásd Poincaré: Victoire et Armistice 399—407. oldal —

zatlan volt és egyáltalán nem ismerte az adatanyagot, elhamarkodottan és megfontolás nélkül ítélkezett.“⁶⁾

A tigrisnek két rögeszméje volt:

Elszász-Lotharingia 1792-i határainak visszaállítása és a katolikus — antidemokratikus Osztrák-Magyar Monarchia megsemmisítése. Ezenkívül még csak az általános választójog érdekelte, amit munkatársa, Mandel készített elő.⁷⁾

Semmi más nem érdekelte.⁸⁾

Minden téren cselekvési szabadságot biztosított a nagyraagyóknak és a cselszövőknek, akik nevének oltalma alatt a békekonferenciát ugródeszkanak tekintették az érvényesülésre.⁹⁾

Clemenceau mellett Pichon, a külügyminiszter, jelentéktelen árnyék maradt. Hiába volt becsületea, hozzáférhetetlen és nagy kulturáju.

Az angolokat Középeurópában csak a román petróleumforrások érdekelték. Olaszországot az adriai probléma kötötte le. Az olaszok résen voltak, mert tudták, hogy Clemenceau ellenséges érülettel viseltetik irányukban,¹⁰⁾ Wilson és Tardieu kötelező ígéreteket tett a szerbek javára. Mire észrevették, hogy minden Prágának adott előny egyben Belgrád előnyét is jelenti: már késő volt.

Wilson kizárólag ideális rögeszméinek élt: az „igazságot“ hirdette a népeknek.¹¹⁾

---

⁶⁾ Lásd Poincaré: Victoire et Armistice 68. oldal. „Hongrie“ — Delagrave édit. Paris 1916.

⁷⁾ Poincaré: Victoire et Armistice 356, 358, 414, 425, 430, 452: 458 és 461 oldalai.

⁸⁾ „Arra akarom rávenni Pichont, hogy határozott feltételeket terjesszen a keleti kérdésben a kormány elé. Clemenceau hatás alatt eddig elhanyagolta ezt a kérdést.“ Poincaré: Victoire et Armistice 429. oldl.

⁹⁾ „Tardieu egyedül akarja élvezni a hatalmat.“ (Barrère római francia nagykövet nyilatkozata. Lásd Poincaré: Victoire et Armistice 458. oldal.)

¹⁰⁾ „Clemenceau haragosan beszélt Olaszországról. Kijelentette, hogy a háború végén meg kell az olaszokkal verekednünk.“ (Poincaré: Victoire et Armistice 354. oldal.) — Pichon biztosított arról, hogy Clemenceau pártján van és ellenzi az olaszok követeléseit.

¹¹⁾ „Wilson Krisztusnak képzei magát.“ (Lloyd George memoárjai.)

Csakhamar megejtette Párizs varázsa és mivel nem ismerte az európai kérdéseket, mindent barátjára, Hous exre-desre bízott.

Lansing tehetetlen volt vele szemben. Pedig mindent megértett és előre látott, Orlando, Balfour és Lansing, voltak a konferencia legkomolyabb és legjobban tájékozott tagjai. Lansing elégedetlenkedett, tiltakozott, lázadózott, de semmit sem ért el.¹²⁾

Tardieu régóta megállapította programját és cselekvési szabadságot nyert Clemenceautól.¹³⁾ Ő volt a békejavaslatok kidolgozásával megbízott albizottság elnöke. Ő rendelkezett a cenzurával. Tetszése szerint befolyásolhatta a sajtót.

Ő volt a legfőbb úr . . . A felsorolt hatalmasságok körül sürgött-forgott a tehetségtelenek, a szeleburdik, a beérkezettek, a kétes szépségek és a gazemberek nyüzsgő tábora.

Szabad volt a vásár Trianonban.

Lansing, az Egyesült Államok külügyi államtitkára emlékirtaiban nagyjelentőségű szavakkal bélyegezte meg a trianoni tanácskozásokat.¹⁴⁾ Késérű kiábrándulás gyötörte. A szeme előtt lefolyt vesztegetések, a cinikus érvelések, Wilson gyerekes önkényeskedése, szellemi és erkölcsi ingadozása, kétségbeejtette. — A következőket jegyezte fel:

„Itt mindenki csak titkolózva és suttozva beszél nagyjelentőségű kérdésekről. A nyilvános gyűléseken már elintézett ügyek felett döntenek. Az egyezkedés és az alkudozás zárt ajtók mögött folyik.“

Lansing: Rops vagy Goya kérlelhetetlen realizmusával rajzolta meg emlékirataiban: Tardieu, Loucheur, Benes, Bratianu, Venizelosz,¹⁵⁾ Lloyd George és Pichon jellemvonásait.

¹²⁾ Hunter Miller, az amerikai kiküldött: *My Diary at the Conference of Paris with Documents*, Washington 1929 — Nicolson, az angol delegáció titkára: *Pacemaking 1919*, London 1933 — Robert Lansing: *Les Négociations de la Paix* — Lloyd George: *Mémoires*.

¹³⁾ „1918 december 7-én Tardieu kifejtette személyes elveit a békéről.“ (Poincaré: *Victoire et Armistice*, 435. oldal)

¹⁴⁾ Lansing: *Les Négociations de la Paix*, London 1921.

¹⁵⁾ „Odysseus beszélhetett ilyen mosollyal, ilyen őszinte hangsúllyal és ilyen meleg hangon. Ilyen lojalitással lehetetlen hazudni.“

De nem mondott el mindent. Nem is mondhatott. A hivatalos titoktartás kötelezettsége meggátolta abban, hogy bizonyos kényes mozzanatokot feltárjon a diplomáciai bosszorkánykonyha titkaiból. Lansing csak az elégedetlen szemtanu szerepét játszhatta. Csak annyi elégtételt vehetett magának, hogy távozásakor megvágta: kivel szorít kezét. Mikor 1919 február 5-én elhagyta a tanácskozótermet, a következőket mondta Hunter-Miller barátjának:

„Ki a szabad levegőre! Megismertem a mérgező gázok hatását!”

Ekkormondotta el Benes kétórás hatalmas beszédét, amelyet a hazugságok láncolatából épített fel. Rendíthetetlen nyugalommal siklott tova Wilson és a brit kiküldöttek megjegyzései felett.

Lansing emlékiratainak minden szava keményen ostromozza azokat, akik meggyilkolták a békét és megbecstelénítették Franciaországot.

Ma már igazolva láthatjuk ezeknek az emlékiratoknak befejező sorait:

„A békeszerződések lesznek az új háború okai. Ez olyan biztos, mintahogy a nappal után az éjszaka következik!”¹⁶⁾

Látszólag Wilson vezette a tanácskozásokat.

Wilson Tardieut őszinte bizalmával tüntette ki. Tardieu viszont az amerikai elnököt a Temps szerkesztőségében „úluhás hitértítőnek” nevezte. A megbizottak Wilson valamennyi határozatát helyeselték, Clemenceau kivételével — akit bosszantott Wilson puritán egyszerűsége, önteltsége és unalmas előadása.¹⁷⁾ — A

¹⁶⁾ Lansing: Les Négociations de la paix — 1921.

¹⁷⁾ „Clemenceau ingerülten kifakad Wilson ellen: „Ez az ember megrészeült a sikertől . . . vissza kell helyezni a helyére . . . viselkedése türhetetlen . . .” (R. Poincaré: Victoire et Armistice 58—59. oldal.)

valóságban Wilson csak játékbáb volt bizalmasa, Hous ezredes kezében. Csak benne bízott, Breá hallgatott. Csak azt fogadta el, amit Hous javasolt.¹⁸⁾ Wickham Steed, a Times külügyi rovatának egykori vezetője, emlékirataiban beszámol arról, hogy Hous: mindent vele beszélt meg. Steed viszont csak azt tanácsolta és sugalmazta Housnak, amit cseh barátai: Masaryk, Benes, Osusky¹⁹⁾ és Kramárzs javasoltak.

Az előzetes titkos tanácskozásokba mindenkit beavattak, akikre biztosan számíthattak. Ott voltak a románok, a szerbek — az iparmágnások, a pénzfejedelmek és a befolyásos magánemberek.

Az amerikai petróleum-tröszt nem panaszkodhatott. Tardieu amerikai kiküldetése alkalmából nagyarányú hadseregszállításra adott megbízást a Morgan cégnek.

Franciaország abban a szerencsében részesült, hogy ezért a benzinért 50%-kal többet volt kénytelen fizetni, mint Belgium.²⁰⁾

A cseh megbízottak a szinfalak mögött kitünő kapcsolatokat biztosítottak maguknak. Tardieu barátsága megkönnyítette feladatukat, mert mindenről előre tájékozódtak. Sohasem érhette őket kellemetlen meglepetés.

„Felesben“ dolgoztak a szerbekkel és a „régóta bevált“ Szonov-Izwolszky féle módszer alapján megnyerték a befolyásos sajtót: a Tempst, a Figarót és a Journal des Débats-t.

A cári Oroszország valamennyi volt barátja és lekötelezettje hozzájuk csatlakozott. Az utóbbi évek hagyományos politikáját folytatták.

Ez a politika távolította el a hatalmi pozíciókból a legjobb francia államférfiakat és hadvezéreket. Ez a politika juttatta a háború folyamán ismételten az örvény szélére Franciaországot. Végül ez a politika kontárkodott bele a béke művébe . . .

¹⁸⁾ Lansing: Les Négociations de la Paix — 1921.

¹⁹⁾ Jelenleg Csehszlovákia párisi követe.

²⁰⁾ Lásd azt a kormányjelentést, amely beszámol arról az „anomáliáról“, hogy a belga és a francia benzinazállományok árkülönbözete a háború végén: Franciaország kárára már csak 30%-ot tett ki.

És mindezt nem látta a győztes államok közvéleménye. Nagyon csodálkozott volna ez a közvélemény, ha tudja, amit a beavatottak hallottak és láttak az elsőkelő diplomáciai estélyeken és teákon, a külföldi delegációk számára berendezett fényűző szállodákban, ahol folyt a nagyvilági élet és a pletyka . . .

Ez is politika volt. De a néptömegek nem ismerték a közvélemény befolyásolásának e titkos módszereit. Mitsem tudtak a fizetett interjúkról, nyilatkozatokról, cáfolatokról és a „bizonyítóerejű“ cikkekről, amelyekért a Temps²¹⁾ 100—200.000 — a Figaro és a Matin 50.000 — a Journal des Débats 25.000 frankot kapott. Nem is említve a kisebb lapokat: amelyek 20—15—10.000 és 2000 frankot kaptak a „közvélemény irányításáért“. Ezekben a történelmi jelentőségű napokban, amikor a „jog és az igazság“ alapján építették fel az új Európát: a sajtó, a pénzüvilág és a politikai élet éhes csukái, undok falánksággal kerülgették a nagy cápákat. Valamennyi a koncmaradékot leste. A történelemhamisítók kitünően kerestek egy-egy jólsikerült „bizonyítékon“, dicsőítő éneken. Az is jó üzletnek bizonyult, ha áruba bocsátották „értékes hallgatásukat.“ A politikai cselszövők feszülten lesték a vagyon és a tekintélyszerzés kínálkozó lehetőségeit.

A háború előtti senkikre gazdag napok virradtak. Nagy urakú lettek. Sikereiket a hősi halottak vérének köszönhatték . . . A tiszta lekiismeretű és egyenes gondolkozásu Barrère

---

²¹⁾ Lásd az Action Française jelentéseit: 1922 dec. 22, 23, 24-ről és 1923 januárjából. A Temps azért, hogy a Fiuméra vonatkozó szerb követeléseket támogassa: 3 milliót kapott. A másik oldalról többet ígértek, ezért elejtette Szerbiát. Később mégis kereste a kiegyezést. „Itt elégedetlenek a Temps magatartásával. Lehetetlen a megegyezés; a Temps 1919 óta sok bajt okozott nekünk. Kár e célra pénzt pocsékolni.“ (Dragomir Stefanovics Belgrád — 1921 május 11.) A köztársaság legnagyobb lapja ugyanezt a játékot folytatta Montenegróval szemben is, amelynek az utolsó tartalékait is fölemésztette a létfenntartásért folytatott harc. Ez a kis államocská u. i. azért fizetett, hogy a Temps a békekonferencián megvédje önállóságát a szerbek mohó becsavágásaival szemben. Miután azonban Szerbia megtette a szükséges intézkedéseket: az érdekelt sajtó „megfeledezett“ Montenegró védelméről.

követnek valóban igaza volt, amikor előre féltette a békét azoktól, akik a tárgyalásokat vezették.²²⁾

A trianoni fasorok és folyosók sötétjében ott leselkedett a hízogók és haszonlesók egész hada . .

A mérhetetlen „önfeláldozás és odaadás“ részt követelt a trianoni zsákmányból . . .

A románok a fegyverszünet megkötése után azonnal Párizsba siettek. Gyötörte őket az aggodalom. Bár Tardieuben és a Temps ígérétében megbízhattak, jól tudták, hogy Clemenceau nem barátjuk és neheztel rájuk gyávaságuk és szöszegésük miatt.²³⁾

Tudták, hogy Berthelot tábornok kellően felvilágosította kormányát a románok árulásáról, amelyet az ellenséggel kötött különbéke által követtek el — és nem kímélte: a király, a miniszterek és a hadvezérek személyét sem.²⁴⁾

Nem felejtették el azt sem, hogy a bolgár fegyverszünet megkötése után Franciaország nyersen visszautasította a Dobrudzsára formált román igényeket.²⁵⁾

Amikor a román követ, Antonescu a szövetségi viszonyra hivatkozott, olyan rideg fogadtatásra talált Clemenceau-nál, hogy sírva fakadt.²⁶⁾

---

²²⁾ „Barrét-t aggasztják a béketárgyalások. Clemenceau nem alkalmas azok vezetésére, Pichon gyenge, Tardieu túlságosan akarja élvezni a hatalom előnyeit.“ (Poincaré: Victoire et Armistice 458. oldal.)

²³⁾ „A király és a kormány felelős a fegyverletételért. Nem egyezem bele, hogy megújítsuk az ígéreket, amelyeket a háború kezdetén tettünk a románoknak.“ (Poincaré: Victoire et Armistice 69. oldal.)

²⁴⁾ „Berthelot azt mondta, hogy több román politikus bukása és az orosz veszély terjedése okozta a siralmas bukaresti békét.“ (Poincaré: Victoire et Armistice 165. oldal.)

²⁵⁾ „Clemenceau kitört: A románok vakmerők! Gyáván cserbenhagytak bennünket s most még törődünk velük? Ez már mégiscsak sok!“ (Poincaré: Victoire et Armistice 388. oldal.) Temperley: History of the Peace Conference.

²⁶⁾ „Antonescu azt szeretné, ha szövetségesként néznék Romániát. Nem, nem, nem! Ami elmúlt, jóvátehetetlen.“ (Poincaré: Victoire et Armistice 457. oldal.)

A helyzet komolyra fordult . . . de Románia mégis reménykedett. Meg volt arról győződve, hogy kellő ügyességgel és a pénz mindenható erejével visszanyeri az elvesztett előnyöket. Mindenestre résen kellett lennie!

Románia a veszély idején gyáván és hitszegően viselkedett szövetségeseivel szemben, és a győzelem után elsőnek jelentkezett a jutalomért . . .

*
* *

De mosoly is fakadt Trianonban . . .

Először a román nők jelentek meg a versaillesi és trianoni szállók éttermeiben . . .

Take Jonescu és Bratianu: gyönyörű nők koszorúját vonultatta fel a konferencián az „igaz ügy” védelmére. A hölgyek legnagyobb része a bukaresti előkelő társaság tagja volt. Valamennyien Románia hatalmának növelését tüzték ki célul. Ezek az elragadó honleányok ostromolták a konferencia politikusait, diplomatáit és szakértőit a román haza érdekében.

Cantauezzeno herceg mosolyogva mesélte e könyv szerzőjének, hogy „valóban csak Takenak támadhatott ilyen kitűnő ötlete. Szegény Antonescunak²⁷⁾ szinte elélt a lélegzete, amikor Clemenceau gratulált neki a szép hölgyekhez.”

A szerb diplomaták amerikai feleségei és azok barátnői is veszedelmesen feldúlták a konferencia döntőbíráinak nyugalvét. Egész Páris ünnepelte és csodálta Vezmicsnek, a szerb követ feleségének szépségét. A követségi estélyeken ez az elragadó asszony komoly és szenvedélyes barátokat toborzott a szerb ügynek. Szalónját: állandóan államférfiak, diplomaták és pénzemberek látogatták. Ezek a tekintélyes személyiségek tolongtak és vetekedtek egy-egy teáért és aprósüteményért, amelyet a szép női kezek osztogattak.

Ebben a mámoros légkörben — a békeszerződések az asszonyok akaratát szentesítették.

²⁷⁾ Labovary párisi utódja.

Masarykot az új erkölcsök megbotránkoztatták, de Benes és hű munkatársa Ocusky közbelőptek. Hazai mosollyal leszerelték az öreg Masarykot.

A kis Doriérél, aki ragyogó tavaszt varázsolt a hotel Crillon komor szürkecséjébe, mindenféle azt suttogták, hogy hermafrodita.

A vöröshaju „72-es számú“ Brünnből jött, öt nyelven beszélt, sok Extra Dryt és Armagnacot fogyasztott és jártas volt az érzelmi élet minden apró játékában.

A Trouville Avenue titokzatos irodáiban talán többet ártott Magyarországnak, mint amennyit maga Benes ártott . . .

Nagyon sokan ezen az úton biztosították a csehek számára a győzelmet a Hotel des Reservoirs termeiben, a Maxime páholyaiban, a Park Moncoruban és a Champs Elyséen.

Volt egy asszony, aki egymaga túlragyogta a „félhivatalos“ segédtáncost. Első diadalát egy gyermekkirály feletti győzelmének köszönhette.

Azután Benes szolgálatában legyőzött „egy tisztalelkű agastyánt“. A gyermekkirály és az agastyán egyaránt belepustult a nagy szerelembe.

„Rákok csatája a vízi hulla felett“ — mondták a trianoni békéről . . .

És a jóllakott rákok szívesen simogatták ollóik begyével a najádok vonagló testét.

„Madame Alexandre“ történelmi szerepet töltött be, de a közvélemény ma sem tud róla semmit. Pedig emléke ma tizenhat év után is édes: a trianoni szereplők megkérgesedett szívében.

A francia közvélemény, amely jóindulatu és hiszékeny: keveset hallott a háború és a béke kulisszái mögött lefolyt eseményekről. Csak annyit tud, amennyit a hatalom birtokosai jónak láttak vele közölni.

A szereplők cselekedeteiről, lelkületéről valódi lényéről mitsem sejt. Csak hazugságokat ismer. A történelem legérdekesebb fejezeteit nem olvassák fel a gyermekeknek.

A közvélemény azt hiszi, hogy minden úgy történt, ahogy az iskolakönyvek tanítják és a francia akadémia tényleges és reménybeli tudósai hirdetik. Ezek rendületlenül megállapítják:

„jól munkálkodtak hazájuk biztonsága és dicsősége érdekében.“

Ha mégis vannak ellenbizonyítékok, miért nem hozzák azokat nyilvánosságra?

Azért, mert sokan vannak, akiknek védekezni kellene és sokan vannak, akik bosszút állnának . . .

A levéltárak számtalan titkot őriznek arra vonatkozólag, hogyan irányították a háborút, hogyan feleltek meg a hadvezérek feladatának.

Mennyi irigységből, önzésből és középserűségből tevődött össze hazafias erényünk és lángeszünk . . .

Valóhan szinte csodálatos, hogy mindezek dacára — Franciaország győzhetett!

Ugyan mit szólna a közvélemény, ha megtudná, hogy a béke, amelynek az „igazság és a jog“ győzelmét kellett volna biztosítania, mindennek az ellenkezőjét, mindennek a lábbal tiprását érte el?

Nem tudna felocsudni ámulatából . . .

Azokat, akik a győzelem után „az igazság, a jog és a szabadság“ nevében építették fel az új Európát, a közvélemény nagyrésze még ma is féltelenként imádják.²⁸⁾ Az egyszerű francia polgár nem is gondol arra, hogy talán már holnap ezeknek a mulasztásai miatt kiujlnak a harcterek borzalmai. A közvélemény olyan megvilági-

²⁸⁾ „Margerie megtudta Dutastatól, hogy őt szemelték ki a konferencia tárgyalásainak vezetésére. Berthelot emiatt elégedetlenkedett, de sikerült neki Pichon révén Margeriet kitűrni. Margerie elkeseredésében azt állítja, hogy Berthelot Fülöp és fivére Armand a Qnai d'Orsay urai“ Poincaré: Victoire et Armistice 459. oldal. — „Tardieu biztos volt abban, hogy őt nevezik ki annak a bizottságnak az elnökévé, amely Ausztria sorsa felett fog dönteni. Poincaré és Wilson: Clemenceaut választották. Ez rendkívül kedvező ránk nézve.“ (Veznica Pasicshoz intézett sürgönye 172. sz. 1918 december 17.. Szerb levéltár 22. Doszié 1918 B/6 folio)

tásban látja egyéniségüket, mint ahogy őket az általuk sugalmazott és fizetett sajtó és irodalom beállította.

Holott ötvenkét hónapon keresztül azokat ámitották, akik értük harcoltak és meghaltak.

Oh, tiszta szívek szent ártatlansága! . . . Ha ismerték volna a béke apostolainak leplezetlen gyűlöletét és szenvedélyességét, ha látták volna, milyen kevésbé hasonlítanak a róluk festett képekhez, akkor ezek az urak ma nem hírnevésesek — hanem: hirhedtek volna. A békekonferencián — különösen Trianonban — ugyanaz volt a helyzet, mint a nagyvezérkaroknál a háború alatt. Hibátlan egyenruha, remek bőrszijak, hangzatos címek,

de ezek a szinpadi külsőségek rosszul leplezték a kapzsi érdekeket, a vad versengést az üres koponyákat és a lélek rutságát.

Akik országok sorsa felett döntöttek, tájékozatlanok voltak az eléjük terjesztett kérdésekben. Közönyösen hallgatták az ajánlott megoldásokat: anélkül, hogy vizsgálat tárgyává tették volna azokat. A többiek, akik csupán a zsákmányra leselkedtek, s a konferenciát ugródeszkának tekintették a hatalom elérésére, jól tudták, mit veszíthetnek, ha tiszteletben tartják a vállalt kötelezettségeiket és netán tudomást vesznek az igazságról.

Franciaország megbízottai folyton a hősi halottakról beszéltek, miközben állandóan arra gondoltak, hogyan tehetnek szert a vérző áldozatok révén hatalomra és vagyonra.

Voltak olyanok is, akik a harctéri események megírásával szereztek maguknak hírnevet és vagyont — holott csak a távolból nézték honfitársaik pusztulását a hazáért.²⁹⁾

Ugyanakkor, amikor Tardieu, a szlávok mindenható pártfogója hozzalátott a monarchia feldarabolásához és megbontotta az európai egyensúlyt —

²⁹⁾ Poincaré e típus egyik legjellegzetesebb képviselőjéről azt mondta: „Receuly, aki Algirban szolgál kapitányi rangban, a trisztika fejlesztésére használta fel ezt a veszélytelen beosztást.” Poincaré: *Victoire et Armistice* 338. oldal.

Clemenceau, aki mindenáron elzök akart lenni, csak a választásokkal törődött.³⁰⁾

Loucheur és Dutasta csak a vagyonszerzésre, Klotz a játékszenvedélyre és a versenyekre, Pichon pedig csak arra gondolt, hogy Clemenceau megelégedését kivívja. A külföldi meghatalmazottak, titkos tanácskozásaikon a mesterkedések előkészítéséről és az ellenátadások megindításáról tanácskoztak. Az olaszok lázasan figyelték Lloyd George-ot, Balfourt és Wilsont, vajjon csatlakoznak-e vagy sem Clemenceau és Tardieu azon törekvéséhez, hogy a Rómának 1915 április 26-án tett francia ígéreteket megszegjék . . . Veznics és Trumbics egész tevékenysége arra összpontosult, hogy meghiusítsák a horvátok és szlovének független államának megalakítását.³¹⁾ Egy önálló katolikus délszláv államalakulat u. i. a pánszerb törekvések halálát jelentette volna . . . A románok attól féltek, hogy az 1918-i árulásuk vitássá teheti az általuk áhitott területek megszerzését . . . Benes, Osusky és Masaryk a biztos siker reményében hol Tardieunél, hol Wilsonnál jártak közbe újabb és újabb követeléseik érdekében . . . Ebben a történelmi gyülekezetben, ahol az „igazság és a jog békéjét“ teremtték meg, valóban mindenki csak a maga érdekére gondolt. Az oroszslánok leterítették az osztrák-magyar zsákmányt — a hiénák lesték a pillanatot, hogy összemarakodjanak felette és — a kiéhezett sákalok lesben álltak a sötétben.

A történelem ítélőszéke előtt Tardieu felel a békeműért. Amerika erkölcsi ereje és az erős francia hadsereg állott mögötte — Clemenceau és Wilson tekintélyére támaszkodva szervezett és sugalmazott, felügyelt és diktált mindenfelé. Egyetlen szakértői véleményt sem vettek be a főjelentésbe — amelynek alapján 1919 má-

³⁰⁾ Poincaré: Victoire et Armistice 356, 338, 414, 425, 461. oldal.

³¹⁾ „Fontenoy, szerbiai követünk Pasic társaságában Párisba jött és azt mondja, hogy a szerbeket teljesen lefoglalja a jugoszláv kérdés. Nem akarják, hogy az antant ígéretet tegyen egy független jugoszláv állam megalapítására.“ Poincaré: Victoire et Armistice 355. oldal. - „Pasic, Fontenoy kísértében érkezett. Folyton ismétli előttem, hogy Korfuban minden engedményt megadtak a jugoszlávoknak.“ Poincaré: Victoire et Armistice 356. oldal —

jns 8-án a konferencia döntött — anélkül, hogy Tardieu ne ellenőrizte vagy ne módosította volna.^{31/a)}

Olyan nagy horderejű részletjelentést, mint amilyen például: a Bánát felosztásának — az önálló horvát-szlovén katolikus Jugoszláviának kérdése, és a szerb-olasz konfliktus volt, egyszerűen kihagytak a főjelentésből, amennyiben az ilyen részletjelentések Tardieu céljait akadályozták.

A főbizottság jelentését pedig szándékosan annyira túlméretezték, annyi részlettel bővítették ki és olyan valószínűtlen érvekkel indokolták meg, hogy teljességgel lehetetlen volt annak tanulmányozásába alaposan belemélyedni — Emiatt Tardieu és Lansing hevesen össze is tűzött³²⁾ —

Az anyag lelkiismeretes letárgyalása heteket vett volna igénybe, holott csak néhány óra állott rendelkezésre. A konferenciát tehát befejezett tények elé állították.³³⁾ A fő- és albizottságokban mindég ugyanazok szólaltak fel. Komoly vita úgyszólván nem is volt. A tárgyalás, kilenc esetben tíz közül, párbeszéd alakjában zajlott le. A felszólalók betanult szereposztással szónokoltak. A jelenlevő meghatalmazottak pedig — ha látszólag az igazság pártjára állottak is — végül az elnök által támogatott előadó álláspontját fogadták el. Amennyiben netán mégis valamilyen vita merült volna fel, módját ejtették, hogy a hosszúra nyúló civakodásnak elejét vegyék. Ennek ellenére komoly összetűzésre került sor a bánáti kérdésben: a szerbek és a románok között, akik sehogysem tudtak egymással megegyezni abban, hogy a Bánát lakosságának többsége román-e vagy szerb . . . A két fél hevesen összecsapott, mert egyik sem volt hajlandó engedni az igazából. Ekkor Clemenceau — akit a kitört háborúság felbőszített — haragjában nép-

^{31/a)} „Tardieu folytonosan változtatásokat eszközölt érdekünkben a legfelsőbb tanács határozatain, ami közte és a többi nagybatalom képviselői között gyakran személyes összetűzésre vezetett. (Dr. Ivan Zolger, Szerbia delegátusa a konferencián: „Slovenszki Narod“ 1921 június 2-iki cikke.)

³²⁾ Lásd Nicholson brit delegátus: *Peace-making* 1919.

³³⁾ „A tanács nincs abban a helyzetben, hogy az albizottságok által beterjesztett dús bizonyító anyagot részletesen megvizsgálja.“ (Lásd az 1919 május 8-i jegyzőkönyvet a békekonzferenciáról.)

szavazás elrendelését indítványozta. Ez az indítvány Bratianut, Veznicset és Trumbicsot nagyon megijesztette, miután mindhármán jól tudták, hogy a Bánát lakosságának kétharmada magyar, vagy elmagyarosodott német. A népszavazás elrendelése tehát mindkét fél igényjogosultságát kétségesse tette volna. Tardieu — nehogy kritikussá válják a helyzet — elnapolta az ülést és a döntést elhalasztotta. A legközelebbi ülésen úgy Románia, mint Szerbia megbízottai ünnepélyesen kijelentették, hogy megegyeztek. Clemenceaunak fontosabb dolgokon járt már az esze, semhogy tiltakozzék . . . Nem sokat törődött azzal, hogy indítványát elvetették . . . A bánáti népszavazásból nem lett tehát semmi . . .

A nyilvános üléseken mindenki tudta, hogy a „vitákat“ csak a karzat számára rendezik. Lansing két évvel később őszintén megírta, hogy „minden csak szemfényvesztés volt.“³⁴⁾

A Quai d'Orsay páncélszekrényeiben felhalmozott jegyzőkönyvek semmitmondók. Ha nyilvánosságra kerülnének, senkit sem érdekelnének, mert kihagyták belőlük a leglényegesebb dolgokat.

A valódi tényállást másutt kell keresnünk . . .

Az igazságot azokban a naplókban találhatjuk meg, amelyekben néhány tárgyilagosan gondolkodó kiküldött, feljegyezte a nap folyamán szerzett benyomásait, tapasztalatait és észrevételeit. Nem kevésbé mérvadók az angol, olasz, amerikai és francia hírszerzőosztályok kómeinek jelentései.^{34/a)}

Különös figyelmet érdemelnek továbbá a bizalmas gyűléseken, zárt ajtók mögött felvett gyorsírási jegyzetek, amelyekre gondosan ügyeltek, nehogy véletlenül nyilvánosságra kerüljenek. Ha majd egyszer a napvilágra hozzák ezeket a brit, belga, amerikai, olasz és

³⁴⁾ „Előre döntöttek azokban a kérdésekben, amelyekről a nyilvános üléseken tárgyaltak. Az alkudozások zárt ajtók mögött folytak.“ (Lásd Lansing: *Les Négociations de la Paix*, London 1921).

^{34/a)} A „17-es számú: Pierre“ ügynök és a „48-as“ számú ügynök jelentése — „Trianon“ — „Parc Monceau“ — „Hotel Crillon“ — „Antonowo“ (Services spéciaux M. C. 1919 január, február, március) iratcsomói — Drag Ilics szerb követségi ügynök jelentései februártól májusig — A „2“-es számú ügynök (Gaby Deslys) jelentése (Services spéciaux Q. O., a békekongresszus.)

japán kiküldöttek által megörökített feljegyzéseket: Franciaországunk lesz min csodálkozni.

Amit az eddigi megcsönkített emlékiratokból³⁵⁾ még egyáltalán nem, vagy csak hiányosan ismer a közvélemény — azt a maganyers és leplezetlen valóságában fogja ezután megismerhetni. Csak akkor fogja megérteni, hogy minek köszönheti a sivár jelent és a még nyugtalanítóbb jövőt. Meg fog döbbsenni, ha megtudja, hogy a csalás és a tudatlanság mit művelt a francia győzelemből.

A közvélemény be fogja látni, hogy a „jog és az igazság“ nevében elkövetett gazságok, a béke torzképét teremtették meg. Tiszában lesz azzal, hogy a küszöbön álló háborúért, nem azokat terheli a felelőség, akik nyíltan bevallják: hogy akár békés uton, akár erőszakkal a tizenhat évvel ezelőtt szentesített állapotokat meg akarják dönteni . . .

Az új háborúért azok lesznek felelősek, akik az erőszak és a jogtiprás utálatos békéjét teremtették meg.

* *

*

A kiküldöttek legnagyobb része nem látogatta rendszeresen a konferencia üléseit. Egyesek állandóan Párisba jártak szórakozni, vagy üzletek után futkostak, amelyekre kitűnő alkalom kínálkozott. A békekonferencia tagjai, állásuk súlyát személyes érdekeik javára kamatoztatták.³⁶⁾

A legkomolyabban az angolok és az olaszok vették feladatuk-

---

³⁵⁾ Hunter-Miller: My Diary at the Conference of Paris with Documents, Washington 1929 — F. Nitti: La Pace — Nicholson: Peacemaking 1919, London 1933 — Sir Robert Donald: The Tragedy of Trianon, London 1928 — Temperley: History of the Peace Conference — Victor Viorel Tilea (Vajda-Vojvodának, a békekonferencia román küldöttsége elnökének titkára) L'activité diplomatique de la Roumanie de novembre 1919 à mars 1920 — Take Jonescu: Politica externa a Romaniei chestinnea Danatului, Buearest 1920.

³⁶⁾ Pl. a hori rézbányák kitermelésére alakult részvénytársaság megalakítása, amelyről Pasics tárgyalt a Temps pénzesportjával — Vagy a Creusot és a Skoda művek érdekközösségére vonatkozó tárgyalások — Végül a szloven-szói erdők kitermelésének joga — stb . . .

kat. Ezek „ostoba kérdéseikkel és makacskodásukkal“^{36/a)} majdnem meggyújtották a Szlovenszkóra és Horvátországra irányuló cseh, illetve szerb terveket.

Amikor 1919 február 5-én Benes nagy beszédében kifejtette a cseh követeléseket, előadását Lloyd George és Balfour állandóan gúnyos közbeszólásokkal kísérte. Az angolok magatartása olyan mély benyomást tett Wilsonra, hogy még ő is megkockáztatott egy-egy bíráló megjegyzést. Smuts, Balfour, Sonnino, Nitti távolmaradását egy-egy gyűlésről a csehek, a szerbek és a románok valóságos istenáldásnak tekintették . . .

Azokkal szemben, akik kifogásolták, hogy a szónokok által felhozott érvek erőltetettek, túl merészek vagy elfogultak és ezért magyarázatot követeltek egyik vagy másik kérdésben, a konferencia vezetősége igen óvatossá járt el: a válaszadással rendszerint adós maradt a legközelebbi ülésig. Ezt a taktikát alkalmazta Benes 1919 február 5-én is — azon a bizonyos ülésen — . . . Ha azután a közbeszólók erőlyesen léptek fel — mint ahogy az Benes esetében történt — udvariasan felkérték őket, hogy várjanak türelemmel, amíg az előadó, előterjesztését befejezi: amikor is megkapják a kért felvilágosítást. Ezzel szemben nyomban az előterjesztés felolvasása után berekesztették az ülést s így elejét vették minden vitának. Balfour például saját kárán tapasztalhatta — február 5-én — ennek az eljárásnak a hátrányait.

A konferencia nyilvános és bizottsági ülésein minden csak üzleti fogás és önző megalkuvás volt.

Trianonban nem az volt a fontos, hogy kinek van igaza, hanem, hogy kinek mit követel a saját érdeke.

Két évvel később ezt az elvet maga Tardieu is beismerte: amikor Magyarország népszavazást követelt a felvidék számára. Ezt azért utasították vissza, mert tudták, hogy Magyar-

---

^{36/a)} „Tardieu azt mondta Lautiernek 1919 február 1-én, hogy Lloyd George hiába beszél, ha egyszer Bratinnu védi a román érdekeket. Azt éri el, amit mi akarunk! — Lloyd George és Balfour már bosszuntanak.“

ország javára dönt volna el. Tardieu ezt úgy fejezte ki emléirataiban, hogy:

„Választanunk kellett a népszavazás, vagy Csehszlovákia megteremtése között.”³⁷⁾

Ugyanez történt a Bánáttal is.

Mikor hosszas csaták és kölcsönös becsmérések után az ellenfelek megegyeztek a Bánát felett, a végeredményt a legyőzöttek tudomására hozták.³⁸⁾

A legfelsőbb tanács 1919 december 1-én hívta meg a magyar megbizottakat, akik Apponyi Albert gróf vezetésével 1920 első napjaiban érkeztek Párisba. A Chateau Madridba internálták őket, ahol rendőri őrizet alatt állottak.

Csupán Apponyi grófnak engedték meg — magas korára való tekintettel — hogy rövid sétákat tehessen a Bois de Boulogneban egy rendőrfelügyelő kíséretében. Nyomasztó napok voltak . . .

A magyar küldöttség sejtette a feltételeket, de pontosan még nem ismerte azokat.

Hivatalosan 1920 január 15-én vették át a békefeltételeket. A legfelsőbb tanács azt követelte tőlük, hogy minden vita és módosító javaslat nélkül írják alá azokat.

Visszautasítás esetén azonnali katonai megvonással fenyegették meg Magyarországot. Azonkívül figyelmeztették a küldöttséget, hogy tiltakozása esetén beszüntetik a rokkantak, a betegek és a gyermekek élelmezését.

A magyarok elkéseredett kísérlethez folyamodtak. A legfelsőbb tanácshoz intézett memorandumban felsorolták a csehek, a szerbek és a románok javára elkövetett jogsérelmeket és tévedéseket.

---

³⁷⁾ Tardieu: La Paix 1921.

³⁸⁾ Akik látták, sohasem felejtik el Lloyd George arckifejezését — aki félig előre hajolva, újjbegyén himbálva iróniát, állandóan oldalról figyelte Clemenceaut. A „tigris” zárt ajkakkal, összevont szemöldökkel figyelte Bratianut és Veznicset.

Apponyi gróf a konferencia előtt megrázó ékesszólással védte népe igazát. Olyan őszinte fájdalom remegett hangjában, hogy többen sírvafakadtak. „Ne bánjanak úgy e néppel, mint egy nyájjal. Most, amikor el kell dölnie, hogy a jog és a szabadság hangzatos jelzavait őszintén értelmezik-e, ezekre a szent elvekre hivatkozva kérem a népszavazás elrendelését. Elfogadjuk annak eredményeit, bármilyen legyen is az. Ha ellenfeleink visszautasítják a népszavazaton nyitva igazságos döntést, megidézem őket az emberiség lelkiismeretének ítélőszéke elé.”

A legfelsőbb tanács hajthatatlan maradt. „A konferencia végleg határozott Magyarország határainak kérdésében — mondotta Benes 1919 december 2-án — és semmiféle módosításnak nincs többé helye ezen állam javára.”³⁹⁾

„Magyarország számára nincsen könyörület!” — jelentette ki Tardieu azon a napon, amelyen elfoglalta a bizottság elnöki székét. Izwoleszky és Sazonov barátja — akinek megbocajtották, hogy egykor osztrák érdekeket szolgált — megtartotta szavát azután is, hogy Beneshez és a szerbekhez pártolt. Nemhiába állott évek óta a szláv érdekek és a szlávssággal szövetséges Románia zsoldjában.⁴⁰⁾

Vak gyűlölete jó-árehetetlen következményekkel járt.

Ezek a következmények másodsó culyként nehezédnek Európára és Franciatercség biztonságra . . .

*

Francesco Nitti szavai szerint: „Az egyoldalú felvilágosítások” tették lehetővé a konferencia zárt ajtóí mögött meghúzódó különféle gyanús érdekcsoportok: történelemhamisításait.

³⁹⁾ Lásd a: Le Temps 1919 dec. 2-i számát!

⁴⁰⁾ „Különösképpen hangszlyozni kívánom a Temps magatartását, amely négy évvel ezelőtt osztrákbarát irányzatával tünt ki és amelynek hasábjain

Az elmúlt tizenhét keserves esztendő folyamán a legyőzöttek meggyőződtek arról, hogy a szerződések — amelyeknek aláírására kényszerítették őket — nem jóhiszeműleg kötött egyezmények voltak, hanem: erőszakos diktátumok s így jogilag és erkölcsileg hamisak . . .

Franciaország drágán fog megfizetni miattuk — ha egyszer ellene fordul a szerencse és megtudja, hogy a legyőzötteknek igazuk van!

Mielőtt 1871-ben Bismarck kimondta határozatait, meghívta a francia meghatalmazottakat a frankfurti békekonferenciára és alkalmat adott nekik — a szigorú békefeltételek ellenére — hogy ügyüket védelmezhessék. Sőt, engedményeket is tett! Jules Favre például meg tudta menteni Belfort-ot. Apponyi gróf nem tudta megmenteni Erdélyt és a Bánátot! . . .

Mert nem Bismarckokkal állott szemben . . .

---

most André Tardieu harcol az osztrák politika ellen. (Izwolszky írja Sazonovnak 1912 december 5-én — Documents diplomatiques russes, Edition d'Etat, Moszkva, Szentpétervár 1921).

⁴¹⁾ Fizetett szerkesztője Masaryk háborúalatti lapjának: a „New Europe“-nak — A háború előtt ezer frankot kap havonta a Journal des Balkans-tól, amelyet 1913-ban, orosz pénzen Take Jonescu alapított Bucarestben — A szerep, amelyet a Temps egyik vezető újságírója: André Tardieu, Piehon minisztersége alatt játszott — mondotta Jean Jaurès 1912 március 8-án a Kamarában — egyike lesz Franciaország története gyászos emlékeinek . . . Súlyos dolog, hogy ez az ember — akinek az ellenségeskedéseitől gyakran félnek a miniszterek — a nemzeti érdek ürügye alatt olyan ügyeket kísérel meg az ország nyakába varrni, amelyekben ő maga és barátai személyesen vannak érdekelve (Journal Officiel 1912 március 9).

H. FEJEZET

A korfui boszorkánykonyha

A trianoni konferencián Szerbia képviselői a „korfui egység“-re hivatkoztak, amikor területi igényeiket bejelentették. Azt állították, hogy ez az egység minden tekintetben perdöntő, holott a franciák ugyezsólván a híret sem hallották soha . . . Mihelyt rendeltetésének eleget tett, az örök feledés homályába merült. Ugyanarra a sorsra jutott, mint húsz év óta annyi más — a háborúra vagy a békekötésre vonatkozó — fontos diplomáciai akta és adatgyűjtemény: eltemették . . . Magasabb körök véleménye szerint üdvösebb, ha a közvélemény mit sem tud meg az efajta aktákról.

A francia „sárga könyvek“ anyagából hiányoznak a „Korfui egyezség“ megkötésére vonatkozó sürgönyök. Eredetét és fontosságát nem hangsúlyozzák azok a hivatalos jelentések sem, amelyek a francia parlamenti bizottságok elé kerültek. A háborús irodalom és adiplomácia történetére vonatkozó könyvek sem foglalkoznak ezzel az üggyel.

Raymond Poincaré, aki elnökségének legaprólékosabb részleteit is feljegyezte négyezer oldalra terjedő emlékirataiban, csodálatosképen megfeledkezett a háború ezen egyik legfontosabb politikai okmányáról, jóllehet két ízben is kapott róla másodpéldányt. Az egyiket: 1917 augusztus 12-én Veznics párisi szerb követ — a másikat, 1918 szeptember 24-én Pasics adta át személyesen Poincarénak. A szerbek majdnem minden politikai sikerüket ennek a „korfui egyezség“-nek köszönhetik. Ez az egyezmény emeli

Szerbiát a nagy államok sorába és valósítja meg a pánszerb vezetők álmait. Harminc év különféle akadályja és nehéz küzdelme sem tudta őket eltéríteni a kitűzött céltől. Pedig nehéz feladat volt . . . Sándor király — Draga királyné — Ferenc Ferdinánd trónörökös és Radics István meggyilkolásán kívül még számos orgyilkosság a kilométerköve ennek a véres, borzalmas útnak.

Franciaországtól ez az egyezmény máris nagy áldozatokat követelt — holott semmilyen érdeke sem fűződik hozzá — és félő, hogy még nagyobb áldozatokat fog követelni.

A korfui „egyezség“ szolgáltatta a szövetséges kormányok és a békekonferencia előtt a döntő bizonyítékot ahhoz, hogy a monarchia uralma alatt élő délszlávok: Szerbiával kívánnak egyesülni. Holott Korfuban 1917 július végén — ahol akkoriban a szerb kormány menedéket talált — nem a monarchia „elnyomott délszláv kisebbség“-ének vezetői tárgyalták le ezt a csatlakozási szándékot, hanem három magánember: Wickham Steed, a Times külpolitikai rovatvezetője, Seton Watson, a londoni szláv propaganda végrehajtóbizottságának megbízottja és dr. Trumbics: Zara dalmát város volt polgármestere.

Az egyezményt július 27-én „a jugoszlávok“ nevében Trumbics — Szerbia nevében: Pasics írta alá.

Amikor 1932 július 4-én alkalmam volt Trumbics doktorral Zágrábban egy kimerítő megbeszélést folytatni, megkértem a volt jugoszláv külügyminisztert, hogy mondja el nekem pontosan 1917-i korfui tevékenységének körülményeit. Ezért a nevezetes interjuért a pánszerb diktatura kérdőre vonta Trumbicsot és kegyetlen megtorlásban részesítette.¹⁾ Ha majd e sorok nyomtatásban megjelentek, egészen bizonyos, hogy hóhérai újabb cáfolatot fognak tőle kicsikarni.²⁾

---

¹⁾ A 70 éves Trumbics-ot, a szerb kormány — az államrend biztonságán ellen elkövetett merénylet vádjával terhelten — Mitrovicán bebörtönözte. Négy hónapon keresztül, másodnaponként böjtöltették. A talpát megbotozták, nem szerveit megkínózták. Fogságából félholtan került ki.

²⁾ A szerb kormány nagy súlyt fektetett arra, hogy az 1934 szeptemberében megjelent „Háború Visszatér“ című könyvem-ben közölt leleplezések

Trumbics az események lefolyásáról az alábbiakat mondotta:

Wickham Steed és Seton Watson, Pasics meghívására július 23-án érkeztek meg Korfuba. Délután a külügyi államtitkár kíséretében hozzám jöttek. Szomorú híreket hoztak. Tudtomra adták, hogy egyes szövetséges vezetőférfiak, főleg Lloyd George, valamint a franciák követei: Painlevé és Viviani nem járultak hozzá, hogy Ausztria megsemmisíttessék. Az ő felfogásuk szerint az európai egyensúly szempontjából a Dunavölgyében okvetlenül szükség van egy germán-szláv nagyhatalomra, amely független egyaránt úgy Németországtól mint Oroszországtól. Sőt mi több Lloyd George és Painlevé azt állították, hogy a szerbek annektálási tervei megvalósíthatatlanok. Elmondották továbbá, hogy a horvát és szlovén lakosság között Belgrád nagy meglepetésére erős mozgalom támadt. — A mozgalom hívei egy független és minden szerb befolyástól mentes jugoszláv állam megteremtésén fáradoznak. De az sincs kizárva, hogy a szövetségesek esetleg elfogadják Károly osztrák császár különbékeajánlatát. Multhatatlanul szükségesnek bizonyult tehát, hogy a szerbek — a horvátokat megelőzendő — Londont és Párist befejezett tények elé állítsák. Ehhez azonban szükség volt valakire, aki az osztrák-magyar uralom alatt élő szlávok képviselőjében hivatalosan beszéljen és cselekedjen. Ez az ember én leszek — jelentették ki nekem Wickham Steed és Seton Watson. Így határoztak a londoni és párisi szláv komité megbízottai és a szerb kormány. Jugoszláv vagyok, Zára polgár-

---

hatását minden eszközzel ellensúlyozza. Mibelyt tudomására jutott Belgrádnak, hogy Trumbics nekem interjút adott, azonnali cáfolatot követeltek tőle . . . Trumbicsnak ez a kikényszerített cáfolata 1934 augusztus 21-én jelent meg a split-i félhivatalos ujságban (Split Trumbics szülővárosa). Könyvem szeptember 27-én jelent meg a párisi könyvpiacon, tartalma tehát augusztus 21-én még nem lehettett ismeretes senki előtt sem. Ezt a kikényszerített cáfolatot tehát egykönnyen meg tudtam volna cáfolni, mert konkrét ellenbizonyítékaim vannak . . . Nem tettem, mert tekintettel kellett lennem doktor Trumbics személyére, aki augusztus 21-én kínzások közepette a mitrovicai börtönben

mestere, akit Ausztria-Magyarország száműzött. Ez a körülmény nekem a szövetséges kormányok előtt, különös tekintélyt fog biztosítani.

Gondolkodási időt kértem.

„Miután megtanácskoztam az ügyet néhány barátommal, főleg a szerb sajtóiroda főnökével: a francia Magatval — elfogadtam a megbízást. Magat ugyanis munkaköréből kifolyólag ismerte a szövetséges országok hivatalos köreiből véleményét. Hallgattam tanácsára. Magat bemutatta nekem mindazokat a sürgönyöket, amelyeket ebben az ügyben Pasics miniszterelnök, Veznics párisi szerb követ, Edgar Roëls és Anguste Gouvain — a Temps és a Journal des Débats külügyi rovatvezetői — váltottak egymással. Valamennyien egyetértettek abban, hogy a népakaratnak hivatalosan és egyhangulag kell a jugoszláv egység mellett állást foglalnia. Csak ezzel lehetett megbuktatni Lloyd Georges osztrákbarát politikáját, amelyhez már egynéhány francia politikus is csatlakozott. Ezeket befejezett tények elé kellett tehát állítani, nehogy a szerbellenes jugoszláv mozgalom vezetőinek sikerüljön őket időclőtt követeléseik jogosságáról végleg meggyőzni. Seton Watson átadott nekem egy tervezetet, amelyről azt állította, hogy Sir Edward Grey, Pasics, Veznics, Sándor régens herceg és a francia miniszterelnök már jóváhagyták. Az egyezményt rajtam kívül Pasics irná alá Szerbia nevében. Megkérdeztem a két angolt, hogy az olaszok helyeslik-e mind ezt és tudnak-e egyáltalán róla? Seton Watson elmosolyodott és azt felelte, hogy: „Olaszországgal nem kell sokat törődni, mert az olaszok a szlávok legnagyobb ellenségei. Róma — a béke megkötésekor — természetesen mindent el fog követni, hogy a szerb terjeszkedésnek az Adria

---

sínylődjön. A szerb hatóságok a dologról könyvem megjelenése előtt úgy szereztek tudomást, hogy lefoglalták Trumbicsnak küldött leveleimet, amelyek egyikeben; július 30-án megtalálták az interjú nyomdai kefelevonatait. Ezeket Trumbics saját kérésére küldöttem u. i. Zágrábba ellenőrzés céljából . . .

mentén határt szabjon — De meg kell majd elégednie az-
zal, amit kaphat. Franciaország a maga részéről elhatá-
rozta, hogy nem tesz eleget a londoni szerződésben vállalt
kötelezettségeinek. Ami pedig Angliát illeti, valószínűtlen,
hogy a békekonferencián függetlenülé magát Francia-
országtól.

„Mielőtt az egyezményt aláírtam volna — mondotta ne-
kem Trumbics — három feltételt szabtam“.

„Először is követeltem, hogy a szerb kormány a jugosz-
láv közigazgatási autonómia sérthetetlenségét garantálja s
így a jövőben Nagyszerbiában is megmaradjon a jugoszlá-
vok mindazon joga és privilégiuma, amelyet a magyar ura-
lom alatt élveztek. Osszák meg velük az államügyek veze-
tését, testvéries alapon. Követeltem továbbá, hogy biz-
tosítsanak a katolikusoknak teljes vallásszabadságot és
tekintsék a görögkeleti mellett, a katolikus vallást is
államvallásnak. Követeltem végül, hogy a győzelem után
megalakítandó első belgrádi kormányban/számomra olyan
vezetőállást biztosítsanak, amelyet én választok ki ma-
gamnak. Csakis ez lehet a biztosítéka annak, hogy a szer-
bek, vállalt kötelezettségeiket betartják. Ezt a harmadik
kivánságomat teljesítették is. De az első két követelésem
közül egyiknek sem tettek eleget“.

„A konferencia folyamán bizonyára hallotta — folytatta
Trumbics, — hogy nekem Korfuban egy hatalmas össze-
get ajánlottak fel: hálából a szerb ügynek tett szolgálá-
tomért. Én a Pasics által felkinált egymillió francia fran-
kot természetesen visszautasítottam, mert mindaz, amit
1917-ben tettem, kizárólag jugoszláv honfitársaim érde-
kében történt . . . Súlyosan csalódtam, de nem adtam el
magamat . . . Később, miniszter koromban megtudtam,
hogy Veznics arra hivatkozott, hogy megbízásomból jár
el és 1918 elején fel is vette helyettem a nekem szánt

összeget . . . Ez a cselekedete csak egyike volt az ő szokásos tapintatlanságainak.“

Trumbics doktor nem mondott nekem semmi újat.

Kijelentései szóról szóra meggyeztek mindazzal, amit Dragomir Stefanovics barátomtól, a szerb ügyvivőtől hallottam Párisban, 1917 decemberében. Ugyancsak így mesélte el a történeteket Lahovary párisi román követ is, aki mellé Clemenceau rendelt ki engem annak idején megfigyelői minőségben . . .

A korfui „egyezség“, amelyet Trumbics és a szerb kormány megbízottai 1917 július 27-én kötöttek és amely „ünnepélyes megpecsételése“ a monarchia uralma alatt élő délszláv nemzetiségek azon kívánságának, hogy Szerbiával egyesüljenek: szemenszedett hazugság és egyike a háború legnagyobb szédelgéseinek.

Trumbicsot nem ismerték sem a horvátok, sem a szlovének. Az sem áll, hogy bárkitől megbízást kapott volna. Trumbics olyasmit állított Korfuban, amiről tudta, hogy ellenkezik a valósággal. A monarchia délszláv nemzetiségű lakosságával — annak megkérdezése nélkül — jogtalanul rendelkezett. Ausztria-Magyarország öt milliányi szlovén és horvát katolikusa sohasem gondolt arra, hogy szerb alattvaló legyen.

Csak ha a valódi tényállást ismerjük, érthetjük meg a horvátok és a szlovének tizenhat év óta tartó ellenállását minden szerbesítő törekvéssel szemben. Horvátország sohasem ismerte el ennek az „egyezség“-nek akár jogi, akár erkölcsi érvényét.

A korfui egyezménynek köszönhető, hogy a szövetségesek — Trianonban — a népakarat őszinte és hivatalos megnyilvánulásának tekintették³⁾ néhány illetéktelen ember mesterkedését, holott milliókra rugó, nyugati kultúrával rendelkező katolikus tömegeket fosztottak meg azon joguktól, hogy népszavazás útján maguk rendelkezzenek sorsuk fölött. Ezt a népszavazást Horvátország 1917

---

³⁾ „Pasic ismételtlen hangoztatja előttem, hogy a jugoszlávok hajlandók Szerbiához csatlakozni. Biztosítékot kaptak Korfuban aziránt, hogy a szerb törvény el fogja ismerni a katholikusok vallási egyenjoguságát. (R. Poincaré: Victoire et Armistice, 365. old.)

júliusa óta hiába követeli⁴⁾, s így a független és önálló jugoszláv állam megalapítása máig sem jöhetett létre.

A nemzetközi politikában, a népakarat ellenére csak addig lehet sikereket elérni, amíg a kormányzat ügyessége és ravaszsága, az erőszakra támaszkodik.

Vitathatatlan tény, hogy Karagyorgyevics Sándor király tragikus meggyilkolása, annak a pánszerb diktaturának a következménye, amely a horvát és a szlovén nemzeti törekvéseket lábbal taposta. Az elnyomatás és az erőszak politikája még sok véres áldozatot fog követelni, amíg majd elérkezik az a bizonyos nap, amelyen Horvátország szabadságát fogja megünnepelhetni.

„Szeretném ha hazám megbocsájtana nekem — mondotta Trumbics megrendülten — Nem tudhattam, nem láthatam előre tévedésem következményeit“ . . .

Pasics jogosan remélhette, hogy a korfui egyezség segítségével sikerülni fog megakadályoznia az önnálló jugoszláv állam megalakulását, annak ellenére, hogy ez az egyezmény lényeges pontjaiban ellentétben állott a londoni szerződéssel, amelyet Franciaország, Anglia és Oroszország kötöttek Olaszországgal 1915 április 26-án. A Trumbics által igényelt területek egyrészét ugyanis a szövetségesek már odaigérték Olaszországnak: annak jutalmául, hogy a központi hatalmak ellen avatkozott be a háborúba. Miután tehát a korfui egyezmény és a londoni szerződés, lényeges pontjaikban ellentmondanak egymásnak, azt hihetnénk, hogy Wickham Steed, Seton Watson, Trumbics és a szerb kormány hallatlanul könnyelműen jártak el . . .

Szó sincs róla!

Azok, akik a korfui egyezményt kieszelték és létrehozták, mindenkinél jobban ismerték mindazokat a körülményeket, amelyekkel számolniuk kellett. Jól tudták, hogy a korfui egyezség „nemzeti“ követelései beleütköznek a londoni szerződés pontjaiba. Épen ezért

---

⁴⁾ „Fontenay, belgrádi követünk Pasicesal együtt érkezett Franciaországba és közli velem, hogy a szerbeket nagyon izgatja a jugoszláv-kérdés. Nem szeretnék, ha a szövetségesek hozzájárulnának a független jugoszláv állam megalakításához. (R. Poincaré: Victoire et Armistice 1918 szeptember 18. 335. old.)

minden elképzelhető visszahatás eshetőségeit figyelembe vették és a legaprólékosabb részletekig meghányták-vetették a dolgot. Alaposan felkészültek az esetleges harcra és biztosra vették, hogy ez a korfui „egyezmény”: a békekonferencián, igen hasznos fegyver lesz a kezükben.

A főcél az volt, hogy Olaszországnak az adriai partvidékre vonatkozó követeléseit hatálytalanítsák. Elhatározták, hogy a londoni szerződéssel szemben, a okrfui „egyezség”: a „népek önrendelkezési jogát” fogja képviselni. Ennek pedig a szerződés aláírói — köztük az olaszok is — mindig bátor harcosai voltak.

A békekonferencián az egész világ közvéleménye előtt a nemzetek érdekét fogják majd hangoztatni a kormányok érdekeivel szemben . . . A maffia ellenére, a látszatot meg kellett őrizni . . .

Szükséges volt, hogy a korfui egyezmény békülékeny szellemről tanuskodjék. Kerülni kellett tehát minden olyan intézkedést, amely túlságosan éles ellentétben állana Párisnak és Londonnak — Olaszországgal szemben vállalt kötelezettségeivel. Résen kellett lenni, nehogy Olaszország, a háború befejezése előtt bármit is megneszljen. Bizonyos volt u. i. hogy a jól informált olasz kormány: szövetségeseitől — az 1915-ben tett ígéreteik betartására — újabb biztosítékot követelt volna. Márpedig egy idejében történő olasz közbelépés mindent elronthatott volna . . . Nehogy Olaszország a jól előkészített terv sikerének útját állja, a korfui boszorkánkonyha intézőbizottsága éberem ügyelt arra, hogy az „egyezmény”-t majd csak a győzelem után, a békekonferencián fedjék fel. Ekkor pedig már:

„Franciaország és Anglia fütyülni fog az olaszokra” . . .
— mondotta Veznica —

A maffia a franciák hangulatát illetőleg jól számított. Clemenceau egyáltalában nem titkolta olaszellenes érzelmeit, Foch tábornagy is hasonlóan viselkedett.⁵⁾

⁵⁾ „Clemenceau, aki kiment a pályaudvarra Orlando elé, ingerülten nyilatkozik az olaszokról. Kijelenti, hogy a háború befejezése után még majd kénytelenek leszünk harcolni ellenük . . .” (R. Poincaré: Victoire et Armis-

Wickham Steed és Seton Watson, pénzemberükkel: Lord Northcliffel egyetértve Londonba hívták Trumbicsot, ahová ugyanakkor érkezett meg egy Luigi Torre nevű — ismeretlen és jelentéktelen olasz képviselő, aki Seton Watsonnak személyes jóbarátja és megbízható hive volt.

Trumbics és Torre többször találkoztak, de kezdetben sehogy sem értették meg egymást. Wickham Steed azonban résen állott. Az angol külügyminisztériumban élvezett teljhatalmával eldicsekedve, rövidesen meggyőzte Torret, hogy Olaszország érdekeit szolgálja, amennyiben „a jugoszláv nemzetiségek képviselőjével” megyeznek.

„Sohasem láttam még ilyen komédiát! — mondotta nekem Trumbics. Ez a Torre egy ostoba fickó volt és mérhetetlenül hiú. Felúvalkodott, mint a pulyka. Amikor Wickham Steed egy püspök ünnepélyességével kijelentette neki, hogy ő az egyetlen olasz politikai tényező, aki a szóbanforgó probléma súlyosságát meg tudja érteni: — majd elolvadt. Épen ezért hárult reá a feladat, — mondotta neki Wickham Steed — hogy „az olasz nép nevében velem tárgyaljon“ . . .

1918 március 7-én Trumbics és Torre — felelőtlenül és megbízás nélkül — aláírták a „londoni paktum“-ot. Ez az új egyezmény, amelyet Wickham Steed és a szerb kormány kiküldöttei szerkesztettek, látszólag összeegyezteti: a szövetségeseknek, Olaszországgal szemben vállalt kötelezettségeit, a pánszerbek korfui követeleseiével.

Diplomáciai szempontból természetesen, ez az okmány teljesen értéktelennek bizonyult, de ez nem is volt fontos.

— (Clemenceau ezt telefonálja nekem: „Az osztrák fegyverszünetet aláírták! — Ahogy mi kívántuk? — Igen — Nagyszerű! — De a végrehajtásnál még nehézségek merülhetnek fel — Nem jelent semmit — feleli Clemenceau — Az olaszok és a jugoszlávok hajbakapnak majd! — Meglehet — Ez veszélyes volna, mert mi sem maradhatnánk tétlen szemlélői a dolognak! — Oh! A német fegyverszünet most már csak hetek kérdése . . .“ (R. Poincaré: Victoire et Armistice.)

Wickham Steed és Seton Watson a háború első napjától kezdve kitalálták a jövődő győztesek hátsó gondolatait. Mindketten tisztában voltak a háborús célok lényegével. Minden erejüket a béke „előkészületei“-nek szentelték — amint láthattuk — teljes sikerrel.

Ez a két angol alaposan ismerte a háború előtti nemzetközi politika célkitűzéseit, közreműködött a szerb-orosz pánszláv mozgalom előkészítésében és 1914 óta — teljes szívvvel és lélekkel — a szláv eszme győzelmének szolgálatába szegődött.

Wickham Steed és Seton Watson gondoskodtak róla, hogy hatalmas támogatójukat: Lord Northcliffe-t Olaszország ellen hangolják. Az angol újságfejedelmén kívül számíthattak még Páris és London hivatalos és félhivatalos köreiből élő barátaikra és cinkosaikra is.

Biztosra vették, hogy a Korfuban megkezdett munka sikerrel fog járni és az európai katasztrófa haszonélvezői között a pánszlávok foglalják majd el az első helyet . . .

Alig három héttel azután, hogy doktor Trumbics és Luigi Torre jóelőre megosztottak az akkor még nagyon is élő osztrák-magyar medve bőréen, illetve a monarchia déli tartományain — Seton Watson és Stefan Osusky⁶⁾ — Benes titkára — összehívták Rómában:

„Az Ausztria-Magyarország által elnyomott nemzetiségek kongresszus“-át.

A „kongresszus“ szervezői a propaganda és a színpadias rendezés minden eszközét felhasználták a siker érdekében. Céljuk az volt, hogy a „leigázott szláv népek szabadságvágyának és önrendelkezési jogának nagyszerű megnyilatkozása“ visszhangra találjon az egész világon és mély benyomást gyakoroljon a szövetséges hatalmak közvéleményére és kormányaira.

Ennek a fokozott tevékenységnek komoly alapja volt. A füg-

---

⁶⁾ Jelenleg Csehszlovákia párisi követe.

getlen jugoszláv állam hivei ugyanis napról-napra jegyzékekkel ostromolták Londont, Párist, Washington-t és Rómát . . . A vezély nőttön nőtt . . .

A szláv maffiának sürgősen cselekednie kellett. Mindenáron meg kellett akadályoznia, hogy a szövetségesek elismerjék az önálló jugoszláv államot. A szerencse a kezükre játszott: a jugoszlávoknak nem volt pénzük . . .

Belgrádnak annál több volt . . .

A Lord Northcliffe által rendelkezésre bocsájtott összegeket arra fordították, hogy a befolyásolható egyéneket megnyerjék, a közömbösöket pedig meggyőzzék . . . Raffalovics és Izwolszky fénykora ismét föltámadt . . .

A végső eredmény beigazolta, hogy a kitartó munka meghozza gyümölcsét.

Lord Northcliffe millióit jól használták fel . . .

A békekonferencia egyhangúlag azokat az érveket fogadta el, amelyeket a pánszláv eszme képviselői hangoztattak.

A római „történelmi gyűlés“-t maga Seton Watson leplezte le öt évvel később, 1923-ban, a londoni: „Review of Reviews“-ban megjelent egyik cikkében. Az „elnyomott nemzetiségek“-et néhány tucat horvát, szlovén, illir és szerb amigráns képviselte. Ezekhez csatlakozott egy maroknyi — olasz fogságba esett — cseh katona. . .

„Kész komikum! De remekül sikerült! — mondotta e sorok írójának a francia Magat, a korfui sajtóiroda főnöke — Valóban kár lett volna ha a „kongresszus“ résztvevői bármiféle tekintetben is feszélyeztetik magukat . . .“

Seton Watson-nak és Stefan Osusky-nak sikerült: a „még idegen uralom alatt sinylődő szlávok képviselői“-vel elfogadtatni a korfui és a londoni „egyezmény“-t. Ezenkívül közfelkiállítással megszavaztatták velük — 1918 április 8-án — az ugynevezett: „Római nyilatkozat“-ot. Ebben a nyilatkozatban a „gyülekezet“ kihirdeti az „összes“ jugoszlávok azon egyhangú akaratát, amely szerint Nagy-szerbiához kívánnak csatlakozni. Együttal árulóknak és az elnyo-

mók zsoldjában állóknak bélyegzi azokat, akik Horvátországból, Szlovéniából és az adriai tartományokból: független államot kívánnak alkotni . . .

A „kongresszus“ nem mulasztotta el, hogy egyidejűleg állásfoglaljon a: „csehországi szláv testvérek“ követelései mellett is, amelyekkel szolidárisnak jelentette ki magát. Olaszországnak a balkáni olasz területekre vonatkozó igényeiről még csak meg sem emlékeztek. Elutasításukat rábízták a konferenciára.

A római kongresszus „nyilatkozatának“ hatalmas visszhangja támadt a szövetséges országokban. Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok vakon hittek ennek a komédiának a komolyságában. A szövetségesek hivatalosan is hozzájárultak: Csehszlovákia és Nagyszerbia megvalósításához. Azáltal, hogy ezt a két új államalakulatot elismerték, természetesen halálos csapást mértek a „független“ Jugoszláviára, amelynek már a pusztá gondolata sem hagyta Pasicsot nyugodtan aludni. Még azok is, akik ennek a független államalakultnak eddig buzgó hívei voltak, hirtelen gondolkozóba estek, majd ők is a szerbek uralma alatt egyesített délszláv államot ismerték el az egyedül üdvözítő megoldásnak. Erre a magatartásra Clemenceau pálfordulása adott okot, akinek Veznics átnyujtotta a „római nyilatkozatok“ egy másodpéldányát. Clemenceau ennek hatása alatt visszavonta a jugoszlávoknak adott szavát.⁷⁾

Alig telt el egy esztendő és: a háború egyik legmerészebb diplomáciai sakkhuzása, várakozáson felüli sikerrel végződött.

A pánszerbeknek és a cseheknek sikerült egyesült erővel olyan béketervet elfogadtatniok, amelyből egyedül ők húztak hasznot.

Miután a „jugoszláv népek“ Korfuban, Londonban és Rómában egyaránt „leszögezték álláspontjukat“, szóba sem jöhetett többé a wilsoni elvek alkalmazása. Zágrábban, Szerajevóban, Ljublja.

---

⁷⁾ „Clemenceau megmagyarázta, hogy a jugoszlávok, független államuk elismerését kérték, de döntés még nem történt. A választ elhalasztottuk . . . Azt feleltük nekik, hogy csak azon esetben ismerhetjük el kívánságaikat, amennyiben a szerbekkel megegyeznek. (R. Poincaré: Victoire et Armistice, 406—407. old.)

mában és Bródban hiába követeltek népszavazást azok, akik nemzeti hovatartozáságnk felett, önmaguk akartak rendelkezni . . .

Szerbia rendelkezett felettük . . .

Most már csak Olaszország volt hátra.

Seton Watson 1917 július 23-án nem hiába jósolta meg Korfuban Trumbicsnak, hogy az olaszokat a békekonferencia majd elintézi . . .

Igy is történt . . .

A békekonferencia Tardieu befolyásának hatása alatt megtagadta az olaszoknak az adriai területek átengedését, holott a szövetségesek az 1915 április 26-iki londoni szerződésben ezt a területstávot garantálták Olaszországnak. De Tardieu hatalmi szava erősebbnek bizonyult.

A szerződés szentségének ilyen megszegése példátlanul áll Franciaország történetében.

A tehetetlen Wilson a legképtelenebb adatokat is komolyan vette, ha azok a jogi formák szempontjából jól voltak megszerkesztve. Tardieu értette a módját annak, hogy a vele amúgy is közeli barátságban álló Wilsonnal a saját szempontjait ellentmondás nélkül elfogadtassa. Wilson és a francia meghatalmazottak hozzájárulásával megtörtént az a hihetetlennek látszó eset, hogy a trianoni konferencián az összes pánszerb követeléseket jogosnak ismerték el.

Szóról szóra úgy történt minden, ahogy azt a háború előestéjén — 1914 július 28-án — Dimitrievics-Apis ezredes, az orgyilkosság értelmi szerzője és a szerb vezérkar hírszolgálati osztályának főnöke elképzelte.

Olaszország sohasem bocsájtotta meg ezt a franciáknak . . .

A Róma és Páris között fennálló hosszantartó hűvös viszony, amely egészen 1933-ig — Henry de Jouvenel akkori nagykövetségünk sikeres fellépéséig — Franciaország külpolitikai kezdeményezéseit súlyosan megnehezítette: azoknak köszönhető, akik Trianon-

ban Franciaországot képviselték és — akár részrehajlásból, akár egyéni érdekből, Olaszország jogait fölládozták.

Ezeket a francia megbízottakat terheli a felelőség az Adria partján elterjedt olasz irredentizmusért és azért az ellentétért, amely 1919 óta Róma és Belgrád között fennáll. Az ő intézkedéseik és határozataik teremtték meg a horvát elszakadási mozgalmat, amely tizenhat esztendő óta napról napra jobban uszítja a jugoszlávokat a pánszerbek ellen.

Ha majd egyszer kitör a horvát felkelés, — mely csak kellő alkalom és elegendő fegyver kérdése — ugyanakkor majd kiromban az olasz-szerb háború is. Egyik felidézi a másikat — minden „egyezmény“ ellenére . . .

A „korfui paktum“, a „római kongresszus“ és a párisi békekonferencia megvalósítói pedig piromanikus gyönyörrel nézhetnek bele a lángokba, amelyek körülnyaldossák a csodálkozó Európát.

XL FEJEZET

Prága horgászik.

A korfui paktum története csak egyik epizódja azoknak a csatlásoknak, amelyeket a békekötéskor az „igazság” és a „szabadság” nevében követtek el.

A leigázott népek gyűlésének legfőbb oka az az igazságtalan béke, amelyet Trianonban diktáltak. A versaillesi szerződés következményei eltörpülnek a trianoni szerződés következményei mellett. A monarchián marakodtak: az volt a vadászat legkiadósabb zsákmánya.

A hullafosztogatók ocsmány munkájának senkisémet vetett gátat. Mindenki a maga érdekeire gondolt. A lázas tülekedéshez legjobban a csehek értettek. Pedig látszólag kevesebbet kaparintottak meg maguknak, mint a románok és a szerbek.

A csehek 1917-ig a cári birodalomhoz fűzték sorsukat. Ők vállalták a szláv előőrsök szerepét Középeurópában. Szentpétervár elhatározta, hogy Lengyelországot: elorosztása után régi határai között feltámasztja — de orosz cári helytartó kormányzása alatt.

Miklós cár 1914-ben nyíltan beismerte, hogy Oroszországnak ez volt az egyik háborús célja.¹⁾

Masaryk 1915 április 15-i feljegyzései közt a következőket ol-

---

¹⁾ II. Miklós kiáltványt intézett a lengyelekhez, hogy visszaállítja nemzeti egységüket. Sazonov Peléologuenak adott információi szerint cári helytartó került volna az új állam élére. Lásd: Poincaré: *L’Invasion* 100. oldal. — *Peléologue*: 428/429 sz. sürgön.

vashatjuk: „Csehország és Morvaország egyesült királyságot fognak alkotni egy orosz nagyherceggel az élén.“²⁾)

A bolsevizmus győzelme után a cseh-szlovákok vezetői jobbra kanyarodtak. Maguknak követelték a cári birodalom örökségét, amíg Oroszország újra megerősödik. A megfelelő időpontban azután felvették a kapcsolatot a szovjettal. Benes hatása alatt Franciaország is tárgyalásokba bocsátkozott Moszkvával. Benes a német veszedelemmel taktikázott. Ezzel igyekezett létrehozni a francia-orosz közeledést.

Franciaország tehát ismét a régi kelepcébe esett!

El kell ismerni, hogy a csehek 18 éven keresztül mesterien és állandó sikerrel játszották Középeurópában a pánszlávizmus előharcosainak szerepét. Már a háború alatt feltűnt nagyszerű taktikájuk és kezdeményező képességük a szövetséges államokban lezajlott heves diplomáciai csaták idején. A nélkülözhetetlen és ügyes közvetítő szerepében ott is tudtak maguknak előnyt biztosítani, ahol személyes érdekeik nem forogtak kockán.

Politikusaik és propagandistáik sima modora, erélye és szívósága vezető szerepet biztosított számukra a különböző fő- és albizottságokban. A békekonferencia szentesítette csupán az ott hozott határozatokat. A valóságban a csehek döntötték el a monarchia sorsát.

A csehek: véleményeket irányítottak, határozatokat hoztak és tetszésük szerint befolyásolták az érdekeltek akaratát.

A csehek nem harcoltak, nem volt joguk kártérítésre és nem követelhették maguknak a kivándorolt fajtestvéreik által lakott elcsúszott területeket sem, mint a románok és a szerbek. Mégis ők biztosították maguknak a zsákmány oroszlánrészét. Amikor Clemenceau végre kezdett tisztán látni, a „győzelem sakáljainak“ nevezte őket.

Ezek a szavak megdöbbenetűk: — mert igazak! . . .

•

• •

---

²⁾ A Foreign Office-hoz beadott memorandum.

Masaryk személyesen mondja el, hogyan fáradozott egy „jó béke“ előkészítésén, amely államfőt csinált belőle.³⁾

A szerajevói merénylet elkövetésekor tíz éve mult, hogy Masaryk a cár zsoldjában magára vállalta a cseh forradalmi szervezkedés titkos irányítását. 1908-ban Prágában ő fogadta Seton Watsont, az angol publicistát. Ő tájékoztatta tanulmányútján: a monarchia nemzetiségi viszonyai felől. Ő nyerte meg már akkoriban a pánszláv eszme fanatikus apostolának.

Tíz éven keresztül fáradhatatlanul tanította, lelkesítette és bátorította a szláv ifjúságot. — A híres zágrábi perben is sikraszállt az ifjúság védelmében, de azért sohasem helyezkedett szembe nyíltan az államhatalommal. Masaryk, az egyetemi tanár óvatos volt. Orosz barátai 1914-ben idejekorán tájékoztatták a helyzetről. Ennek köszönhette, hogy volt ideje a szövetséges államokat megnyerni céljainak.

A háború altt széleskörű tevékenységet fejtett ki. Külföldi előadásainak és előkelő politikai összeköttetéseinek révén számos barátot szerzett magának az Egyesült Államokban és Angliában. Az általa kedvezően befolyásolt közvélemény egyengette munkatársainak az útját a békekonferenciát megelőző bizalmas tanácskozásokon. Igaz, hogy a „*Detruisez l’Autriche et la Hongrie*“⁴⁾ című nagyhatású röpirat szerzője Benes — de sugalmazója Masaryk volt. Ez a munka pecsételte meg a monarchia sorsát.

Tagadhatatlan, hogy Take Jonesen, Veznics, Bratianu, Benes, Tardieu és Osusky nagyohb szerepet játszottak a békekonferencián, mint Masaryk. Mégis ő volt az, aki közvetve döntő erkölcsi hatást gyakorolt a békeműre. Benes és Osusky teremtette meg — Tardieu támogatásával — Csehszlovákiát, de Masaryk nélkül sohasem érhettek volna célra... Masaryk kutató szellemével, törékeny testével és tartózkodó egyéniségével nem játszott nagy szerepet az alkudozásokban. De el kell ismerni, hogy neki volt a legnagyobb

³⁾ Masaryk: *The Making of a State*. London 1924.

⁴⁾ Veznics szerint Masaryk sugalmazta Benesnek, hogy vádolja meg Tiszát a hadüzenettel kapcsolatban.

tekintélye a szövetségesek előtt. Ő értett legjobban a közvélemény irányításához. Nagyszerűen érvényesítette kiváló szellemi képességeit a háború és a békekötés idején. Kitűnő előadásával, az ékes-szólás varázsával hatott. Barátai az éleseszű jogászt és az igénytelen bölcsöt ünnepelték személyében.

Benes és Osusky lényéből a nagyravágyás, a céltudatos határozottság és a könyörtelen anyagelvűség sugárzott. Szinte megfélemlítő hatást gyakoroltak pártfogóikra. Masaryk a becsületesség és az igazságosság megtestesülése . . . Egy kis nép szellemi és erkölcsi méltóságának életrekelt szimboluma . . . Ugy járta a világot, mint hitbuzgó zarándok. Mindig nemzete szent ügyének szolgálatában tevékenykedett. A békekonferencián éppen olyan sikereket ért el, mint valamikor Sazonov idején a cári Oroszország érdekében.

*

* *

Wilson, néhány héttel európai útja előtt nyilvánosságra hozta azon elhatározását, hogy a népek önrendelkezési joga nem vonatkozik a monarchia nemzetiségeire. Ez a kijelentés óriási meglepetést keltett a trianoni békekonferencia köreiben.

Wilson 1918 októberében megírta Károly császárnak, hogy a monarchia nemzetiségei a háború utolsó hónapjaiban „meghatalmazott képviselőik útján” — Korfuban — Rómában — Pittsburgban — már hivatalosan kifejezték kívánságaikat. A konferencia számára nem marad tehát más teendő, minthogy elismerje akaratukat.

Clemenceaut a német kérdés és a francia választások teljesen lefoglalták.⁵⁾ A „másodrendű kérdések” nem érdekelték.⁶⁾ Régi bizalmatlansága Tardieuvel szemben is eloszlott,⁷⁾ akinek szabad kezét engedett. Csupán a Habsburg-birodalom felosztását követelte. Clemenceau ebben a tekintetben nem tudta leküzdeni elő-

⁵⁾ Poincaré: Victoire et Armistice 356—358—414 és 452 oldalak.

⁶⁾ Clemenceaut sohasem érdekelték a keleteurópai problémák. Lásd Poincaré: Victoire et Armistice. 429. oldal.

⁷⁾ „Tardieu szerette túlbecsülni tevékenységét mások rovására”. Lásd Poincaré: Victoire et Armistice 124. oldal.

ítéleteit. A katolikus monarchiában csak a forradalom demokratikus és világi eszméinek ellenségét látta. Arra egy pillanatig sem gondolt,⁸⁾ hogy a katolikus Ausztria, a protestáns Poroszországnak természetes ellenfele és hogy Ausztria fentartása és a katolikus német tartományokkal való megerősítése: az európai egyensúly biztosításának elsőrendű érdeke.

Lloyd George ellenezte⁹⁾ a monarchia felosztását, de Masaryk levette a lábáról. Végül is Tardieu álbölcselkedésének hatása alatt engedett. Balfour lord ellenvetésére azt válaszolta, hogy Angliát — az osztrák kérdésben tanúsított előzékenységéért — majd a Perzsa öbölre és Mezopotámiára vonatkozó koncessziókkal fogják kárpótolni. A német gyarmatok felosztásánál is különös tekintettel lesznek az angol érdekekre . . .

Benes merész, túlzó és erőszakos követeléseire volt szükség, hogy Lloyd George ismét gyanút fogjon. Sajnos, mire Benes átlátzó hazugságainak hallatára — az 1919 február 5-iki hirhedt ülésen — észbekapott:

már késő volt . . .

Olaszország is csalódott . . .

A szövetségesek, Olaszország tiltakozása miatt utasították vissza 1917-ben Károly császár különbékeajánlatát. A tervet — adott szava ellenére — Ribot árulta el Sonninionak csak azért, mert rossz szemmel nézte az alkudozásokat, amelyeket nélküle kezdeményeztek.¹⁰⁾

A helyzet korlátlan ura: Wilson elnök volt. Az összes szövetségesek hajbókoltak neki, hiszen „nélküle elveszíthették volna a

⁸⁾ „Ausztria részéről veszedelmes feltételeket követel, ami meg fog bennünket akadályozni abban, hogy a legfontosabbat elérjük . . . Nem látja előre Közép-Európa sorsának kialakulását.“ Lásd Poincaré: Victoire et Armistice 399 o.

⁹⁾ „A monarchia feldarabolása nem háborús célunk.“ (Discours aux communes 1917 február.)

¹⁰⁾ „E békeajánlat elfogadása legalább egy évvel előbb véget vetett volna a háborúnak és 500.000 francia életét kímélte volna meg. Károly király 1917 március 24-i ajánlatában, amelyet sógora, Sixtus herceg közvetített Franciaországban és Angliában, megígérte Elezász-Lotharingia visszaadátását, Belgium kiürítését és kártalanítását, Szerbia visszakapta volna szuverénitását és természetes kijáratot kapott volna az Adriához, valamint széleskörű gazdasági

háborút.⁴ — Pedig neki köszönhették, hogy csirájában megölték a békét. —

Wilson volt a konferencia koronázatlan királya. Mindenki sietett a kedvében járni és őt messzemenő „támogatásáról” biztosítani. Amit mondott, szinte kinyilatkoztatásnak vették. Ajánlatait a szövetségesek vezetői már eleve elfogadták. Még Clemenceau is — aki egyébként áthidalhatatlan ellenszenvvel viseltetett az elnökkel szemben.¹¹)

Nem így állt a dolog az ú. n. „másodrendű” meghatalmazottakkal, akik a reájuk kényszerített módszereket nem voltak hajlandók elismerni és ezért nyíltan szembehelyezkedtek a csehekkel és a szerbekkel.

Különösen Smuts tábornok — a délafrikai kiküldött — kifogásolta, hogy miért nem engedélyeznek népszavazást: Erdélyben, Szlovenszkóban, a Ruténföldön, Horvátországban és Szlovéniában, ugyanakkor, amidőn Schleswig-Holsteinban, Sziléziában, Posenban és a Szárvidéken hozzájárultak a népszavazáshoz. A tábornok fel szólalását az angol dominiumok, Japán és Lengyelország kiküldöttei is helyeselték.

1919 március 8-án végre az olaszok is tisztán láttak. Felismerték az adriai partvidékre vonatkozó szerb követelések veszélyességét. Az a körülmény, hogy a szerbek, a csehek és a románok, a nemzeti kisebbségeket — akaratuk ellenére — népszavazás nélkül, egyszerűen bekebelezik: igazságtalannak és szabályellenes-

---

kedvezményeket. Olaszországot illetőleg Károly 1917 május 9-éről keltezett levelében ezeket írta: „Olaszország ajánlatot tett, hogy lemond az adriamenti szlávok lakta — nem olasz területi igényeiről és csak Tirol olasz lakosságú területeit követeli. Károly nem mondott semmit, ami ne lett volna igaz. Cadorna — Victor Emánuel olasz király és Gioletti miniszterelnök hozzájárulással — közölte a monarchia svájci követe útján Olaszország kétségtelen békeszándékul tanuskodó békefeltételeit. Érthető ezek után, hogy az illetékesek mindent elkövettek, hogy a francia közvélemény az osztrák ajánlat komolyságáról ne értesüljön. A francia miniszterelnök: Ribot elutasító magatartása egy valóságos büntetés volt hazájával szemben.

¹¹) „Ez az ember olyan, mintha részeg volna . . . Le kell szállítani a magas lóról . . . A modora tűrhetetlen . . . (Poincaré: Victoire et Armistice 55—59 oldal.)

nek tünt fel nekik.¹²⁾ Követelték az egész kérdés újratárgyalását, de mindez már hiábavalónak bizonyult.

Május 3-án, Nitti — akit az angolok pártfogoltak — visszatért az ügyre¹³⁾ és síkraszállt a magyarok mellett. Ezért Tardieu heves kirohanásokat intézett ellene.

*

* *

Ha a győztes hatalmak levéltárai megnyílnak egyszer: a világ közvéleményének lesz mit csodálkoznia azokon a titkos tanácskozásokon, amelyek a békekonferenciát megelőzték. A béke csődjéért elsősorban Wilson és Tardieu lelkiismeretét terheli a felelőség.

Wilson, ködös gondolkozásával, makacs részrehajlásával és öntetszelgő hiúságával: Európa — s így Franciaország — rossz szelleme volt. Nincs jóformán egy olyan győztes vagy legyőzött ország sem, amely ne szenvedett volna egy-egy elhibázott intézkedése miatt. Az európai kérdésekben tanúsított tájékozatlansága elképesztő volt. Az a rendkívüli környezet, amelybe Párisban belecsöppent: egész lényéből kiforgatta. Nem tudott hova lenni a pöffeszkedéstől, miközben teljesen elvesztette ítélőképességét. Játékszer lett azok kezében, akik tájékozatlanságát vagy jóhiszeműségét kihasználták. A nemzetközi politika cselszövői Trianonban adtak egymásnak találkozót. Az ő számukra Wilson nagyszerű médiumnak bizonyult . . .

A legjellemzőbb példa erre Masaryk vallomása, aki könyvében a következőket írja:

---

¹²⁾ „Az olasz hivatalos körök a legmesszebbmenő támogatásban részesítették a magyarokat. Így merült föl az a veszély, hogy a magyarok javára határrevízióra kerül sor . . .” (Viorel Tilea: *L'activité diplomatique de la Roumanie de novembre 1919 à 1920.*)

¹³⁾ „A magyarokkal kötendő szerződés feletti vita délután 3 órakor kezdődött. Nitti azt indítványozta, hogy a magyar határokat vonják revízió alá. Ajánlatát azzal indokolta, hogy túlsok magyart engedtek át a szerbeknek, a románoknak és a cseheknek.” Emiatt komoly nézeteltérésekre került a sor. (Viorel Tilea: lásd a már idézett munkát!)

„1918 július 30-án¹⁴⁾ ellenjegyeztem Pittsburgban azt az „egyezményt“, amelyet Amerika tót és cseh emigráns szövetségeinek kiküldöttői kötöttek meg Clevelandban. 1915 május 17-én. Ez a szerződés egy kis szláv csoport igényeinek a kielégítésére szolgált. Ezek, Isten tudja mi-féle gyerekességekről ábrándoztak. Holmi Szlovákiáról: amelynek autonómiája, saját közigazgatása, önálló parlamentje és bírászkodása, saját iskolái stb. legyen . . . Habozás nélkül hozzájárultam a cseh nemzet nevében ezekhez a tót követelésekhez.¹⁵⁾

A „szerződés“ u. i. egyszerű magánegyezmény jellegével bírt, amelyet csupán néhány emigráns kötött. Ezek is — kettő kivételével — honosított amerikaiak voltak.

Semmilyen akadály nem volt, hogy ezt az értéktelen darab papirost aláírjam. Miután u. i. a „szerződés“-t ünnepnapon „kötötték“: ez — az amerikai törvények szerint — amúgy is érvénytelen volt.“

Masaryk nem mondotta el a teljes igazat. Az igazság az, hogy a csehek, sem Clevelandban, sem Pittsburgban: nem „egy kis jelentéktelen“ csoporttal, hanem azzal az egyesült tót ligával állottak szemben, amely valóban Amerika összes tótjait képviselte. Ez a liga, csak igen alapos tárgyalások és összes követeléseinek elfogadása után, egyezett meg csehekkel . . .

Ennek igazolására szolgál az a sürgöny, amelyet 1915 február 2-án, a francia Havas ügynökség amerikai levelezője küldött Párisba:

„Az amerikai szlovák liga ma kiáltványt adott ki, melynek értelmében hajlandó együttműködni a csehekkel, amennyiben: a csehek, morvákat, sziléziaiakat és a

---

¹⁴⁾ T. G. Masaryk: The Making of a State London 1924. 229. oldal.

¹⁵⁾ A római kongresszus másnapján Masarykot a londoni, párisi, amsterdami és genfi cseh nemzeti bizottságok köztársasági elnökké választották meg. Ilyen minőségben írta alá a pittsburgi szerződést.

szlovákokat magában foglaló cseh állam szövetségi alkotmánya biztosítja a tót autonómiát“ . . .¹⁶⁾

Ezt az „értéktelen“ és minden „gyakorlati jelentőséget nélkülöző papírrongy“-ot használta fel Masaryk arra, hogy megvaltoztassa vele Európa térképét.

Haladéktalanul bemutatta Wilsonnak azzal, hogy ime ez az ünnepélyes, visszavonhatatlan és törvényes akaratmegnyilvánulás kétségtelen bizonyítéka: „a szlovák és a cseh nép testvéri egyesülésének.“

Az eset pikantériáját növeli, hogy a kiesinyes és fontoskodó Wilson — aki jogi kérdésekben mindég a szőrszálhasogatásig menő pontosságot követelt — minden ellenőrzés nélkül tudomásulvette a szerződés megkötését. A sors iróniája, hogy ugyanezen a napon érte az amerikai elnököt az a bizonyos tragikus roham, amely rövid pár hónap múlva teljesen felőrölte egyébként ragyogó szellemét.

Hiába nevezte Masaryk a szlovák egyezményt — hat évvel Wilson halála után —: „néhány szegény mániákus nevetséges megnyilatkozásának“ . . . a hangsúly azon van, hogy az amerikai elnök, az Egyesült Államok nevében elismerte a „cseh államot“, amelyet Masaryk szemfényvesztéssel varázsolt eléje. Wilson után pedig a trianoni konferencia is helybenhagyta, hogy úgy Clevelandban, mint Pittsburgban egyaránt: a szlovák nemzeti akarat érvényesült. Így lett ebből a „bohózatbailló szerződés“-ből — 1918 július 30-án — teljes jogérvényű okirat . . .

Arról, hogy mi történt azután Szlovákiában, e sorok írója, másutt már bővebben beszámolt.¹⁷⁾

Mindazok, akik Szlovákiában vezetőszerpet játszottak és súlyllyal birtak: börtönben ülnek vagy számkivetésben sinylődnek¹⁸⁾ — akárcsak horvát sorstársaik. —

¹⁶⁾ Le Temps febrnár 4 1910. La guerre sociale. 1915. II. 3.

¹⁷⁾ La guerre revient. Pozzi 334. oldal. („Amiről nem beszélnek.“ című fejezet.) M

¹⁸⁾ „Nincsen olyan becsületes ember Szlovákiában, aki ne ment volna

A szabadságában korlátozott,¹⁹⁾ kizsákmányolt és kifosztott szlovák nép ma ugyanott tart, ahol a horvátok és Erdély lakossága: alig várja az alkalmat, hogy megszabaduljon a „felszabadító béke“ által teremtetett pokolból. Pedig egy hajszálon múlt, hogy Masaryk mesterkedése, az utolsó pillanatban meg nem hiúsult és a „felszabadulásra vágyó nemzetiségek“ elkerültek a kárhozatot . . .

1918 október 16-án u. i. Károly császár értesítette Wilson, hogy a monarchia valamennyi nemzetiségének közigazgatási autonómiát adott. Ezzel az elkatározásával egy csapásra megszüntette az „elnyomott kisebbségek“ kérdését. Maga az uralkodó szabadította fel őket.

IV. Károly nyilatkozata: a szlávok gondosan felépített politikáját összeomlással fenyegette.

Négy év óta készültek arra, hogy a monarchia felbomlásakor Középeurópa az ölükbe hulljon. A zsákmány elvesztése tehát érthető aggodalmat és fejetlenséget keltett soraikban.

A szerbek és csehek ügynökei azonnal munkához láttak. Minden követ megmozgattak a párisi és a londoni bizottságokban — az egyetemi körökben és a sajtóban, hogy Károly császár tervét elgáncsolják. Ugyanazok az erők léptek működésbe, amelyek 1917 nyarán Ausztria különbékeajánlatának visszautasítását követelték.

Párisban könnyű dolguk volt. Itt az történt, amit Clemenceau akart. A „tigris“ teljhatalommal rendelkezett.²⁰⁾ Az Amerikából visszatért Tardieu és a sajtó is a szlovákok pártján állott.

Londonban sem volt baj: Lord Northeliff propagandájának ha-

---

keresztül a gazdasági elnyomatás, a politikai üldöztetés, vagy a bebörtönöztetés kálváriáján. Szlovákiában a terror és a börtönök csendje uralkodik.” (A tót néppárt kiáltványa a művelt világ közvéleményéhez 1923 májusában és legutóbb 1934-ben!)

¹⁹⁾ 1919-ben katonáink a keresztet céltáblának használták és Krisztusra lőttek. Holecsek: „A csehszlovák köztársaság első évtizede.“ Prága 1922. — A cseh tanítók Szodomát és Ghomorrát csinálnak az országból. A koedukációs iskolákban fiúkat és lányokat tanítanak, ahol a nemi felvilágosítás úgy történik, hogy a gyermekeket a fogamzás meggátlásának módszereire tanítják. (Dr. Sivák parlamenti beszéde 1930 június)

²⁰⁾ Clemenceau önhatalmúlag döntött a kormány megkérdézése nélkül. Poincaré: Victoire l'Armistice. 266. oldal.

tása alatt az egész angol közvélemény a monarchiát okolta a háború kitöréséért.

Kemoly veszedelem csakis az Egyesült Allamok felől fenyegetett . . .

Masaryk még Amerikában tartózkodott. Nyomban Washingtonba utazott. Hivatkozott arra, hogy Wilson elnök a pittsburgi „szerződés“-t már elismerte, és így azt sem alkotmányos, sem jogi szempontból visszavonni nem lehet. Tiltakozott az ellen, hogy befejezett tényeket módosítsanak . . .

„Wilsonnak valamennyi közjogi művét gondosan áttanulmányoztam²¹⁾ — írja könyvében Masaryk. — Szó szerint betanultam azokat a részeket, amelyek álláspontomat igazolták. Valamennyit felhasználtam érvelésem alátámasztására. Hymódon könnyen sikerült Wilson álláspontom igazáról meggyőzni . . .“

Wilson írói hiúságára Masaryk érvelése olyan lenyűgöző hatással volt, hogy igazat adott neki.

Az amerikai elnök közölte Károly császárral, hogy a monarchia nemzeti kisebbségeinek hivatalos képviselőivel kötött egyezmény végleg elintézett kérdés. A monarchia fenntartásáról éppoly kevésbé lehet szó, mint arról, hogy a különféle nemzetiségek népszavazással döntsenek hovátartozandóságukról illetőleg.

A nagybeteg amerikai elnök így semmisítette meg eszményét: az emberi jogokat biztosító 14 pontot.

A háború végét jelentő szöveget, tragikumba fulladt, mielőtt még valójában megszülethetett volna . . .

A monarchia nemzetiségei pedig, amelyek a békeszövegre rakták gúlába fegyvereiket: kiábrándulva és kétségbeesve menekültek a forradalom zűrzavarába.

. . . Tizennégy nap alatt összeomlott a büszke monarchia . . .

. . . És a romok felett orgiát ült az idegen erőszak . . .

*

* *

---

²¹⁾ T. G. Masaryk: *The Making of a State* London, 1924.

Mialatt Masaryk Washingtonban Wilsonnal tárgyalta: párisi barátai sem voltak restek és Franciaországot egy rendkívüli horderejű politikai lépésre ösztökélték, amelynek visszahatásai mindmáig elmérgesítik a nemzetközi helyzetet. A közvélemény persze mit sem tudott Franciaország ezen végzetes ballépéséről és nem tud róla ma sem:

Wilson éppen indulófélben volt Európába, amidőn Jusserand washingtoni francia nagykövet, Clemenceau megbízásából jegyzéket nyújtott át neki: 1913 november 29-én.

A Jusserand-féle jegyzékben Franciaország ismertette a monarchia felosztása kérdésében elfoglalt visszavonhatatlan álláspontját. Tardieu és Benes sugalmazására a leghatározottabban követelte a békekonferenciára készülődő Wilsontól, hogy tizennégy pontja: a monarchia szláv nemzetiségeire semmiképp sem legyen alkalmazható.

Benes a londoni „Fortnightly Review“-ban foglalkozott a Jusserand-féle jegyzékkel, amellyel kapcsolatban 1920 novemberében ezt írja: „Be akartuk bizonyítani Európának, hogy Ausztria-Magyarországra nem volt többé szüksége . . .“

„Középeurópa népei — így szól többek között Wilson tizennégy pontja — önmaguk fognak határozni sorsuk felett, mihelyt a nagyhatalmak letárgyalják a német kérdést és sor kerülhet a monarchia feldarabolása által előidézett helyzet tanulmányozására.“

Ezzel szemben a Jusserand-féle jegyzék szerint:

„Az Osztrák-Magyar Monarchia sorsa nem lehet többé vita tárgya, minthogy ez a hatalom megszűnt. Ennélfogva sem a különböző arcvonalakon kötött fegyveresünet, sem az amerikai elnök tizennégy pontja nem szolgálhat alappal a békekonferenciának.“

Wilson annál könnyebben engedett a francia követeléseknek, miután azok megegyeztek Masaryknak tett ígéreteivel. Az ameri-

kai elnök és a franciák tudták, hogy a központi hatalmak nem azért tették le a fegyvert, mert a szövetségesek katonailag megverték őket, hanem mert:

biztak abban, hogy a tizennégy pontban összefoglalt wilsoni elvek elfogadható békefeltételeket biztosítanak majd számukra.

Németország, Ausztria és Magyarország a tizennégy pont közlése után fellélegzett. A legyőzöttek biztak a Diaz által megkötött november 3-iki páduai és a Franchet d'Esperay által november 6-án Belgrádban megkötött fegyverszünetben.

De rövidesen következett a nagy kiábrándulás.

November 8-án Foch tábornagy kérésére a legfőbb tanács rácsafolt Diaz intézkedéseire és érvénytelenítette a páduai fegyverszünetet.

Már Franchet d'Esperay felhatalmazta a szerb csapokat, hogy megszállhatják a Bánátot. A románok felbátorodva a németek távozásán, ugyanezt cselekedték Erdélyben.

Ez az eljárás és a Jusserand-féle jegyzék, amely nem tartotta tiszteletben az ünnepélyesen vállalt ígéreteket:

erőszakosságával példátlanul áll a művelt államok történelmében és súlyos teherként nehezedik Franciaországra.

Ez az erőszak türte, hogy a csehek és a szerbek Középeurópában és a Balkánon megvalósítsák titkolt céljaikat, amelyeknek érdekében 1914 júliusában Oroszország a világháborút felidézte.

Ez súlyosodik a legjobban Franciaországra.

Ausztria felbomlásával, Magyarország megsemmisítésével megszűnt az egyetlen akadály, amely Németország háborúelőtti hatalma visszaállításának útjában állott.

Ha Ausztria megmaradt volna régi nagyságában, úgy a pánszerbek nem uralkodnának a Balkánon. Hitler pedig nem volna ura Németországnak.

**Ausztria végzetes sorsa avatta őt a germánság legendás hőségé.
Hitler hatalmas egyénisége elhomályosítja a trianoni nap tal-
mi ragyogását.**

IV. FEJEZET

Apókók munkában

A cári Oroszország pánszláv hatalmi törekvéseinek végső eredménye: a világháború volt. A könnyelműen előidézett háború azonban kegyetlen sorssal sújtotta a cárt, akinek hatalmas trónját a forradalom kíméletlenül elsöpörte. Ugy látszott, hogy a cárizmus-sal együtt bukik a pánszláv eszme is. A páriskörnyéki békék — különösen a trianoni béke — érdeme az a kétes dicsőség, hogy a pánszláv gondolat ezekben a békékben újjászületett s megizmosodva, jelentős szerephez jutott és tovább él. A páriskörnyéki békék voltak a melegúgyai annak, hogy Középeurópán és a Balkánon ma a szlávok hegemoniája elhatalmasodott.

Hogy történhetett ez? Csak úgy, hogy Trianonban a történelmi tényeket és a valóságos helyzetet figyelmen kívül hagyták. Nem mérlegeltek pártatlanul, nem vizsgáltak meg semmit. A békeszerződés határozatait kivétel nélkül néhány befolyásos ember sugalmazta. Ennek a maroknyi társaságnak volt a békekonferencia kiszolgáltatója. Hatalmuk titka pedig abban állott, hogy uralták és irányították a közvéleményt, másrészt pedig az angol, francia és amerikai hivatalos vezetőkörökkel jó barátságot tartottak fenn.

Mindazok, akik a szlávok és szövetségesük, a románok javára határoztak Trianonban, közvetlenül vagy közvetve személyes érdekeiket védék.

Tardieu, akinek fontos szerep jutott a szerződés megszövegezésében, a követelések alapos mérlegelése helyett az igénylők pártjához szegődött. Mások, mint Wilson, lekötötték szavukat és

**Ausztria végzetes sorsa avatta őt a germánság legendás hőségé.
Hitler hatalmas egyénisége elhomályosítja a trianoni nap tal-
mi ragyogását.**

IV. FEJEZET

Apókók munkában

A cári Oroszország pánszláv hatalmi törekvéseinek végső eredménye: a világháború volt. A könnyelműen előidézett háború azonban kegyetlen sorssal sújtotta a cárt, akinek hatalmas trónját a forradalom kíméletlenül elsöpörte. Ugy látszott, hogy a cárizmus-sal együtt bukik a pánszláv eszme is. A páriskörnyéki békék — különösen a trianoni béke — érdeme az a kétes dicsőség, hogy a pánszláv gondolat ezekben a békékben újjászületett s megizmosodva, jelentős szerephez jutott és tovább él. A páriskörnyéki békék voltak a melegúgyai annak, hogy Középeurópán és a Balkánon ma a szlávok hegemoniája elhatalmasodott.

Hogy történhetett ez? Csak úgy, hogy Trianonban a történelmi tényeket és a valóságos helyzetet figyelmen kívül hagyták. Nem mérlegeltek pártatlanul, nem vizsgáltak meg semmit. A békeszerződés határozatait kivétel nélkül néhány befolyásos ember sugalmazta. Ennek a maroknyi társaságnak volt a békekonferencia kiszolgáltatója. Hatalmuk titka pedig abban állott, hogy uralták és irányították a közvéleményt, másrészt pedig az angol, francia és amerikai hivatalos vezetőkörökkel jó barátságot tartottak fenn.

Mindazok, akik a szlávok és szövetségesük, a románok javára határoztak Trianonban, közvetlenül vagy közvetve személyes érdekeiket védék.

Tardieu, akinek fontos szerep jutott a szerződés megszövegezésében, a követelések alapos mérlegelése helyett az igénylők pártjához szegődött. Mások, mint Wilson, lekötötték szavukat és

túlhajtott becsületességből mindvégig hittek azok őszinteségében, — akik becsapták őket. A legfontosabb szempont a konferencián a követelődzők kielégítése volt.

Valamennyien azt gondolták, amit Clemenceau nyíltan kimondott: „A békeszerződés csak egy másik módja a háború folytatásának.”¹⁾

Amikor Kis-Trianonban összeült a békekonferencia, Ausztria és Magyarország sorsa meg volt pecsételve. A legapróbb részletekig eldöntötték azt — már négy évvel azelőtt. De nem a szövetséges hatalmak kormányai,²⁾ mert azok — az 1917-j februári titkos orosz-francia szerződés kivételével — az egymással kötött egyezményekben nem tervezték a monarchia felosztását. Az elgondolás magánszemélyektől származott, akiknek szerepéről a közvélemény semmit sem tudott és ma sem tud.

Ezek már 1914 utolsó napjaiban működni kezdtek, akkor amikor úgy látszott, hogy a monarchia összeomlik az orosz támadás súlya alatt.

Néhány szláv politikus, néhány tanár és nemzetközi ujságíró: Masaryk, Wickham Steed, Kovalevszky, Seton-Watson, Ernest Denis, Vinogradov, Supilo és Eisenmann — egymás között osztottak a medve bőréen.

Helyzetük könnyű: mert az angol, francia és amerikai politikai és sajtóköroekkel a legjobb összeköttetések voltak.

Osusky, Kuffner, Benes, Trumbics és Kramarz egymásután csatlakoztak hozzájuk. Egyiküknek sem volt hivatalos megbízatása és valamennyi ismeretlen maradt a nyilvánosság előtt. Legnagyobb részük még ma is az, azok kivételével, akiket a háború és a béke változó szeszélye előkelő állásba emelt.

Ezek az ismeretlenek teremtték meg a Duna völgyében és a Balkánon az új Európát és nem Clemenceau, Lloyd George, Or-

¹⁾ F. Nitti: La Pace 27--28. oldal.

²⁾ Az orosz kormány kivételével, amely cári proklamációban ismertette szándékait Lengyelországot illetőleg, 1914 szeptemberében. (Paleologue-féle sürgöny 428-429. szám) és Miklós nagyherceg felhívása Ausztria szláv nemzeti-ségeihez 1914 szeptember 17-én (Paleologue-féle sürgöny 625. szám).

lando, vagy a szerencsétlen Wilson. Ezek az ismeretlenek rendkívül fontos szerepet játszottak a „béke“ előkészítésében. A trianoni határozatokat ők sugalmazták.

A hivatalos³⁾ és magánpénzekből⁴⁾ fenntartott propaganda-bizottságokban: Londonban, Amsterdamban, Párisban, Genfben és az Egyesült Államokban a szerb, cseh, ukrán, galíciai, szlovén és dalmát menekültek állandóan memorandumokat és statisztikákat szerkesztettek, térképeket rajzoltak, hogy új területeket igényel-hessenek.

Ugyanakkor Párisban, Quartier-Latin-beli nyomorúságos pad-lásszobáikban a cárizmus száműzöttei: Lenin és Trockij hívei, meg-kezdtek a bolsevista hatalom kiépítését.

A csehek és a szerbek viszont ezalatt az antant titkos alapjai-ból és számító pénzemberek segélyéből élve —

előkelő szállodákban és fényűző irodákban számolgatták,
hogy mások győzelme mennyit fog nekik jövedelmezni!

Vezéreik a legnagyobb körültekintéssel azon fáradoztak —
Izwolszky szavai szerint, — hogy „meggyőzzék az aggályoskodó lel-kiismereteket.“

Nem feledkeztek meg a befolyásos egyesületekről, miniszté-riumokról és a nagy párisi és londoni lapok szerkesztősegeiről sem. Ezek segítségével propagandájukkal és hamis bizonyítékaik-kal nagy hatást gyakoroltak a közvéleményre.

A cárizmus bukásáig Oroszországgal közös célkitűzéseket hangoztattak a szövetséges kormányok előtt és azonosították ma-gukat a pánszlávizmus középeurópai terjeszkedő törekvéseivel. Másként beszéltek a tömeg előtt és ismét másként tudományos egyetemi körökben, amelyeknek bizalmát meg akarták nyerni.

Könyveik, röpirataik, gyűléseik, fizetett és sugalmazott hír-

---

³⁾ A Foreign Office közel 50 milliót áldozott cseh propaganda célokra és majdnem ugyanannyit Franciaország.

⁴⁾ Lord Nortcliffe, a Daily Mail tulajdonosa 1 millió font sterlinget ál-do-zott cseh és szerb propaganda célokra. Bazil Zaharov hadiszállító egy félmilliót, ami egyébként nagy előnyöket biztosított számára.

lapcikkeik mindenkor az „elnyomott nemzetiségek felszabadításával” és jogaik biztosításával foglalkoztak.

Senki sem sejtette azok közül, akiket Trumbics, Benes Masaryk és Ernest Denis: Angliában, Franciaországban és Amerikában eszméiknek megnyert,

hogy a cseh és a szerb ügyért síkraszállva, tulajdonképpen annak az autokrata Oroszországnak érdekeit védik, amely a népek kizsákmányolója és elnyomója.

Ebben az időben érkezett a harmincéves Benes Franciaországba. Utlevelét egy genfi kereskedelmi utazótól szerezte. Párisban Masaryk kitűnő összeköttetései segítségével s Eisenmann⁵⁾ dijoni tanár, valamint Bouglé tanítóképzőintézeti igazgató közbenjárására sikerült személyazonossági igazolványt⁶⁾ szereznie.

Benes a legnagyobb zűrzavar idején érkezett Párisba, A lázas sürgés-forgás kedvezett cselszövéseinek és azoknak a számításoknak, amelyeknek Páris termékeny és forró talaja volt, a marnei csata és a galíciai orosz győzelmek idején.

Míg az ellenséges haderők katonái tömegesen rothadtak a lövészárkok sarában és pusztultak az öldöklő zárótűzben: addig a hivatásos politikusok és az önkéntes honmentők egymással szövetkeztek a győzelem kizsákmányolása érdekében és lesték a kedvező pillanatot, hogy a békekonferencián fajuk önző céljait érvényesíthessék.

Benes megmutatta, hogy mit tud.

Egyelőre hagyjuk Benest s nézzük Masaryk működését. Masarykot, aki magát a cseh nép képviselőjének tekintette: barátja Seton Watson 1915 április 15-én mutatta be a Foreign Office-ban. Bemutatkozását Sir George Clerk,⁷⁾ Sir Edward Grey egyik bizalmas munkatársa fogadta. Masaryk magával hozta és átnyújtotta

⁵⁾ Benes azzal jutalmazta Eisenmann-t, hogy a prágai Ernest-Benes intézet igazgatói székébe ültette.

⁶⁾ A hivatalos igazolvány Benes szülőfaluját, Kozlanyt, mint szerbiai helységet tünteti fel.

⁷⁾ Sir George Clerk Anglia eszidősszerinti párisi nagykövete.

Sir George Clerknek a cseh nép memorandumát, amelyben a cseh kívánalmak és törekvések voltak egybefoglalva.

Ezt a memorandumot Masaryk még 1914 novemberében Rotterdamban szerkesztette, munkájában Seton Watson és Ernest Denis segédkezett.⁸⁾

De nemcsak az angolok kapták meg Masaryk memorandumát, másolatát megküldték a szentpétervári és a párisi kormányoknak is. A szétosztást Párisban Izwolszky eszközölte. Egy-egy példányt adott Poincarénak, Berthelotnak — a külügyminisztérium főtitkárának — és végül Edgar Roëlsnek, a „Temps“ egyik teljhatalmas vezetőjének, aki személyesen tájékoztatta e könyv szerzőjét.

A memorandumnak azt a példányát, amelyet az oroszoknak szántak: Vinogradov oxfordi egyetemi tanár személyesen vitte el Sazonovnak — Szentpétervárra.

A memorandum lényegében Miklós nagyhercegnek: a monarchia szláv népeihez 1914 szeptember 17-én intézett kiáltványában foglaltakat fedi. Mondani is felesleges, hogy ezt a kiáltványt is — Franciaország előzetes megkérdezése nélkül⁹⁾ — fogalmazták és hirdették ki.

Részleteiben Masaryk memorandumának kívánságai ezek:

A cseh nép független önálló alkotmánnyal bíró cseh államot követel, amelynek magvát az osztrák uralom alatt álló cseh, morva és sziléziai tartományok alkotják. Ebhez még hozzá kell csatolni a magyar Felvidéket.

Az újonnan alakított Csehországot a szerb-borvát rokon néppel Magyarország testéből kihasított korridor kösse össze. A korridor Pozsony, Sopron, Moson és Vas megyéket foglalná magában és célja

⁸⁾ „Kedves barátunk, Seton Watson Londonban memorandumot szerkesztett a megbeszélte ügyben, amelyet Párisba és Szentpétervárra is megküldtek. Vinogradov személyesen adta át Sazonovnak. (T. G. Masaryk: The Making of a State London 1923.)

⁹⁾ „Bürrmint ítélünk e tervekről, fontos kérdéseket érintenek mert előre határoznak a békefeltételeket illetőleg. Lehetetlen, hogy Oroszország magáévá tegye azokat Anglia és Franciaország megkérdezése nélkül.” (Poincaré: „L'invasion” 309. oldal, Paléologue pétervári francia követ sürgönye 1914 szeptember 17-én, 625. sz. sürgöny.)

Lehetős: Megkönnyíteni a cseh iparállam és a szerb-horvát agrár állam között a közlekedést és a kereskedelmi kapcsolatok létesítését, másrészt hadászatiilag közös határt teremteni.

Az új cseh állam Oroszországhoz köti sorsát, amely közvetlen szomszédjává válik, miután Oroszország a Felvidéken a csehekkel osztozik és megkapja a Ruthénföldet, valamint Munkács, Ungvár és Mármarosziget városokat.

Hivatkozik végül Masaryk az „egységes cseh népakaratra“ és bejelenti, hogy az újonnan alakult cseh állam, mint királyság, orosz nagyherceget óhajt trónjára ültetni.

Ismeretes, hogy mennyire megváltozott Masaryk felfogása a cár bukása után.

Négy évvel később Trianonban két pont kivételével teljesítették Masaryk memorandumának összes követeléseit.

A korridor terve Lloyd George ellenállásán megbukott ugyan, de viszont kárpótláskép a cseheknek jutott az egész Ruthénföld, az azt övező magyar népességű területekkel együtt.

Magyarországot az erősebb joga alapján feldarabolták! Pedig Franciaország nem ezért indult háborúba! Legálábbis nem tudta, hogy ezért.

A francia kormány egyrészt gyengeségből, másrészt a német-orosz különbélke fenyegető hatása alatt, szövetségeseinek megkérdezése nélkül odaigérté 1917 februárjában a cári Oroszország és a Masaryk által követelt csztrák és magyar területeket.

De mindez: a francia parlament és a francia közvélemény tudomása nélkül történt!

Masaryk memorandumá, Miklós nagyherceg 1914 szeptember 17-i kiáltványa és a Sazonov-Doumergue-félc titkos szerződés megvilágítja azok céljait, akiknek a háború felidézése és fölösleges elnyujtása érdeke volt.

E szerződés élénken világítja meg „azigazság és a jog békéje“ körül szótt csalafintaságokat és a Trianonban érvényesített féktelen követeléseket.

De mindennek nyoma sincs az elmúlt húsz év hivatalos, vagy félhivatalos történelmében. Nincs nyoma sem annak, ami felvilágosíthatná a közvéleményt.

Ugyanez áll Masaryk memorandumára, mint az összes többi bizonyítékra, amelyek felderíthetnék az igazságot.

*
• •

A cárizmus¹⁰⁾ bukásáig a szerbek nagyobb anyagi segélyben és politikai támogatásban részesültek, mint a csehek. A pénzeket ők is a „béke előkészítésére“ fordították és szoros együttműködést tartottak fenn Oroszországgal.

1914 októberében az „Ujedinjenje ili Smrt“¹¹⁾ nevű hatalmas pánszláv szervezet a Masarykéhoz hasonló memorandumot juttatott el Izwolszkyhoz. A szervezet vezére Dragutin Dimitrijevic-Apis ezredes — a szerajevói gyilkos merénylet megszervezője — volt.

A memorandumot Franjo Supilo az „Ujedinjenje ili Smrt“ megbízottja az adriamelléki osztrák tartományokban szerkesztette a szerb külügyminiszter és orosz politikai ügynökök közreműködésével. — Franjo Supilo igazi nevén Bosko Djurievics. —

Ernest Denis,¹²⁾ a párisi Sorbonne tanára 1915 januárjában könyvet adott ki Supilo tevékenységéről. A mű kiadásának és terjesztésének költségeit Izwolszky¹³⁾ fedezte.

A szerb memorandum még világosabb a csehnél: leleplezi a nagyszerb propaganda összes céljait.

Supilonak és a „Fekete kéz“-nek nagyratörő álmai voltak!

Szerbiába, mint egységes államtömbe be akarta olvasztani

¹⁰⁾ A cárizmus bukása után Franciaország fizetett.

¹¹⁾ „Egyesülés vagy halál“ (a szervezet ismertebb neve „Fekete kéz“).

¹²⁾ Ernest Denis: „La Grande Serbie“ Páris 1915.

¹³⁾ Ernest Denis könyve páratlan hatást keltett, hála a kiosztott segélyeknek... Több mint 500.000 frankra lenne még szükségem, hogy meggyőzzem az aggályoskodókat.“ (Izwolsky Sazonovhoz intézett sürgönye: 1915 febr. 6-án, 621. sz. sürgöny. Feketekönyv és diplomáciai okiratok.)

mindazokat a szláv és nem szláv területeket, amelyek az Adriától Magyarország közepéig húzódtak. Tehát: Fiumét, Triesztet, Isztriát, Dalmáciát, az adriai szigeteket, Horvátországot, Szlavóniát, Montenegrót, Albániát, Bosznia-Hercegovinát, a Szerémséget és az egész magyar Bánátot.

E területkomplexum Fiume, Trieszt, Isztria egy töredéke, néhány kisebb adriai sziget és Albánia kivételével pontosan annak a területnek felel meg, amelyet a trianoni szerződés öt évvel később az érdekelt lakosság megkérdezése nélkül Szerbiához csatolt.¹⁴⁾

Tehát nem fecsérelték el hiába az 1915 tavaszán kiosztott milliókat, hogy — Izwolszky szavaival élve — meggyőzzék a világsajtó és a párisi befolyásos körök aggályoskodóit.

De Oroszországnak, Szerbia bankárának, fizetnie kellett!

A „Temps“ közel 1 milliót követelt, a „Journal des Débats“ 200.000-t, a „Figaro“ 100.000-et, négy reggeli lap egyenként 75 ezer frankot, Charles Humbert, a Meuse kerület szenátora és a „Journal“ igazgatója 50.000 frankot kapott, a „Gaulois“ 30.000-t és végül a „Radical“ 20.000-t.

Az igénylők úgy tolongtak a pénzosztó-központok körül, hogy Izwolszkynek sürgönyileg kellett póthitelt¹⁵⁾ kérni Szentpétervárról és hosszú tapasztalata ellenére megundorodott az emberi kapzsiságtól...

„Mivel lehetetlen minden igénylőt kielégíteni, a jövőben csak a kiválasztottak kapnak“ — írta a pénzügyminiszternek.

Veznics, Trumbics és Pasics a béketárgyalások folyamán 10 milliót osztottak szét. Ebből az összegből 3 milliót kapott a „Temps“ és a „l'Agence des Balkans“ azért, hogy támogassák a

¹⁴⁾ Lásd: az ifjúság használatára szerkesztett hivatalos térképet, amely Belgrád „kielégítetlen területi követeléseire“ vonatkozik.

¹⁵⁾ „Sürgősen szükségem van 500.000 frankra, hogy meggyőzzem az aggályoskodókat.“ (Izwolsky Sazonovhoz intézett 621. sz. sürgönye.)

Fiuniéra és a Dalmát szigetekre vonatkozó belgrádi igényeket.¹⁶⁾ Bátran lehettek bőkezűek! A kiosztott összeget ugyanis levonták abból az alapból, amelyet a francia kincstár a szerb kormány rendelkezésére bocsájtott segélyként a menekültek, az árvák és a hadifoglyoknak orvossággal, élelemmel és ruházattal való ellátására.

Ugyancsak hiába várták ezek a szerencsétlenek a Franciaországban „szerb napok“ címén érdekükben megindított gyűjtés eredményét.¹⁷⁾

A háború első heteiben Románia szigorú semlegességet színtelt, pedig 1914 augusztus 7-e¹⁸⁾ óta Oroszország és Franciaország szövetségese volt. De, hogy a békekötéskor ne érje mellőzés: idejekorán munkához látott.

Bratianu és Take Jonescu, mint tapasztalt bölcsek politikusok, tudták, hogy a békekongresszus zöld asztala mellett vívott küzdelemben nem az igazság győz, hanem a guruló arany...

Tudták, mit kell tenniük és akként cselekedtek...

Bratianu 1919 február 3-án a párisi román követségen azzal dicsekedett e könyv szerzője előtt, hogy leszámítva a kisebb összegeket, Románia tíz milliót fizetett ki propaganda-célokra. Hozzátette, hogy aránylag elég olcsón jutottak Bukovina és Erdély birtokába! Igaza volt! Annál is inkább, mivel a román kormány a megvesztegetésre fordított összegeket a nagy szövetségeseitől — elsősorban Franciaországtól — kapott háborús segélyekből vonta le!

¹⁶⁾ A Temps — miután fölvetett 3 milliót — 5 milliót fogadott el az ellenpropaganda céljaira.

¹⁷⁾ „A segélyakció a hadifoglyoknak babkonzerveket küldött húskonzervek helyett. Lásd a „Zvono“ című szerajevói njságot 1920 októbertől. A szerb demokratapárt azzal vádolta Veznicset, hogy a „szerb napok“ gyűjtéséből egy milliót magának tartott meg.“

¹⁸⁾ Lásd a Sazonov—Diamandi-féle titkos szersződés szövegét és Poincaré fentebb idézett magyarázatát.

Tehát: ismét a francia adófizető viselte a mulatság költségeit. . .

1915 tavaszán Londonban — angol nyelven — óriási példányszámban egy érdekes munka jelent meg a pánszlávok fáradhatatlan apostolának, Seton Watsonnak tollából.¹⁹⁾ E műben Seton Watson statisztikával²⁰⁾ igyekszik bizonyítani Erdély és a Bánát kizárólagosan román jellegét. Négy évvel a békekonferencia előtt megrajzolta Nagyrománia határait.

„A Szerbia és Románia közötti határ az Aranyos folyó mentén a Maros és a Tisza között húzódik és Moldovánál éri el a Duna vonalát. Négy magyar várost: Kikindát, Pancsovát, Beeskoreket és Fehértemplomot a szerbeknek kell juttatni. Temesvárt és Versecet pedig a románoknak kell adni.“

A Seton Watson által javasolt határok csak úgy, mint Supilo és Masaryk szerb, illetve cseh határmegvonása ugyancsak döntő munkának bizonyult.

Ezeket a határokat, teljes egészükben beiktatták — a javaslatoknak megfelelően — a békeszerződés okiratába, annak ellenére, hogy a szerbek dühösen tiltakoztak. A szerbek u. i. szerettek volna mindent maguknak megkaparintani²¹⁾ és azzal fenyegetőztek, hogy háborút indítanak Románia ellen, amennyiben a konferencia elfogadná a románoknak a Bánátra vonatkozó igényeit.²²⁾

Egyetlen kivétel Versecz, amelyet Tardieu közbelépésére a Szerbeknek ítélték.

És mégsem szabad elhamarkodott ítéletet mondanival . . .

---

¹⁹⁾ Lásd Seton Watson: „Roumania and the Great War“ London 1915.

²⁰⁾ Lásd u. ott.

²¹⁾ „A román statisztikák nem egyebek, mint tömeges hamisítványok. 400.000 románt mutatnak ki a Bánátban. Ha azt mondom, hogy ötvenezer van, akkor is túloztam...“ (Veznicis szerb delegátus válasza Bratianunak a trianoni békeszerződésről; angol gyorsírási jegyzetek.)

²²⁾ Harold Temperley: History of the Peace Conference. 4. kötet, 223—224. oldal. — Take Jonescu: Politika Externa a Romaniei si chestiunea Banatului. Bukarest 1920, 59. oldal. — Viorel Tilca: L'activité diplomatique de la Roumanie de novembre 1919 à mars 1920.

Becsületes emberek, független bírák is voltak a békekonferencián — de nem cselekedhettek másként, mert a benfentesek az előírt parancs szerint intézték az ügyeket.

A súlyos döntőbírák — Tardieu, Balfour lord és Nitti kivételével — a földrajzi alapfogalmakkal sem voltak tisztában! Még kevésbé ismerték azon országok történelmét és néprajzát, amelyeknek sorsa felett döntöttek.

Wilson például állandóan összecserélte a szlovák és a szlovén népet. Nem akarta elhizni Orlandonak, hogy egy lengyel király horvát és magyar seregeket vezetett a törökök ellen. Azt sem hitte el, hogy az adriamenti Balkán-terület évszázadokon keresztül Velence uralma alá tartozott.²³⁾

Lloyd George sem volt sokkal tájékozottabb. Nem is beszélve Clemenceauról, akit a romantikus történelmen, vagy a francia belpolitikán kívül semmi sem érdekelt. Clemenceau, aki nem tudott a Mossul környéki gazdag petróleumforrásokról sem és azt hitte, hogy a románok latin eredetűek, hogyan is tudhatta volna, hogy a horvátok a szerbekkel ezer év óta ellenséges lábon élnek és, hogy a magyarok majdnem 500 évvel előbb foglalták el Erdélyt, mielőtt az első moldva-román menekültek ott megjelentek . . .

Clemenceau javaslatára, amelyet Wilson és Balfour lord is támogatott, a konferencia elhatározta, hogy „a tévedések és igazságtalanságok elkerülése végett²⁴⁾ képzett és megbízható szakértőket küld el a vitás területekre.

A szakértők munkáját, albizottság — Tardieuvel az élén — bírálta felül.

A szakértők terjedelmes és pontos statisztikai és etnográfiai bizonyítékokat gyűjtöttek össze. Wilson és Clemenceau el volt bűvölve — Lloyd George és Balfour lord azonban mégis: gyanakodott.

Tardieu összefoglaló jelentése alapján a konferencia a szakértők véleményét elfogadta és a trianoni szerződésbe iktatta.

²³⁾ Lásd Nitti: *La Pace* 1912.

²⁴⁾ Lásd Millerand kísérőlevelét 1920 május 6-án.

Hogy mit jelentett a „szakértők“ véleménye, azt maga az egyik főszakértő, Seton Watson jellemezte legtalálébban egy Amerikában tartott előadásában:

„Néhány szakértő „céltudatos“ együttműködése olyan dolgokat valósított meg a békekötéskor, amire a rosszul értesült államférfiak sohasem lettek volna képesek.“

Sajnos: jogos dicsekvés!...

Arról nem beszélt Seton Watson, hogy a trianoni szakértők: barátai, munkatársai, sőt nem egyszer fizetett zsoldosai voltak azoknak, akiknek igényeit felülbírálták és állításait igazolták.

Trianonban téves adatok és hamis bizonyítékok alapján határoztak.

A békeszerződési színjátékban, — a helytelen helyzetképek elfogadásával — maguk a hivatott ellenőrzők asszisztáltak s így ők a szakértők „bűnsegédei“ voltak. Erről már egy másik könyvemben is említést tettem.²⁹⁾

Bizonyítsuk ezt két érdekes példával.

A csehek 1919 február 5-én Benes indítványára bejelentették igényüket a tiszta magyar lakosságú Kassára, azzal az indokolással, hogy az cseh város.

Balfour lord, akit magyar barátai idejekorán tájékoztattak a helyzetről, szót emelt a magyarok érdekében és meggyőző érveivel nagy hatást gyakorolt a meghatalmazottakra, sőt magára Clemenceaura is.

Elhatározták, hogy semleges szakértő bizottságot küldenek Kassára Benes bizonyítékainak felülvizsgálására. Benes ügyes játékoshoz méltón azonnal csatlakozott e határozathoz. Kijelölték a szakértőket. House ezredes újabb cselfogása következtében két amerikai választottak: Kamev Róbertet és Karmezin Eduárdot. A cseh megszállás alatt álló Kassán Sekác megyefőnök fogadta őket. Kiséretüket Hanzalik cseh rendőr látta el.

---

²⁹⁾ Lásd Pozzi; La guerre revient c. művét 330. és 333. oldal.

A két amerikai tulajdonképen cseh volt. Egyik két év előtt, másik 8 hónappal azelőtt szerezte meg az amerikai állampolgárságát! De természetesen erről senki sem beszélt Trianonban!

Mindkét szakértő Benes gyerekkori barátja volt!

Kassai küldetésük történetét maga Hanzalik adta elő a pozsonyi törvényszéken, 1929 októberében a Tuka-féle hazaárulási per tárgyalása alkalmával, amelyen terhelő tanuként szerepelt.²⁶⁾

A hallgatóság bangos nevetése közben Hanzalik terjengősen részletezte, miként indultak tüntetően a „szakértők“ ellenőrző utjukra, hogy a legelső korcsmába betérve, egy hétig mulassanak ott, a konferencia költségére.

A jegyzőkönyvet, amelyben igazolták Benes állításainak helyességét, Hanzalik közreműködésével szerkesztették a Schalk-szálloda egyik szobájában. E jegyzőkönyv alapján — amelyet komoly bizonyítékként őriznek a békekongresszus levéltárában, — több mint százezer magyar sorsa felett döntöttek és minden további vizsgálat mellőzésével Csehszlovákiához csatolták őket.

A népszavazás elrendelésétől pedig elállottak.²⁷⁾

*

***

A békekonferencia egyik legfontosabb és legnehezebb feladata a horvát, szlovén és dalmát nép sorsának eldöntése volt. Korfuban Trumbics annakidején e népek nevében sürgette a Szerbiához való csatolásukat. Szerbia a korfui egyezményre hivatkozott, midőn ezen országrészek bekebelezését követelte.

Ezzel szemben maguk az érdekelt népek az 1918 júliusától októberéig megtartott népgyűléseken — Horvátország, Szlavónia,

²⁶⁾ Tuka dr. képviselőt 15 évi kényszermunkára ítélték. Hlinka ezeket írta róla: „Becsülete, élete és szabadsága árán védte hazáját és nemzetét a csehek ellen.“

²⁷⁾ „A népszavazás vagy Csehszlovákia megteremtése között kellett választanunk.“ Lásd Tardieu: La Paix című munkáját 1921.

Dalmácia és Bosznia — Szerbiától független délszláv állam alkotását kívánták, s ezt sürgették a szövetségeseknél.²⁸⁾

Wilson, aki ragaszkodott 1918 októberében megszövegezett 14 pontjához, nem ismerte el a régi Ausztria és Magyarország nemzetiségeinek önrendelkezési jogát, s elutasította a kérelmet.

A francia delegáció szerb uralom alatt álló nagy jugoszláv birodalmat akart alapítani.

A döntés súlya Lloyd Georgera és társaira hárult. Ezek azonban csak nehezen határoztak. A horvátok és a szlovének kívánsága mély benyomást gyakorolt rájuk, de azt sem hagyhatták figyelmen kívül, hogy Anglia a korfui egyezményt elismerte.

A konferencia kétséges és bizonytalan helyzetben — Anglia és Olaszország merev ellenállása folytán — úgy határozott, hogy szakértőt küld ki a kérdés megvizsgálására.

A kényes feladattal Ernest Denist, a párisi Serbonne tanárát bízták meg. Ugyanazt, aki 1915 januárjában a pánszerb követelések védelmében, Izwolszky költségén adta ki könyvét és ezért a mukáért 500.000 frankot kért.²⁹⁾

A szakértői véleményt a meghatalmazottak többsége elfogadta.

Ernest Denis gúnyos és megvető stílusban az adatok és bizonyítékok példátlan tömegével valósággal öszeszorzselta Szerbia ellenfeleinek érveit:

„Horvátországban és az adriamenti tartományokban kizárólag Ausztria és Magyarország ügynökei hívei a független délszláv államnak. Így akarják megakadályozni az egységes balkáni szláv birodalom megalakulását.“

Ernest Denis emlékiratának értékét — amelyért 200.000 frankot kapott a szerbektől — legjobban az jellemzi, hogy azt a

²⁸⁾ A szerbeket élénken foglalkoztatja a jugoszláv kérdés. Nem akarják, hogy a szövetségesek ígéretet tegyenek egy független jugoszláv állam megalapítására. Poincaré: *Victoire et Armistice* 355. oldal.

²⁹⁾ Lásd Izwolszky Sazonovhoz intézett táviratát 1915 február 6. Fekete könyv 621. szám.

párisi szerb követségen szerkesztette Veznic, Trumbics és az „Agence des Balkans” igazgatójának közreműködésével.

Ernest Denisnek csak alá kellett írnia a jelentést. A fellebbezési adatok teljesen légbőlkapottak voltak. A szakértők: „szépen dolgoztak.”

*
* *

Kiket terhel tehát a felelőség azért, hogy 16 év óta Erdély, a Ruténföld, Szlovenszko, Horvátország, a Bánát és Ausztria tűzfészeki ma Középeurópának?

A lappangó zsarántok napról-napra izzik és már két alkalommal majdnem lángba borította Európát: Dollfuss és Sándor király meggyilkolásakor.

Kiket terhel a súlyos felelőség?

Elsősorban Trianon hírhedt „szakértőit”!

A hivatalos békedelegációk tagjainak tiszta a lekiismeretük. Ők bürokratikus munkájukat példás fegyelemmel végezték. De szerepük teljesen jelentéktelen volt. Nem egyszer kábultan és méltatlankodva szemlélték a rosszhiszeműség és arcátlanság örült tobzódását, de senki sem kérdezte meg az ő véleményüket.

Azok a bűnösök, akik a sötétben settenkedve alattomosan cselekedtek és akiket a történelem nem ismer!

Nem szabad nevüket elhallgatni, mert ők voltak azok, akik tudták, hogy mit akarnak és tudták, hogy miként érhetik el céljukat! Nevüket fel kell jegyezni, hadd tudja meg Franciaország, hogy kiknek köszönheti az új háborút, ha ma vagy holnap Középeurópában vagy a Balkánon az izzó parázs lángkap!

A hivatalos és félhivatalos francia történetírás, Poincarével egyetértve mindezekről mélyen hallgat!

A bűnösök neve a békekongresszus és a szövetséges államok levéltárainak titkos jegyzőkönyveiben van megörökítve! Ezek a néma tanúk hangosan beszélnek a béke titokzatos mestereinek jól végzett munkájáról!

Nevük meg van örökítve a konferencia titkos jelentéseinek lapjain és a bizottsági tanácskozások gyorsírási jegyzeteiben is!

De mindebből az értékes anyaggyűjteményből, amely oly meggyőzően bizonyíthatná az igazságot, csodálatosképpen a mai napig alig hoztak napvilágra valami érdemlegeset.

Pedig a közvélemény előtt nem szabad eltitkolni, hogy mik a mai Európában uralkodó nyugalanság és gyűlölködés okai! ...³⁰⁾

Mindenért azok felelősek, akik azt akarták, hogy a béke munkája a háború művét folytassa.

Egyesek eltűntek közülük az események színteréről, mások hűséggel tovább szolgálják régi gazdáikat a nemzetközi politika útvesztőiben vagy a megvesztegetett sajtó hasábjain.

A sorban Wickham Steed vezet, Masaryk és Benes öleseszü tanácsadója. Világhírét a „Times” külügyi rovatának vezetésével alapozta meg. Ő volt a cseh külpolitika legfőbb irányítója.

Seton Watson, a skót újságíró áttekinthető statisztikáival szerzett érdemeket. A szakértők előtt olyan adatokkal bizonyított, amelyek a konferencia előtti időkből származtak. Seton Watson, a „szakértő” olyan bizonyítékok helyességét bírálta felül, amelyeket Seton Watson, a román propaganda zsoldosa gyűjtött össze és adott ki 1925-ben.

Az orosz Kowalewsky egyaránt szolgálta a háború alatt az Intelligence Service, a Renseignements Generaux és a cári Cseka érdekeit.

Vinogradov, az orosz-ukrán oxfordi tanár Sazonov titkos ügynökeként működött Európában. Fontos szerepet töltött be mint Masaryk „New Europe” e. revüjének főszerkesztője.

---

³⁰⁾ Különösen érdekes Hunter-Miller Dávid 1929-ben megjelent 22 kötetes munkája. Ő volt az amerikai delegáció technikai képviselője. Művét: „My Diary at the Conference of Paris with Documents” — amely az egész vitaanyag összes gyorsírási jegyzeteit tartalmazza — az amerikai delegáció hivatalos okiratai is alátámasztják. Így Hunter-Miller könyve a legalaposabb és a legkétségtelenebb bizonyítékokat szolgáltatja arra a súlyos felelőségre vonatkozólag, amely a békeszerződések megkötéséből származik.

Jelentékeny szerep jutott a két szerbnek: Marinkovicsnak és Jovanovicsnak, valamint a cseh Kramarznak is.

Francia részről meg kell említeni Eisenmann dijoni egyetemi tanárt, aki jelenleg Prágában él és mindenekelőtt Ernest Denist, a párisi Sorbonne tanárát — Veznics szerb miniszter és Izwolszky bizalmasát —

Az amerikai rutén Zatkovichot, az egykori röpiratszerkesztőt és titkos rendőrügynököt, akit Masary és Benes értékes szolgáltatáért azzal jutalmazott meg, hogy megtették néhány hónapra Ruszinszko kormányzójának.

A felsoroltak a háború alatt vagy után valamennyien munkatársai, bizalmasai, vagy lekötöztetettjei voltak Sazonovnak, Izwolszkynek, Raffalovicsnak, Rodziankonak, Benesnek, Masaryknak, Bratianunak, Veznicsnek vagy lord Northcliffnek.

Néhány propaganda-szolgálattal vagy kémelhárítással foglalkoztak. Mások a pánszláv és a pánszerb nemzeti szervezetek zsoldjában állottak, politikai vagy felderítői szolgálatot teljesítettek.

Egyik-másik közülük egyszerre több urat szolgált!

Sok közülük 1914 előtt szegény és ismeretlen volt!

Ma egyik sem az!

Ma már luxus-utások — a cinikusan tönkretett milliók bőrén.

V. FEJEZET

Milliók egy miatt . . .

A kis szövetségesek nagyszerű ígéretekkel kaptak és ügyes cinikusságra találtak.

Bár kitűnő összeköttetést biztosítottak maguknak Clemenceauhoz és Wilsonhoz — a békemű e két hatalmasságához — az utolsó percreig maguk sem mertek hinni bámulatos szerencsájukban.

Amikor Masaryk 1918 novemberében a Carmania fedélzetén Amerikából Európába hajózott, egész úton folyton azt hajtogatta: „Ez valóságos tündérmese . . .“

A győztes szövetségesek és az újonnan alakult cseh köztársaság: államfőt megillető pompával fogadták az egykori egyetemi tanárt.

A csehek nem hiába szőtték terveiket négy éven keresztül. A kellő pillanatban ügyes taktikával vették át a megbukott cári Oroszország szerepét, hogy ezen a jogcímen követelhesék az oroszoknak ígért osztrák-magyar hadizsákmányt.

A csehek a legnagyobb vakmerőséggel és cinizmussal dolgozhattak a béke előkészítésén, nem zavarta senki sem apró játékaikat, hiszen a magyarokat kizárták a trianoni vitából!

Önmaguk is csodálkoztak azon a legmerészebb képzeletet túlszárnyaló sikeren, azon a játszi könnyedségen, amellyel minden céljukat elérték. Ennek ellenére egyenetlenkedés tört ki közöttük.

Benes és Osusky féktelen nagyravágása elrémítette Masarykot. Osuskyt és Benest viszont elkésérítette Masaryk kishitűsége.

A közöttük elfajult ellentétet nem tudta áthidalni munkatár-

suk: Tardieu gúnyos cinizmusa, House és Wickham Steed nyugalomra intő határozottsága, sem pedig Gauvain, Lautier és Roëlsnek a pénz hatalmára támaszkodó fölnye.

Csak a békemű egyszerű és névtelen napszámosainak volt igazán alkalmuk alaposan megismerni a győzők „erkölcsi nagyságát, lelkiismeretét és bátorságát!”

A győzőkét, akik a „jog és az igazság nevében” ítélkeztek a világsajtó aljas hízelgése és a tudatlan tömegek rajongó lelkesedése közepettel!

A csendes szemlélők sok olyan titkos emléket őriznek a régi időkből, amelyek nagyon megdöbbenének a romlatlan lelkeket...

A háború kitörésekor a csehek összes nemzeti érdekeiket orosz pártfogójuk oltalma alá helyezték, mert biztosan számítottak Oroszország döntő győzelmére.

Memorandumaik, propaganda-köteteik, röpirataik és cikkeik tömegei, amelyekkel 1914 októbere óta Amerikát, Angliát és Franciaországot elárasztották, kizárólag az orosz győzelem kiaknázására vannak felépítve.

Masarykot, propagandahadjárata során — kitűzött céljai megvalósításában — szellemes és hozzáértő férfiak társasága: Seton Watson, Eisenmann,¹⁾ Ernest Denis,²⁾ Küffner, Wickham Steed és Kramarz, kitartóan és eredményesen támogatja.

A lucki áttöréssel, a hadiszerencse az orosz fegyverekhez pártolt. Ezekben a boldog napokban úgy látszott, hogy a kozákoknak megnyílik az út Berlin felé, Brussilov hadseregének déli szárnya pedig áttörte a kárpáti frontot. Masaryk ilyen körülmények között mégcsak nem is álmodott arról, hogy a sors szeszélye őt nemsokára

---

¹⁾ Eisenmannak köszönhető egyike azoknak a hazugságoknak, amelyek a legnagyobb szolgálatot tették a cseheknek: „Németország mellett Magyarország viseli az európai háború felidézésének súlyos felelősségét. Tízszáz imperializmusa csak méreteiben különbözik a pángermán imperializmustól.” (Lásd Osusky: „Magyars et Pangermanistes” c. művének előszavát.)

²⁾ Ernest Denis: „La grande Serbie” c. műve Izvolszkynak 500.000 frankjába került.

„Európa legdemokratikusabb köztársaságának“ elnöki székébe ülteti!*)

A vázolt helyzetben Masaryk célkitűzései sokkal szerényebbek. Honfitársai érdekében — akiket a vészely órájában csak azért hagy magukra, hogy a várt „győzelem órájában“ annyival inkább megvédhessen⁴⁾ — csupán azt szorgalmazta Párisban és Londonban, hogy olyan „cseh állam“ alakulhasson, amelynek trónján orosz nagyherceg ül, aki: az autokrata cári birodalomnak csak szerény hűbérese.

Az akkori elgondolás Oroszország határait Középeurópa szívéén át vonta meg.⁵⁾

De voltak előre nem látható fordulatok is, amelyek hol bénítólag, hol serkentőleg befolyásolták és módosították Masaryk küzdelmét.

Igy a bolsevik forradalom, Lenin győzelme 1919-ben, egészen új helyzetet teremtett, amellyel számolni kellett. Az orosz forradalmak után már nem lehetett józanul arra gondolni, hogy a Masaryk, Seton-Watson, Osusky és Ernest Denis által követelt magyar területeket a vörös Oroszországhoz lehessen kapcsolni.

A bolsevista győzelem megghiúsította Masaryk legforróbb vágyát! Oroszország nem vonulhatott be diadalmas győztesként a Dunavölgyébe!

Feltámadott Lengyelország is régi nagyságában. Az orosz pánszlávuralom benne, közvetlen szomszédja gyanánt, kérlelhetetlen elenséget kapott. Az egész háború folyamán senki sem számolhatott ezzel a lehetőséggel!

Az első pillanatban a cári birodalom összeomlása végzetes szerencsétlenségnek látszott. Oroszország már nem hadviselő fél, a megkötött különbéke után nem tagja az antantnak, nem szövetséges többé.

*) Stefan Osusky: „Discours pour l'Anniversaire du président Masaryk 1935 március 7. Párizs.

4) Benes: „Discours a l'Assemblée tchécoslovaque de Genève 1918. nov. 11.“

5) Masaryk memoranduma a Foreign Office-hoz 1915 április 15-én. VII. rész, 2. oldal (angol idézet).

Oroszország különválása folytán tehát végzetes csapás érte a cseheket.

Franciaország azonban nagylelkűen viselkedett. Befogadta és oltalmazta az Oroszországból menekülő cseh agitátorokat, s ami a legfontosabb: megígérte nekik, hogy mindazt, amit a győztes cári Oroszországtól vártak, Franciaország is megteszi érdekükben.

A békekötések előestéjén — a megváltozott helyzetben — a csehek súlyos aggodalmakkal küzdöttek.

Nem bíztak Lord Northcliff sajtójának, a Foreign Office-ra gyakorolt befolyásában. Kétkeltek abban az Angliában, amely Gladston óta bizalmatlansággal figyelte a szláv törekvéseket.

Különösen Lloyd George önálló nézetétől és feddhetetlen becsületességétől félték. Masaryk, Benes és Osusky még élénken emlékeztek azon nyilatkozatára, amelyet mint a békedelegáció elnöke 1918-ban tett:

„Ausztria és Magyarország feldarabolása nem felel meg háborús céljainknak.“

Olaszországban sem bíztak. Sonnino éleslátása zavarta őket és tartottak Nitti erőteljes nacionalizmusától. Veszélyt jelentett számukra Tittoni kitünő ítélőképessege is. Félték, hogy felismeri Tardieu és Benes egyetértésénck titkos háttérét.

Tartottak attól, hogy Olaszország neheztel az Ausztriával 1918 november 4-én megkötött fegyverszünet felborítása miatt. Idegesítette őket végül, hogy a belgrádi és a római követelések lényegében keresztezték egymást.

Aggodalommal tapasztalták azt is, hogy a brit birodalom fődelegátusai — különösen Smuts tábornok, a délafrikai kiküldött — nem támogatják ügyüket. Smuts ugyanis megsejtette a cseh bizonyítékok gyanus voltát.

Teljes biztonsággal csak Wilson ígéretére és a franciák támogatására számíthattak.

Tardieu, az Egyesült Államok egykori francia ügyvivője, nem felejtette el azt a nagy szolgálatot, amellyel nehéz időkben L.

wolszky és Raffalovics őt örökre lekötölezték maguknak. Minden tekintélyével a szláv érdekek szolgálatába szegődött tehát.

Bizonytalan helyzetükben a csehek rendkívüli óvatosságot tanúsítottak a konferencia elején.

Elővigyázatosan, gondosan kémlelték a talajt: tapogatóztak és rövid lépésekkel haladtak előre.

Masaryk kezdetben visszavonta régi követeléseit és megelégedett a néprajzi határokkal.

A békekonferenciához intézett első felterjesztésében nem követelte még Pozsony, Léva, Ipolyság és Kassa magyar városokat — sem Kelet-szlovenszkrét és a Ruténföldet.

De Masaryk önmérséklete rövid ideig tartott! Csakhamar belátta, hogy esztelenség lenne azokról az előnyökről lemondani, amelyeket amerikai összeköttetései révén biztosított magának. Felismerte, hogy csak kérnie kell, hogy kapjon. És mindig többet kapjon!

Benes, aki három év előtt nagyravágyó vakmerőségében Berlin környékéig⁶⁾ tolta előre a cseh állam határait, Masaryk eltávolítására törekedett. Igyekezett az események gyepőlőjét magához ragadni. Nagyszerű segítőtársat talált Tardieu személyében, aki a Franciaország köré csoportosított kis szövetségesekre támaszkodva akarta biztosítani Európa békéjét . . .⁷⁾

1918 november 3-án — a páduai fegyverszüent megkötése után — Seton Watson, a csehek nevében emlékiratot adott be a Foreign Office-hoz, amelyben egész Szlovenszkrét területére igényt

⁶⁾ Imperialista álmait Benes térképen rögzítette meg Küffnerrel együtt. E térképnek Benes „Detruisez l'Autriche et la Hongrie“ c. művének 62. oldalán kellett volna megjelenni 1916-ban, Delagrave kiadásában Párizsban. De a cenzúra nevetséges volta miatt törölte a térképet, amely szerint a cseh állam határa Berlin délkeleti külvárosáig, Drezda kapujáig és a budai hegyekig húzódott volna. Bekebelezte egész Lengyel-Sziléziát . . . Később maga Benes rendelte el valamennyi példány megsemmisítését.

⁷⁾ Lásd Tardieu: „La Paix“ c. munkáját. Páris 1921.

támasztott. Wilson és a többi szövetséges ebben az időben, a pittsburgi szerződés, illetve a római kongresszus alapján, már hivatalosan is elismerték tárgyaló félnek Csehszlovákiát.

A kevésbé bizakodó Masaryk aggályoskodott, a Seton-Watson emlékiratában foglalt lehetőségeket nem merte kihasználni.

Benes viszont bámulatos politikai éleslátásával határozott. Sima modorával nagy tekintélyt biztosított magának a szövetségesek körében. Felújította Seton-Watson elgondolását és november 4-én, a „Times”-ben, 5-én pedig a „Matin”-ben kifejtette döntő érveit Seton-Watson követelésének igazolására.

E cikkeken már nem arról volt szó, hogy a szlovák nép akaratából hajtsák végre a cseh fajtestvérhez való csatlakozást!

Amikor aztán Benes a szövetségesekkel, a népjogok „védelmezőivel”, népszavazás nélkül elfogadtatta a tiszta magyar lakosságú területeknek Csehszlováchiához való csatolását: mégcsak nem is hivatkozott a cseh nemzeti érdekekre.

Olyan érvet hozott fel, amely jellemző volt zseniális ösztönére és amelynek segítségével mindig saját javára tudta fordítani a diplomáciai és politikai tanácskozások görögtüzes együgyűségét.

A „Times” és a „Matin” hasábjain azon a jogcímen tartott igényt a magyar Felvidékre, hogy „Csehszlovákia, a Nyugat védőbástyája a bolsevizmus ellen.”

Igy hadakozott Benes, propagandahadjárata során előbb a világsajtóban, hogy később mint külügyminiszter, megmutassa igazi politikai arculatát.

E könyv szerzője személyesen olvasta Benesnek Eugen Lautierhez intézett levelét, amelyben arról értesíti, hogy követeket küldött Moszkva budapesti helytartóihoz: Samuellyhez, Kun Bélához és Csehszlovákia jóindulatú semlegességéről biztosította őket. Ez volt az ujdonsült csehszlovák külügyminiszter legelső intézkedéseinek egyike.

Érdemes még megemlékeznünk arról is, hogy alig 20 hónappal a Matin-ban és a Times-ben közölt cikkeinek megjelenése után:

ugyanaz a Benes, aki a szlovákok akarata ellenére magának követelte Szlovenszkót — a bolsevista veszély idején — megtagadta a magyar fegyverszállítmányok eljuttatását Lengyelországba. Sőt, még ennél is tovább ment, mert a bolsevistáknak tudomására hozta, hogy megnyitja előttük Szlovenszkó határait, amennyiben győzelmet aratnak a lengyelek fölött és előnyomulásukat Középeurópa irányában folytatnák . . .

A „cseh nemzet“ — majd később a „csehszlovák nép“ képviselői — annak ellenére, hogy Tardieu döntő befolyása révén^{7a)} már teljesen bizonyos volt, hogy a konferencia többsége mindent megad nekik, amit követeltek — nem mindenben értettek egyet.

A cseh küldöttség például azon a jogcímen követelte magának a békekonferencián Pozsonyt, az ősi magyar koronázó várost, hogy az „évszázadok óta“ cseh település — Ezzel szemben a csehek londoni megbízottja és odaadó barátja, Seton Watson, a „New Europe“-ban — Masaryk lapjában: egyáltalán nem vitatta, hogy „Pozsony minden kétséget kizáróan magyar-német jellegű és csupán Magyarországot, hogy annak 1.900.000 szlávajkn lakója van.

Masaryk, 1918 december 6-án azon a címen követelte Észak-Magyarország elcsatolását, hogy annak 1.900.000 szlávajku lakója van.

1919 február 18-án Masaryk már merészebb igényekkel lépett fel. André Tardieuvel és Hous ezredessel, Wilson teljhatalmú tanácsadójával folytatott hosszas és beható tárgyalásai nyomán meggyőződött arról, hogy a cseheknek nyert ügyük van. Elhatározta tehát, hogy módosítja előbbi követeléseit és a Csehszlovákiához „visszacsatolandó szlávok“ „végleges számát“: 2,900.000 lélekben állapította meg — holott ezek közül legalább egymillió a magyar és a német —

---

^{7a)} „Tardieu a legfelsőbb tanács határozatainak értelmét gyakran úgy módosította, hogy azok a mi javunkra szolgáljanak. Ez több ízben igen heves ösztönzésekre adott okot Tardien és a többi nagyhatalom képviselői között.“ (Dr. Ivan Zolger — a békekonferencia szerb delegátusa — Slovenski Narod 1921 június 2.)

Masaryk szerénykedett... de a konferencia nagylelkűnek mutatkozott!

Az 1919 május 8-i emlékezetes ülésen, amelyen — két csésze tea közben — csakúgy dobálóztak a magyar területekkel és a magyar lakossággal; a békekonferencia 3 millió 500.000 lelket ajándékozott Masaryknak, s ezek között 1,200.000 magyar őslakost . . .⁸⁾

Benes nem vesztegette hiába idejét és jókor közbelépett, hogy Masarykot báttérbe szorítsa . . .

Párisba érkezve, Benes rögtön otthonosan érezte magát és helyes érzéssel helyezkedett el a konferencián egybegyűltek között.

1908-ban, rövid dijoni tartózkodása idején, az ottani egyetemen ügyesen egészítette ki műveltségét általános filozófiai és szociológiai ismeretekkel. Rendíthetetlen biztonsága és csalhatatlan ösztöne pótolta hiányos nevelését. A szónoki tehetséget pedig egyéni páthosszal helyettesítette.⁹⁾

A hatalmasokat behízeltető és tisztelettudó modorával, a kisembereket harátságos fellépésével nyerte meg.

Értelmessége győzedelmeskedett az előítéletek felett. Ügyessége sohasem hagyta cserben, ha érdekeiről volt szó.

Benes e becses tulajdonságokkal felruházva elhatározta, hogy felhasználja a páratlan szerencsét, amit a háború számára jelentett s amit még csak hatványozott a szövetségesek tudatlansága és elfogultsága.

Egyik befolyásos barátja, aki nekem is jó ismerősöm volt, jellemezte őt a legtalálóbban.

Eugène Lautier így nyilatkozott róla, miközben fel és alá sé-

---

⁸⁾ Lásd Nicolson, a brit delegáció titkárának „My Diary” című munkáját. London 1922.

⁹⁾ Benes 1918 június 30-án Darncyben, Poincaré előtt mondott beszédében, a cseh csapatok bemutatása alkalmával ezeket mondta: „A világhatalmasztrófa beköszöntésekor a martír Franciaország vállalta a világ lelkiismeretének szerepét, ő volt a jog és az igazság védője, valamennyi erkölcsi érték megtestesítője.”

tált, Anatole de la Forge utcai szalonjában — amikor 1932 márciusában egy zágrábi barátommal meglátogattam —:

„Benes? Korunk legkülönösebb embertípusához tartozik. Egyszemélyben Talleyrand, Fouché, Homais és Robert Macaire. Eszes és szívtelen. Semmit sem tud alaposan, de mindent gyorsan felfog. Valamennyi tulajdonsága elősegíti célját, de egyetlenegy sem hátráltatja azt . . . Ha Ottó a császári trónra kerülne, Benes lenne az ő Metternichje . . . Feltéve, ha addig lángba nem borul Európa.“

Pontosan ilyen képet festettek róla azok, akik első párisi tartózkodása idejéből ismerték, amikor még Bouglé középiskolai aligazgató vendége volt. Azt mondják, a konferencia idején sem változott sokat.

Annakidején, amikor Benes a konferenciára érkezett, megfogadta, hogy azt csak mint Európa egyik vezető egyénisége fogja majd elhagyni.

Tardieu mindenható pártfogása, Berthelot barátsága, Clemenceau vak gyűlölete,¹⁰⁾ amelyet a monarchia iránt érzett, könnyen célhoz segítették . . .

Alig érkezett Párisba Benes, máris felismerte, hogy Masaryk nem alkalmas a nagy feladat megoldására. De szüksége volt rá kitűnő amerikai összeköttetései, egyetemi körökben élvezett tekintélye és főként feddhetetlen becsületessége miatt.

Az igazi segítőtársat Osuskyban találta meg. Osusky ideális munkatársnak bizonyult ügyességével, lelkiismeretlenségével, szeretetreméltóságával és műveltségével. Szabadkőműves volt ő is, mint Benes, de emellett bejáratos volt a párisi és a londoni klerikális és nacionalista körökbe is.

Ezentúl Benes és Osusky kettős árnyéka jelenik meg mindennütt és reányomja bélyegét, úgy a nagy lapok szerkesztőségeire, valamint a békekonferencia folyosóira is.

¹⁰⁾ Clemenceau leginkább Ausztriára haragudott. (Lásd Poincaré: „L'Invasion“ 21. oldal.)

Benes, Lord Nortchcliff és Wickham Steed ígéretében bizva nyugodt volt és tudta, hogy az angol delegáció nem fog különösebb nehézséget okozni. Nem tartott Lloyd Georgetól, akiről feltételezte, hogy a német gyarmatok és a mosuli petróleumforrások sorsa jobban érdekli, mint a Dunamedence összes problémája . . .

Nem félt Lansing éleslátásától sem. Tudta, hogy kellően el-
lensúlyozza azt, Wilson Masaryknak adott ígérete. Tardieu támogatása következtében teljes biztonsággal számíthatott Clemenceaurra és így a legvakmerőbben hasznosíthatta kivételes helyzetét.

A Benes által kezelt cseh olló mindig mélyebbre és mélyebbre hatolt a magyar államtestbe . . .

Első ténykedése az volt, hogy visszautasította a Sonnino és lord Balfour által javasolt és Masaryk által már elfogadott néprajzi határt. Eszerint Csehszlovákia 7—8 milliós lakosságú államtömböt jelentett volna különösebb politikai és gazdasági tekintély nélkül.

Benes csak abban az esetben játszhatott jelentős szerepet az új Európában, ha Csehszlovákia tekintélyes hatalomként távozik a békekonferenciáról.

E cél érdekében energikusan követeli az Osuskyval és Seton-Watsonnal közösen kijelölt stratégiai határokat:

„amelyek létérdeket jelentenek Csehszlovákia számára, tehát nem képezhetik vita tárgyát.“

Ez a vakmerő követelés elnémította Masarykot. Magyarország pedig elvesztette Szlovenszkót, Ruszinszkót és a hatalmas, szép, magyar lakosságú földterületeket. Ezenfelül több mint 3 milliónyi németet is bekebelezett.¹¹⁾

A Trianonban valóra vált cseh igényeket, Benes az 1917-es februári titkos francia-orsz. szerződésre hivatkozva támasztotta és indokolta.

Amit az orosz szláv eszme a bolsevizmus hibájából elvesztett, mindazt Benes nyerte meg a cseh pánszláv gondolat számára. Azt a szerepet, amelyet Sazonov akart játszani az elszlávosított Közép-

¹¹⁾ Benes beszédei: „Conférence de la paix à Trianon“ 1919 február 5-i ülés. (Lásd a Carnegie alapítvány levéltárát.)

európában — Benes örökölte: a monarchia pusztulása árán . . .

A párisi környéki békében a szlávok évszázados céljai diadal-maskodtak. Az eredmény, bár a cári uralom elbukott, Oroszország időleges kábultsága mellett is, a szláv szempontokat nézve, ugyanaz maradt . . .

Pedig egyáltalában nem volt olyan biztos, hogy a németek nyugati legyőzői — főleg az angolok — nem állják-e útját a cári uralom túlzott követeléseinek. Megtagadhatták volna az orosz imperialista szlávoktól, hogy a Dunavölgyében uralomra jussanak.

De viszont — ha ezt a szláv államot a Dunavölgyében egy független és demokratikus Csehszlovák állam valósítja meg, amelyet minden nyugati és amerikai demokratikus állam támogat: akkor sem Párisnak, sem Londonnak nincs mitől félnie. Az Oroszországra féltékeny nagyhatalmak nem fogják észrevenni, hogy midőn a csehek ügyét mozdítják elő, azaz tulajdonképpen a — Sazonov nyomdokain haladó — pánszláv eszmének tesznek szolgálatot.

Mire a jóhiszemű érdekeltek feleszmélnék az igazságra, addigra talán már késő lesz . . .

* *

A trianoni békekonferencia vita nélkül megadta Benesnek mindazt, amit igényelt. Követelései nem találtak ellenállásra. Szerencséje volt. Wilson-on ugyanis akkor már mutatkozott az a szellemi és testi hanyatlás, amely később korai halálát okozta.

Az amerikai elnök nem hallgatott Lansingra és szabad kezét engedett a csehbarát Houszredesnek. Clemenceau-nak fogalma sem volt a bonyolult problémákról.¹²⁾ Lloyd George, az olaszok és Amerika megbízottai pedig felültek a csehek, meghamisított adatainak.¹³⁾

A trianoni béke egész hatalmas anyagát az albizottság szláv-

¹²⁾ „Clemenceau-nak nincs egyáltalán fogalma sem Középnépország jövőjéről . . . rosszul ismerte a nagy kérdéseket és egyáltalán nem ismerte az iratokkat“ . . . (R. Poincaré: Victoire et Armistice, Páris 1933. 399. és 68. oldal.)

¹³⁾ „Voltak egyes szövetségeink, akiknek minden bizonyítékra hazug és meghamisított volt, Hamis alapokon döntöttünk“ . . . (Lloyd George: Queen's Hall-i beszédek.)

barát elnökének: André Tardieu-nek tájékoztató főjelentése foglalta egybe. A hatalmas méretű jelentés előtt mindenki meghátrált. Még azok is visszariadtak a statisztikai adatok, összehasonlítások, térképek, a sok vizsgálat, rajz, emlékirat, jegyzőkönyv, petíció halmazától, akiket nyugtalanított a nagy sietség. Emberfeletti feladatot kívántak tőlük.¹⁴⁾

André Tardieu és szláv szövetségesei ezt előre látták. Így elkerülték a vitát és megszületett Csehszlovákia, az orosz szlávság középeurópai előőrse...

Ugyanakkor azonban a konferencia határozatai megteremtették a magyar irredentizmust is. Lloyd George már 1919 március 25-én tapasztalta, mennyire veszélyes ez az irredentizmus Európa békéjére. Tudta, hogy a belgrádi szlávság és a budapesti germán-latin kultúra: halálos ellensége lesz egymásnak.

Benes éppen ezt óhajtotta.

A megcsonkított Magyarország, a segélyért kiáltó elszakított testvéreivel együtt, biztosítéskul szolgált arra, hogy a szövetségesek, — de főleg a franciák — soha el ne hagyhassák Csehszlovákiát. Csehszlovákia a középeurópai béke és a trianoni megállapodások öréke tölthatta fel magát.

Benes Eduárd tehát — aki Masaryk árnyékában az új állam mindenható vezetője — a Dunamedence fölött ítélkező francia politikúnak sugalmazója és főképviselője lett . . .

Jól számított . . .

Budapest már régen kibékült volna szomszédaival, ha Magyarországot nem csonkítják meg olyan kegyetlenül és ha az anyaországtól elszakított magyarokkal nem bánának olyan önkényesen és barbárul, mint ahogy azt 16 év óta teszik.

Igen . . . de akkor Magyarországot illette volna meg Csehország jelenlegi politikai hegemoniája.

---

¹⁴⁾ „Az albizottság által bemutatott óriási tömegű bizonyítékot úgysem tudja részletesen átvizsgálni a Tanács“ . . . (A trianoni békekonferencia jegyzőkönyve a záróülésről 1919 máj. 8. Lásd a Carnegie alapítvány levéltárát.)

A dunai és balkáni népek már régen megtalálták volna az egyensúlyt, nem volna semmi zavar, semmi nehézség. De ez esetben Benes Eduard csak egy jelentéktelen kis szláv állam minisztere lett volna!

— — — — —

Bármilyen nagy volt is Benes győzelme, úgy érezte, hogy a lényeg még hiányzik.

1918 november 6-án a „Times“-ben — Masaryk memoranduma alapján — újból felvetette a csehek nevében azt a követelést, hogy egy „korridor“ kösse össze a régi Magyarország romjain keresztül a csehszlovák és a jugoszláv szláv sávságot. Így egy egységes szláv blokkot létesített volna a Balti-tengertől az Adriáig. Beteljesedett volna az az álom, amelynek megvalósítása érdekében Sazonov és a cári Oroszország megindították a világháborút.

Tardieu bizalmasan közölte Masarykkal, hogy Poincaré nem híve Ausztria teljes felbomlasztásának, mert Németországgal szemben egy egyensúlyozó erőt akar fenntartani. Ezért Masaryk, akit december 7-én Poincaré — a köztársaság elnöke fogadott — nagyon óvatosan viselkedett és csak általánosságokra szorítkozott.¹⁵⁾

Néhány héttel később — 1919 január 13-án és 27-én — Benes, az osztrák-magyar nemzetiségek rendezésével foglalkozó albizottság előtt bővebben is kifejtette a közös cseh-jugoszláv határra vonatkozó követeléseit. Ugyanezt tette február 5-én, délután 3 órakor is a konferencia teljes ülésén.

Érvelését Veznics, Trumbics és André Tardieu energikusan támogatták.

Tardieu kifejtette, hogy Magyarországot ez a „korridor“ két téosztaná és ez biztosítéka lenne a békének. Budapest nem gondolhatna többé megtorlásra.

A csehek biztosra vették a sikert...

Mégis kudarcot vallottak.

---

¹⁵⁾ „December 7 . . . Délután meglátogatott Masaryk csehszlovák köztársasági elnök . . . Szükségesnek tartja, hogy a beékelte államoknak tengeri kikötőket biztosítsanak“ . . . (R. Poincaré: Victoire et Armistice 435. old.)

Lloyd George és Lord Balfour ellenkeztek. Hirtelen feltámadt bennük az angolok öröklött bizalmatlansága a szlávok iránt. Az olaszok sem felejtették el, hogy Benes és Osusky a háttérben mennyire támogatták a szerbeket, amikor azokat az adriai területeket követelték, amelyeket a londoni konferencia már Olaszországnak ígért oda.

Lloyd George megijedt a Dunavölgyének elszlávosodásától. Feltette Európa békéjét és egyensúlyát. Attól is megriadt, hogy ebben az esetben az a cseh politikus vezette volna Középeurópát, aki első sikerei óta nem is nagyon takargatta szertelen ambícióját!

Lloyd George 1919 áprilisában közölte aggodalmait Thompson vezérőrnaggyal, aki technikai munkatársa volt a konferencián. Thompson mondta el Lloyd George aggodalmát 1923 júliusában a sorok írójának, mikor együtt utaztak Belgrádba:

„Oroszország fel fog támadni — mondotta — Még pedig sokkal gyorsabban, mint gondolnánk. Amíg azonban nem erősödik meg, addig a kis Benes képviseli majd helyette a szlávágot Európában. Ő fogja folytatni a cárizmus régi álmának megvalósítását: a szlávág kiterjesztését a Földközi-tengerig. Ebben a munkájában a szerbekre fog támaszkodni, akiknek politikai irányítója lesz. Nem adok tíz évet és a szerbek, mint a csehek szövetségesei, — ezek buzdítására — megújítják majd azt a harcot az olaszok ellen, amelyet Ausztria ellen viseltek az adriai partvidék birtoklása miatt. Örültség lenne eltávolítani a szlávellenes Magyarországot az útból. Wilson és Tardieu hibája, hogy eddig is olyan sokat engedtünk a szlávoknak . . . Még drágán fizethetünk érte!“ . . .

Tizenhat év eseményei igazolják, hogy Lloyd George tisztán látott.

Azok, aki még tegnap semmibe sem vették a jövőbelátók és a jólértesültek azon felfogását, hogy Benes a szlávágnak akar újabb előnyöket biztosítani, ma már láthatják vakságuk következményeit . . .

Ez a politikus, aki Tardieuvel szövetkezve tönkretette a franciák győzelmét 1919-ben, nem változott semmit azóta. Csak ügyesebb lett. Nagyobb lett az önbizalma és határtalan uralkodási vágya.

A békeszerződésekkel a világháborúban elbukott Osztrák-Magyar Monarchia nagyhatalmi helyzetét Középeurópában: a Benes alkotta „kisantant” foglalja el. Bár tagállamainak összefüggése laza és így benső egysége kétséges, mégis sikerült Benes külpolitikai vezetésének, hogy ennek a szövetségnek nagyhatalmi súlyt biztosítson. Az is kétségtelen, hogy a kisantant külpolitikáját tizenöt éven át Benes irányította és ma is ő irányítja.

A kisantant nagyhatalmi súlyára támaszkodva Benes politikája közös érdekből gáncsolta el: Franciaország és a német birodalom őszinte kibékülését. Az európai politika útvesztőiben, érdekelentéteiben, csak addig van súlya Benesnek és a kisantant csak addig képviselhet számításba vonható erőtenyezőt, amíg a német-francia feszültség tart. A franciák ezt nem látják, nem akarják meglatni . . .

A Benes-i politika érdekében állott: a Habsburg restauráció meggátlása. A Habsburgok visszatérését mindig ellenezte és ma is ellenzi, jöllehet az osztrák problémának ez az egyedüli és logikus megoldása . . . Ugyanez a végzetes politika sodorja a magyarokat Németország karjai közé, holott Magyarországon nagy szimpátiával viseltetnek a franciák iránt és szívesen orientálódnának Franciaország felé.

De van Benes politikájának egyéb „bűne” vagy „erénye” is. Ez a politika volt az, amely a fasizmus elleni harcban az olyannyira ellentétes angol imperializmust és a szovjetet közös nevezőre hozta. Genfben élére állott a fasiszta Olaszország elleni offenzívának. Szabadkőműves befolyásának teljes latbavetésével, Benes vonultatta fel az Olaszország elleni küzdelemben a francia egyetemi és szocialista köröket és a mögöttük felsorakozó tömegeket. A franciák Benesnek köszönhetik, hogy a két latin testvérnép között — amelyet különösebb érdek nem választ el — oly sokáig feszült volt a jóviszony.

Francia szemszögből nézve: az elmondottak vezettek a nagypolitika síkján, végzetes útvesztőkhöz. De a kisebb vállalkozások sem maradnak el a „nagyobb teljesítmények“ mögött.

Még alig lepte el a hó a békeértekezleten felvetett „cseh-jugoszláv korridor“ kudarcát, amidőn Benes néhány hónap elteltével a kimerült és a több sebből vérző Magyarország ellen, újabb rohamra indult. Azt ajánlja a szerbeknek, hogy indítsanak közös háborút Magyarország ellen és valósítsák meg erőszakkal — a békeértekezlet által megtagadott — szláv „korridort“.

Akciójából kizárta a „kaland“ jellegét. Jól és alaposan kitervezett mindent.

Párisban kijárta, hogy a nagykövetek tanácsa nem fog a konfliktussal törődni! A románok jóindulatát pedig úgy óhajtotta megnyerni, hogy felajánlotta nekik — Magyarország rovására — mindazokat a határmódosításokat, amelyeket a szövetséges nagyhatalmak tőlük Trianonban megtagadtak.

Megegyezett Veznicz szerb miniszterelnökkel, aki a kormányelnökségben leváltotta az öreg Pasicsot. Megegyezett Trumbics-csal is.

A terv kivitele elé azonban előre nem látott akadály gördült.

Pasicsot ugyanis a világháború nemvárt sikerei és eredményei, tökéletesen kielégítették, s újabb kockázatot már nem akart vállalni. Ez a csendes, ravasz, öreg paraszt, Benes iránt — már az első találkozásuk óta — leküzdhetetlen ellenszenvet és bizalmatlanságot érzett. Ugy vélte, hogy a fiatal cseh politikusnak kiapadhatatlan a tettvágya és rosszul palástolt az a ravaszsága, amely még az övé is túl tesz . . . Pasics befolyása annak ellenére, hogy a hatalmat ideiglenesen át is engedte másnak, még mindig döntőnek bizonyult.¹⁶⁾

A szerb vezérkar visszautasította Benes ajánlatát.

Ma persze más lenne a helyzet. Izelitőt kaptunk belőle . . .

---

¹⁶⁾ „A Magyarország elleni katonai akció, amit Benes tanácsolt, minden eddig elért eredményt kérdésessé tett volna számunkra. Örültség lett volna elfogadni!“ (Pasics Stefanovicsnak 1923 december 11.)

Amidőn a közelmúltban a Jęftics—Zsivkovics kormány — a marseillei merénylet ürügye alatt: „katonai beavatkozást“ sürgett — a bűnrészességgel vádolt — Magyarország ellen, ezzel a szláv korridor megvalósítására törekedett. Ez volt a kisantant tulajdonképpeni célja.

Győzelmük esetén — amely az erőviszonyok folytán nem lehetett kétséges — Magyarország végleg lemondhatott volna nemcsak a revíziós követeléseiről, hanem egyéb területeiről is. Ezek fölött a csehek és a jugoszlávok osztoztak volna.

De Jugoszlávia a múlt év decemberében Genfben lefolyt diplomáciai harcban — minden hivatalos kommuniké és hazug sajtóbeszámoló ellenére is — amellyel a francia közvéleményt elvakították — vesztes maradt. Vesztes maradt, mert győzött Anglia, Olasz és Lengyelország egybefogott békeakarata.

A kisantantnak el kellett halasztania álmának megvalósítását — mintahogy Oroszországnak 1909-ben, 1912-ben és 1913-ban is még késleltetnie kellett a háború kitörését.

Ennek az álomnak a megvalósításáról azonban sohasem fog a szlávság lemondani. Addig legalábbis nem, amíg a bekötött szemű franciák szláv célokat fognak támogatni.

*

Benes lépésről-lépésre valósította meg gőgös és erőszakos terveit.

Amikor a kisantanttra és a balkáni szövetségre támaszkodva Középeurópa és a Balkán politikai vezére lett: elválasztotta a franciákat Lengyelországtól. Lassanként rávette őket, hogy a Szovjettal szövetkezzenek. Emiatt a szövetség miatt pedig a franciák elávo-
lodtak Olaszországtól . . .

A szláv álom mindent megelőz . . .

Még akkor is, ha ismét lángba kell borítani a világot . . .

VI. FEJEZET

Hamis tanuk segítségével elítélt Magyarország

Amikor a magyar meghatalmazottaknak átnyújtották — január 16-án — a trianoni békekonferencián megállapított feltételeket, Magyarország képviselői kijelentették, hogy azokat soha alá nem írják. Apponyi Albert gróf a meghatalmazottak elnöke nagyhatalú boszédben tiltakozott a kegyetlen feltételek ellen, azonban minden mesteri érvelése és szónoki sikere — hatástalan maradt. A mindenható vezérférfiaknál süket fülekre talált.

Nem tehetett mást: lemondott.

Budapest lázongott.

A Horthy Miklós kormányzósága alatt alakult nemzeti kormány minden erejével azon volt, hogy a bolsevista rémuralom pusztításait rendbehozza. A trianoni békefeltételek ismeretében a közhangulat ezt a kormányt elsöpréssel fenyegette. Ezt meg kellett akadályozni annál is inkább, mert féltő volt, hogy egy esetleges újabb forradalmi megmozdulás esetén, a készültségben levő román hadsereg ismét bevonul az országba. Ebben az esetben pedig megismétlődött volna 1918 novembere, amikor is a román hadsereg rendcsinálás ürügye alatt, a Belgrádban Franchet d'Esperay-vel kötött egyezmény ellenére jelentékeny magyar területeket szállott meg és fosztott ki. De készenlétben állott a konkurencia: a szerbek és a csehek is. A nagyhatalmak nem kockáztathattak egy újabb közép-európai háborút — amely különösen a lengyel-szovjet viszony kiélesedése óta kísértett — Párisban egyezkedést kezdtek. Ezt a megegyezést azonban szándékosan halogatták.

Végül is Millerand a nagykövetek tanácsainak elnöke, 1920 május 6-án átadta a magyar megbízottaknak a békefeltételek végleges szövegét. A végleges szöveghez az alábbi kísérőlevelet mellékelte:

„Ha a helyszíni vizsgálat eredménye szükségessé teszi a szerződésben megjelölt határok módosítását és amennyiben a határmegállapító bizottságok arra a meggyőződésre jutnak, hogy a szerződés határozatai bármily tekintetben igazságtalanok: Magyarország felebezhet a Népszövetséghez.”

Később ezeket írja:

„A szövetséges hatalmak elismerik, hogy az érdekelt fél a Népszövetséghez folyamodhatik, hogy békés úton bizonyos határkiigazítást eszközöljön ki abban az esetben, ha a bizottságok azt kívánatosnak tartják.”

Tizenöt év múlva Millerand szemrebbenés nélkül megcáfolta a kísérőlevélnek tulajdonított fontos szerepet.

Millerand a budapesti „Az Est” 1935 január 11-i számában tett nyilatkozatában kijelentette, hogy az 1920 május 6-i levelével nem akarta a revíziós lehetőségek útját egyengetni.

Millerand azonban megfeledkezett arról, hogy az akkori időknek még ma is sok olyan tanuja él, akik nagyon jól ismerték a kísérőlevél megszületésének történetét.¹⁾ Nagyon jól tudják a kortársak, hogy tagadásán és kormányozható emlékezőtehetségén nem szabad csodálkozni.

Millerand tág lelkiismeretét ismerve, még azon sem szabad csodálkozni, hogy „elfelejtette” azokat az indokokat, amelyekkel a kísérőlevelet 1920 április 25-én Clemenceauval elfogadtatta. Ha Millerand felfrissítené emlékezőtehetségét, akkor emlékezne Clemenceaunak a kísérőlevéllel kapcsolatban tett híres mondására is, amely így hangzott:

---

¹⁾ „Mi mind határozottan elismerjük a békeszerződések esetleges revíziójának lehetőségét”. Levél Lloyd Georgehoz.

„Annyi kegyetlenséget követtünk el, hogy egyet jóvátehetünk . . .“

Millerand nyilatkozata az „Az Est“-ben annál megdöbbentőbb volt, mert 1920 június 24-én Paléologue a francia külügyminisztérium akkori főtitkára hivatalos jegyzéket intézett Magyarországhoz, amelyben Millerand kísérőlevelének szellemében megerősítette a revíziós kijelentéseket. Nem érdektelen, hogy ebben az időben Millerand volt a francia kormány miniszterelnöke — és külügyminisztere.

*
* *

Magyarország bízva Franciaország hivatalos ígéretében, 1920 június 4-én aláírta a megalázó békeszerződést.

Az aláírás után három héttel Millerand egy utasítászerű körrendeletben értesítette a Középeurópában működő határmegállapító bizottságokat, hogy azok a kötelezettségek, amelyeket a szövetséges hatalmak nevében vállalt: érvénytelennek tekintendők. A körrendeletet 1920 június 22-én írta alá Millerand — és így a trianoni határok esetleges kiigazítása, a kísérőlevél ellenére már szóba sem jöhetett. A legérdekesebb az, hogy a bizottságok értetlenül fogadták a „körrendeletet“, mivel a kísérőlevélről egyáltalában nem is tudtak.²⁾

A „körrendelet“ ellenére mégis akadt egy bizottság, amely lelkiismeretesen óhajtotta feladatát megoldani — és a nagyrészt magyar lakosú Muraközt vissza akarta csatolni Magyarországhoz. A Népszövetség jóváhagyta a bizottság döntését, de a szerb kormány, amely már előzőleg megszállotta Muraközt, mereven elzárkózott a kiürítés elől. A nagykövetek tanácsa viszont, amely előző-

---

²⁾ Az 1920 június 22-i bizalmas körrendelet szövegét a Népszövetség hivatalos lapjában is közzétették. Lloyd George maga is bevallotta 1928-ban, hogy mi volt az értéke azoknak az „okiratok“-nak, amelyek alapján Trianonban a határokat megállapították. „Minden érv, amelyet bizonyos szövetségeseink meggyőzésünkre felhoztak, hazugok és meghamisítottak voltak.“ (A londoni Guild Hall-ban elhangzott beszédek 1928 október 17-én.)

leg hezzájárult a visszacsatoláshoz, később a szerb tiltakozás hatása alatt eltekintett a határkiigazítástól. Ez újabb döntést a nagykövetek tanácsának elnöke, Poincaré személyesen közölte a Népszövetség főtítkárával.

A Népszövetség vita nélkül tudomásul vette az új határozatot.

Tizenöt év óta a szövetséges hatalmak kormányai Franciaországot kivéve, mind úgy cselekedtek és nyilatkoztak, mintha a Millerand-féle kísérőlevél — amelyet pedig az ő nevükben írt Millerand — egyáltalában nem létezne.

1920 június 24-én az orosz Szovjet seregei Varsó kapui előtt állottak. Az ifjú Lengyelországot nagy veszedelem fenyegette. A válságos, zavaros helyzetet Prága úgy használta ki, hogy a bécsi szocialista kormánnyal gazdasági bojkot alá vonta a lengyelekkel szimpatizáló Magyarországot. Prága elgondolása az volt, hogy mielőtt a Szovjet-seregek szétverik Pilsudszky szerintük gyenge seregét: Budapesten a gazdasági bojkot következtében kitör a forradalom. A lengyel vereség viszont megnyitja a bolsevikiek részére az utat Németországba.

Franciaország, amint ezt már fentebb ismertettük, megijedt a középeurópai háborús bonyodalomtól, valamint a bolsevik veszedelemről és jegyzékben fordult Magyarországhoz, amelyben a vörös támadás ellen segítséget kért Lengyelország mellett.

A Quai d'Orsay minden külügyminisztere, tizenöt év óta nagyon jól ismeri ezt az okmányt. Nagyon jól ismerte ezt az a Louis Barthou is, aki Bukarestben 1934 június 22-én, hirhadt beszédében kinyilatkoztatta, hogy Franciaország a trianoni határokat minden körülmények között fentartja.

Lengyelország megsegítése fejében Franciaország biztosította Magyarországot a trianoni béke revíziójáról.³⁾

Nagyon érthető a francia kormány elhatározása, hiszen a csehek meg akarták könnyíteni győzelem esetén az orosz hadak bevonulását Ausztriába és Magyarországra. Ezt bizonyítja az is, hogy

³⁾ L. Villat: Magyarország szerepe az 1920-as lengyel-bolsevista háborúban. Páris 1930. „La Revue Mondiale” kiadás.

az oroszoknak szabad átvonulást helyeztek kilátásba Csehszlovákia területén keresztül. A zsákmányra leső csehek örömmámorban úsztak, amikor Varsót bombázni kezdték a vörösök.

A csehek azonban tévedtek.

A vörös hadsereg menekülni volt kénytelen Pilsudszky izzó hazafiassággal átitatott serege előtt.

A csehek természetesen tagadták most már, hogy összejátszottak az oroszokkal.

Lengyelország érthetően okult a történetekből és azóta bizalmatlan a csehekkel szemben. Ezt a bizalmatlanságot a diplomáciának sem sikerült áthidalni. Tapasztalta ezt Barthou is, akinek lengyelországi tartózkodása alatt sem sikerült a cseh-lengyel ellentétet elsimítani.

A hazájukat védő lengyelek elleni cseh aknamunka csak olaj volt a tűzre, hiszen a csehek még a monarchia fennállása alatt sok megaláztatásban részesítették a 150 éve elnyomott lengyel nemzetet, helyesebben azokat a lengyel katonákat, akik a közös hadseregben cseh tisztek vezénylete alá kerültek. De füti a gyűlöletet az a kíméletlenség is, amelyben a csehek részesítik a tescheni lengyel kisebbséget.

De azt, hogy a csehek Lengyelország sakkbantartását, estleg betörését határozták el, mi sem bizonyítja jobban, mint az orosz-cseh katonai szövetség megkötése és az orosz repülőraj bázisainak megépítése a lengyel határon . . .

*

* *

1920 júniusában a francia kormány az említett diplomáciai jegyzéken túlmenő ígéreteket is tett. Mindenáron gátat akart emelni a bolsevista hadseregnek és ennek a biztosítása érdekében Fouchet főmegbízott útján nemcsak, hogy megerősítette a Magyarországhoz intézett jegyzékében foglaltakat, hanem a Lengyelországnak nyújtandó segítség ellenében megígérte a Ruténföld és Szlovákia visszacsatolását is. Mi sem természetesebb, minthogy a revízió min-

den ellensége, de főleg André Tardieu — aki elsősorban felelős a trianoni „tévedésekért“ — mélységesen hallgatnak a francia külügy-minisztérium ezen jegyzékeiről és ígéreteiről.

Prágában 1921-ben meghamisítva és hiányosan megjelent a francia-magyar tárgyalások anyaga — de a francia nagysajtó egy sorban sem emlékezett meg ezekről a nagyjelentőségű diplomáciai tárgyalásokról.⁴⁾

Benes Eduárd a Quai d'Orsay-n működő bizalmasai révén tökéletesen tájékozott volt. Pontos értesüléseket kapott a budapesti francia főmegbízott környezetéből is.

Benes a francia-magyar tárgyalásokkal veszélyeztetve látta művét. Megijedt és elhatározta, hogy jegyzéket intéz a francia kormányhoz. Elhatározásáról július 27-én egy magántáviratban értesítette Nincsics szerb külügyminisztert, akit sürgősen tájékoztatott a Budapest és Páris között megindult tárgyalásokról. Nincsics arra kérte, hogy csatlakozzon a francia kormányhoz intézendő demarschhoz.

A szerb külügyminiszter válasza óvatos volt, ami főleg az öreg Pasicsnak tulajdonítható, aki sohasem tudta Benessel szemben érzett ellenszenvét leküzdeni.

Nincsics azt válaszolta, hogy meg kell várni a Varsó körül folyó harcok eredményeit . . .

Amikor pedig az oroszokat Pilsudszky megverte, azt tanácsolta Benesnek, hogy erőiesen tiltakozzék Párisban — de csatlakozást ekkor sem ajánlott fel.

Nincsics ez utóbbi válaszában a napján — augusztus 29-én — Benes tiltakozó körjegyzéket küldött szét a trianoni szerződést aláíró hatalmakhoz. Ebben a körjegyzékben tiltakozott a francia kormány kezdeményező tárgyalásai ellen.

A körjegyzék szétküldésével egyidejűleg magyarázatot kért a Quai d'Orsay-tól. Azt követelte, hogy a Páris és Budapest közötti tárgyalásokat azonnal szüntessék meg, a Paléologue-féle jegyzéket pedig vonják vissza és érvénytelenítsék. Követelte továbbá, hogy

---

⁴⁾ Diplomáciai adatok. II, kötet, Prága 1921.

cáfolják meg Fouchet magyarországi francia főmegbízott szóbeli ígéretét. És végül — ez jellemzi Benest — követelte, hogy Maurice Paléologue-ot, közismerten szlávellenes magatartása miatt azonnai bocsássák el a Quai d'Orsay-ról.⁵⁾

A francia kormány érthetően nem elégítette ki Benes kívánságait. Erre Benes Eduárd bejelentette a franciáknak, hogy kilép a szövetségükből.

A francia kormány pedig ekkor: érthetetlen és menthetetlen engedékenységből teljesítette Benes kívánságait.

Az orosz veszély Pilsudszky győzelmével elmúlt.

A franciák most már nem akarták megbontani a szövetségi rendszert, amely középeurópai politikájuknak alapja volt.

A cári birodalom által pénzelt politikusok és hírlapírók 1917 óta a cseh-szláv imperialista törekvések zsoldjába szegődtek. Ezeket még Raffalovics és Izwolszky nevelte. A prágai ultimátum idejében ezek az újságírók és politikusok harcoltak leglelkesebben és leghevesebben az ultimátum elfogadása mellett.

Ez meg is történt.

Ugy a Paléologue-féle jegyzék, mint a Fouchet által tett szóbeli ígéret: folytatás nélkül maradt. Maurice Paléologue-ot pedig — akinek egyetlen bűne az volt, hogy hazája érdekét a cseh politikusok érdeke felé helyezte — leváltották és helyét Philippe Bertelot-tal töltötték be.

Ettől a naptól kezdve a francia külpolitika a cseh imperializmus szolgája lett.

+
+ +

„Elég egy pillantást vetnünk a térképre és máris megállapíthatjuk, hogy Magyarország új határai igazságtalanok . . .“

⁵⁾ 1915-ben Maurice Paléologue figyelmeztette a francia kormányt arra a Franciaországot és az európai egyensúlyt veszélyeztető tervre, amelyet Sazonov és Masaryk készítettek Ausztria—Magyarország teljes elpusztítására.

. . . Ezt mondta Briand 1921 június 7-én.⁹⁾

De belátta ezt már ebben az időben a békeszerződés minden aláírója.

Az igazságtalanság annyira nyilvánvaló volt, hogy az Egyesült Államok az új határokat nem fogadták el és 1921 augusztus 29-én különbékét kötöttek Magyarországgal. Legérdekesebb történelmi tény, hogy maga a szenátus is megtagadta 1921 július 11-én a trianoni szerződés végleges jóváhagyását. Jouvenel, Lamarzelle, Bourgeois tábornok és de Monzie felvilágosításai után a komoly politikai körök fel voltak háborodva. Margaine, Lénail, Paul Boncour, sőt maga az előadó Daniélou, június 7-én egyenesen vádolták a képviselőházat a trianoni határozatok miatt.

A szenátus végül is úgy határozott, hogy csak azzal a feltétellel fogadja el a trianoni szerződést, ha a kormány felülvizsgáztatja a bejelentett tévedéseket és igazságtalanságokat.⁷⁾

Ezt a kötelezettséget azonban, amely a szenátus jóváhagyásának feltétele volt, nem teljesítették soha.

Jogszerint tehát ebből az következik, hogy a trianoni szerződést még ma sem szentesítette Franciaország.⁸⁾

Maga Masaryk köztársasági elnök is sajnálatát fejezte ki Benes erőszakos trianoni győzelme miatt és állandóan hangoztatta a revízió szükséges voltát.

„Nagyon hajlandó vagyok figyelembevenni a jelenlegi határok revízióját Magyarország javára” — jelentette ki 1930 augusztusában Polson Newmann-nak, a „The XX. th. Century” című nagy angol szemle főszerkesztőjének.

Ami Nagybritanniát illeti: Locarnóban — Benes minden erőfeszítése ellenére is — határozatlan megtagadta, hogy garantálja Kü-

⁹⁾ A képviselőház évkönyve. 1921. jun. 7. 2. ülés. 2591. oldal.

⁷⁾ „Mindazokkal szemben, akik Franciaország jövőjéért feláldozták gyermekeiket, szégyelném elismerni, hogy egy ilyen gyalázatos szerződést aláírok”. (De Lamarzelle 1921 július 11.)

⁸⁾ Hivatalos napló. 1921. július 11. 1697-től 1703. oldalig.

zépeurópában a „status quo“-t, amelyet pedig a Rajna mentén vállalt.

Az angol kormány állásfoglalása, amely 1920 óta a dunai kérdéseket mindig szem előtt tartja, csak azokat lepheti meg, akik elfelejtették a locarnoi kijelentést. Az angol komoly sajtó azóta is állhatatosan barcol a revíziós mozgalom mellett. A mai angol közvélemény egyhangúan elismeri, hogy a dunai államok minden problémája 15 év óta Magyarország földarabolásából és megnyomortásából ered.

Benes hű maradt önmagához, amikor romokra építette terveit. Felhasználta Trianonban az elvakult barátokat és segítő társakat, hogy tönkretegyje az osztrák-magyar politikai és gazdasági egységet. Művének következményei most itt vannak.

Az angolok voltak az elsők, akik a bajokat észrevették. Megriadtak és módot kerestek arra, hogy orvosolják.

Az angol államférfiak, bármely párthoz tartoznak: bizalmatlanok a kisántáttal szemben. Ellenszenvüknek főoka az, hogy a kisántánti államaiban meg nem engedett eszközökkel elnyomják a kisebbségeket. (Csehszlovákiában különösen furcsa a helyzet, mert ott a nemzeti kisebbségek vannak többségben.)⁹⁾

1929 áprilisában ezeket mondta Ramsay MacDonald:

„Az új háború nem a Rajna mentén fog kitörni, hanem a Dunavölgyéből fog kiindulni, ahol elkecsereglett és elnyomott kisebbségek hiába követelnek igazságot.“

Izwolszky 1925-ben a következőket jelenti ki az „Izvestiá“-ban:

„... 1918 győztesei sajátkezüleg lobbantották lángra Középeurópát és ez a tűzvész el fogja pusztítani holnap azt az új világot, amely szerintük felépült . . .“

Ma már egyetlen angol politikus és diplomata sem kételkedik abban, hogy a trianoni béke által létesített helyzet nem állhat fenn sokáig.

⁹⁾ 13 millió csehszlovák közül 8 millió német, lengyel, magyar, tót és rutén. akarata ellenére csehszlovák.

Mindenki nyíltan elismeri, hogy a Magyarországon osztozó győztesek makacs ellenállása, — amellyel visszautasítanak minden változást az 1920-ban megállapított határokon, — továbbá a rettentő elnyomatás, amelyben a néprajzi kisebbségeknek részük van, olyan helyzetet teremtett Európa szívében, amelyen nem javíthat semmiféle szövetségi rendszer, semmilyen megegyezés, vagy diplomáciai elgondolás.

Jellemzi az angol politikai körök éleslátását és a nagyközönség helyes ítélőképességét, hogy senki sem hitte el a jugoszláv magyarázatot Sándor király meggyilkolásának politikai hátteréről. Az angolok nagyon jól ismerik a pánszerb uralom elleni horvát gyűlöletet. Ismerik a horvát nemzet sérelmeit és fájó sebeit.

Philip Snowden munkaügyi miniszter mondotta:

„Anglia nem garantálhatja az 1919-ben Párisban megállapított határokat.“

Az angol felfogás legtekintélyesebb és leglelkiismeretesebb képviselője lord Asquith Locarnóban az alábbi feltűnő nyilatkozatot tette:

„Reméljük, a béke létrehozói nem esztelenek annyira, hogy azt higgyék, hogy örökké tartó békét hoztak létre.“

Lloyd George 1920 június 30-án Vajda-Vojvoda román miniszterelnöknek még határozottabb kijelentést tett:

„A magyar követelések legnagyobb része jogos. Keresnünk kell a kiegyezés módzatait.“¹⁰⁾

1930-tól 1935 januárjáig a londoni nagy napilapok hét levelezőjét. — kettő közülük a „Times“-hez tartozott — kiutasították Jugoszláviából azért, mert megírták az igazságot Sándor király diktatúrájáról. Az amerikai és az angol sajtó külön kiküldötteit, akiknek 1935 májusában a jugoszláv választásokat kellett volna megfigyel-

---

¹⁰⁾ Viorel Tilea, Vajda-Vojvoda titkára: Románia diplomáciai tevékenysége 1919. novemberétől 1920. márciusáig. Bukarest, 1922.

nők: letartóztatták, bebörtönözték és kiutasították. Kiutasításuk oka pedig az volt, hogy lapjaikat őszintén tájékoztatták a választási terrorról és a horvát függetlenségi mozgalom átütő erejéről.¹¹⁾ De bűnük volt az is, hogy a valóságnak megfelelő tudósításokban számoltak be a horvát nemzeti mozgalom vérbefojtásáról. 1934 novemberében és decemberében megírták az angol lapok, adatokkal, nevekkal és számokkal alátámasztva: a jugoszláv hatóságok példátlan barbárságát, amellyel asszonyok, öregek és gyermekek ezreit utasították ki csak azért, mert így akarták megtorolni a magyarok állítólagos bűnrészességét Sándor király meggyilkolásában.

Ezek a megállapítások döntő hatással voltak Angliára.

Ha az angol államférfiak és a nemzet tudták volna 1919-ben azt, amit ma tudnak, akkor a trianoni béke másképp alakul.

Ami Olaszországot illeti, itt már közvetlen a béke megkötése után belátták az államférfiak a revízió szükségét. Az olaszok már akkor tudták, hogy kizárólag Magyarország sérelmeinek orvoslása vezet a Dunavölgyének harmóniájához és biztosítja Európa békéjét.¹²⁾

Tévedés azt hinni, hogy Olaszország csak azóta folytat revíziós politikát, amióta Mussolini van uralmon. Épúgy téves az a hiedelem is, hogy Olaszország csak azért barátja a magyaroknak, csak azért rokonszenvez a függetlenségre törekvő horvátokkal és a macedónokkal, mert ezzel terjeszkedési politikáját kívánja szolgálni. Mindazok, akik ezt a téves beállítást elfogadják, azok nem ismerik az utolsó tizenöt év történeti igazságait.¹³⁾

1926-ban a Duce kijelentette:

„A békeszerződések nem lehetnek örökre elzárt koporsók . . .“

¹¹⁾ Times 1935. május 2. és 3; — Daily Herald május 6. — Manchester Guardian május 8. és 9.

¹²⁾ Nitti volt miniszterelnök és olasz kiküldött a békekonferencián. *L'Europe senza Pace 1921. La Decadenza dell'Europe 1922. La Tragedia dell'Europe 1922. La Pace 1924.*

¹³⁾ „A szerződés megvitatása Magyarországgal 1920 május 3-án délután folyt le . . . Nitti azt tanácsolta, hogy vessék fel a magyar határok revíziójának lehetőségét.“ (Viorel Tilea op. cit.)

1935 március 18-án Milánóban pedig ezt mondja:

„El kell ismerni Magyarországnak azt a jogát, hogy napirinden tartsa a vele szemben elkövetett igazságtalanságok jóvátételének követelését . . .“

A Duce mindkét kijelentése pontosan fedi azoknak a véleményét, akik tisztában vannak azzal, hogy a békét csakis az igazságtalanságok jóvátétele biztosíthatja.

Milyen szörnyű elvakultságra vall, hogy még most Philippe Berthelot halála után sem látják be egyesek, hogy Franciaország saját maga ellen dolgozik, ha megakadályozza az olaszok dunavölgyi politikáját!

Amikor a franciák magukévá tették Trianonban a szerbek, a csehek és románok bódítási törekvéseit, amikor az ő érdekükben a pincétől a padlásig lerombolták az osztrák-magyar monarchia építményét: már akkor sejthették a következő eredményeket,

Tardieu elbizakodottsága, Clemenceau borzalmas tájékozatlansága bihette csak, hogy az a kártyavár, amit Európa idegközpontjába: Ausztria-Magyarország helyére építettek, képes lesz ellentállni az újjáéledt germánság támadásainak . . .

Összeszorul a szívünk, ha ma újra elolvassuk André Tardieunek az európai egyensúlyról 1921-ben írt sorait.¹⁴⁾ Ma, amikor Németország hatalmasabb, mint valaha, amikor Lengyelország elhagyta a franciákat és Jugoszlávia is kész az árulásra . . .

Esztelen ostobaság és hiúság vezette 15 év alatt Franciaország politikáját oda, ahová most eljutottunk — a régi fegyverkezési lázhoz, a szakadék szélére . . .

A kocka el van vetve. A középeurópai béke megőrzésére csak egy mód van: az Olaszországgal való együttműködés.

Róma politikai tevékenysége, amelyet a Habsburgok régi birodalmának katolikus nemzetiségei között kifejt,¹⁵⁾

¹⁴⁾ André Tardieu, A béke. Páris 1921.

¹⁵⁾ „A vallási kötelék, amely Ausztriát Olaszországgal összefűzi, erősebb, mint a Németországgal való nyelvközösség . . .“ Benito Mussolini kijelentések a budapesti „Az Est“ számára, 1935. január 27.

legtávolabbról sem veszélyezteti Franciaország érdekeit, kezdeményezéseit és biztonságát. Sőt kiegészíti és megerősíti azokat.

Lehetetlen visszautasítani ezt a nyilvánvaló igazságot. Nem lehet az olasz barátságot és segítséget feláldozni sem a cseh és pánszerb követeléseknek, sem az orosz szövetségnek. — Eltávolítana Angliától és összezördülésre vezetne Lengyelországgal! Ha mi franciák: ezt a politikát folytatnánk, akkor újból azt a hibát követnénk el, amit 1920-ban André Tardieu és Benes befolyása alatt elkövetünk...

Csak egy lépést kellett volna tenni a franciáknak a háború után és biztosították volna nemcsak Budapest, de Bécs, Horvátország és Szófia halálját és szeretetét is.

De mi franciák Középeurópa egyetlen reálishan anyagi és erkölcsi alappal rendelkező, a háború és a forradalmak után kiutat kereső nemzettel szemben nemcsak elmulasztottuk a közeledést, hanem azt elzárkózó, rideg és tájékozatlan politikánkkal lehetetlenné tettük.

Ezzel a politikánkkal értük el azt, hogy a roppant szláv nyomást ellensúlyozni kényszerülő magyarok esetleg a germánság felé orientálódnak...

Mi segítőkezet és baráti jobbot nyujthattunk volna Magyarországnak anélkül, hogy ezzel gyengítettük volna a kisántánt államokkal fennálló szövetségünket. Senki, még a magyarok sem kívánták volna tőlünk, hogy minden túlzó magyar követelést teljesítsünk. A mi feladatunk csupán az lett volna, hogy a kirívó igazságtalanságokon enyhítsünk.

Mindazok, akik 1920 óta a Quai d'Orsay-n felváltották egymást, menthetetlen hibát követtek el, amikor szolidaritást vállaltak a trianoni béke haszonélvezőivel. Hibát követtek el, amikor megtagadták a dunavölgyi nehézségek és ellentétek rendezését.

Európa nemzetközi politikája a háború óta az, hogy húsz millió embert a legrettenetesebb szolgásgba kényszerít

Középeurópában és a Balkánon.

Az ezeréves nagy nemzetből: Magyarországból pedig negyedrangú államot csinál.

Európa érdeke: a magyar revíziósmozgalom által felvetett problémák megoldása!

A revíziós mozgalom észrevétlenül tengelye lett egész Európa háború utáni politikájának. Oka lett sok egymást követő bonyolult eseménynek, kiváltott sok diplomáciai támadást és védekezést.

Ma is ez a mozgalom befolyásol és irányít minden kérdést! Ránehezedik mindenre.

Tévedésekből született. De okai főleg azok, akik ezeket a tévedéseket előre megfontoltan követték el. Alapját képezi minden háborús veszélynek, egyre erősödik 15 év óta keleten és Középeurópában.

Nincs olyan erőszakos tett a „felszabadulás és igazság békéje” óta, — ideértve Dolfuss-kancellár meggyilkolását, a szófiai 1934 májusi állameszést és a marseillei gyilkosságot is, — amelynek mélyén ne a béke hazugságai, tévedései és visszaélései rejlenének.

. . . És nem lett volna Memel és csehországi német kisebbségi kérdés, sem lengyel seb Teschenben és Litvániában . . .

15 év óta a magyar irredentizmus, a magyar élniakarás az a hegyi tűz, amelyre feltekintenek a reménytelenség sötét éjszakájában, az elnyomott milliók.

Ha ez nem lenne — vélik az ország ellenségei — rend és béke uralkodna a Dunavölgyében és a Balkánon. Lehet, hogy ebben igazuk van. De ez a béke: a temetők és a gályarabok fegyházának békéje lenne!

Ha Magyarország belenyugodott volna a kegyetlen békébe: a csehek és a pánszlávok már régen megkísérelték volna, hogy teljessé tegyék a békekonferencián aratott sikereiket: Azóta már régen megvalósították volna álmaikat: A Földközítenger felé való hódítást.

A magyar revíziós mozgalom azonban akadályt képez. Az összeütközés a szlávok és az olasz-latinság között, — amely épúgy

elkerülhetetlen, mint 1914-ben az orosz támadás Ausztria-Magyarország ellen — már tíz év előtt bekövetkezett volna...

És ebben az összeütközésben a franciáknak ismét épúgy részt kellett volna venniök, mint 1914-ben a germán-szláv párviadalban!

Miért?...

VII. FEJEZET

Meghamisított történelem

Barthou francia külügyminiszter a kisántánt államaiban tett látogatása során, a román parlament külön ülésén, amelyet 1934 június 22-én rendeztek tiszteletére Bucarestben: igen súlyos megállapításokat tett. Kijelentette, hogy Franciaország soha sem fog beleegyezni abba, hogy Romániától akár egy talpalatnyi földet is vissza vegyenek. Beszédét így fejezte be: „A béke visszaadta Románia régi határait.“

Barthou állítása valótlan, kucartsti beszéde után Belgrádba utazott, ahol a szerajevói merénylettel kapcsolatban hangoztatta Szerbia ártatlanságát, holott a szerbek bűnrészességét a történelmi kutatás már régóta és kétségtelenül megállapította.

Tagadással és hamis beállításokkal nem lehet történelmi tényeket megmásítani. Az előre megfontoltan és tervszerűen végrehajtott szerajevói bűntett és annak súlyos következményei nem palástolhatók a végtelenségig . . .

De térjünk vissza a történelmi határokra, amelyekkel a nagybatalmu külügyminiszter a románokat megajándékozta.

Románia Dobrudzsát 1913-ban Bulgáriától, Besszarábiát 1918-ban Oroszországtól, Bukovinát, Erdélyt és a Bánátot 1920-ban a monarchiától ragadta el. Ezek az országrészek soha sem tartoztak Romániához. A románok Dobrudzsát könnyen szerezték. Nyugati határaikat ajándékba kapták. „Hódított határok“-ra tehát csak a győztes nagyhatalmak jóvoltából tettek szert.

Románia, Szerbia és Csehország egyetlen olyan területet sem

kapott Trianonban, amely valaha az övé lett volna! Csehszlovákia államíságát is a trianoni békének köszönhetta. A békekonferencián a szerbek, a csehek és a románok által magukénak követelt ország-részek: a történelem folyamán sohasem voltak birtokukban.

Mégis megkapták mindazokat a területeket, amelyeket Trianonban követeltek.

A csehek ezer évvel ezelőtt telepedtek le Csehországban. A románok és a szerbek viszont: akkor még hordákban csatangoltak.

Elisé Reclus szerint Magyarország már ezer év előtt is a leg-tökéletesebb földrajzi és politikai egységet alkotta. Egyésges állam volt épúgy, mint Franciaország.

Horvátország már nyolcszáz éven át élt Magyarországgal önként vállalt sorsközösségben, amikor a szerbekhez csatolták. Pedig a horvátokat műveltsége, vallása és érdeke a magyarokhoz kötötte.

A tótok és rutének ezer évig éltek együtt a magyarokkal, mégis átengedték őket a cseheknek.

Erdély és a Bánát ezer éven át magyar föld volt, ennek dacára Romániához csatolták.

Az Ázsiából ideszakadt ősmagyarok és azok utódai telepedtek le először a Kárpátoktól övezett hatalmas pusztákon.

1919-ben még a béke hatalmas döntőbírái is elismerték, hogy „a szlovákok és a rutének, a Bánát és Erdély románjai, a Bácska szerbjei, a horvátok és a szlovének századokon keresztül a magyar állam keretébe tartoztak és ez alatt az idő alatt nemzeti életük összeolvadt a magyarokéval... De ez semmiképpen sem befolyásolhatta fajtestvéreik követeléseinek jogosultságát. Ha egy nép felszabadítása a cél, egészen mindegy, hogy évezredes vagy újabb keletű leigázásról van-e szó.”

Millerand, a nagykövetek tanácsának elnöke írta e nagyjelentőségű sorokat 1920 május 6-án a magyar megbizottakhoz intézett híres kísérőlevelében.

Szavainak látszólagos igazságával a tömegekre akart hatni. Első pillanatban szinte lenyűgöző kijelentésének axiomaszerűsége. De mélyebb megfontolás után kitűnik, hogy nyersen tagad minden tapasztalati igazságot úgy gazdasági mint politikai és erkölcsi téren... Pedig ezen épül fel évezredek óta az emberiség együttműködése.

Millerand kijelentése a legveszedelmesebb álokoskodás.

Ha a franciák elismerik, hogy Millerand megállapítása összhangban van a népek sorsát intéző törvényszerűséggel, vajjon mit várhatnak, ha a sors egyszer ellenük fordul? Vajjon tiltakozhatnak-e akkor országuk megcsonkítása ellen?

Franciaország a fokozatos területfoglalások és néphódítások klasszikus földje. Lassan terjeszkedett egy magasabb műveltségű és nagyobb hatalmú központ körül, míg felépítette fokozatosan növekedő államát. Tizenöt századon keresztül alakult ki az egykori központból — az Ile-de-France-ból a mai Franciaország! Számos tartomány önként csatlakozott hozzá, másokat meghódított!

Ha Franciaország elismeri Millerand álláspontjának jogosságát, milyen alapon követelhetné vissza tartományait, ha egy háború szeszélye egyszer elragadná azokat?

Mert Millerand nem ismerte el az önként vállalt sorsközösség és az évezredes birtoklás szent jogát.

Minden modern államra éppen annyi joggal lehetne alkalmazni azt az „igazságot“, amelyre hivatkozva megcsonkították Trianonban Magyarországot.

1871-ben a németek is ennek a téves okoskodásnak az alapján vették el Elzász-Lotharingiát. Ugyanezen az alapon követelték Belgiumot és az északkeleti francia tartományokat a háború idején. Ha Franciaország jogtalanak bélyegezte a német követeléséket, hogyan ismerhette el igazságosnak Magyarország feldarabolását?

Szlovenszkó, Ruszinszkó, Erdély, Horvátország és a Bánát „felszabadítása“ éppen olyan jogos volt, mint Elzász-

Lotharingiáé 1871-ben!

A magyarok sohasem hódítottak meg cseh, szerb és román területeket és sohasem igázták le azok lakosságát.

Minden talpalatnyi föld, amelyet 1920-ban Magyarország-tól elvettek, kizárólag a magyaroké volt! Egyetlen elvett területről sem lehet azt állítani, hogy a lakosság szabad akaratából cserélt gazdát. E területek annyira magyarok voltak, hogy az új birtokosok félték a népszavazás eredményétől és azért tiltakoztak ellene.

„Csehszlovákia megteremtése és a népszavazás között kellett választanunk,“ ismerte be az, aki Magyarország feldarabolásának felelős szerzője.¹⁾

*
* *

Amikor a török 1444-ben László királyt megverte Várnánál, hatalmas szerb tömegek menekültek Délmagyarországba.

A XVI. század végén 60.000 szerb kelt át a Dunán az ipeki püspök vezetésével. Ebben az időben már 400 év óta álltak a magyarok megerősített várai a Duna mentén. A horvátok 1102-ben választották meg Kálmán királyt uralkodójuknak. A szerb települések idején Horvátország már 350 év óta közös államot alkotott Magyarországgal.

A románok azon az alapon formáltak jogot Erdély birtokára, hogy ők a Traján császár által Dáciába letelepített római zsoldosok leszármazottjai.

Ez az állítás történelmi hazugság. A románok nem Traján zsoldosainak utódai. Ezek a zsoldosok éppúgy száműzött katonák voltak, mint ma az Algír déli részébe deportált francia katonák.

A románok semmiféle kapcsolatban sem álltak Traján zsoldosaival. A román is ázsiai eredetű, mint valamennyi balkánnép-

---

¹⁾ André Tardieu: La Paix, Paris 1920.

Őseik a III. században az orosz pusztákon bukkantak fel, ahová a mongol fennsíkokról ereszkedtek le. A IV. és VII. század között telepedtek le az Egei tenger mellékén. Miután Bizánc leigázta őket, primitív tájszólásuk latin befolyás alá került. Később Délmacedóniában széledtek el egészen Albániáig. A VIII. században a Duna mentén húzódtak felfelé a Fekete tenger mellékére, az Ázsiából be nyomuló szerb és bolgár tömegek elől. Számos oláh népességű szigetecskén ma is jellegzetes fizikai és erkölcsi hasonlatosság észlelhető a mongol ősekkel. Ez a hasonlóság a jelenlegi külügyminiszternél, Titulescunál: egyenesen bámulatos.

A Balkán jelenlegi lakossága a világ legkevertebb népe. Természetes jelenség. Mert a Balkánon a római uralom után, különböző népfajok rajzottak. Valamennyi balkáni nép közül kétségkívül a román őrizte meg legkevésbé faji jellegét. Tizenhat századon keresztül gyökeresen módosították azt erkölcsileg és fizikailag mindazok a népfajok, amelyeknek szomszédságában éltek vagy uralma alá kerültek. Így a görögök, az Adriamellék elkorcsosodott latin népei, a szerbek, a bulgárok, a törökök, az orosz-szlávok, de különösen az örmények és a konstantinápolyi zsidók. A románok — „a Kelet latinjai“ — tulajdonképpen Balkán-levantin típusok.

A sorozatos ázsiai betörések Traján egykori zsoldosainak minden nyomát eltörölték Erdélyben, amikor a X. század elején az oláh törzsek Moldva és Valachia területére léptek. A magyarok akkor már száz év óta szorgalmasan munkálkodtak az erdélyi medencében, hogy a barbár pusztítások után lakhatóvá varázsolják e földet. Erdély négy századon keresztül dacolt a törökkel, még akkor sem hódolt meg, amikor a török Magyarországot elfoglalta és időlegesen birtokolta. Erdély szabad földjéről indult meg az a támadás, amely a törököt a Duna belső partjára vetette vissza.

A XV. század óta tömegesen érkeztek oláh parasztok és pásztorok Erdélybe. A XVI. századtól a XVIII. század végéig sokan menekültek oda a török basák és hűbéreseik, a gyenge moldvai és oláh hercegek zsarnoki uralma elől.

A magyar nemesek birtokain ez a bevándorolt románság éppen olyan „elnyomatás” alatt élt, mint az a parasztság, amelyet Európa bármely országában a hűbérurak tartottak iga alatt.

Sorsuk sem jobb, sem rosszabb nem volt, mint az Ile-de-France jobbágyaíé.

Az erdélyi moldva-román parasztok sorsa fokozatosan javult. Egyre több szabadságot és jogot nyertek. Ősi barbárságuk lassan eltűnedezett a magyar műveltség hatása alatt. A magyar közgazgatás súlyos feladatot oldott meg.

Civilizáló hatását leginkább az Északafrikában elért francia eredményekhez lehet hasonlítani.

Erdélyben a háború kitörésekor 2900 román iskola működött, amelyből 1480 állami volt. Minden 850 lakosra egy iskola jutott, — míg ugyanakkor Nagyromániában még most is csak egy jut 1500 lakosra.

Erdély, Horvátország és a Bánát 1919-ben a legszélesebbkörű önkormányzat alapján állt s a művelt nyugati nemzetek politikai és polgári jogait élvezte.

Erdély az európai műveltség és haladás egyik híres központja volt. Irodalmi, művészeti és tudományos élete, anyagi jóléte olyan fejlődési fokot ért el, hogy még a 16 éves román uralom sem tudta teljesen elpusztítani.

Ma ugyanaz a helyzet Erdélyben, mint amilyen helyzete a pánszerb diktatúra kezdetén Horvátországnak volt, amikor 1928 június 20-án Radics Istvánt a belgrádi parlament ülésén a pánszerb katonai szövetség rendeletére meggyilkolták.

A románok éppenúgy fosztják ki és nyomják el a nekik kiszolgáltatott 2½ milliós magyarságot, mint a szerbek a horvátokat és a macedóniai bolgárokat. Igaz, hogy jelenleg nem követnek el Erdélyben olyan barbárságokat, mint amilyenek Horvátországban és Macedóniában a szerb közigazgatás szűgyenére válnak.

De csak a módszerek különböznek, a célok és az eredmények azonosak Belgrádban és Bukarestben.

A románok tizenhat év alatt egyeilen egy esetben sem teljesítették a kisebbségekkel szemben vállalt kötelezettségeiket. Románia csakhamar megtagadta az 1919 december 9-én a szövetséges hatalmának adott ünnepélyes ígért teljesítését.

Erdély katonai megszállása óta a román közigazgatás semmit sem mulasztott el, hogy Stelián Popescu szavai szerint: „Még a magyarság emlékét is kiirtsa Erdélyből!” Bár a románok épügy gyűlölik magasabb műveltségű kisebbségeik kultúráját, mint a szerbek, a szlovének és horvátok nyugati műveltségét, mégsem alkalmaznak kiirtásukra olyan durva módszereket, mint amilyenekkel a szerbek a horvátokat felfingerelték és Macedóniát földi pokollá változtatták át.

A románok nem olyan erőszakosak, mint a szerbek és a csehek, amikor következetesen és megfontoltan szegik meg vállalt kisebbségi kötelezettségeiket.

Javaikból kifosztva, nyomorra kárhoztatják őket. Gyermekeiket elnemzetlenítik. Szívéket, lelküket megmérgezik. Elrabolják nyelvüket. Iskoláikat elnéptelenítik. Könyvtáraikat pusztítják. Templomaikat elkobozzák. Papjaikat és tanítóikat elüldözik. De minden intézkedést a közrendre való hivatkozással foganatosítanak. Általános érvényű törvényeket alkotnak s ezekkel a ravasz módszerekkel játsszák ki a kisebbségi szerződést és a népszövetségi ellenőrzést.

A kisebbségi vagyon elleni merényletet a földreform köpönyege alá rejtették. Ez a törvény elméletileg minden román alattvalóra érvényes, de gyakorlatilag csak a nemzeti kisebbségekre alkalmazták. A földreformot pedig kizárólag a nemzeti kisebbségek miatt léptették életbe. Ezen az alapon forgatták ki vagyonából az erdélyi magyarságot, tekintet nélkül arra, hogy 2 hektár vagy 20.000 hektár birtoka volt-e.

Az erdélyi magyaroktól elrablott hatalmas vagyont azonban nem fordították a régi Románia inséges lakosságának talpraállítására. Pedig ez volt a földreform bevallott célja.

Romániában csak úgy, mint Jugoszláviában és Csehszlovákiában, a kifosztott magyarok birtokain a politikai élet hatalmasai osztoztak: Take Jonescu, a Bratianu fivérek, Angheliesco, Popovici, Titulescu, Popescu, Averescu tábornok, a földreform útján milliós vagyon uraivá váltak. A békekötés után egész Erdélyben rendszeresen kifosztották a legyőzötteket . . .

Franciaországnak joga van ahhoz, hogy ítéletet mondhaszon e fosztogatások felett! 800.000 embert áldozott fel azért, mert a kormány 1917-ben visszautasította Ausztria különbéke ajánlatát. Franciaország nem akarta, hogy a román politikusok csalódjanak reményeikben . . . Nem akarta megfosztani őket a várt haszontól . . . Pedig egy évvel később elárulták Franciaországot . . .

Már a fegyverszünet megkötésekor kezdetét vette a zsákmányolás. A román tisztek és katonák úgy jöttek Erdélybe, mint egy meghódított országba. Nyomukban érkeztek Bukarest kétes politikusai és ügynökei, azután a szerzetesek és ortodox pópák. A megszálló hatóságok segítségével néhány hónap alatt a vallási üldözések hevessége és vadsága elérte a tetőfokot. A templomok és imaházak elnéptelenedtek. Az oltárokat meggyalázták, a szentkönyveket bemocskolták és elégették, a szentek szobrai lefejezték és összetörték.

A templom előtt üvöltő bordák fogadták a hívőket istentisztelet után. A férfiakat megkínózták, az asszonyokat és a gyermekeket megvesszőzték. Katolikus és protestáns papokat meggyötörték. Otthonukat kifosztották, százával utasították őket ki Erdélyből. A román papok nem a lelkek birodalmának meghódítására törekedtek. Földi javakat hajszoltak. A templomok és kápolnák kincse, a zárdák birtoka és alapítványa érdekelte őket. A hatóság az elűldözött lakosság birtokát „elhagyott”-nak nyilvánította és szabadon osztogatta a román püspököknek és szerzetesrendeknek. A jogos

tulajdnosok földönfutókká lettek, amennyiben halálra nem győztörték őket.

Igy rabolták el a székely és a magyar birtokosok ingatlan vagyónának nagy részét. Volt olyan is, akitől elvették az összes erdőbirtokát. Odaadományozták a román papságnak és egyházaknak. A marosszentimrei református-, a kolozsvári minorita- és száz meg száz más templomot. A hatóságok mindenütt erőszakkal és ravaszsággal támogatták a jogtalanságokat.

A skót ref. egyház 1927-ben bizottságot küldött ki Erdélybe, amely megállapította, hogy „ha semmisem történik a vallási kisebbségek védelmére, azok rövidesen el fognak tűnni.“

Ugyan, mit állapítana meg a skót bizottság ma, ha Titulescu genfi szavai szerint Erdély „szabad, boldog és államhű“ földjére lépne.

Minden eszközt megragadtak arra, hogy az erdélyi római katolikus státus vagyónát megszerezzék. A kolozsvári minoriták — a marosszigeti kálvinista egyházközség egész vagyónát elkobozták.

Száz más esetet lehetne felsorolni . . . A román állami igazgatás mindenütt és mindenben támogatta ezt a terrorra és lopásra felépített „elnemzetiesítés“-t.

Tanszabadság? Kisebbségi nyelv? Ismeretlen fogalom.

Érdekes, hogy a több ezer magyar iskola közül — melyet Erdély 1918-ban fenntartott — egyet sem zártak be a román kormány rendeletére.

De román nyelven vizsgáztatják a magyar iskolák tanulóit . . . Tanítóik csak akkor taníthatnak magyarul, ha igazolják, hogy tökéletesen tudnak románul. A történelmet és a földrajzot pedig csak román tankönyvekből tanítják.

Ha az állami iskolában a tízpercek alatt valamelyik tanuló magyarul beszél, kizárásra ítélik fegyelmi vétség címén.²⁾ Közalkal-

²⁾ 1934-ben Kolozsvárott 7 tanítóképző intézeti tanulót, Cachodon két lyceumi tanulót, Szatmáron három kereskedelmi iskolai tanulót zártak ki az iskolából.

mazott gyermeke elbocsátás terhe mellett csak állami iskolába járhat.

Tilos a magyar nyelv használata a közigazgatásban. Ez az intézkedés több mint egy millió magyart zár ki automatikusan a közpályákon való érvényesülésből.

A magyar iskolák többnyire egyházi segélyből tengődnek. A földreform azonban kiforgatta az egyházakat vagyonukból s így tíz iskola közül kilenc automatikusan szűnt meg.

Ahogy ez a rendszer szétrombolta a magyar nyelvű népiskolát, ugyanígy ártott a középfokú tanintézeteknek és egyetemeknek is.

Ujs a magyar felekezeti iskolákra úrtalmas találmány a „kultúrzóná“-ról szóló törvény, amely 1924 márciusában lépett életbe. Lényege az, hogy a kultúrzónában csak állami iskola állhat fenn.

Az erdélyi magyar terület legnagyobb részét bevették a kultúrzónába. A kormány nagylelkűnek és jóindulatúnak mutatkozott a magyarsággal szemben. Államosította az összes felekezeti iskolákat.

Mi sem természetesebb, minthogy az állami iskolában csak az állam urai taníthatnak. 1924-ben a legszorgalmasabb kutatás mellett sem talált az iskolaügyi minisztérium egyetlen „államalkotó“ tanárt sem, aki értett vagy beszélt volna magyarul. Nem lehetett a kormány rovására írni, hogy máról-holnapra a kultúrzónába tartozó magyar gyermekek csak románul tanulhattak!

Láttuk, hogy milyen a tanszabadság és most nézzük, hogy milyen a politikai és a polgári jogegyenlőség? Románia, mint művelt és szabad államhoz méltó: faji, felekezeti és nyelvi különbség nélkül elismeri minden alattvalójának jogegyenlőségét!

De hogy még a túlnyomó magyar többségű erdélyi területeken nem alkalmaznak magyarokat a közhivatalokban, az igazán nem a román kormány bűne! . . . Ott is megkövetelik a román nyelv tökéletes tudását? Ki tehet ugyan arról, hogy ez sérti a magyarok érzé-

kenységét? Miért ragaszkodnak olyan makacsul nemzeti nyelvük-
höz? Minden azon múlik, hogy megértsék egymást...

Mióta a francia győzelem biztosította Romániának Erdély bir-
tokát, a románok nagyszerűen értenek ahhoz, hogy saját kényük-
kedvük szerint magyarázzák a szerződéseket...

Szerbia bottal valósítja meg a nemzeti egységet?... A román-
ok is... De az ő furkósbójuk bársonnyal van bevonva.

A csehek vakmerően fittyethálynak vállalt kötelezettségeik-
nek? — A románok is... De közben a szívükre teszik kezüket és
úgy esküdöznek, hogy betartják azokat.

Talán a román kelevény még csúnyább a többinél... de
ügyesen kendőzik és rejtegetik, alig lehet észrevenni...

Amikor a szerbek Genfben a bizonyítékokkal szemben tagad-
ják a horvátországi forrongást és politikai gyilkosságokat: senki sem
hisz nekik.

De ha Titulescu népének latin civilizációjára és mélyen gyö-
kerező becsületességére hivatkozik — amikor visszautasítja a ma-
gyar vádakat — mindenki tapsol, mindenki helyesel neki...

VIII. FEJEZET

szabadulásra vágyó kisebbségek

A románok azt állították Trianonban, hogy Erdély tisztán román¹⁾ jellegű: Ezt az állítást több béke delegátus megcáfolta és André Tardieu erőszakos álláspontjával szemben is kivívták, hogy a szövetségesek az erdélyi kisebbségek védelmét külön szerződésben biztosítsák. E követelmény alól Románia nem tudott kibújni.

Igy St. Germainban a románok szerződést írtak alá, amelynek első szakasza értelmében ugyanis:

„Románia arra kötelezi magát, hogy a kisebbségek védelmét alaptörvényei közé iktatja és nem hoz olyan törvényt vagy rendeletet, illetve nem indít olyan hivatalos eljárást, amely a kisebbségek jogaival ellentétben áll.”

A 12. szakasz értelmében:

„A szerződés határozatainak végrehajtását a Népszövetség biztosítja. Amennyiben jogi kérdésekben vagy a tények elbírálásában véleménykülönbségre kerülne sor, a vitatott kérdést az állandó nemzetközi bíróság fóruma elé terjesztik. A bíróság határozata megfelelbbezhetetlen és jogerős.”

Azonos feltételeket szabtak Szerbia, Csehszlovákia és Lengyelország részére is.

¹⁾ Orlando érdeklődött Bratianunál az erdélyi lakosság nemzetiségi megoszlása iránt. Bratianu úgy felel, hogy 2,300,000 román mellett 1 millió magyar él Erdélyben, akik mind „hivatalnokok és katonák.” Orlando erre szó nélkül áttujsította Bratianunak a románok memorandumát amely szerint Erdély lakossága 5,252,000 lélek.

Románia látva, hogy titkos vágyát: új birtokállománya nemzetiiségeinek elrománosítását, komoly veszély fenyegeti, kezdetben megtagadta a szerződés aláírását.

Take Jonescu: a Temps és a „Agence des Balkaus“ benfentesei előtt a brit gyarmati tartományok kiküldötteit: „félvad barbároknak“, az olasz megbízottakat pedig „ostoba hülyék“-nek nevezte, mert az erdélyi kisebbségeket bátran oltalmukba vették.

Bratianu műfelfáborodásában kijelentette:

„Nem akad önérzetes román, aki vállalkoznék olyan okirat aláírására, amely ennyire sérti nemzeti méltóságunkat! Elfogadása félműveltségünk beismerését jelentené!“

„Nem kapjuk meg Erdélyt, ha a szerződést nem írjuk alá? Ám lássuk! Merészelje csak bárki annak birtokát elvitatni tőlünk! . . .“

De Romániának el kellett fogadnia a „megszégyenítő“-nek nevezett szerződést.

1919 december 9-én, néhány perccel a nagykövetek tanácsa ultimátumában kitűzött határidő lejárta előtt mégis aláírta.²⁾ Indokolásképen 1919 december 11-én Ferdinánd román király a következőket írta Poincarénak:

„Engedniünk kellett, mert Románia kimerült, tönkrement és forradalom előtt áll.“

* * *

Románia saját jól felfogott érdekében cselekedett, amidőn nem makacszkodott, mert tudta, hogy a szerződést úgy sem fogja végrehajtani.

Hiszen vállalt kötelezettségeiből tizenhat év alatt egyetlen egy pontot sem teljesített.

A szerződést garantáló nagyhatalmak minderről nem akartak tudomást venni.

Nem tiltakoztak . . .

Elnézték a dolgot . . .

---

²⁾ Marghiloman: Note politique. V. kötet.

Hiába fordultak az érdekeltek számos esetben pártfogóikhoz. Papirosjogaik dacára az erdélyiek épen úgy jártak, mint horvát, macedón vagy tót sorstársaik és mint valamennyi áldozat, akit Genfben csak ügyének igazsága védett!

A nemzetközi bíróság színe előtt tizenhat éven át hiába bizonyították igazukat, a nemzeti kisebbségek hiába tiltakoztak és kértek igazságos ítéleteket.

Mindenütt és mindég a Népszövetségbe ütköztek . . .

Beadványaikat, vádjaikat, panaszait — a legpontosabb adatok és kétségbevonhatatlan okiratok ellenére — kiadták valamilyen népszövetségi előadónak: „tanulmányozás“ végett. Ez a „tanulmányozás“ következetesen azzal az eredménnyel végződött, hogy az ügy végleg elaludt.

A népek jankiáltását elhallgatták . . .

A szerződések? . . . Csak papirtöbbsletet jelentenek.

Mennyiben biztosította a Népszövetség annak a húsz millió embernek a védelmét, akiket a békeszerződések 1919-ben rabságra és kizsákmányolásra kárhoztattak?

Aki tanulmány céljából végigjárta a „jog, a szabadság és az igazság“ alapján felépült új Európát: az megláthatja, hogy mi módon hajtják végre a győzők a szerződések határozatait és hogy miként teljesíti a Népszövetség döntőbírói hivatását!

A szerződések csak a hatalmas országokat védik, vagy azokat a nemzeteket, amelyeket erős, odaadó barátok támogatnak.

A szerb kegyetlenkedés a békekötés óta ötszázszor macedónt űzött el szülőföldjéről.

A nemzeti kisebbségek színe-javából 1919 óta másfél millió horvát, szlovén és tót keresett a külföldön menedéket! . . .

Bár a határokat szigorúan őrzik és az átkelés veszélyes, mégis naponta újabb és újabb tömegek gyarapítják a hontalanok számát.

Négyszáz ezer erdélyi magyar hagyta el a békekötés óta szülőföldjét: kiutasítás, kiűldözés vagy nyomora következtében! Mindezek régi hivatalnokok, papok, tanítók, bukott kereskedők és tönkrement birtokosok, akik már megtanulták, hogy hogyan értelme-

zik az új hódítók az „egyenlőség, az igazság és a szabadság“ szent elvét.

A visszamaradtak, a többiek — két millió áldozat — a „békehatárokon“ túl törvénytelen rabságban synlődnék . . .

*

* *

Benes nagyravágyása hárommillió németet ragadott el fajtától . . .³⁾

A csehszlovákiai hárommiliós német kisebbség tizenhat év óta él az alacsonyabb képességű és műveltségű „hódító“ uralma alatt és reménykedve várja az anyaország feltámadását . . .

De azért úgy tudjuk, hogy a győztes hatalmak jóvoltából, ünnepélyes ígéretek védelmezik a bolgár, német, magyar és horvát kisebbségeket.

Ezek a kisebbségeket védő szerződések ténylegesen semmit sem érnek. A kisantant kormányai tizenhat év óta büntetlenül megszegheti azokat: Macedóniában, Erdélyben és Nagy-Magyarország megszállott területein.

Az új Európában az igazság, a szabadság és a jog fogalma csak üres szólam marad, ha nem védelmezi nehéz tűzérség!

Az új Európát ügynökök és stréberek undok csalással az imperializmus talajára építették fel s így már születésének órájában megölték a békét!

A tescheni kerület lengyeleit a csehek kétségkívül már régen elnemzetlenítették volna, ha Lengyelország Prágát fegyveres közbelépéssel meg nem fenyegeti.

Ha Jugoszláviát Itália hatalma nem tartaná féken, úgy az Adriamellék latin kisebbségei régen a macedónok és horvátok sorsára jutottak volna.

*

* *

---

³⁾ „Választani kellett a népszavazás és Csehszlovákia megteremtése között“. Tardieu; La Paix.

Hogy milyen a horvát és a macedón kisebbségi sors, arról már beszámoltam.⁴⁾

Egyetlen gondom volt arra a komoly veszélyre figyelmeztetni hazámat, amely abból származott, hogy a győztes nagyhatalmak a kisebbségi kérdés felelőségében — idestova tizenhat éve — a bűnösökkel osztoztak, sőt azokat fedezik.

Franciaországban sokat tudnak e dolgokról . . . De hallgatnak . . . A hallgatás gyakran gyávaság és a személyes érdek melegágya . . .

Hasonlóan hallgattak húsz év előtt mindazok, akik tudták, hogy az orosz „szövetséges“ háborúba sodorja Franciaországot.

Akik ma hallgatnak, azok éppen olyan jól tudják, hogy az eljövendő háború rémét nem a legyőzöttek, hanem a győzők makacssága fogja felidézni . . . Az a makacsság, amely Trianonban a hazugság és az erőszakosság tévedéseit, hibáit és igazságtalanságait, nem tudja beismerni és nem akarja jóvátenni.

A békekötést sokan a meggazdagodásra és személyes érdekeik kielégítésére használták fel.

Európa és Franciaország jelenlegi válságos helyzetének is a békeszerződések igazságtalansága az oka. Az elkövetett erőszakosságok, gazdasági és politikai oktalanságok természetes következményei nem maradhattak el.

A béke és Franciaország biztonsága tizenhat év óta veszélyben forog. Néhány bátor és élcslátású elme, mint az amerikai Keynes és az olasz Nitti, már 1919-ben megjósolta, hogy hová vezet a gyűlölet politikája, amely a legyőzött államok gazdasági megsemmisítését célozza.

Európa egykori gazdasági fejlődését az összes államok együttműködése és szoros kereskedelmi kapcsolata mozdította elő. Gazdasági jóléte ezeken a pilléreken nyugodott, előrelátható volt tehát,

---

⁴⁾ Pozzi: La guerre revient 27. 197. 213. 257. és 325. számú oldalak.

hogy a győzők maguk is tönkremennek, ha a legyőzötteket anyagi pusztulásba kergetik.

A Trianonban elkövetett politikai tévedések hatása csakhamar jelentkezett. André Tardieu — akit az 1919-i eseményekért a legnagyobb felelőség terhel —⁵⁾ ezt maga is beismeri.

Miért kellett a monarchiát szétrombolni? Azért, mert Tardieu — Izwolszky egykori bizalmasa — a germán imperializmus megerősödésének gátat akart vetni és — abban a hiszemben, hogy a gyp-lőt sohasem engedi ki a kezéből — hosszú időre biztosítani akarta Franciaország egyeduralmát.

Talmi politika, amely meghozta veszedelmes gyümölcsét. Ennek köszönhetjük, hogy az „Anschluss“ eszméje tért hódíthatott.

Csak idő, türelem és alkalom kérdése, hogy Ausztria Németországhoz csatlakozzon. Az is kétségtelen, hogy ez a csatlakozás új háborút jelent . . .

Az első — francia-német — 1871-iki versaillesi szerződés békés úton megteremtette a német egységet. A második, tehát a mostani, versaillesi béke viszont, amely a francia győzelmet jelentette: az osztrák-német egység útjának lehetőségeit egyengette. André Tardieu — a cseh-szláv eszme nagyratörésének faltörőkösa — volt az, aki Clemenceaut és Poincarét megdolgozta, miután őt az angol-szászok nyerték meg céljaiknak, akik semmi szín alatt sem akartak egy ellensúlyozatlan francia egyeduralmat és akik legfőképpen azt nem tudták megbocsájtani, hogy Franciaország 1917 februárjában⁶⁾ titkos szerződést kötött a cári Oroszországgal. Így jutatta diadalra André Tardieu Bismarck egységesítési művét: az Anschluss lehetőségét . . .

Tardieu hiába jósolta meg tizenöt évvel ezelőtt emlékirataiban eszméinek győzelmét, azok közül egy sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

A szövetségesek a végtelenségig szaporíthatják a paktumok és

---

⁵⁾ Tardieu: La Paix, Páris 1921.

⁶⁾ Lásd Lloyd George memoárjait: London 1935.

a biztonsági egyezmények számát . . . Amíg ezek nem jelentenek egyebet, mint a győzők uralmának biztosítását a legyőzött, a megsemmisített államok fölött, addig a győzők maradnak az erők és a legyőzöttek a gyengék.

Az egyezmények csak üres szavak . . . De az elkövetett erőszakosságok és visszaélések, az elnyomottak megalázása és leigázása, a szenvedők gyűlölete és reménye: az valóság.

A népek és az egyének életében csak a tények számítanak.

Amíg a békeszerződések szelleme uralkodik Európában, nem lehet szó biztonságról és lefegyverzésről! Amíg egyesek érdekében folytatják a háború művét, amíg nem állítják vissza békés úton vagy erőszakkal a régi európai egyensúlyt, addig komoly békéről beszélni sem lehet.

* *

Ma Erdélyben ugyanaz a helyzet, ami hat év előtt Horvátországban volt.

Az erdélyiek éppenúgy abban reménykednek — mint 1928-ban a horvátok — hogy törvényes úton szolgáltatnak nekik igazságot.

Radicsék 1928-ban vállalkoztak a szerb kormány támogatására, amikor Sándor király a nyugtalanító forradalmi megmozdulás hatása alatt megnyitotta börtöneiket.

De nemcsak a horvátok — a csehszlovákiai és a memelvidéki németek is elégedetlenkednek.

Erdélyben mind több jel mutat a válság közeli kitörésére. Lehet, hogy sikerül még egy ideig fékentartani a felháborodott tömeget, éppenúgy, mint annakidején Belgrádnak sikerült. Minél tovább késik azonban a szenvedélyek kitörése, annál hevesebb lesz . . .

Az erdélyi romáság túlnyomó része azonosítja magát a kisebbségek gondolkozásával.

A szerző az utóbbi négy év alatt úgy Franciaországban, mint a keleten, különböző társadalmi osztályokhoz tartozó erdélyi román

hallgatott meg. Valamennyi a különválás mellett érvelt, mert mint mondták: román fajtestvéreik kizsákmányolásra használták fel a kisebbségek elnyomását.

Gyors és könnyű meggazdagodási lehetőséget találtak a földreform ügye alkalmazásában.

Akivel csak beszéltem, azok valamennyien autonómiát követtek Erdély számára.

Mult év októberében Monsban egy fiatal román mérnök a következőket mondta:

„Miért térnénk vissza a háború előtti állapotokhoz? Erdély önállóságot élvezett háromszáz éven keresztül. Sajat fejedelme, közigazgatása és törvényhozása volt. Anyagi és szellemi műveltsége fellendült . . . A jelenlegi súlyos helyzetet az autonómia megadása oldhatja meg. Magyarországgal legjobb viszonyban élhetnénk. Odafűznek gazdasági és kulturális érdekeink, ezeréves multunk minden hagyománya. Ami Romániát illeti, eddig elég tapasztalatot szereztünk. A románokkal jóbarátságban, de tőlük függetlenül akarunk élni. Urak akarunk lenni saját országunkban. Megelégtünk a románokat, akik Erdélyt valószínűleg legelőnek tekintik, ahová felhízlatni visznek minden bukaresti sovány tehenet.“

Néhány hónap előtt a volt francia miniszterelnöknek a követzőket mondotta egy előkelő bukaresti francia:

„Lehetetlen, hogy a jelenlegi állapotok soká tartsanak. A román hatóságok nemcsak a magyarokat üldözik és zsákmányolják ki, hanem az erdélyi románokat sem kímélik meg. A szerencsétlenség közeledik . . .“

A módszer ugyanaz mint a szerbeknél Horvátországban és a cseheknel Szlovenszkoában . . .

Mindenütt ugyanazok az utak és módok . . . Itt is, ott is az elnyomottak és az elnyomók előbb-utóbb zsákutcába jutnak . . .

Mind a mai napig a tótok semmiféle hatalommal sem rendel-

keztek . . . A katonai megszállás és a cseh bevándorlás tönkretette őket.

Ujabban a német kisebbség döntő választási győzelme visszahangzik Szlovenszkóban . . .

Győzelmüket a németek kitűnő szervezetüknek és nemzeti öntudatuknak köszönhatték.

A tót autonomisták már felismerték, hogy az autonómiáért folytatott harcban a némettségben elszánt és komoly szövetségesre találunk.

A horvátok és szlovének — minthogy helyzetük kezdettől fogva lehetetlen volt — türelmetlenebbek voltak, mint a tótok és az erdélyiek, de jobban is szervezkedtek. Ma már a felszabadító folyamat utolsó állomásához érkeztek. Nincsen Európának még egy olyan országa. — Macedóniát kivéve — amely annyit szenvedett volna, mint Horvátország. A „felszabadított”⁷⁾ horvátok körében a legegyszerűbb jogok, amelyeket Európa minden civilizált állama a legutolsó polgártól sem tagad meg: teljesen ismeretlenek. A mai állapotokhoz képest a nemzetiségeknek, a monarchia idején királyi sorsuk volt. Hogy mennyi szabadságot élveztek akkoriban, arra misem jellemzőbb, mint az egykori zágrábi per, amelynek folyamán Masaryk a magyar hatóságokat büntetlenül sértegethette.

Ma úgy a hivatalos, mint a magánéletben tilos a horvát nyelv használata. Az iskolákban csak szerbül tanítanak.

A szerb rendőrség nélkül még belföldön sem lehet egyik városból a másikba utazni.

A Novi Pokret nevű pánszerb szervezet csatlósai a nyílt utcán gyilkolnak.

A hatósági nyomozás és az ítélkezés a középkori inkvizíció legnagyobb kegyetlenségeire emlékeztet.

Horvátország sorsánál csak Macedóniáé rosszabb . . .

---

⁷⁾ La guerre revient: 29. és 52. oldal. — Pozzi: Black Hand over Europe. (Francis Mott & Co. London 1935.) — The Times 1935 május 4. és 29. — Daily Herald május 4. — Manchester Guardian május 8. és 26.

Horvátország földjét az ősi német-latin civilizáció hódította meg . . . Erkölcse, vallása és műveltsége nyugati jellegű.

A horvátok ezer éven át győzelmesen harcoltak a mongol, tatár, szerb és török hódítók ellen és az ezeréves szabadság megedzette lelküket . . .

A török sohasem tudta bevenni Zágrábot . . .

Horvátország már régen elejtette a passzív ellenállást s jelenleg is küzd felszabadulásáért. Küzdelmében nemzetének legjobbjait fegyházra vagy számkivetésre ítélték.

Négy év óta országszerte terjed a fegyveres felkelés. A hegyeket fegyveres bandák szállták meg . . . A parasztok lázadnak.⁶⁾ Pályaudvarokat, csendőrlaktanyákat és vasúti vonalakat robbantottak fel . . .

A marseillei merényletet öt hasonló merénylet előzte meg. Ezek közül kettő majdnem sikerült . . .

Aki személyesen nem tapasztalta, el sem tudja képzelni, milyen átalános a horvát gyűlölet a szerbekkel szemben.

„Ha a szerb csendőrség és katonaság eltávozna és mi elegendő puskát kapnánk, úgy egész Horvátország talpraáll, hogy leszámoljon a szerb zsarnokkal.“

1932-ben nyilatkozott így Trumbics volt külügyminiszter. Ő mondta ezt is:

„Kibékülni Belgráddal? Még akkor sem, ha közös ellenség fenyeget. Engedhetjük-e mi horvátok, szlovének és dalmátok, hogy a macedonokhoz hasonlóan elszerbesítsenek? — Sohasem mondhatunk le az Adriától-Lengyelorszáig húzódó, hatalmas nyugati műveltségű szövetséges

---

⁶⁾ Karlovac mellett, Jaskovonál egy csendőr bajonettjével megölt egy parasztot. A feldühödött lakosság két csendőrt meglineselt . . . 300 paraszti paraszt Gaspicsba ment, hogy ott tiltakozzanak amiatt, hogy a csendőrök megakadályozták őket a szavazásban. — A csendőrök eltorlaszolták útjukat, kettőt megöltek, a többieket megsebesítették. (Manchester Guardian 1935 május 16.)

államnak megteremtéséről. És az idő közeledik, amikor megkapjuk a bennünket illető jogokat.⁹⁾

Trumbics öt millió horvát akaratát tolmácsolta.

És az elkeseredett ellentét — horvátok és szerbek között — csak fokozódott, amióta e könyv szerzője Trumbics doktorral beszélt.

Belgrád ellenfelei szempontjából sokatmondó az 1935. évi májusi választások horvátországi eredménye.

A szerb diktatúra erőszakossága és megtorló intézkedései elég világosan tükrözik vissza a bekebelezett lakosság hangulatát.¹⁰⁾

(A legutóbbi választásokon Zágrábban — a legerősebb terror ellenére — 97%, Belgrádban 88% volt az ellenzéki szavazatok száma, ami Jugoszlávia összes választói 77%-ának felel meg!)

Ez az ellenzéki szavazati arányszám, a legjobb bizonyítéka annak a hangulatnak, illetve azoknak az érzelmeknek, amelyekkel a „felszabadított” és a „visszacsatolt” kisebbségek viseltetnek azokkal a kormányokkal szemben, amelyek diktatórikus eszközökkel megfélemlítésükre törekсенek.¹¹⁾

A párisi „jólértesült” sajtó gúnyt űzött olvasói hiszékenységből, amikor a marseillesi merénylettel kapcsolatban azt a belgrádi hivatalos kommunikét közölte, amely a horvát nép lojalitásáról és mély gyászáról számol be.

Franciaország a rádió közvetítésében hallgatta a horvátok és a szlovének zokogását. Sorfalat álltak a gyászmenet előtt. A hivatalos fényképfelvételeken láthatta a spliti, ljubljanoi, zágrábi és bródi térdeplő tömegeket, amint a halott ntolsó útjára virágot szórnak.

---

⁹⁾ La Guerre revient 27. oldal.

¹⁰⁾ Times május 16. — Manchester Guardian május 16. — Daily Herald május 15.

¹¹⁾ Hogy elegendő hely legyen a választók és a képviselőjelöltek számára, nyolevan közönséges bűncselekményért elítélt rabot szabadlábra helyeztek a mitrovicai fogházban, ötvenkettőt Szerajevóban, százhuzsat Zágrábban, harmincat Brodban és negyvenet Ljubljánában.

De mindez aljas és cinikus komédia!

A gyászoló tömeget a rendőrség és a pánszerb katonai szervezet botütésekkel mozgósította... Mint ahogy az ő orosz pusztákon, Nagy Katalin tiszteletére valamikor Potemkin is megtette... A temetés közönségét a falvakban éjszakának idején riasztották fel álmából és rendőri fedezet mellett — mint a megriadt nyáját — kísérték a kijelölt helyére...

A francia lapok udósítói mindezt nem látták. Nem ismerték Jugoszlávia belpolitikai viszonyait, közülük a legtöbben először jártak a Balkánon.

Egészen másként hangzik a szavahihető angol, belga, svájci és amerikai ujságírók beszámolója.

Nem akadt ezer között egyetlen horvát vagy szlovén sem, aki szívében ne áldotta volna a gyilkos kezét.

Radies István özvegye Zágrábban a király koporsója előtt ezt nyíltan meg is vallotta.

Horvátországban a pánszerb diktatúrára mért hatalmas csapáson mindenki örvendett.

Igen érdekes bizonyíték jelent meg az „Illustration” múlt évi októberi számában, amely csodálatosképen kikerülte a kettős cenzúra figyelmét.

Egy split-i fényképfelvétel, amely a királyi koporsót szállító hajó kikötését ábrázolja. A kép előterében egy rendkívül magas szokolista tiszteleg egy zászlóval a koporsó előtt, mögötte, nem sejtve, hogy megörökítik őket: parasztok és munkások egymásra mosolyognak. Felhasználják azt a kedvező pillanatot, amikor a karhatalom csendőrei tisztelegnek. Az egyik munkás szélesen nevet, önkénytelenül elárulja leplezett érzelmeit...

Nincs olyan hivatalos hazugság vagy propaganda, amely felérne e bizonyíték értékével...

A Manchester Guardian külön tudósítója hat hónappal később, május 16-án a következőket sürgönyözte Jugoszláviából:

„A horvátországi választások eredménye határozottan bizonyítja, hogy hat hónapi rémuralom sem volt elegendő arra, hogy kioltsa a horvát nemzeti érzést és megoldja a horvát problémát.“

Trumbics 1932 július 6-án a következő szavakkal búcsúzott a könyv szerzőjétől:

„A szerbek senkit sem okolhatnak azért, ami történni fog — ők mindennek maguk az okai . . .“

Ugyanez érvényes a románokra, a csehekre és mindazokra, akik segítségükre voltak abban, hogy a győzelemmel visszaéljenek.

S ha majd üt az óra — ne keressenek bűnbakot — hanem önmagukat okolják: hogy a leigáztak széttörtek bilincseiket és ösztetépik a papírrongy szerződéseket.¹²⁾

Franciaország beleegyezésével és segítségével fogják ezeket a szerződéseket széttépni, hogy megvalósítsák az igazság és jog békéjét.

A győzők jóváteszik majd mindazt, amit 1919-ben szándékosan elmulasztottak, és a legyőzöttekkel őszintén kibékülnek. Ebben az esetben felvirradhat még Európa igazi békéje és biztonsága.

---

¹²⁾ „A törvényesen és igazságosan végrehajtott népszavazás eredménye nem tért volna el lényegesen a szerződésekben leszögezett megállapításoktól“ — Millerand írta ezeket 1920 május 6-án, a magyar béke delegációhoz intézett levelében. Különben 1919-ben Erdély lakosságának 47%-a nem volt román, Ruszinszko lakosainak 41%-a német és magyar volt; Szlovenszko lakosságának 43%-a nem volt szlovák; Délmagyarországon másfél millió lakosból 400.000 volt csak szerb! Egyedül Sopronban engedtek népszavazást, mert tudták, hogy nem lesz kedvező Magyarországra és mégis 65% a magyarok mellett szavazott. Pasics 1923 júliusában azt mondta a könyv szerzőjének, hogyha 1919-ben Horvát-Szlavóniában elrendelték volna a népszavazást, a szavazatok egynegyedét sem kapták volna meg.“ — Szerbia az utolsó választáson még kedvezőtlenebb eredményt kapott. Csak 4% szavazott a zágrábi hivatalos listára, 95% az autonomista pártra.

Ha nem így történik, úgy, a legyőzöttek — az első kínálkozó alkalommal — a győzők akarata ellenére fogják a békeszerződéseket összetépni . . . és akkor a háború visszatér! . . .

Egyelőre még — Isten tudja meddig — a győzők a helyzet urai.

V É G E .

TARTALOMJEGYZÉK.

I. RESZ: A HÁBORÚ

ELŐSZÓ	— — — — —	3
I. FEJEZET		
A rászedett Franciaország	— — — — —	7
II. FEJEZET		
A pánszláv puskacsövek előtt	— — — — —	23
III. FEJEZET		
A nagy színjáték kulisszái mögött	— — — — —	39
IV. FEJEZET		
A szerb sürgönyök	— — — — —	51
V. FEJEZET		
A legenda és a legendák	— — — — —	65
VI. FEJEZET		
Osztrák aggodalmak	— — — — —	85
VII. FEJEZET		
A diplomáciai feszültség	— — — — —	97
VIII. FEJEZET		
Miért? . . .	— — — — —	107
IX. FEJEZET		
A mellőzött Bulgária	— — — — —	119
X. FEJEZET		
A megvásárolt sajtó	— — — — —	133
XI. FEJEZET		
Az orosz-szerb aknamunka	— — — — —	153

XII. FEJEZET

Szerbia háborús készülődései	— — — — —	171
------------------------------	-----------	-----

XIII. FEJEZET

Az óvatos Románia	— — — — —	181
-------------------	-----------	-----

II. RÉSZ:

A BÉKE

I. FEJEZET

A trianoni karnevál	— — — — —	207
---------------------	-----------	-----

II. FEJEZET

A korfui boszorkánykonyha	— — — — —	227
---------------------------	-----------	-----

III. FEJEZET

Prága horgászik	— — — — —	241
-----------------	-----------	-----

IV. FEJEZET

A pókok munkában	— — — — —	255
------------------	-----------	-----

V. FEJEZET

Milliók egy miatt . . .	— — — — —	273
-------------------------	-----------	-----

VI. FEJEZET

Hamis tanuk segítségével elítélt Magyarország	— — — — —	291
---	-----------	-----

VII. FEJEZET

Meghamisított történelem	— — — — —	307
--------------------------	-----------	-----

VIII. FEJEZET

Szabadulásra vágyó kisebbségek	— — — — —	319
--------------------------------	-----------	-----